Головний редактор:

Клименко Л. П.,
ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:
Антонова Л. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Великий Ю. В., д.е.н., профессор кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління
Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідуючий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Завізена Н. С., д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу стратегії сталого розвитку та інвестиційно-інноваційної політики Науково-дослідного економічного Інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України
Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного университету
Сорока С.В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Федоренко С. В., доцент кафедри інформаційних систем і технологій ІПК ДСЗУ, академік академії будівництва України, к.т.н., доцент
Чорна Л. О., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-економічного інститут Київського національного торговельно-економічного університету
Шамрай В. О., д.держ.упр., професор, професор кафедри Академії праці та соціальних відносин

ІНВЕСТИЦІЇ:
ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 3 лютий 2016 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ
(наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015)

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua
Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"
Відділ інформації
Стаднік С. Б.
Відділ реклами
Чурсіна А. М.
Коректор
Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка
Полулященко А. В.
Технічне забезпечення
Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 11.02.16 р.
Підписано до друку 11.02.16 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 18,7.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення №1102/1.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2016

Головний редактор:
Клименко Л. П.,
ректор Чорноморського державного університету імені Петра Могили, д.т.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Президент Асоціації університетів України

Заступники головного редактора:
Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту державного управління Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бистряков І. К.,
д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:
Антонова Л. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Антонов А. В., д.держ.упр., доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Беглиця В. П., д.держ.упр., доцент, проректор з наукової роботи Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Великий Ю. В., д.е.н., профессор Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії муніципального управління
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідуючий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор, завідувач кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Завізена Н. С., д.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу стратегії сталого розвитку та інвестиційно-інноваційної політики Науково-дослідного економічного Інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України
Івашова Л. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Плеханов Д. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрного университету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Шамрай В. О., д.держ.упр., професор, професор кафедри Академії праці та соціальних відносин

ІНВЕСТИЦІЇ:
ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 3 лютий 2016 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua

Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"
Відділ інформації
Стаднік С. Б.
Відділ реклами
Чурсіна А. М.
Коректор
Строганова Г. М.
Комп'ютерна верстка
Полулященко А. В.
Технічне забезпечення
Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 11.02.16 р.
Підписано до друку 11.02.16 р.

Формат 60х84 1/8, Ум. друк. арк. 18,7.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення №1102/1.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2016

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД
№ 3 лютий 2016 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Болдирєв К. О.
Конкурентно-мотиваційне становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України 5
Погуда Н. В., Розметова О. Г.
Особливості оцінки інвестиційного забезпечення в туризмі 9
Величко Л. А.
Обгрунтування рішень щодо формування витрат підприємства 13
Сівашенко Т. В., Костюнік О. В.
Організаційно-економічний механізм трудової мотивації у підприємствах 18
Шамрін Р. В.
Системні властивості динамічного і економічного моделювання підприємства 23
Циганов С. А., Апалькова В. В.
Структурні зміни на глобальному ринку електронних платіжних послуг 26
Золотарьова О. В., Гура С. О.
Конкурентоспроможність банку: зміст, фактори впливу та перспективні методи оцінювання 34
Полторак К. А., Зозульов О. В., Жданова О. Г.
Оцінювання ефективності маркетингових комунікацій в мережі інтернет засобами математичного моделювання 38
Юхименко В. М.
Ринок страхових послуг: світові тенденції та перспективи розвитку в Україні 44
Дзюбак К. М.
Управління процесом зростання вартості земельного капіталу 49
Худик О. Б.
Місце стратегічного фінансового аналізу у системі стратегічного аналізу 54
Польова Н. М.
Формування механізму управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств та фактори стратегічного розвитку інноваційної сприятливості 60

Державне управління

Волянський П. Б., Долгий М. Л., Макаренко А. М., Дрозденко Н. В., Стрюк М. П.
Нормативно-правове регулювання надання домедичної допомоги немедичними працівниками 63
Долот В. Д.
Довірливий маркетинг лікарняної каси — сучасна форма соціального маркетингу в системі охорони здоров'я .. 67
Полторак С. Т.
Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти 70
Ручкин А. В., Шеметова Н. К.
Оценка уровня зрелости управления проектами в органах власти в Украине 74
Марушевський Г. Б.
Інтеграція екологічної політики в аграрну політику в ЄС та Україні 79
Пугач А. М.
Специфіка реалізації наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні 84
Відлер О. М.
Теоретичні підходи до визначення поняття механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції 87
Бисага К. В.
Правові та інституційні заходи протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму у Словацькій республіці 91
Сташенко В. Ю.
Концептуальна модель механізмів забезпечення формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами регіону 96

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID
№ 3 / 2016

CONTENTS:

Economy

Boldyrev K.
COMPETITIVE MOTIVATIONAL INVESTMENT AND INNOVATION BASED ECONOMY UKRAINE 5

Pohuda N., Rozmetova O.
FEATURES ESTIMATION OF INVESTMENT SUPPORT IN TOURISM 9

Velychko L.
GROUNDING DECISIONS TO FORMING EXPENSES OF AN ENTERPRISE 13

Sivashenko T., Kostiunik O.
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF MOTIVATION IN ENTERPRISES 18

Shamrin R.
SYSTEM PROPERTIES OF DYNAMIC AND ECONOMIC MODELING OF AN ENTERPRISE 23

Tsyganov S., Apalkova V.
THE STRUCTURAL CHANGES IN GLOBAL MARKET OF ELECTRONIC PAYMENT SERVICES 26

Zolotaryova O., Gura S.
COMPETITIVENESS OF THE BANK: CONTENT, FACTORS AND PERSPECTIVE EVALUATION METHODS 34

Poltorak K., Zozulov O., Zhdanova O.
EVALUATION OF MARKETING INTERNET COMMUNICATIONS EFFECTIVENESS USING MATHEMATICAL MODELLING 38

Yukhumenko V.
INSURANCE INDUSTRY: WORLD TRENDS AND PROSPECTS IN UKRAINE 44

Dziubak K.
MANAGEMENT OF THE PROCESS OF INCREASE IN THE VALUE OF LAND CAPITAL 49

Khudyk O.
THE PLACE OF STRATEGIC FINANCIAL ANALYSIS IN THE SYSTEM OF STRATEGIC ANALYSIS 54

Polyova N.
THE FORMATION MECHANISM OF INNOVATION MANAGEMENT MACHINE BUILDING
AND FACTORS STRATEGIC DEVELOPMENT INNOVATION SUSCEPTIBILITY 60

Public administration

Volyanskiy P., Dolgyi M., Makarenko A., Drozdenko N., Stryuk M.
NORMATIVELY-LEGAL ADJUSTING OF THE PREMEDICAL AID GIVING WHICH IS GIVEN B
Y PERSONS WITHOUT MEDICAL EDUCATION 63

Dolot V.
TRUSTING MARKETING OF SICKNESS FUND — CONTEMPORARY FORMS OF SOCIAL MARKETING IN HEALTH 67

Poltorak S.
HIGHER MILITARY EDUCATION SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE AND ABROAD: STATE
ADMINISTRATION ASPECTS 70

Ruchkin A., Shemetova N.
ASSESSING THE LEVEL OF PROJECT MANAGEMENT MATURITY IN THE AUTHORITIES IN UKRAINE 74

Marushevskyi G.
ENVIRONMENTAL POLICY INTEGRATION IN AGRICULTURAL POLICY IN EU AND UKRAINE 79

Pugach A.
SPECIFICITY OF REALIZATION OF SCIENTIFIC STATE REGULATION THE AGRICULTURAL SECTOR
AT THE REGIONAL LEVEL 84

Wydler O.
THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF MECHANISM OF STATE MANAGEMENT
IN THE SPHERE OF COMBATING ILLEGAL MIGRATION 87

Bysaga K.
INSTITUTIONAL AND LEGAL BASIS OF THE NATIONAL SYSTEM OF COMBATING MONEY LAUNDERING
AND TERRORIST FINANCING IN SLOVAK REPUBLIC 91

Stachenko V.
CONCEPTUAL MODEL OF THE MECHANISMS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION
STRATEGIC LAND MANAGEMENT IN THE REGION 96

УДК 330

К. О. Болдирєв,
к. е. н., доцент, докторант ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

КОНКУРЕНТНО-МОТИВАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

K. Boldyrev,
Ph.D., associate professor, doctoral SHEI "Kyiv National Economic University",Kyiv

COMPETITIVE MOTIVATIONAL INVESTMENT AND INNOVATION BASED ECONOMY UKRAINE

У статті розглянуто конкурентне формування інвестиційно-інноваційного характеру трансформації економіки України.

The article considers the competitive formation of the investment-innovative nature of the Ukraine transformational economy.

Ключові слова: економіка України, інновації, фінанси, інвестиції, інвестиційно-інноваційна діяльність, виробництво, економічне зростання.
Key words: Ukraine's economy, innovation, finance, investment, innovation and investment, production, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідність глибоких інноваційних перетворень в економіці України зумовлена, насамперед, стагнацією провідних галузей її реального сектора. Підтвердженням цього можуть бути, наприклад, такі ознаки стагнації базових галузей економіки України, як нульові темпи зростання інфляції. Так, ще у 2012 році ВВП в Україні зріс всього на 0,2% і в перше півріччя скоротився на 1,1%, а відповідно обсяги промислового виробництва впали на 5,3% [5].

Економіка України потребує глибоких структурних та інноваційних перетворень, а вони можливі лише при її переході на інвестиційно-інноваційну модель свого подальшого конкурентоспроможного розвитку. Перехід національної економіки України на інвестиційно-інноваційну модель свого сучасного розвитку визначає основу стратегії виведення її реального сектора з кризи, оскільки передбачає, насамперед, збереження, оновлення і розвиток високотехнологічного, наукоємного виробництва. Без інвестиційно-інноваційної трансформації української економіки вкрай важко перейти від індустріальної моделі її розвитку до "економіки знань" [1; 3].

У зв'язку з цим виникає актуальна проблема, пов'язана з визначенням нових конкурентних рис і ознак інвестиційно-інноваційного характеру трансформацій економіки України, які відбуватимуться при переході її реального сектора на інвестиційно-інноваційну модель свого конкурентоспроможного розвитку. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що для техніко-технологічної модернізації реального сектора української економіки будуть потрібні значні і всі зростаючі інвестиції, а вигідність їх залучення вкрай скрутна без створення сприятливих конкурентних та мотиваційних умов для інвесторів. Тільки в цьому випадку інвестування капіталу і державою, і бізнесом, буде доцільно на пошук і реалізацію конкурентоспроможного плацдарму інноваційного зростання реального сектора економіки України [4].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Безальтернативність інвестиційно-інноваційної моделі конкурентоспроможного розвитку української економіки привертає дослідницьку увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених і фахівців. Вагомий внесок у наукову розробку конкурентного характеру інноваційних перетворень економіки України внесли такі вчені, як: І.О. Амоша, Я.Б. Базилюк, М. Бутко, А. Гальчинський, Ю. Гонторенко, В.В. Геєць, Р.А. Діменко, З.Н. Забірна, А.А. Зубенко, Я. Жилін та ін. У концептуальному контексті серед їхніх основних дослідницьких новацій простежуються й такі, які зводяться до того, що конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру сучасної ринкової економіки може ефективно проявляти свої конкурентні риси та мотиваційні ознаки лише в умовах інвестиційно-інноваційної збалансованості ринкової організації і комерційної експлуатації, насамперед, таких двох переважно інтенсивних факторів економічного зростання, як високі інноваційні технології та висококваліфікована робоча сила [6].

В Україні ринкове застосування і комерційне використання суб'єктами господарської діяльності високих технологій та кваліфікованої робочої сили стикається з інвестиційної необхідністю усунення негативного дії цілого ряду причинно-факторних умов, деактивує і демотивує інвесторів у здійсненні інвестиційної стратегії інноваційного перетворення економіки України. До них, в першу чергу, слід віднести відсутність в Україні, по-перше, вигідних економіко-правових умов для інвестиційного підвищення інноваційної конкурентоспроможності її базових галузей [9]; по-друге, достатніх інвестиційних коштів для підвищення інноваційної конкурентоспроможності основних виробничих фондів за рахунок їх радикальної модернізації [3]; по-третє, фінансових можливостей для усунення регресивного, асоціального і неконкурентного характеру використання трудового і творчого потенціалу країни [5]; по-четверте, інвестиційного розвитку інноваційних "соціальних систем" держави і "комунікаційних систем" сучасних бізнес-організацій України [7].

Комплексний аналіз стагнуючої дії цих та інших фундаментуючих причинно-факторних умов, наявних в Україні, в якості стартових можливостей для становлення інвестиційно-інноваційного характеру конкурентоспроможного розвитку економіки країни, дозволяє констатувати, що серед них домінують ті, які стагнують вигідне інвестиційне ринкове застосування та інноваційне комерційне використання бізнесом конкурентного і мотиваційного потенціалу, з одного боку, науково-технічних інновацій і, з іншого — кваліфікованої робочої сили [1; 8].

Саме тому конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру сучасних ринків високих технологій та праці України активізує техніко-технологічні перетворення в реальному секторі економіки країни, але за умови ефективного та мотивостимулюючої дії ринкових мотивів і комерційних стимулів на підвищення конкурентоспроможності засобів і методів організації та ведення українського бізнесу [3].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні основних причинно-факторних умов, які конкурентно мотивують інвесторів у розвитку інноваційного характеру конкурентоспроможних перетворень економіки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Конкурентна динаміка трансформаційних змін, які відбуваються в економіках промислово розвинутих країн, при переході їх реальних секторів на інвестиційно-інноваційну модель свого конкурентоспроможного розвитку свідчить про те, що мотиватором цього процесу стало наростання спільної інвестиційної діяльності держави і бізнесу на ринку інноваційних технологій і сучасному ринку праці. Таке інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку цих ринків привело до швидкого зростання конкурентоспроможності їх творчого та інтелектуального потенціалу [1].

Не випадково, наприклад, що періоди конкурентоспроможного розвитку інноваційних економік промислово розвинених країн зумовлюються не тільки їх науково-технічною модернізацією, але і конкурентним становленням інвестиційно-інноваційного характеру перетворень, що відбуваються, насамперед, на сучасних ринках високих технологій і на сучасних ринках праці. Ці два сучасних ринку інвестиційно-інноваційним характером свого конкурентоспроможного розвитку позначили два головних напрямки конкурентно-мотиваційної адаптації всіх основних ринків до раціонального використання, по-перше, інноваційних технологій і, по-друге, високого професіоналізму кваліфікованих найманих працівників [4].

При цьому міжнародний досвід інвестиційно-інноваційного характеру розвитку економік передових країн так само свідчить і про те, що сполучною ланкою між конкурентоспроможним ринковим застосуванням і комерційним використанням як державними, так і приватними бізнес-структурами інноваційних технологій і високого професіоналізму кваліфікованих працівників є інвестиції в підвищення творчого та інтелектуального потенціалу, з одного боку, підприємців і, з іншого — кваліфікованих найманих працівників. Купуючи, таким чином, конкурентні та мотиваційні риси інвестиційно-інноваційного характеру свого конкурентоспроможного розвитку, сучасні ринки високих технологій та праці в промислово розвинених країнах стають конкурентно-мотиваційним каталізатором інвестиційно-інноваційного становлення економік цих країн [4; 2].

Екстраполюючи позитивний досвід становлення інвестиційно-інноваційного характеру економік передових країн на економіку України, слід мати на увазі недостатню забезпеченість інвестиційними ресурсами таких радикальних інноваційних перетворень. Так, в українській економіці за останні роки значно знизилися показники бюджетного фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності. Наприклад, за даними Держкомстату України обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2011 році за рахунок державного бюджету зменшився на 6,1% і становив 3859700000 грн., його частка в загальному обсязі фінансування зменшилася на 1, 0%; обсяг коштів дер-

жавного сектора — на 5,0%. При цьому, в структурі фінансування сьогодні чільне місце займають власні кошти підприємств, хоча їх частка досить незначна в співвідношенні з державними інвестиціями в інноваційний розвиток економіки України [7].

Для порівняння в загальній сумі витрат державні витрати на інноваційну діяльність у Великобританії, Франції, США та Японії складають більше ніж 5,0%. Враховуючи низьку конкурентну ємність інвестиційної складової починаються інноваційних перетворень економіки України, доцільно по-новому оцінювати конкурентоспроможність ринкової діяльності держави і бізнесу в конкурентному і мотиваційному становленні інвестиційно-інноваційного характеру економіки України. Підтвердженням цього є "стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів", яка окреслила основні пріоритети інвестиційного формування інноваційної економіки України. Зокрема, одним з таких пріоритетів інвестиційної стратегії підвищення інноваційної конкурентоспроможності економіки України є різні види інвестиційної кооперації держави, вітчизняного та зарубіжного бізнесу [2].

У даний час необхідність підвищення інвестиційно-інноваційного характеру конкурентоспроможності економіки України перебуває в площині формування і проведення державою, а так само вітчизняним та іноземним бізнесом інвестиційно-інноваційної політики, спрямованої на інтеграцію всіх фінансових можливостей не тільки уряду України, а й національних, а так ж транснаціональних монополій. Володіючи цілим рядом конкурентних переваг в порівнянні з окремими видами будь-яких державних і приватних інвестицій, спільна інвестиційна діяльність держави, українського та зарубіжного бізнесу більш конкурентоспроможна при здійсненні в економіці України великих інноваційних проектів і насамперед такого, як інноваційне перетворення її реального сектора. При цьому конкурентоспроможне становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України проявляється в переході її реального сектора від кількісних змін, тобто від нарощування тільки обсягу випуску товарної продукції до якісних інновацій, тобто до збільшення частки високотехнологічної товарної продукції на основі розвитку автоматизованого і роботизованого виробництва, залучення висококваліфікованих працівників і т.д. Без такої інтеграції фінансової діяльності держави та різних монополій надзвичайно важко підвищувати конкурентоспроможний вплив великих інвестицій на ефективне здійснення інвестиційно-інноваційної політики в Україні, тобто наповнювати інвестиційним вмістом інноваційної економіки країни [2].

У позначеному контексті, інноваційна конкурентоспроможність інвестиційних перетворень економіки України за характером свого практичного здійснення відрізняється фінансовою ефективністю ринкового застосування та комерційного використання інноваційного потенціалу її реального сектора. Таке твердження має своє логічне пояснення, якщо врахувати, що без інвестицій не здійснюється жодне ринково-комерційне "ноу-хау". Мається на увазі, не тільки (і не скільки) інновації техніко-технологічного характеру, а й також нововведення по виробництву і реалізації товарів або послуг: нові принципи організації та форми управління виробництвом і працею, нові види маркетингової діяльності і т.д. Це означає, що інноваційна конкурентоспроможність є найважливішою інвестиційної складової всіх інших видів ринкової конкурентоспроможності [3; 8].

У зв'язку з таким змістовним визначенням інноваційної конкурентоспроможності інвестиційного перетворення економіки України слід зазначити, що, незважаючи на широке застосування в науковому обігу поняття "інноваційна конкурентоспроможність" його інноваційна змістовна трактування поки не має такого однозначного застосування. Це пов'язано, у тому числі і з тим, що "інноваційна конкурентоспроможність" за своїм змістовному прояву є багатофакторне поняття. Для точного визначення змісту цього поняття необхідно виділити та дослідити величезна кількість інвестиційно різноманітних його інноваційних проявів у різних сферах життєдіяльності сучасної економіки: техніко-технологічної, організаційно-економічної, соціально інституційної і т.д. Дана обставина ускладнює точне визначення конкурентоспроможних інвестиційних ознак, за якими можна було б орієнтуватися в інвестиційному опредмечивании інноваційної модернізації економіки України.

Таким чином, конкурентне становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України детерміновано конкурентно-мотиваційної вигідністю інвестиційного ринкового застосування та інноваційного комерційного використання, насамперед, великими бізнес-структурами своїх інвестиційних ресурсів в комплексному здійсненні конкурентоспроможних інновацій, які тільки почали відбуватися в реальному секторі економіки України [6].

Тому інвестиційний прогрес в інноваційному реформуванні економіки України не може бути досягнутий без кооперації інвестиційних ресурсів держави, вітчизняного та іноземного бізнесу в якісній інноваційної модернізації і, в першу чергу, її реального сектора.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах перманентної прояви світової фінансово-економічної кризи досить складно визначити інвестиційно-інноваційний характер здійснення інноваційних перетворень економіки України. Тим не менш, цей криза продемонструвала, що радикальні економічні реформи повинні здійснюватися в напрямку формування інвестиційно-інноваційного характеру конкурентоспроможного розвитку економіки країни. Про це свідчить, насамперед, міжнародний досвід конкурентоспроможного інвестиційно-інноваційного розвитку економік індустріально розвинених країн [1].

Прискорення інноваційних процесів у національних економіках всіх розвинених країн є важливою складовою державної інвестиційної політики, спрямованої на підвищення інноваційної конкурентоспроможності, насамперед, їх реальних секторів. В Україні інвестиційна політика держави у сфері забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності вже позначена і виходячи з цього, можна зробити кілька прогнозних висновків щодо поліпшення спільної інвестиційної діяльності

держави, українського та зарубіжного бізнесу, спрямованих на конкурентно-мотиваційний становлення інвестиційно-інноваційного характеру економіки України.

1. Для прискорення формування інвестиційно-інноваційного характеру конкурентоспроможного розвитку економіки України доцільне створення цілісної та комплексної системи фінансового забезпечення конкурентно-мотиваційного становлення, насамперед, базових галузей її реального сектора. Стабільність та ефективність цієї системі могли б надати збільшення: частини власних інвестиційних коштів бізнес-структур, спрямованих на впровадження інновацій у виробництво; бюджетного фінансування інноваційної діяльності, збільшення обсягу банківського і позабанківського кредитування інноваційної діяльності з одночасним зниженням ставки кредитного рефінансування; масштабів впровадження інновацій за рахунок зменшення податкового тиску на великі підприємства, фірми і компанії, і т.д. [6; 8].

2. Серед інструментів непрямого державного фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності в реальному секторі економіки України найбільше поширення мають отримати податкові преференції, пільгове кредитування конкурентоспроможних інноваційних проектів, а також створення пріоритетних напрямків пільгового рефінансування комерційних банків у разі надання ними низьких кредитів для інвестиційної реалізації інноваційних проектів; створення пайових інвестиційних фондів для фінансової реалізації великих інноваційних науково-технічних програм з метою покриття комерційних ризиків; розширення сучасних форм кредитування вигідною інноваційної діяльності шляхом інвестиційного здійснення лізингових, факторингових та інших операцій; збільшення фінансування великих інвестиційних-інноваційних проектів шляхом випуску державних акцій, інших цінних паперів та грошових коштів населення [8].

3. Для поліпшення інвестиційного забезпечення конкурентної мотивації інноваційної діяльності не тільки підприємців, а й кваліфікованих працівників важливо усунути соціальну асиметрію і комунікаційний диспаритет між інвестиційною необхідністю та інноваційної можливістю в ринковому застосуванні і комерційному використанні їх творчого та інтелектуального потенціалу. З цією метою раціонально здійснити соціально-правове забезпечення вигідного інвестиційно-інноваційного сполучення ринкових інтересів бізнесу і професійних інтересів кваліфікованих працівників, в тому числі, і за рахунок створення нових сучасних, а також технологічної модернізації старих робочих місць. Їх інноваційні вимоги могли б стати інвестиційним каталізатором одночасної мотивостимулюючої дії ринкових мотивів і комерційних стимулів на конкурентоспроможну реалізацію роботодавцями свого підприємницького, а кваліфікованими працівниками власного творчого та інтелектуального потенціалів [6].

Література:

1. Амоша О.І. Інноваційний шлях розвитку України, проблеми та рішення // Економіст. — 2005. — № 6. — С. 25—30.

2. Бойко И.В. Национальная инновационная политика: из мирового опыта // Инновации. — 2007. — № 4. — С. 28—31.

3. Бутко М. Інвестиційні аспекти підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка України. — 2004. — №4. — С. 40—45.

4. Гальчинский А. Отсуствие доверия — власть в Украине остается чужой. — ZN,UA. — № 32 (129). — 7 сентября 2013 г. — С. 8.

5. Геєць В. Розвиток соціального капіталу — найбільше багатство у світі / В. Геєць // Віче. — 2011. — № 1. — С. 22—26.

6. Зубенко А.А. Инновационный тип развития национальной экономики / Организационно-экономическое и правовое обеспечени защиты отечественных товаропроизводителей: монография / Б.Т. Клияненко, Н.А. Акмаев, Н.И. Горячих и др. — Луганск: ИЭПИ НАН Украины; Алчевск: Дон ГТУ. — 2007. — С.89—97.

7. Кузнєцова А.Я. Проблеми активізації інвестиційного процесу в Україні / А.Я. Кузнєцова // Зб. наук. пр. Інституту регіональних досліджень НАН України. — 2009. — С. 296—306.

8. Мілашенко Т.Т. Інноваційна діяльність в Україні: проблеми та перспективи / Т.Т. Мілашенко, М.Ю. Приз // Економічний простір. — 2011. — № 49. — С. 97—103.

9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. — К.: Держкомстат України, 2012. — С. 84—207.

References:

1. Amosha, O.I. (2005), "Innovative Path of Ukraine, problems and solutions", Ekonomist, vol. 6, pp. 25—30.

2. Bojko, Y.V. (2007), "The national innovation policy: the world experience", Natsyonal'naia ynnovatsyonnaia polytyka: yz myrovoho opyta, Ynnovatsyy, vol. 4, pp. 28—31.

3. Butko, M. (2004), "Investment aspects of improving economic competitiveness", Ekonomika Ukrainy, vol.4, pp. 40—45.

4. Hal'chynskyj, A. (2013), "Lack of trust - power in Ukraine remains a stranger", ZN.UA, vol. 32 (129) , pp. 8.

5. Heiets', V. (2011), "The development of social capital — the greatest wealth in the world", Viche, vol. 1, pp. 22—26.

6. Zubenko, A.A. (2007), "An innovative type of development of the national economy", Orhanyzatsyonno-ekonomycheskoe y pravovoe obespecheny zaschyty otechestvennykh tovaroproyzvodytelej [Organizational, economic and legal protection of domestic producers], YEPY NAN Ukrayny, Luhansk, Ukraine, pp. 89—97.

7. Kuznietsova, A.Ya. (2009), "Problems enhance the investment process in Ukraine", Zb. Nauk. Pr. Instytutu rehional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, pp. 296—306.

8. Milashenko, T.T. and Pryz, M.Yu. (2011), "Innovation Activity in Ukraine: Problems and Prospects", Ekonomichnyj prostir, vol. 49, pp. 97—103.

9. State Statistics Service of Ukraine (2012), Naukova ta innovatsijna diial'nist' v Ukraini: Stat. Zb. [Research and Innovation in Ukraine], Derzhkomstat Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2016 р.

330.322.3:379.85

Н. В. Погуда,
к. е. н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу,
Національний університет харчових технологій
О. Г. Розметова,
к. держ. упр., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу,
Національний університет харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТУРИЗМІ

N. Pohuda,
candidate of economic sciences,
associate professor of department tourism and hotel business, National University of Food Technologies
O. Rozmetova,
candidate in state-owned management,
associate professor of department tourism and hotel business, National University of Food Technologies

FEATURES ESTIMATION OF INVESTMENT SUPPORT IN TOURISM

Стаття присвячена актуальній проблемі оцінки напрямів інвестиційного забезпечення в туризмі. У статті досліджується підходи до визначення "інвестиційного забезпечення" та його місця в інвестиційній діяльності країни. Обгрунтовується виділення основних напрямів інвестиційного забезпечення та доцільність комплексної оцінки всіх напрямів у туризмі. Визначено основні фактори, які негативно впливають як на інвестиції в цілому, так і на інвестиційне забезпечення в туризмі зокрема.

The article is sanctified to the issue of the day of estimation of directions of the investment providing in tourism. In the article investigated going near determination of the "investment providing" and his place in investment activity of country. The selection of basic directions of the investment providing and expediency of complex estimation of all directions are grounded in tourism. Basic factors, that negatively influence both on investments on the whole and on the investment providing in tourism in particular, are certain.

Ключові слова: туризм, інвестиції, інвестиційне забезпечення, туристична індустрія.
Key words: tourism, investment, investment providing, tourist industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інвестиції відіграють важливу роль в економічному зростанні економіки держави, однак кризові явища у національній економіці останніх років особливо сильно позначилися на зниженні інвестиційної активності. Розвиток туризму стимулює вкладання інвестицій, сприяє підвищенню потенціалу країни (регіону), міжнародній діяльності, підвищенню ділової активності, розширенню виробництва товарів і послуг, а також відіграє значну роль в забезпеченні зайнятості населення шляхом створення додаткових робочих місць.

Ефективність функціонування туристичного ринку визначається впливом як внутрішніх, так зовнішніх факторів. Під внутрішніми факторами, тобто факторами прямої дії, маються на увазі природно-кліматичні умови країни (регіону), політична та економічна ситуація всередині країни, розвиток інвестиційної діяльності, туристичної інфраструктури, рівень зайнятості населення в сфері послуг. Зовнішні фактори впливають на туризм за допомогою демографічних і соціальних змін; економічного і фінансового розвитку; змін політичного і правового регулювання; технологічних змін; торгового розвитку; транспортної

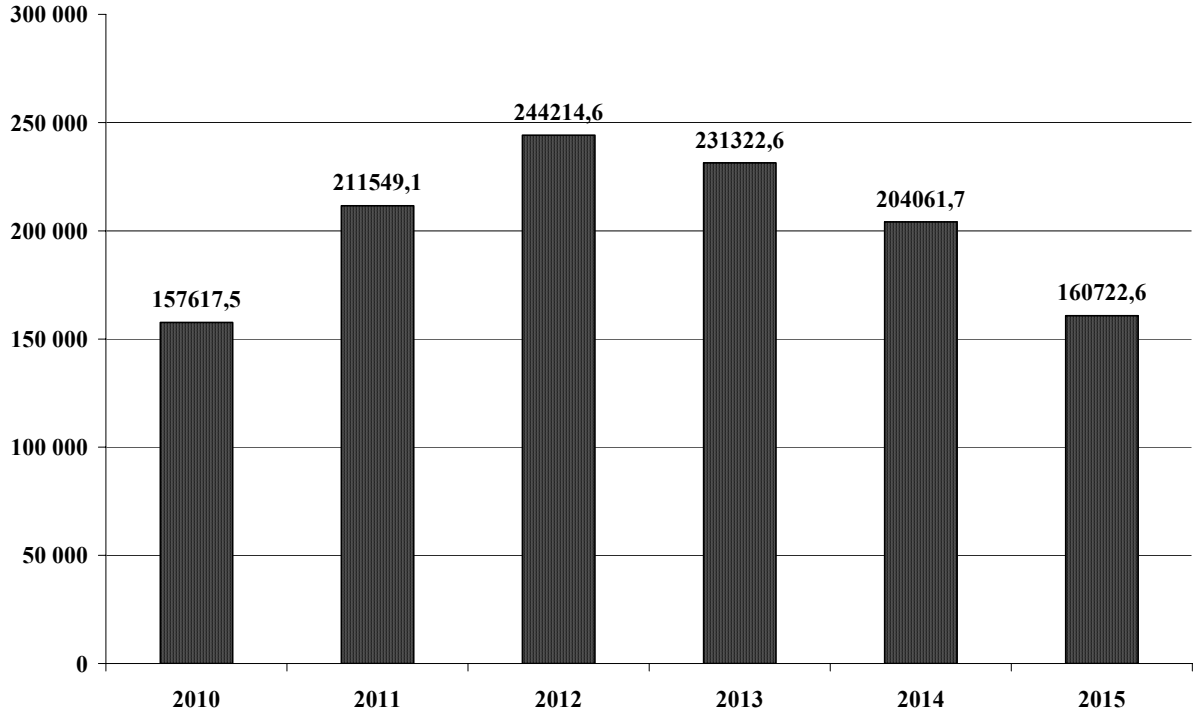

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій за джерелами фінансування протягом 2010—2015 рр.

Джерело: офіційний сайт Державної служби статистики України.

інфраструктури і безпеки подорожей, маючи опосередковану дію [1].

Важливість системного вивчення проблематики інвестиційної діяльності в сучасній економіці України зростає. На сьогоднішній день держава не створила сприятливих умов для залучення інвестицій в економіку України, особливо в туристичну індустрію. Актуалізується ця проблема у зв'язку із кризовими явищами в економіці України, необхідністю активізації факторів економічного розвитку, інвестицій в основні фонди, у людський капітал, в соціальну сферу, вирішення глобальних економічних та екологічних проблем. Тому реалізація таких завдань значною мірою залежить від інтенсивності інвестиційних рішень як на рівні окремих підприємств, так і рівні держави. Особливо гостро постає необхідність оцінки інвестиційного забезпечення, оскільки саме інвестиційний клімат в цілому й інвестиційна привабливість окремих видів туристичної діяльності та туристичних районів впливають на темпи структурних зрушень в економіці країни [2].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням різних аспектів розвитку туристичного ринку присвячені праці Л.П. Дядечко [3], О.О. Любіцевої [4], М. П. Мальської [5], В.К. Федорченка [6], Т. І. Ткаченко [7]. Однак проблемам інвестиційного забезпечення туризму приділено недостатньо уваги. Тому існує потреба у поглибленому дослідженні теоретичних аспектів "інвестиційного забезпечення" та його ролі в інвестиційній політиці держави.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз і узагальнення підходів до визначення "інвестиційного забезпечення" та оцінка напрямів інвестиційного забезпечення туристичної індустрії України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існування різних поглядів та напрямів щодо "інвестицій", наявність широкого кола класифікаційних ознак до їх формування та зв'язку з макроекономічними показниками вказують на те, що інвестиції посідають визначне місце в економіці країни, тому важливим завданням державного регулювання інвестиційної діяльності є проведення моніторингу і аналізу інвестиційного процесу, розробки відповідних заходів, спрямованих на подолання негативних тенденцій (і навпаки, підтримку позитивних наслідків) розвиту інвестиційного процесу та розробки відповідного методичного забезпеченням для ефективного функціонування інвестиційної діяльності кожної галузі.

На ефективність інвестиційного забезпечення будь-якої сфери впливає структура та якість здійснення інвестиційної діяльності в країні. А спрямованість державного регулювання інвестиційної діяльності досягається за допомогою визначення пріоритетів. У кожний історичний період пріоритети змінюються залежності від структури та стану економіки, макроекономічних показників, науково-технічного потенціалу, внутрішньої і зовнішньої політичної ситуації, зовнішньоекономічних чинників.

Враховуючи специфіку державної інвестиційної політики та визначення її пріоритетів відповідно до сучасних умов, туризм є одним з пріоритетних напрямів в Україні.

Туризм як одна з динамічних сфер вимагає постійного вкладення коштів, тому інвестиційне забезпечення відіграє дуже важливу роль у здійсненні цього процесу. Оскільки інвестиції є тим фактором, який забезпечує не лише функціонування, але і майбутній розвиток, то для туристичної сфери вони є індикатором її розвитку. Інвестиційне забезпечення в туризмі повинне бути не лише прозорим та зрозумілим, але і таким, що сприятиме залученню інвестицій в дану сферу.

Однак у сучасних умовах джерела фінансування інвестицій найчастіше ототожнюють з поняттям інвестиційного забезпечення. Проблема визначення "інвестиційного забезпечення" породжує існування різних точок зору щодо нього. Оскільки однозначного та єдиного трактування даної категорії в науковій літературі не існує, тому доцільно виділити два підходи до її сутності.

Перший — розглядає інвестиційне забезпечення як фінансові активи або активи, які спрямовані на інвестуван-

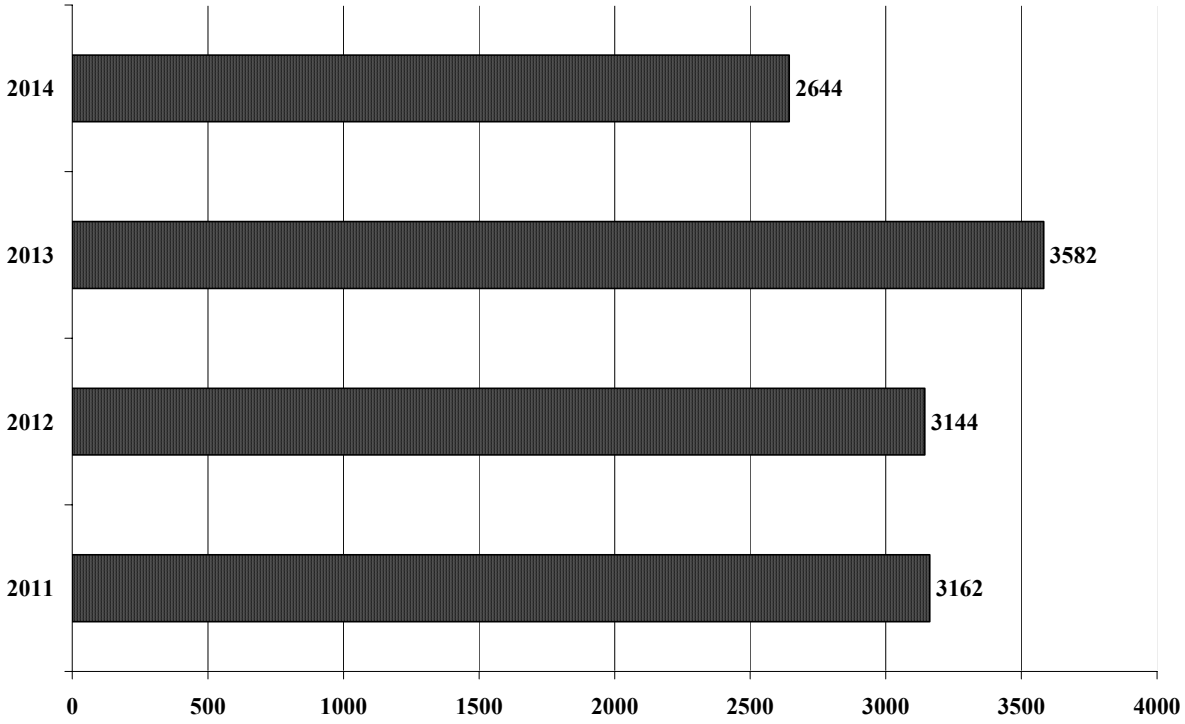

Рис. 2. Динаміка готелів та аналогічних закладів розміщення в Україні протягом 2011—2014 рр.

Джерело: офіційний сайт Державної служби статистики України.

ня. Цього погляду дотримуються такі науковці, як А.А. Пересада [8], Т.В. Майорова [9], Б.М. Щукін [10].

Згідно з другим підходом, прихильники якого[1] пропонують розглядати інвестиційне забезпечення як єдність процесів формування та використання інвестиційних ресурсів.

Узагальнивши різні погляди, можна дійти висновку, що інвестиційне забезпечення є складовою методичного забезпечення, що являє собою комплекс методичних рекомендацій, програм та моделей оптимізації інвестиційного процесу, соціально-економічних та науково-технічних прогнозів на галузевому, регіональному та державному рівнях, а також інструментів, які дають змогу обгрунтувати, обрати спосіб ресурсного забезпечення, оцінити його ефективність.

Тому інвестиційне забезпечення доцільно розглядати як постійний процес пошуку та залучення ресурсів, що необхідні для здійснення інвестиційної діяльності.

Оцінку інвестиційного забезпечення, більшість науковців, пропонує здійснювати за чотирма основними напрямами:

1. За джерелами інвестування.
2. За галузевим принципом.
3. За об'єктами інвестування.
4. За інноваційним аспектом [2].

За джерелами інвестування виділяють внутрішнє та зовнішнє фінансування. При цьому внутрішнє здійснюється за рахунок діяльності самого туристичного підприємства, а саме: прибуток, амортизаційні відрахування, виручка від реалізації чи здачі в оренду майна, а зовнішнє фінансування — кошти, що не пов'язані з діяльністю підприємства.

Однак, в сучасних умовах, спостерігається скорочення інвестування за джерелами фінансування туристичної індустрії. Це явище пояснюється і загальною тенденцією до скорочення капітальних інвестицій в Україні (рис. 1).

У туризмі також розрізняють фінансування за рахунок власних і залучених коштів. При цьому власні кошти підприємств переважають у загальній структурі фінансування, що коливаються в межах від 55 до 69%, а частка державних ресурсів є незначною.

У той час, як у більшості розвинених країнах, основним джерелом інвестування є заощадження держави, які формуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Відповідно до Закону України "Про туризм"[2] джерелами фінансування можуть бути:

— власні фінансові ресурси суб'єктів туристичної діяльності, грошові внески громадян і юридичних осіб;

— позичкові фінансові кошти (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);

— безоплатні та благодійні внески, пожертвування підприємств, установ, організацій і громадян;

— позабюджетні фонди;

— кошти фонду розвитку України, що формується за рахунок відрахувань суб'єктів підприємництва незалежно від форм власності;

— іноземні інвестиції;

— надходження від туристичних лотерей;

— інші джерела, не заборонені законодавством України.

За галузевим принципом оцінка інвестиційного забезпечення передбачає виділення сукупності видів діяльності, які забезпечують розвиток туризму. Зокрема, заклади розміщення та харчування, транспортного та екскурсійного забезпечення, санаторно-курортні заклади, інші види діяльності (виробництво сувенірів, видавнича, фінансова діяльність, оренда машин тощо).

[1] Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств / Ю.О. Капітанець // Всеукраїнський науково-виробничий журнал: Інноваційна економіка. — 2010. — № 5. — С. 141—144; Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент [Текст]: учеб. курс / И.А. Бланк. — Киев : Ника-Центр, 2002. — 448 с.

[2] www. zakon.rada.gov.ua

В сучасних умовах спостерігаємо темпи скорочення діяльності по основних видах діяльності, що забезпечують розвиток туризму. Свідченням цього може слугувати зменшення кількості готелів та аналогічних закладів розміщення протягом останніх років (рис. 2[3]).

Розвиток туризму в країні забезпечує не лише покращення інвестиційного клімату, активізацію підприємницької діяльності, але і виступає мультиплікатором, який як примножує доходи, так і розвиває суміжні з туризмом галузі. Однак для того, щоб залучалися інвестиції в розвиток видів основних діяльності туризму необхідно чітка та прозора політика держави в інвестиційній діяльності, а реалії сучасного періоду показують, що в Україні відсутня концептуальна база для довгострокового вкладення інвестицій в туристичну індустрію[4].

Оцінка інвестиційного забезпечення за об'єктами інвестування, відповідно до закону України "Про інвестиційну діяльність" передбачає, що цими об'єктами можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

У туризмі до об'єктів інвестування прийнято відносити [2]:

1) природні: водойми, ліси, гори, степи тощо;

2) історико-культурні: пам'ятники археології, історії та культури, музеї, культові споруди;

3) об'єкти інфраструктури: засоби розміщення, засоби транспорту, наявність доріг тощо.

Інвестиції в першу групу мають на меті природоохоронний характер, в другу — відновлювальний, а в третю групу об'єктів — капітальний характер, тобто інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів туристичної інфраструктури.

За інноваційним аспектом інвестиційне забезпечення передбачає вкладення коштів у розвиток нових інноваційних видів туризму, розробку і впровадження інноваційних технологій, спрямованих на вдосконалення обслуговування клієнтів та розширення сервісних можливостей туризму.

Інноваційними видами туризму вважаються чайний, екологічний (зелений), туризм по Толкину тощо.

Інноваційними технологіями в туризмі можна вважати використання мобільного Інтернету, електронних каталогів пропозицій, поширення on-line-бронювання, створення туристичних спільнот, віртуальні тури тощо.

Інвестиційне забезпечення туристичної сфери буде ефективним при умові комплексної оцінки за зазначеними чотирма основними напрямами.

Враховуючи ситуацію, яка існує в сьогоднішніх умовах, інвестиції є важливим джерелом стабільності та зростання не лише в туризмі, але і в будь-якій галузі. Однак недостатність інвестиційних ресурсів та тенденція до їх скорочення є сигналом до перегляду політики у сфері інвестування.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумки можна зробити висновок, що проблема оцінки напрямів інвестиційного забезпечення є лише частиною недоліків, що існують при реалізації державної інвестиційної політики. Недосконалість законодавства в сфері туризму, низька інвестиційна привабливість, недостатність інвестиційних коштів не сприяють не лише розвитку туристичної індустрії, але і погіршують її існуючий стан. Тому від ефективності управління інвестиційними процесами на рівні держави буде залежати розвиток не лише всієї національної економіки, але і окремих її сфер, зокрема туризму.

[3] Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

[4] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/707-2011-%D0%BF

Література:

1. Момонт Т.В. Основні фактори розвитку ринку туристичних послуг / Т.В. Момонт // Економіка. Управління. Інновації. — 2012. — № 1 (7).
2. Колесник О.О. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку туризму в Україні / О.О. Колесник // Економіка. Управління. Інновації. — 2011. — № 2 (6).
3. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу/ Л.П. Дядечко. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 224 с.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. — К.: Альтерпрес, 2002. — 436 с.
5. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. Затверджено МОН / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк. — К., 2008. — 661 с.
6. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. — К.: Вища школа, 2002. — 195 с.
7. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. — К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. — 463 с.
8. Пересада А.А. Інвестування: Навч. посіб. / А.А. Пересада; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2004. — 249 с.
9. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність [Текст]: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т.В. Майорова. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с.
10. Щукін Б. М. Інвестування: курс лекцій / Б.М. Щукін. — К.: МАУП, 2004. — 216 с.

References:

1. Momont T.V. (2012), "The main factors of tourism market", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. [Online], vol. 1 (7), available at: http://tourlib.net/statti_ukr/momont4.htm
2. Kolesnyk O.O. (2011), "Estimation of investment support of tourism development in Ukraine", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. [Online], vol. 2 (6), available at: http://tourlib.net/statti_ukr/kolesnyk6.htm
3. Diadechko L.P. (2007), Ekonomika turystychnoho biznesu [Economics of tourism business], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Liubitseva O.O. (2002), Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) [Market of tourism services (geospatial aspects)], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.
5. Mal's'ka M. P. and Antoniuk N.V. (2008), Mizhnarodnyj turyzm i sfera posluh [International tourism and service industries], Kyiv, Ukraine.
6. Fedorchenko V.K. and D'orova T.A. (2002), Istoriia turyzmu v Ukraini [History of tourism in Ukraine], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
7. Tkachenko T.I. (2009), Stalyj rozvytok turyzmu: teoriia, metodolohiia, realii biznesu [Sustainable of tourism development: theory, methodology, the realities of business], Kyivs'kyj natsional'nyj torhovel'no-ekonomichnyj universytet, Kyiv, Ukraine.
8. Peresada A.A. (2004), Investuvannia [Investment], Kyivs'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet Kyiv, Ukraine.
9. Majorova T.V. (2009), Investytsijna diial'nist' [Investment activity], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
10. Schukin B.M. (2004), Investuvannia [Investment], MAUP, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 331.215.24

Л. А. Величко,
к. держ. упр., доцент кафедри управління підприємством,
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ

ОБГРУНТУВАННЯ РІШЕНЬ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

L. Velychko,
PhD in Public Administration, Senior lecturer at the Department of Economy and Management of Enterprise,
Dnipropetrovsk National University named after O. Honchar, Dnipropetrovsk

GROUNDING DECISIONS TO FORMING EXPENSES OF AN ENTERPRISE

У статті досліджено особливості обгрунтування господарських рішень у системі управління витратами на оплату праці сільськогосподарського підприємства. Визначено виробничу систему як важливий центр витрат підприємницької організації та об'єкт управління собівартістю продукції. На основі обробки низки емпіричних даних за допомогою кореляційно-регресійного моделювання встановлено вплив урожайності на рівень варіації нормативних та фактичних прямих витрат з оплати праці при вирощуванні озимої пшениці в аграрних підприємствах Запорізької області в 2009—2014 рр. Опрацьовано пропозиції щодо врахування такого впливу в системі стратегічного управління витратами галузі зерновиробництва на засадах ситуаційного підходу в економіці. Обгрунтовано необхідність врахування у рішеннях щодо управління витратами на оплату праці комплексу чинників (вартість ціни робочої сили на ринку праці, дієвість як мотиваційного механізму, соціальні аспекти і т. ін.).

Features of grounding business solutions in the system of management over costs for remuneration of labor in an agricultural enterprise have been studied in the article. Producing system has been defined as an essential center of costs in an enterprise and an object of managing net cost for produce. On the background of processing a set of empiric data owing to correlation-regression modeling the influence of yield on the level of variation in standard and actual direct expenses has been determined for remuneration of labor for growing winter wheat at agrarian enterprises of the Zaporizhia region in 2009—2014. Offers toward considering that influence in the system of strategic management over costs in the field of grain production on the basis of situational approach to the economy have been processed. The need to consider a set of indicators (cost for remuneration of labor at the labor market, action of motivation, social aspects and so on) while making decisions toward management over costs has been grounded.

Ключові слова: пряма оплата праці, фактичні витрати, нормативні витрати, коефіцієнт перевищення витрат, урожайність пшениці.
Key words: direct wages, actual costs, regulatory costs, ratio exceeding costs, yield wheat.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У менеджменті сучасних аграрних підприємств підготовка багатьох рішень здійснюється за допомогою методів, які допомагають розв'язувати проблеми постачальницьких, заготівельних, складських та внутрішньовиробничих операційних систем. Зокрема застосування відповідних методів в системі управління витратами, як правило, вимагає значного обсягу вихідної інформації і опрацювання певних алгоритмічних моделей для оцінки і оптимального вибору серед існуючих альтернатив [1, с. 272].

У сучасних економічних та політичних умовах України для підвищення соціальної безпеки населення набуває значення пошук резервів для збільшення економічної доступності харчових продуктів. Одним із напрямів такого пошуку є використання нормативних вит-

рат на пряму оплату праці при вирощуванні основних сільськогосподарських культур. У цьому сенсі важливим показником є співвідношення між фактичними та нормативними витратами на пряму оплату праці та його залежність від врожайності відповідних сільськогосподарських культур.

Серед найважливіших зернових культур озима пшениця за посівними площами займає в Україні перше місце і є головною продовольчою культурою [2, с. 184]. Тому пошук резервів для зменшення її вартості є важливим питанням сьогодення.

Таблиця 1. Технологічна карта вирощування озимої пшениці за традиційною технологією

№ п/п	Найменування технологічних операцій	Склад агрегату	
		Трактори, комбайни, автомобілі тощо	с.-г. машини
1	2	3	4
	Основний обробіток грунту		
1	Навантаження мінеральних добрив	ЮМЗ-6АКЛ	ПЕ-0,8Б
2	Перевезення і розкидання мінеральних добрив (суперфосфат, каліймагнезія)	МТЗ-80	МВД-900
3	Лущення стерні на глибину 6-8 см	Т-150К-05-09	ЛДГ-15А
4	Оранка на глибину 23-25 см	Т-150К-05-09	ПЛН-5-35
5	Перша культивація пару на глибину 8-10 см	Т-150К-05-09	СН-75 (1 шт) КПС-4 (3 шт)
6	Передпосівна культивація з боронуванням на глибину 6-8 см	Т-150К-05-09	СН-75 (1 шт) КПС-4 (3 шт) БЗСС-1,0 (8 шт)
	Передпосівний обробіток грунту і сівба		
7	Протруювання насіння (Вітавакс с.п. 2,5 кг/т)		ПС-10
8	Навантаження насіння		ЗПС-100
9	Транспортування в поле, завантаження сівалок	Газ-53А	УСЗА-40
10	Навантаження мінеральних добрив (Нітроамофоска) 120 кг/га	ЮМЗ-6АКЛ	ПЕ-0,8Б
11	Транспортування міндобрив	МТЗ-80	2ПТС-4
12	Завантаження сівалок		Вручну
13	Сівба з внесенням міндобрив (Нітроамофоска) 120 кг/га	Т-150К-05-09	СЗ-10,8
14	Коткування посівів	МТЗ-80	С-11У (1 шт) ЗККШ-6А(2+1)
	Догляд за посівами		
15	Знищення мижовидних гризунів (аміачна вода 100-200 мл на нору)		Вручну
16	Навантаження мінеральних добрив (аміачна селітра)	ЮМЗ-6АКЛ	ПЕ-0,8Б
17	Транспортування в поле, завантаження сівалок	Газ-53А	УСЗА-40
18	Прикореневе підживлення озимих (аміачна селітра)	Т-150К-05-09	СЗ-10,8
19	Доставлення гербіциду (1.2 кг 2.4Д амінна сіль 60% д.р.)	Т-16	
20	Підвезення води (з розрахунку норми внесення 300 л/га)	ЮМЗ-6АК	РЖТ-4
21	Внесення гербіцидів	МТЗ-80	ОП-2000
22	Навантаження мінеральних добрив (аміачна селітра)	ЮМЗ-6АКЛ	ПЕ-0,8Б
23	Перевезення з підживленням мінеральними добривами (аміачна селітра)	МТЗ-80	МВД-900
24	Видове прополювання		Вручну
25	Доставлення інсектицидів "Децис" (0,2 кг/га)	Т-16	
26	Підвезення води і заправка агрегату (з розрахунку норми внесення 250 л/га)	МТЗ-80	РЖТ-4
27	Внесення інсектицидів "Децис" (0,2 кг/га)	МТЗ-80	ОП-2000
28	Доставлення фунгіцидів "Імпакт" (0,5 кг/га)	Т-16	
29	Підвезення води і заправка агрегату (з розрахунку норми внесення 250 л/га)	ЮМЗ-6АКЛ	РЖТ-4
30	Внесення фунгіцидів "Імпакт" (0,5 кг/га)	МТЗ-80	ОП-2000
	Збирання врожаю		
31	Апробація посівів (проводить агроном)	вручну	
32	Обкошування країв та прокошування загінок	Дон-1500	
33	Транспортування зерна на тік на відстань до 5 км	КАМАЗ-55102	
34	Оборювання країв поля (протипожежна безпека)	Т-150К-05-09	ПЛН-5-35
35	Пряме комбайнування без подрібненням соломи	Дон-1500	
36	Транспортування зерна на тік на відстань до 5 км	КАМАЗ-55102	ГКБ-8527
37	Очищення та сушіння зерна при його вологості до 20% та засміченості до 15%		КЗС-40
38	Транспортування зерна на склад на відстань до 1 км	КАМАЗ-55102	ГКБ-8527
39	Стягування соломи	Т-150К-05-09	ВТУ-10
40	Перевезення соломи	МТЗ-80	2ПТС-4-887А
41	Скирдування соломи	ЮМЗ-6АКЛ	ПФ-0.5Б

Таблиця 2. Нормативні та фактичні витрати на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці аграрними підприємствами Запорізької області в 2009—2014 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Урожайність озимої пшениці	28,3	26,1	30,8	17,3	26,1	31,8
Витрати на пряму оплату праці на вирощуванні пшениці в розрахунку на 1 ц, згідно зі статистичною звітностю	6,69	8,49	9,03	12,42	11,3	11,01
Нормативні витрати на пряму оплату праці на вирощуванні озимої пшениці за традиційною технологією в розрахунку на 1 ц	2,72	3,16	3,77	7,3	5	4,54
Коефіцієнт перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці	2,46	2,69	2,4	1,7	2,26	2,43

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми зменшення витрат на пряму оплату праці досліджували вчені у сфері економіки сільського господарства: В.Г. Андрійчук, В.В. Вітвіцький, С.І. Дем'яненко, О.В. Розгон, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак О.М. та ін. У той же час питання вивчення взаємозв'язку співвідношення між фактичними та нормативними витратами на пряму оплату праці та врожайності відповідних сільськогосподарських культур, не були предметом детального дослідження вчених.

МЕТА СТАТТІ

Дослідження залежності співвідношення між фактичними і нормативними витратами на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці та її урожайності в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області та опрацювання пропозицій щодо врахування такого взаємозв'язку в системі управління витратами.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розрахунок нормативних витрат на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці в 2009—2014 роках було зроблено на основі технологічної карти вирощування озимої пшениці за традиційної технології розробленою фахівцями НДІ "Украгропромпродуктивність" [3, с. 82] (табл. 1), за умов врожайності згідно статистичних даних [4; 5; 6; 7; 8] у Запорізькій області за 2009—2014 роки, групи поля II та гарантованих розмірів годинних тарифних ставок за відповідні періоди [9; 10; 11] при співвідношенні посадового окладу (тарифної ставки) у середній заробітній платі 0,7 [3, с. 36].

Визначення нормативних витрат на пряму оплату праці грунтується на використанні науково обгрунтованих норм продуктивності праці на проведення механізованих польових робіт, тракторно-транспортних, вантажно-розвантажувальних та ручних робіт в рослинництві.

Фактичні витрати на пряму оплату праці розраховані на основі статистичної звітності за 2009—2014 роки [12; 13; 14; 15; 16; 17].

Зведені розраховані нормативні та фактичні витрати на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці сільськогосподарськими підприємствами Запорізької області показано в таблиці 2.

Порівняння нормативних та фактичних витрат на пряму оплату праці показує, що фактичні витрати перевищують нормативні в 1,7—2,69 раза. Це свідчить про наявність резерву для зменшення собівартості пшениці. Необхідно зазначити той факт, що в технологічній карті, до складу агрегатів було використано переважно недорогу техніку вітчизняного виробництва та країн СНД, яка по продуктивності поступається більш вартісній техніці іноземного виробництва, в господарствах де використовується високопродуктивна техніка та більш прогресивні технології вирощування цей показник буде вищим.

Як відомо, із збільшенням врожайності сільськогосподарських культур зменшується собівартість їх вирощування, проте дані представлені в таблиці 2, свідчать що за найменшої врожайності (17,3 ц/га в 2012 році) коефіцієнт перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці найменший.

Для з'ясування наявності лінійної стохастичної залежності між урожайністю пшениці та коефіцієнтом перевищення нормативних витрат на пряму оплату при вирощуванні пшениці, використаємо коефіцієнт кореляції, який розрахуємо за формулою [18].

$$r[X,Y]=\frac{\sum_{i=1}^{n}(x_i-\overline{x})(y_i-\overline{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n}(x_i-\overline{x})^2\sum_{i=1}^{n}(y_i-\overline{y})^2}}$$

де x — урожайність пшениці, y- коефіцієнт перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці.

Використавши засоби Excel [19, с.143], r = 0,776, що свідчить про вагомий вплив урожайності пшениці на коефіцієнт перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці, та прямий напрям зв'язку між цими показниками.

Перевіримо значущість коефіцієнта кореляції, за допомогою t-критерію (Стьюдента), для цього розрахуємо t-критерій за формулою [19]:

$$t=r[X,Y]\sqrt{(n-2)}\,/(1-r[X,Y]^2)$$

Ступень волі k = n — 2 [8] дорівнює 6, t = 2,4635, згідно з таблицею значень критерія Стьюдента [20] за даних значень розрахункового t-критерію, та ступеня волі k, значення довірчої ймовірності p перебуває в межах 0,9 — 0,95 і становить приблизно 0,9257. Оскільки лінійна стохастична залежність існує за умови |t|>tak [18], (tak — критичний розподіл), застосовуючи засоби Excel [19, с.144], розраховуємо максимальне значення tak, яке не перевищує модуль t, tak = 2,4007 при ймовірності 0,9257.

Отже, з надійністю p = 0,9257 можна сказати, що між урожайністю пшениці та коефіцієнтом перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці, існує лінійна стохастична залежність. Із збільшенням врожайності коефіцієнт пе-

ревищення нормативних витрат на пряму оплату праці збільшується.

ВИСНОВКИ

Фактичні витрати на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці на підприємствах Запорізької області перевищують нормативні в 1,7—2,69 раза. Це свідчить про наявність резерву для зменшення собівартості пшениці.

Між урожайністю пшениці та коефіцієнтом перевищення нормативних витрат на пряму оплату праці при вирощуванні пшениці, існує лінійна стохастична залежність.

Певна орієнтація сільськогосподарських товаровиробників на нормативні витрати з прямої оплати праці підвищує ймовірність зростання платоспроможного попиту на ринку вітчизняної аграрної продукції.

Разом з тим рішення щодо управління витратами на оплату праці мають враховувати комплекс чинників (вартість ціни робочої сили на ринку праці, дієвість як мотиваційного механізму, соціальні аспекти і т. ін.). З огляду на це опрацьовані пропозиції мають розглядатися як один із важливих чинників обгрунтування господарських рішень. Міра важливості такого чиннику залежатиме від конкретної управлінської ситуації.

Література:

1. Velychko O. (2014). Integrated modeling of solutions in the system of distributing logistics of a fruit and vegetable // Business: Theory and Practice. — Vol. 15. — No. 4. — С. 362—370

2. Зінченко О.І. Рослинництво: підручник. — К.: Аграрна освіта, 2001. — 591 с.

3. Кисляченко М.Ф., Лобастов І.В. Нормативи витрат живої та уречевленої праці на виробництво зернових культур. — К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2011. — 352 с.

4. Статистичний бюлетень: Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2014 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2015. — 102 с.

5. Статистичний бюлетень: Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2013 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2014. — 102 с.

6. Статистичний бюлетень: Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2012 рік. — Київ: Державна служба статистики України,— 2013. — 102 с.

7. Статистичний бюлетень: Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду в регіонах України за 2011 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2012. — 136 с.

8. Статистичний збірник: Рослинництво України за 2010 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2011 — 99 с.

9. Галузева угода між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців "Федерація роботодавців агропромислового комплексу та продовольства України" і Професійною спілкою працівників агропромислового комплексу України в сільському господарстві на 2014—2016 роки (зареєстровано Міністерством соціальної політики України від 16 січня 2014 року за № 2) [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://minagro.gov. ua/node/11264

10. Галузева угода між Міністерством аграрної політики та продовольства України, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу України на 2011—2013 роки (зареєстровано Міністерством праці та соціальної політики України від 9 лютого 2011 року № 11) [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://minagro.gov.ua/node/8187

11. Галузева угода між Міністерством аграрної політики та продовольства України, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу України на 2006—2008 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.uazakon.com/big/text1576/pg1.htm

12. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2009 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2010. — 81 с.

13. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2010 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2011. — 88 с.

14. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2012. — 88 с.

15. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2013. — 88 с.

16. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2013 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2014. — 88 с.

17. Статистичний бюлетень: Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік. — Київ: Державна служба статистики України, 2015. — 88 с.

18. Статистика: підручник / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна та ін.; За наук. ред. д-ра екон. наук С.С. Герасименка. — [2-ге вид., перероб. і доп.] — К.: КНЕУ, 2000. — 467 с.

19. Толбатов Ю.А. Статистичний аналіз засобами EXCEL. — К.: НДІ "Украгропромпродуктивність", 2011. — 319 с.

20. Таблиці значень критерія Стьюдента [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.vsetabl.ru

References:

1. Velychko, O. (2014), "Integrated modeling of solutions in the system of distributing logistics of a fruit

and vegetable". Business: Theory and Practice. Vol.15, No. 4, pp. 362—370.

2. Zinchenko, O.I. (2001), Roslynnytstvo [Plant] Ahrarna osvita, Kyiv, Ukraine.

3. Kysliachenko, M.F. and Lobastov, I.V. (2011), Normatyvy vytrat zhyvoi ta urechevlenoi pratsi na vyrobnytstvo zernovykh kultur [Standard cost of living and materialized in this great-grain production], NDI "Ukrahropromproduktyvnist", Kyiv, Ukraine.

4. State Statistics Service of Ukraine (2015), Statystychnyi biuleten: Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur, plodiv, yahid ta vynohradu v rehionakh Ukrainy za 2014 rik [Statistical Bulletin: Harvesting crops ASW-ing, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2014] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2014), Statystychnyi biuleten: Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur, plodiv, yahid ta vynohradu v rehionakh Ukrainy za 2013 rik [Statistical Bulletin: Harvesting crops ASW-ing, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2013], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

6. State Statistics Service of Ukraine (2013), Statystychnyi biuleten: Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur, plodiv, yahid ta vynohradu v rehionakh Ukrainy za 2012 rik [Statistical Bulletin: Harvesting crops ASW-ing, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2012] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

7. State Statistics Service of Ukraine (2012), Statystychnyi biuleten: Zbir urozhaiu silskohospodarskykh kultur, plodiv, yahid ta vynohradu v rehionakh Ukrainy za 2011 rik [Statistical Bulletin: Harvesting crops ASW-ing, berries and grapes in the regions of Ukraine for 2011] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

8. State Statistics Service of Ukraine (2011), Statystychnyi zbirnyk: Roslynnytstvo Ukrainy za 2010 rik [Statistical Yearbook: Ukraine Plant in 2010] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

9. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2013), "Haluzeva uhoda mizh Ministerstvom ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy, Vseukrainskym ob'iednanniam orhanizatsii robotodavtsiv "Federatsiia robotodavtsiv ahropromyslovoho kompleksu ta prodovolstva Ukrainy" i Profesiinoiu spilkoiu pratsivnykiv ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy v silskomu hospodarstvi na 2014—2016 roky " [Sectoral agreements between the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, national associations of employers' Federation of Employers of agriculture and Food of Ukraine "and the trade union of workers of agriculture of Ukraine in agriculture in the years 2014—2016], available at: http://minagro.gov.ua/node/11264

10. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2011), "Haluzeva uhoda mizh Ministerstvom ahrarnoi polityky ta prodovol-stva Ukrainy, haluzevymy ob'iednanniamy pidpryiemstv ta Profspilkoiu pratsivnykiv ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy na 2011—2013 roky" [Sectoral agreement between the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, sectoral associations of enterprises and trade unions of labor-workers of agriculture of Ukraine for 2011—2013], available at: http://minagro.gov.ua/node/8187

11. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2007), "Haluzeva uhoda mizh Ministerstvom ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy, haluzevymy ob'iednanniamy pidpryiemstv ta Profspilkoiu pratsivnykiv ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy na 2006—2008 roky" [Sectoral agreement between the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, sectoral associations of enterprises and the Trade Union of workers of agroindustrial complex of Ukraine for 2006—2008], available at: http://www.uazakon.com/big/text1576/pg1.htm

12. State Statistics Service of Ukraine (2011), Statystychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2009 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of pro-duktsii agriculture farms in 2009], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine

13. State Statistics Service of Ukraine (2011), Statystychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2010 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of produktsii agriculture farms in 2010] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine

14. State Statistics Service of Ukraine (2012), Statys1tychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2011 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of pro-duktsii agriculture farms in 2011] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine

15. State Statistics Service of Ukraine (2013), Statystychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2012 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of pro-duktsii agriculture farms for 2012] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine

16. State Statistics Service of Ukraine (2014), Statystychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2013 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of pro-duktsii agriculture farms by 2013] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

17. State Statistics Service of Ukraine (2015), Statystychnyi biuleten: Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpryiemstvakh za 2014 rik [Statistical Bulletin: Key economic indicators of pro-duktsii agriculture farms by 2014] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, Ukraine.

18. Herasymenko, S.S. Holovach, A.V. and Yerina, A.M. (2000), Statystyka [Statis-tics], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

19. Tolbatov, Iu.A. (2011), Statystychnyi analiz zasobamy EKhSEL [Statistical analysis tools Excel], NDI "Ukrahropromproduktyvnist", Kyiv, Ukraine.

20. vsetabl.ru (2015), "Tables Student's test values", available at: http://www.vsetabl.ru

Стаття надійшла до редакції 23.01.2016 р.

УДК 65.012.32(075.8)

Т. В. Сівашенко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств,
Національний авіаційний університет, м. Київ
О. В. Костюнік,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ У ПІДПРИЄМСТВАХ

T. Sivashenko,
Candidate of economic sciences, associate professor
of international businesses management department of National aviation university, Kyiv
O. Kostiunik,
Candidate of economic sciences, associate professor
of finance, accounting and auditing department of National aviation university, Kyiv

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF MOTIVATION IN ENTERPRISES

Досліджена праця індивіда як цілеспрямована, свідома діяльність людей по проведенню матеріальних і духовних благ в умовах колективної праці на підприємствах державної і приватної форм власності та в умовах індивідуальної підприємницької діяльності, методологія і сучасна практика мотивації праці, організаційно-економічний механізм мотивації працівників на підприємствах різних форм власності.

The research work of an individual, as a deliberate, conscious activity of people carrying material and spiritual wealth in terms of teamwork in enterprises of public and private ownership and in terms of individual entrepreneurship, methodology and modern practice motivation, organizational and economic mechanism of motivation of employees in enterprises of various forms Property.

Ключові слова: система мотивації, інформаційний підхід, цивілізаційний підхід, заробітна плата, стимул, мотив, ефективність управління персоналом, функції кадрових служб, заробітна плата.
Key words: ceiling motivating, informative approach civilization approach, salary, incentive, motive, efficiency of personnel management, personnel services function.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У суспільній свідомості збереглися поняття мотивації до праці особистості XIX початку XX століття. Персонал державних підприємств представляється в перекрученому світлі в якості утриманців, "невдалих політичних діячів, відставних військових".

Виходячи з вищесказаного, існує об'єктивна необхідність розкрити мотиви й інтереси особистості до праці в сучасних умовах переходу до ринкових відносин, привести у відповідність механізм стимулювання особистості з його потребами в благах, які перебувають у більшій частині в приватній власності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі мотивації трудової діяльності працівників на підприємствах в умовах переходу країн до ринкової економіки присвятили роботи вітчизняні вчені: Балабанова Л.В. [1], Бачурин А. [2], Беззубка Л.В. [3], Білорус Т.В. [4] , Верхоглядова В.І. [6], Заславська Т.І. [9], Лутай Л.А. [10], Нечай Т. [11], а також російські вчені: Бачурин А. [2], Блинов А. [5], Дряхлов Н., Куприянов Е. [7], Журавлев П.В. [8], Эйдельман Я. [15], Віханский О.С., Адамчук В.В. та ін.

Їхні роботи в різному ступені розкривають механізм мотивації до праці працівників підприємств. Проте окремі функції виробництва — наприклад, підприємництво — досліджені недостатньо глибоко. Не розкрита сутність підприємництва в Україні, організаційно-економічний механізм трудової мотивації працівників на підприємствах, порядок розробки технологій на виготовлення виробів із включенням у нього норм і нормативів стимулювання до праці.

Серед закордонних авторів вагомий внесок у розробку проблеми внесли: А. Маслоу, Р. Коуз, А. Анчіан, П. Хейне, М. Вебер, К. Менгер, Й. Шумпетер тощо.

На методологію комплексного дослідження економічних і соціальних проблем праці звертають увагу вчені-

економісти Ульріх Д. [14], Ворожейкін І.Е., Ген-Кин Б.М., Жуков А.Л., Карпов А.В., Кібанов А.Я., Родас А.І. тощо.

У своїх роботах вони розглядають питання мотивації до праці особистості стосовно до вже усталених ринкових відносин, які необхідно враховувати при побудові механізму стимулювання в нашій державі. Проте у роботах закордонних авторів, як правило, не відбита специфіка перехідного періоду від державної форми власності до приватної і висновки, до яких вони приходять, не можуть розглядатися у вигляді універсальних рекомендацій для таких країн, які володіють своїми національними особливостями, які ще перебувають на етапі становлення ринкових відносин. Деякі їхні висновки і рекомендації просто застаріли. Вони не відповідають сучасному етапу економічного розвитку пострадянських країн (убогість, відсутність мотивації до праці в особистості, відсутність механізму стимулювання спонукання до праці особистості тощо).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є критичне осмислення і синтез доктрин і положень представницьких шкіл сучасної філософії (змісту свідомої трудової активності), соціології (соціальної дії), психології (виконавчої діяльності), економічної науки, історії (накопичений досвід і його спадкоємність), права (нормативне регулювання стимулів), управління (менеджмент), етики (з її встановленням моральних цінностей) і близької до неї по мотиваційній значимості релігії, а також окреслення комплексного підходу до аналізу соціально-економічних проблем взаємних зв'язків і взаємообумовлених процесів у механізмі спонукальних мотивів до праці індивіда й стимулювання його праці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З 90-х рр. XX ст. в економіці України здійснюється активний перехід на нову стадію розвитку, яка характеризується поширенням ринкових відносин на основі приватної власності на засоби виробництво. Поняття приватної власності як реалії сучасного життя впроваджується в суспільну свідомість. Відбулися докорінні зміни в мотивах і інтересах людей праці, які стали оцінювати свою робочу силу як товар. В економічній теорії немає чітких концепцій подальшого розвитку українського суспільства. Деякі автори вважають, що країна розвивається на принципах капіталізму, інші говорять про формування народного капіталізму, треті — висувають тези про "особливий шлях" України, також зустрічаються міркування про формування нового варіанту євразійського підходу до майбутнього країни [1, с. 43].

Дійсні ж контури майбутнього можна визначити лише в результаті ретельного аналізу таких основних, "вічних" економічних категорій як праця, власність, людський потенціал, та їх модифікацій у сучасному суспільстві.

Саме тому праця індивіда як цілеспрямована, свідома діяльність людей з виробництва матеріальних і духовних благ, які використовуються на задоволення їхніх потреб, перебуває в центрі дослідження авторів.

Для об'єктивних висновків щодо закономірності розвитку трудових відносин на сучасному етапі необхідно дотримуватися двох підходів: інформаційного й цивілізаційного.

Інформаційний підхід означає вивчення поступального розвитку суспільного поділу праці, технологічного поділу праці і рівня її продуктивності, які є основними факторами зростання економіки. Особливість даного підходу полягає в тому, що в Україні значна (переважна) кількість благ привласнюється в індивідуальну приватну власність. Об'єктивно виникла потреба (мотив, інтерес) у особистості перейти від державної до приватної власності, щоб зберегти і примножити особисте багатство, створене своєю особистою працею.

Цивілізаційний підхід грунтується на тому, що особиста праця працівника інтегрована в систему суспільної праці на базі кооперації. В трудовому колективі й у суспільстві, а також у процесі спільної праці народжується нова продуктивна сила, по суті масова сила, яка не може виникнути в результаті діяльності окремої людини. Ціль даного підходу — виявити конкретні нові моменти праці індивіда й дати практичні рекомендації [9, с. 7].

Методологія роботи припускає використання в дослідженні трудової мотивації установок обох підходів, беручи до уваги ієрархію цінностей, яка склалася в українському суспільстві за два останні десятиліття.

Наразі мотивація трудової діяльності особистості увійшла в суперечність із застарілою системою стимулювання, яка склалася на основі державної власності і централізованого встановлення ставки мінімальної заробітної плати. Мінімальний розмір заробітної плати, який становить близько 8% прожиткового мінімуму працездатного працівника, втратив стимулюючу роль у мотивації трудової діяльності особистості щодо підвищення ефективності виробництва. Наразі держава, через відсутність коштів, не в змозі підвищити мінімальний розмір заробітної плати до рівня прожиткового мінімуму [10, с. 12].

Заробітна плата при безроздільному пануванні державної власності визначалася шляхом установлення її частки в національному доході й розподілялася відповідно до кількості і якістю індивідуальної праці, тобто практично повністю регулювалася державою. З виникненням приватної власності на засоби виробництва, на робочу силу (визнання її товарного характеру) заробітна плата стала ціною робочої сили на ринку праці, часткою працівника в доході підприємства, що відображає кількість і якість його праці, порівнянної лише в масштабах кожного підприємства. З розширенням виробництва на основі приватної власності, блага для задоволення потреб (фонд заробітної плати) перебувають також у приватній власності. Щоб їх одержати, необхідно самому працівникові реалізувати товар на ринку праці для наступного еквівалентного (за допомогою грошей) обміну на блага, які йому необхідні/потрібні [2, с. 30].

Проте, незважаючи на докорінні зміни в мотивах й інтересах діяльності особистості на основі нового поняття приватної власності кожного працівника, трудові умови і правила на підприємствах при державній власності, як і раніше, встановлює держава, а на ключових в економіці підприємствах приватної форми власності — олігархи, капіталісти, що виступають разом із місцевою владою, а нерідко і кримінальні структури за допомогою корумпованих чиновників. Такі трудові умови не можуть задовольняти потреби в благах особистості,

індивіда, тому що в них є присутнім факт експлуатації трудящих.

Дослідження показують, що населення країни перебуває у важкому матеріальному становищі, при цьому і не спостерігається тенденція до будь-якого його поліпшення [3, с. 154].

В економічній теорії зберігається застаріле поняття сутності стимулів із часів прадавнього Рима: стимул (від лат. stimulus), буквально — гострий ціпок, яким поганяли тварин, стрекало [4, с. 137]. Тепер ми розуміємо стимул як вплив, який обумовлює динаміку таких психічних станів індивіда, як спонукання, поштовх до дій (у виробництві), як зацікавленість у здійсненні чого-небудь (праця). Працівник тепер захищений правами людини, а стимулами, у повсякденній свідомості, прийнято вважати відповідну винагороду в матеріальній (гроші) або нематеріальної (суспільне визнання, пошана) формах за певний, бажаний образ дій (сумлінна праця).

У сфері підприємницької діяльності прикладами стимулювання можуть служити податкові пільги або пільги по амортизаційних відрахуваннях відносно інвестицій тощо. На практиці характерною рисою стимулювання на сучасному етапі є те, що бажаний образ дій виникає з боку адресата не в результаті силового тиску на нього, але завдяки вільному прийняттю запропонованих умов на основі права кожного на приватну власність.

Визначальним процесом в історії є, в остаточному підсумку, виробництво і відтворення необхідних умов життя. Громадські порядки, за якими живуть люди певної цивілізації і країни, обумовлюються ступенем розвитку праці, її стимулювання і розвитком самої людини [15, с. 60].

Незважаючи на зростання ролі техніки, технології у підвищенні ефективності діяльності, основним фактором є люди. Вплив на людей здійснюється за допомогою управлінських методів.

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні, економічні методи управління -- стимулювання набувають особливого значення, хоча в останній час значення адміністративних і економічних методів впливу в бізнесі розвинутих країнах наразі зменшується, проте збільшується роль соціально-психологічних методів впливу (нематеріальне стимулювання).

Мотиви (спонукання до вчинків, трудової дії) і мотивація (сукупність таких спонукань) споконвічно властиві людині як істоті соціальній, яка володіє свідомістю. Мотивація мала місце завжди в умовах будь-якого суспільного ладу при організації й стимулюванні доцільної діяльності, в тому числі творчої праці [5, с. 91].

При поступальному русі суспільства від епохи до епохи, мотивація трудової діяльності індивідуума трансформувалася і удосконалювалася, здобуваючи в кінцевому результаті сучасні форми. Аж до середини XVII ст., мотивація праці вивчалася і враховувалася переважно на емпіричному рівні, і тільки зі становленням соціальних і гуманітарних наук, а потім і наукового менеджменту мотиви і стимули стали важливим предметом наукових досліджень, почали з'являтися теоретичні і методологічні обгрунтовані рекомендації [4, с.17].

Перші наукові міркування щодо праці були висловлені грецьким філософом Аристотелем (384—322 рр. до н.е.), який на основі праці позначив проблему порівнянності товарів. Основоположниками науки про працю є Вільям Петті (1623—1687) і П'єр Буагільбер (1646—1714) [6, с. 91].

Напрямки розвитку економічної науки про працю можна представити в наступній послідовності:

1. У. Петті (1623—1687). Основоположник класичний політекономії. "Праця є батько й активний принцип багатства, а земля — його мати".

2. Ф. Кене (1694—1774). Основоположник школи фізіократів. Джерелами чистого продукту є земля і прикладена до неї праця.

3. А. Сміт (1723—1790). Становлення політичної економії як науки, розвиток концепції економічного лібералізму. Автор трьох концепцій вартості.

4. Д. Рікардо (1772—1823). Прихильник одно-факторної оцінки вартості товарів. Вартість товару залежить від кількості праці, необхідної для його виробництва.

5. К. Маркс (1818—1883). У завершеному вигляді сформував трудову теорію вартості. Стимул не тотожний мотиву, хоча в ряді випадків може перетворюватися в мотив.

6. Д. Кларк (1847—1938). Теорія граничної корисності.

7. Й. Шумпетер (1883—1950). Обгрунтував функцію виробництва — підприємництво.;

8. Д.М. Кейнс (1883—1946). Теорія державного регулювання ринкової економіки [8, с. 91].

Класики політичної економії визначили основний понятійний апарат теорії мотивації і стимулювання особистості до праці через потреби в благах [7]. Саме визначення науки "Політична економія" говорить про те, що праця втілює в собі мотиви й інтереси людей до праці виходячи із завдань і цілей розвитку суспільства.

В умовах стрімкої трансформації як вітчизняної, так і світової економіки постає проблема ефективного управління персоналом — складним процесом, який будується на відомих принципах: принцип програмно-цільового управління, системності управління, цілісності, правової визначеності, економічності, мотиваційного забезпечення, плановості дій, принцип логічної основи та зворотного зв'язку [11, с. 17].

Зазначені принципи зумовлюють необхідність формування концепції управління системою мотивації інноваційного розвитку підприємства, заснованої на системному підході. Хоча існує точка зору, що управляти змінами в трансформаційній економіці неможливо, проте, це не так, — зміни можливо передбачити, випередити, а це й є управління змінами через матеріальну і моральну зацікавленість працівників у своїй роботі.

При поганому виконанні роботи необхідно знайти причину й визначити, які зміни в системі управління персоналом слід зробити:

— переглянути вимоги до набору персоналу,

— проводити перенавчання,

— змінити систему мотивації тощо.

Усе вищесказане показує, наскільки повинні змінитися функції кадрових служб в умовах реформування економіки, коли відбувається перехід до ринкових взаємин [7, с. 85].

Найважливішим етапом у роботі з управління персоналом є розробка ефективної системи мотивації, тобто впорядкування оплати всередині підприємства й

інших видів мотивації (планування кар'єри, участь в управлінні тощо) до виконання роботи [12, с. 104]. При цьому керівник, що несе відповідальність за управління персоналом, повинен бути ознайомлений із сучасними концепціями мотивації, відповідно до яких у людини існує безліч потреб: не тільки матеріальні, але й такі, як визнання, приналежність до певної групи, самореалізація тощо (тобто вторинні за А. Маслоу), які є сильними стимулами, що спонукують до роботи, але, однак не можуть бути задоволені тільки за допомогою грошей. Проте, оскільки наразі в Україні, гроші є найважливішим мотиватором, остільки кадрова служба повинна брати активну участь у розробці системи оплати праці на підприємстві [4, с. 187].

Таким чином, крім основних функцій управління, у керівника кадрової служби можна виділити дві додаткові: координацію і роботу з кадрами.

1. Координація. Він діє як координатор в області управління персоналом і повинен входити до складу вищого керівництва підприємства.

2. Робота з кадрами. Відбір, наймання, навчання, оцінка виконання, розробка системи винагороди (мотивації), планування кар'єри. Крім того, організація і керівництво спеціальними програмами (здоров'я і безпека, конфлікти і стреси, вихід на пенсію тощо) [1, с. 211].

Виконання розширеного переліку функцій дозволить керівникам кадрових підрозділів більш чітко планувати кадровий потенціал підприємства і приймати в його формуванні і розвитку безпосередню участь. Таким чином, для реалізації програми підвищення вмотивованості працівників і розвитку на цій основі кадрового потенціалу, керівник кадрової служби може і повинен сам удосконалювати свій управлінський потенціал.

Значною мірою зміни в роботі кадрових служб (у частині змістовного наповнення, розширення функцій, компетенцій, влади і відповідальності) пов'язані з переходом від індустріальної економіки до інформаційного суспільства [4, с. 82].

Авторами при опрацюванні систем мотивації у вітчизняних підприємствах пропонується враховувати такі чинники:

1. Розвиток ринкових відносин, глобалізація економіки, вихід на міжнародні ринки посилюють конкуренцію, що обумовлює більш високі вимоги до персоналу організації. Знання, уміння, навички персоналу набувають вирішального значення при досягненні стратегічних цілей організації.

2. Діяльність служби управління персоналом у період економічної кризи повинна бути спрямована, насамперед, на оптимізацію чисельності персоналу, формування й розвиток кадрового ядра. У цьому полягає сутність антикризової кадрової політики, яка повинна бути активною й ефективною.

3. Служба управління персоналом повинна володіти інструментами діагностики, зворотним зв'язком із персоналом, кадровими програмами, спрямованими на втримання, закріплення й розвиток кадрового ядра колективу.

4. Такі зміни, як орієнтація на потребі ринку, а не на виробництво, перехід від традиційної технології до гнучких наукомістких виробничих комплексів, робототехніки, характеризують перехід від індустріальної до інформаційної економіки. Звужуються сфери класичної зайнятості. Змінюється і зміст і форма організації праці через інтелектуалізацію трудової діяльності, появу віртуальних організації, розширення сфер застосування асесмент-технологій, аутстафінгу, аутсорсингу, фрілансертства.

5. У час, коли загострення конкуренції та ритм праці виснажують персонал і скорочують шанси подальшого перебування робітників в організації, система управління персоналом повинна прив'язуватися до системи планування зарплати. Наразі відбувається переосмислення і формування мотиваційних умов, збільшення плинності та мобільності кадрів тощо. Використання різних форм стимулювання й мотивації праці дозволить керівництву організації згуртувати колектив, підвищити професійну підготовку персоналу й забезпечити вихід із кризової ситуації.

ВИСНОВКИ

Соціально-економічні перетворення висувають потребу у розробці та застосуванні нових підходів до оцінки й розвитку кадрового потенціалу та системи управління людським потенціалом в цілому через тенденції в змінах, викликаних застосуванням нових революційних технологій. Отже, існує об'єктивна необхідність у подальшому розвитку теоретичних та методико-прикладних засад формування конкурентоздатних трудових ресурсів в умовах впровадження інноваційних напрямів діяльності та опрацювання ефективних систем управління людським потенціалом на вітчизняних підприємствах з урахуванням особливостей сучасних тенденцій розвитку менеджменту та кризо-небезпечних реалій ринку.

Служба управління персоналом повинна володіти інструментами діагностики, зворотним зв'язком із персоналом, кадровими програмами, спрямованими на втримання, закріплення й розвиток кадрового ядра колективу. Система управління персоналом повинна прив'язуватися до системи планування зарплати і мотивації.

Використання різних форм стимулювання мотивації праці дозволить керівництву організації згуртувати колектив, підвищити професійну підготовку персоналу й забезпечити вихід із кризової ситуації.

Мотиви й інтереси роботодавця і работоотримувача не антогоністичні, тому що вони створюють (виробляють) одну номенклатуру продукції для обміну на потреби в благах, які знаходяться у приватній власності.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для реалізації цілей повного розкриття проблеми мотивації можна сформулювати наступні завдання подальших досліджень:

— проаналізувати концепції вітчизняних і закордонних учених з формування мотивів й інтересів особистості до праці через потреби в благах;

— уточнити соціально-економічний зміст мотивів й інтересів особистості в умовах розвитку суспільства на основі інформаційного й цивілізаційного підходів;

— розкрити сучасний зміст такого виду діяльності, як підприємництво;

— розробити методичні основи встановлення рівнів стимулювання індивіда до праці в технологічних документах підприємства;

— обгрунтувати критерії встановлення мінімальної заробітної плати як основи формування спонукальних мотивів до праці;

— виявити ступінь впливу економічних і соціальних нововведень на мотивацію праці;

— розробити економіко-математичну модель методики розрахунків спонукальних мотивів до праці індивіда на підприємствах різних форм власності.

Література:

1. Балабанова Л.В. Стратегічне управління персоналом підприємства в умовах ринкової економіки: монографія / Л.В. Балабанова, О.В. Стельмашенко. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. — 238 с.

2. Бачурин А. Повышение роли экономических методов управления // Экономист. — 2002. — № 4. — С. 28—31.

3. Беззубка Л.В. Трудовий і кадровий потенціали: монографія [Текст] / Л.В. Беззубка., Л.О., Гончарова, Б.І. Беззубка. — Донецьк: Прес-норд, 2008. — 348 с.

4. Білорус Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства: монографія [Текст]. — Ірпінь: Національна академія Державної податкової служби України, 2007. — 256 с.

5. Блинов А. Мотивация персонала корпоративных структур // Маркетинг. — 2001. — № 1. — С. 88—101.

6. Верхоглядова В.І. та ін. Управління розвитком людських ресурсів: [монографія] / В.І. Верхоглядова, С.Б. Ільївна, Н.А. Іваннікова, О.В. Лавріченко. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2008. — 317 с.

7. Дряхлов Н., Куприянов Е. Системы мотивации персонала в Западной Европе и США // Проблемы теории и практики управления. — 2002. — № 2. — С. 83—88.

8. Журавлев П.В. Мировой опыт в управлении персоналом. Обзор зарубежных источников / В.П. Журавлев. — К.: КНЕУ, Бібліотека Exolver. — 2010. — 218 с.

9. Заславська Т.І. Людський потенціал у сучасному трансформаційному процесі [Текст] / Т.І. Заславська // Суспільні науки й сучасність. — 2005. — № 3. — С. 5—16.

10. Лутай Л.А. Діагностика стану системи соціально-орієнтованого управління підприємством / Л.А. Лутай, О.О. Савельєва // Економіка розвитку. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. — Вип. № 4 (64). — С. 5—17.

11. Нечай Т., Іларіонов В. Заробітна плата в період трансформації економіки // Україна: аспекти праці. — 1997. — № 8. — С. 16—19.

12. Рудь Ю.М. Вплив фактора часу на ефективність системи соціального управління персоналом підприємства / Ю.М. Рудь // Економіка розвитку. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. — Вип. № 4 (64). — С. 101—106.

13. Скібіцький О.М. Місце кадрової політики в загальній політиці і стратегічному плануванні підприємств / О.М. Скібіцький // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Вип. 40. — К.: НАУ, 2012. — С. 64—67.

14. Ульрих Д. Эффективное управление персоналом: новая роль HR-менеджера в организации: Пер. с англ. / Д. Ульрих. — М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2007. — 304 с.

15. Эйдельман Я. Методологические проблемы изучения трудовой мотивации // Вопросы экономики. — 1991 — № 1. — С. 57—62.

References:

1. Balabanova, L. V. (2010), Stratehichne upravlinnia personalom pidpryiemstva v umovakh rynkovoi ekonomiky, [Strategic personnel management of the enterprise in market economy conditions], DonNUET, Donets'k, Ukraina.

2. Bachurin, A. (2002), "Enhancing the role of economic methods of management", Jekonomis, vol. 4, pp. 28—31.

3. Bezzubka, L. V. (2008), Trudovyj i kadrovyj potentsialy, [Labor and human capacity], Pres-nord, Donets'k, Ukraina.

4. Bilorus, T. V. (2007), Stratehichne upravlinnia kadrovym potentsialom pidpryiemstva, [Strategic human resources management of enterprise], Natsional'na akademiia Derzhavnoi podatkovoi sluzhby, Irpin', Ukraina.

5. Blynov, A. (2001), "Motivation of staff of corporate structures", Marketynh, vol. 1, pp. 88—101.

6. Verkhohliadova, V. I. Il'ivna, S. B. Ivannikova, N. A. and Lavrichenko, O. V. (2008), Upravlinnia rozvytkom liuds'kykh resursiv [Management of developing human resources], Nauka i osvita, Dnipropetrovs'k, Ukraina.

7. Driakhlov, N. and Kupryianov, E. (2002), "Staff motivation system in Western Europe and the USA", Problemy teoryy y praktyky upravlenyia, vol. 2, pp. 83—88.

8. Zhuravlev, P. V. (2010), Myrovoj opyt v upravlenyy personalom, [World experience in personnel management], KNEU, Biblioteka Exolver, Kyiv, Ukraina.

9. Zaslavs'ka, T. I. (2005), "Human potential in the modern transformation process", Suspil'ni nauky j suchasnist', vol. 3, pp. 5—16.

10. Lutaj, L. A. and Savel'ieva, O. O. (2012), "Diagnosis condition of system socially-oriented business management", Ekonomika rozvytku, vol. 4 (64), pp. 5—17.

11. Nechaj, T. and Ilarionov, V. (1997), "Wages during transformation of economy", Aspekty pratsi, vol. 8, pp. 16—19.

12. Rud', Yu. M. (2012), "The influence of the time factor in the effectiveness the system of social HR management of enterprises", Ekonomika rozvytku, vol. 4 (64), pp. 101—106.

13. Skibits'kyj, O. M. (2012), "Place of personnel policy in the overall policy and strategic planning of enterprises", Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 40, pp. 64—67.

14. Ul'rykh, D. (2007), Effektyvnoe upravlenye personalom: novaia rol' HR-menedzhera v orhanyzatsyy, [Effective human resource management: the new role of HR-managers in the organization], OOO "Y.D. Vyl'iams", Moskva, Rosiia.

15. Jejdel'man, Ja. (1991), "Methodological problems in the study of work motivation", Voprosy jekonomiki, vol. 1, pp. 57—62.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 330.46:658.15

Р. В. Шамрін,
к. е. н., старший викладач кафедри економічної кібернетики, Криворізький факультет ДВНЗ "Запорізький національний університет" Міністерства освіти і науки України, м. Кривий Ріг

СИСТЕМНІ ВЛАСТИВОСТІ ДИНАМІЧНОГО І ЕКОНОМІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

R. Shamrin,
PhD in Economics, Senior Lecturer of Department of Economic Cybernetics, the Kryvyi Rih faculty of State Higher Educational Institution "Zaporizhzhya National University" of the Ministry of education and science of Ukraine, Kryvyi Rih

SYSTEM PROPERTIES OF DYNAMIC AND ECONOMIC MODELING OF AN ENTERPRISE

У статті представлено системні властивості динамічного та економічного моделювання сучасного підприємства, які виявлено з урахуванням принципів і закономірностей систем, що розвиваються, а також на основі параметричних процесів розвитку і методів ефективності бізнес-процесів. Особливу увагу приділено фрактальній фінансової моделі вартості підприємства, яка включає комплекс структурних елементів: стейкхолдери, можливості організації, фінансові стратегії і процеси. Виявлення системних властивостей динамічного та економічного розвитку підприємства проведено з метою забезпечення фактичного функціонування організації через формування параметрів, в яких діяльність організації буде оптимальною, ліквідною, рентабельною, ефективною, економічно, структурно і організаційно надійною.

The article presents the system properties, and dynamic economic modeling of modern enterprises that identified with the principles and laws of developing systems, as well as on the basis of parametric processes and methods of efficiency of business processes. Particular attention is paid to the cost of the financial model of fractal organization, which includes a set of structural elements: stakeholders, the possibility of organizing, financing strategies and processes. Identification of system properties, and dynamic economic development of the organization carried out in order to ensure the actual functioning of the organization through the formation of the parameters in which the organization will be optimal, liquidity, profitability, efficient, cost, structurally and organizationally reliable.

Ключові слова: підприємство, системні якості, динамічний розвиток, економічний розвиток.
Key words: enterprise, system properties, economic development, dynamic development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виявлення системних властивостей динамічного та економічного розвитку сучасного підприємства безпосередньо пов'язане з досягненням мети постійного пристосування організації до швидкоплинного зовнішнього середовища. Іншими словами, сучасне підприємство являє собою якийсь механізм, що адаптується, який з урахуванням мінливих зовнішніх умов буде коригувати свою діяльність, грунтуючись на об'єктивних вимогах до неї. Враховуючи соціально-економічні і політичні процеси, що відбуваються, а також сучасні тенденції розвитку підприємств, слід відзначити, що існує стійка потреба виявлення системних властивостей динамічного та економічного розвитку сучасної організації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальним питанням моделювання економічного розвитку присвячені публікації вітчизняних вчених В.М. Лисюка, Ю.І. Паршина, В.Г. Ковальчука, та зарубіжних вчених: Т.П. Данько, Е.М. Петрикової, В.С. Баракова, Ф.Р. Абасова та ін.

Водночас питання системних властивостей динамічного і економічного моделювання підприємства досі не досліджувалось.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Перед нами постає завдання визначити системні властивості динамічного та економічного розвитку сучасного підприємства з метою забезпечення фактичного функціонування організації через формування параметрів, в яких діяльність організації буде оптимальною, ліквідною, рентабельною, ефективною, економічно, структурно і організаційно надійною.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одною з актуальних і важливих властивостей є властивість гнучкості підприємства, що підкреслює орієнтацію

на втілення можливості побудови адекватного і адаптивного підприємства з елементів, з реверсом резерву можливостей по поверненню до вихідного стану параметричного балансу і здатності до адаптації, модифікації, дискретності в панорамі конкурентної взаємодії.

У розумінні дискретності (роздільності) підприємства — це можливість і здатність до розмежування взаємозв'язку в переривчастості потокових процесів, виділеність складових для фаворитизації ключових компонентів у виборі варіантів розвитку, можливість застосування та реінжинірингу в ієрархії переваг і бізнес-процесів.

Властивість ієрархічності підприємства визначає послідовність функціонування підприємства в співвідносності процесів, елементів і зв'язків. У перспективі формується результативне функціонування системи управління з розвиненою системою реалізації адекватних повноважень функцій з ознаками властивості інгресивності. Реалізується здатність до адаптації і модернізації, формування, мобілізації та комбінаторності підприємством нових якостей, що формують його [1].

Стан комбінаторності організації підкреслює можливість встановлення нових зв'язків, а також можливість повернення до вихідного стану збалансованого розвитку, здатність до розмежування взаємозв'язку в підпорядкованості та забезпеченні комунікаційних ресурсного аспекту варіантів збалансованого розвитку.

Комунікаційність підприємства проектується в здатність, прихильність до взаємозв'язку із зовнішнім середовищем функціонування. Формуються і мобілізуються нові властивості і якості, здатність до адаптації і модернізації виробництва, бізнес-процеси. Діяльність розвивається в спектрі і панорамі можливих способів організації бізнес-процесів та бізнесу з елементами комутаційних. Це відбивається в перспективах формування адекватної, адаптивної структури з елементів і можливості створення між ними нових композиційних зв'язків, тобто позиціонування організації, як перспективної моделі для формування адекватної та структурованої системи з елементів. Розвивається здатність до взаємозв'язку між ними і зовнішнім конкурентним середовищем, здатність до внутрішнього обміну та об'єднання якостей через можливості кон'югованості властивостей і корпоративності інтеграційних процесів всередині підприємства, навколо нього і за участю підприємства.

З метою уточнення перспектив обліку характеру інтеграційних процесів у сучасній економіці властивість корпоративності підприємства відображає здатність, прихильність до взаємозв'язку, кореляції елементів розвитку з параметрами середовища, здатність до групової діяльності, асоціації, інтеграції та кооперації.

Аспект кореляційності організації означає здатність і можливість до активізації взаємозв'язку, побудови адекватного підприємства з елементів, здатність до адаптації до ризиків розвитку і вмотивованості до модернізації діяльності.

Вмотивованість підприємства вимагає формування менеджментом підприємства організаційної культури, здатності до кооперативної асоціації та групового взаємодії, розвитку потенціалу активізації та актуалізації взаємозв'язку в єдності спонукання до об'єднання учасників конкурентного і партнерської оперативної взаємодії. Це відображення здатності до активізації взаємозв'язку у своєчасному відгуку на ризики, результат моніторингу їх параметрів в перманентному, безперервному розвитку, через формування підприємством нових якостей її складових і здатності до адаптації, модернізації бізнес-процесів, реверсивності діяльності.

Властивість "реверсивність" підприємства підтверджує можливість повернення до вихідного стану в пріоритетах послідовного функціонування і регенеруючого розвитку. Реверсивність проявляється у здатності до відновлення підприємства, адаптації та репродуктивної модернізації, руху до здатності бути в процесі реорганізації, до відтворення потенціалу підприємства, складових перспективної результативності, здатності формування нових організацій, ротації існуючих, прихильність до відновлення витраченого трудового, ресурсного та економічного потенціалу фірми.

Процедура ротаційності підприємства відображає здатність до фундаментальної адаптованості в конкурентному середовищі і результативною модернізацією з ефектом взаємного заміщення бізнес-процесів, що протікають по циклічної траєкторії, до рівневої здібності і активізації взаємозв'язку, стратегування, тобто стратегічного планування, прогнозування та результативного управління, а також, можливо, контролінгу бізнес-процесів, конвергування систем і схильності до самоорганізації, взаємозв'язку з конкурентним середовищем і партнерами по бізнесу.

У напрямі оптимізації фактичного організаційного контролінгу фінансових результатів у стратегічній, тактичної, оперативній та інвестиційній видах діяльності підприємства пропонується концепція розрахунку доданої економічної вартості підприємства (ДЕВП) [2].

$$ДЕВП = ВПР \times (1 - Н^*) - А \times СІАП \qquad (1),$$

де ПВР — показники по прибутку до вирахування витрат по процентам, розрахунку податку і амортизаційних розрахунків або фактичний грошовий потік;

Н* — показник податку на прибуток з поправками на зміни податкового законодавства і характеру нарахування податку;

А — планові та прогнозовані інвестовані активи;

СІАП — актуалізована середня по процедурі оцінки вартість інвестованих активів підприємства.

У роботі сформована фінансова модель і методика зростання вартості підприємства. Ключовою характеристикою цієї моделі є представлення вартості фрактальним комплексом структурних елементів: стейкхолдери, можливості організації, фінансові стратегії і процеси. Вартість підприємства представлена моделлю у вигляді рівностороннього трикутника (рис. 1).

Трикутник розділений на чотири рівних рівносторонніх трикутники, з чотирма фундаментами-генераторами для формування вартості організації, де стейкхолдери — З; можливості організації — В; фінансові стратегії — С і процеси — П.

Індивідуально чотири трикутники розділені на чотири частини прямими лініями, паралельними його сторонам. З точки зору автору, функціональністю цієї фінансового побудови є панорамна "обертаність" до всіх стейкхолдерів, яка включає характеристики мультифрактальності з можливістю застосування результативних фінансових інструментів, стратегії ефективного управління збалансованим розвитком пыдприэмства на принципах самоорганізаціі [3].

Стейкхолдери відносяться до верхньої частини піраміди як фінальна ланка процесу формування вартості підприємства. У центрі піраміди представлені можливості організації, що базуються на інтересах, знаннях, потенціалі стейкхолдерів, що дозволяють підприємству формувати і оптимізувати фінансово-економічні активності (лівий трикутник) і формувати внутрішньоорганізаційні і панорамні зовнішні активності (правий трикутник).

Дану методику можливо застосувати для перспективного розбиття активаторів вартості на незначні елементи, які проектуються на більші фігури. Великі фрактали використовуються в довгостроковому періоді при оптимізації вартості компанії. Більш дрібні — в короткостроковому плануванні [3].

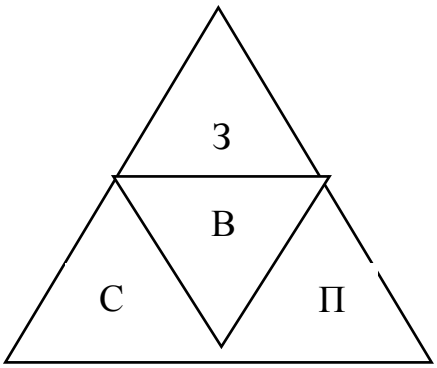

Рис. 1. Фрактальна фінансова модель вартості організації

Принцип зворотного зв'язку і властивість універсальності організації відображає здатність до активізації взаємозв'язку, формування і мобілізації нових якостей, пристосовність до всього без обмежень, здатність, принципи і ознаки адаптації, уніфікації та модернізації.

Властивість уніфікації підприємства забезпечує цілеспрямоване застосування єдиного підходу до різних підприємств через орієнтацію підприємства на конкретну мету, здатність до адаптації і модернізації, здатність до групової асоціації та кооперації для досягнення максимального рівня реалізації якостей, тобто агресивності, для формування та мобілізації нових еволюційних якостей збалансованого розвитку .

Якісна властивість еволюційності організації відображає формування організацією нових якостей її складових, здатність до розвитку та параметричної модернізації, інноваційного перетворення в пріоритеті послідовного розвитку організації, а повсякчас і оперативному формуванню, концентрації та мобілізації нових якостей через властивість емерджентності, тобто готовності до реорганізації та комплексного реінжинірингу бізнес-процесів і діяльності.

Реорганізація як процес і економічна категорія виступає сполучною теоретичної комплексною схемою, що дозволяє перейти від розуміння сутності процесів зниження витрат до конкретних форм реорганізації, що регламентують господарську діяльність підприємства [4].

Стан комплексності організації забезпечує необхідні властивості в пакетності їх реалізації, забезпечує гармонійне співвідношення завдань і ресурсів, рівновагу напрямів і пріоритетів, прихильність до зважених і регламентованих дій. Регламентація підприємства встановлює межі і рамки взаємодії, суворо врегульовані умови, процедури самостійності і режими взаємодії.

Самостійність підприємства визначає пріоритет незалежності підприємства в панорамі конкурентної і партнерської взаємодії, вдосконалення здатності вироблення і реалізації стратегії, планів збалансованого розвитку. Удосконалення підприємства може призвести до цілеспрямованої реорганізації, до коректування сформованих структур і процедур за результатами дослідження та моніторингу середовища функціонування, до забезпечення наслідуваної модернізації та розвитку з метою набуття місії підприємства. Іншими словами, призводить до ідеології позитивізму, формування перспективного іміджу, репутації надійного партнера, стійкого учасника ринку, стратегії довгострокового планування збалансованого розвитку з чіткими пріоритетами, акцентами і закономірностями в розвитку.

Закономірності розвитку — це саморух і самопересування, саморегуляція, координований рух за стадіями і рівнями життєвого циклу з набуттям статусу і позиціонування в середовищі функціонування, юрисдикція, формування повноважень і відповідальності в посилюється залежно від стохастичності і принципу динамічності бізнес-процесів, конкурентного середовища. При реалізації цих процесів спостерігається наявність організаційних і параметричних змін, кризових явищ, типу, структури, форми підприємницької організації та організаційно-правової форми.

Організація забезпечує стабільність, позиціонування і взаємодію в панорамі функціонування. Структура підприємства закономірно закріплює спеціалізацію, повноваження, комутацію, відповідальність, атрактивність, тобто увагу до діяльності. Ефективність підприємства відображає різницю результатів і витрат, співвідношення результатів і витрат в правовому полі і юрисдикції, необхідності, статики, так ж динаміки й оптимізації організаційних відносин.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У висновку відзначимо, що виявлення системних властивостей динамічного та економічного розвитку підприємства проведено з урахуванням принципів і закономірностей систем, що розвиваються, а також на основі параметричних процесів розвитку і методів ефективності бізнес-процесів. Метою систематизації є забезпечення фактичного функціонування організації через формування параметрів, в яких діяльність підприємства буде оптимальною, ліквідною, рентабельною, ефективної, економічно, структурно і організаційно надійною.

Література:

1. Астраханцева И.А. Фрактальная финансовая модель компании / И.А. Астраханцева // Аудит и финансовый анализ. — Москва. — 2011. — Вып. 3; Брянцева Л.В. Концептуальные положения сбалансированного управления развитием перерабатывающих организаций АПК / Л.В. Брянцева // Региональная экономика: теория и практика. — 2008. — № 25. — С. 68—72; Горбунова К.А. Модели экономических систем/ Горбунова К.А., Рябова П.С., Подповетная Ю.В. // Современные концептуальные положения научных исследований и практика управления бизнесом. — 2014. — С. 109—111 и др.
2. Саксин А.Г. Управление издержками промышленных предприятий вертикально интегрированных структур. — Нижний Новгород: ГОУ ВПО "Удмуртский государственный университет", 2011. — С. 13.
3. Теория организации. [Электронный ресурс]. — URL: http://www.uamconsult.com/book; Теория систем и системный анализ в управлении организациями / Под ред. В.Н. Волковой и А.А. Емельянова. — М.: Финансы и статистика; ИНФРА-М, 2009.
4. Закономерности целеобразования в экономических системах / Ю.И. Черняк // Информация и модели структур управления. — М.: Наука, 1972.

References:

1. Astrahanceva, I.A. (2011), "Fractal financial company model", Audit i finansovyj analiz, vol. 3; Brjanceva, L.V. (2008), "Conceptual development of a balanced-control processing organizations of agriculture", Regional'naja jekonomika: teorija i praktika, vol. 25, pp. 68-72; Gorbunova, K.A. (2014), "Models of economic systems", Sovremennye konceptual'nye polozhenija nauchnyh issledovanij i praktika upravlenija biznesom, pp. 109-111 an others.
2. Saksin, A.G. (2011), "Cost management industry vertically integrated structures", Nizhnij Novgorod: GOU VPO "Udmurtskij gosudarstvennyj universitet", p. 13.
3. Volkova, V.N. and Emel'janov, A.A. (2009), "Theory of organizations", Teorija sistem i sistemnyj analiz v upravlenii organizacijami, [Online], available at: http://www.uamconsult.com/book
4. Chernjak, Ju. I. (1972), Zakonomernosti celeobrazovanija v jekonomicheskih sistemah, [Laws of goal formation in economic systems], Nauka, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 339.72

С. А. Циганов,
д. е. н., професор,
завідувач кафедри міжнародних фінансів, Інститут міжнародних відносин Київського національного університет імені Тараса Шевченко, м. Київ
В. В. Апалькова,
аспірант,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ

S. Tsyganov,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of International Finance of Institute of International Relations, Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv
V. Apalkova,
PhD Student, Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk

THE STRUCTURAL CHANGES IN GLOBAL MARKET OF ELECTRONIC PAYMENT SERVICES

Визначено основні тенденції у розвитку глобального ринку електронних платіжних послуг: формування нових елементів фінансової інфраструктури цифрової економіки, розширення асортименту інноваційних електронних продуктів та зростання рівня конкуренції за споживачів, ускладнення бізнес-моделей здійснення електронних послуг у глобальному просторовому вимірі. Доведено, що на змінну традиційних розрахункових послуг приходять електронні платіжні системі, що в умовах глобального ринку і реального часу дозволяють швидко та зручно надавати фінансові послуги із відповідним заощадженням коштів та надійною системою захисту комерційних інтересів споживачів. Обгрунтовано необхідність формування міжнародних електронних систем фінансових послуг з урахуванням чотирьох імперативів ефективності системи.

The global market for electronic payment services trend to involve the formation of new elements of financial infrastructure of digital economy, diversification of innovative electronic products, growth of demand and competition, as well as more complicated business models of rendering of electronic services in global society. The traditional settlement services are changing into electronic payment systems enabling to provide financial services quickly and easily in terms of real-time and global market saving money and reliably protecting the consumers' commercial interests. The four imperatives of effectiveness of international e-money systems were formed.

Ключові слова: цифрова економіка, електронні фінансові послуги, бізнес-моделі, інноваційні електронні інструменти, фази формування доданої вартості, комерційні ризики, імперативи ефективних платіжних систем.

Key words: digital economy, electronic financial services, business model, innovative electronic instruments, stages of value added services, commercial risk, imperatives of effective payment systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ознакою сучасного розвитку світової економіки є фінансова глобалізація, на яку, згідно висновку науковців, впливає низка факторів: регулятивні, технологічні, політичні, психологічні, чинники якісних змін у фінансах, фактори гуманізації тощо. Технологічні фактори розглядаються як розвиток інформатизації суспільства, який сприяє формуванню ринку електронних фінансових послуг, які можуть здійснюватися суб'єктами різних країн протягом короткого часу. Аналіз науково-теоретичних засад розвитку інформа-

ційної економіки як парадигми глобальної інформатизації суспільства дозволяє дійти наступних висновків.

По-перше, проблема формування інформаційної (цифрової) економіки в умовах глобалізації є актуальною для всіх країн світу, оскільки її вирішення впливає на обгрунтованість дій бізнесу та уряду в питаннях вибору стратегій розвитку національних економік.

По-друге, розвиток інформатизації суспільства та масштабне проникнення інноваційних технологій в міжнародні економічні відносини в умовах фінансової глобалізації веде до змін глобальної фінансової інфраструктури і стиранню ознак сегментації фінансового ринку через створення інтегрованих фінансових послуг.

По-третє, мають місце суттєві зміни в платіжних системах (технічному забезпеченні, технологічному удосконаленні та застосуванні нових платіжних інструментів) як на глобальному рівні — формується потреба у нових платіжних засобах під впливом розвитку електронної комерції в глобальній мережі Інтернет, так на макрорівні — необхідно формувати інституціональні основи розвитку інноваційних інструментів платіжних систем національної економіки. Глобальними індикаторами розвитку інформаційної економіки є структурні зміни у сфері надання платіжних послуг.

По-четверте, актуальність проблеми і недостатній рівень теоретичних досліджень розвитку фінансових послуг у контексті глобальної інформатизації світової економіки визначають необхідність їх подальшого вивчення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основи теорії функціонування фінансового ринку в умовах глобалізації знайшли відображення у наукових працях таких видатних зарубіжних і вітчизняних вчених як: В.М. Опарін [1], С.М. Еш [2], В.М. Іванов [3], В.П. Ходаківська [4], В.М. Шелудько [5], А.Г. Загородній [6], О.М. Іваницька [7], І.О. Школьник [8] та інші [9]. В роботах науковців відзначається, що сучасному етапу розвитку фінансових ринків притаманна глобальна присутність міжнародних фінансових установ; міжнародна фінансова інтеграція та швидкий розвиток фінансових інновацій. Під впливом глобальної інформатизації суспільства трансформується світова фінансова система, форми взаємодії учасників фінансового ринку, стрімко розвиваються нові фінансові послуги. У числі переваг використання інформаційно-комп'ютерних технологій у сфері міжнародних розрахунків відзначаються наступні: зниження витрат на обіг; прискорення проведення платежів; уніфікація операцій і, відповідно, нейтралізація протиріч, що виникають з різних причин; мінімізація можливих помилок і негативного впливу людського фактору, що досягається за рахунок автоматизації.

Багато досліджень свідчить про те, що адекватна фізична та телекомунікаційна інфраструктури і забезпеченість виробничими та фінансовими послугами, позитивно впливають на внутрішні іноземні інвестиції та технологічні контракти, а політична та економічна стабільність настільки ж важливі, як і трансперентна управлінська структура. В даному контексті важливе завдання стимулювання трансферу технологій полягає в розвитку місцевих можливостей щодо надання послуг, а також необхідність державного управління процесом [11, с. 33].

За оцінками науковців, сучасний стан розвитку глобального ринку фінансових послуг має характерні ознаки.

По-перше, глобалізація світового ринку припускає його зростання у світовому масштабі за рахунок збільшення обороту торгівлі, кількості учасників та інструментів [12, с. 15].

По-друге, процеси дерегуляції, інтеграції, та конвергенції міжнародних фінансових ринків, виникнення фінансових конгломератів, транснаціональних банків та корпорацій, що сприяли подальшій дерегуляції фінансових ринків та зменшенню впливу на них держави, заклали основи для використання фінансових ринків розвинутими країнами в якості дієвих механізмів перерозподілу світового багатства [13, с. 47].

По-третє, процес інформатизації всіх сфер суспільного життя, привносить в систему світових економічних відносин принципово нові інструменти, застосування яких деякою мірою дозволяє фінансовим суб'єктам захистити себе від ризиків зміну курсів валют. З іншого боку фінансова глобалізація породжує міжнародну валютну, кредитну й фінансову нестабільність, що потребує відповідних механізмів урівноваження. При ухваленні рішення про доцільність інтегрування в систему міжнародних фінансових відносин того чи іншого інструментарію, необхідно адекватно оцінювати здатність його адаптації до реальної ринкової кон'юнктури. У зв'язку з цим найбільш важливою умовою стійкості процесу поступального соціально-економічного розвитку є упорядкованість елементів реальної і віртуальної економіки в єдину платіжну систему, що вимагає особливого підходу до аналізу складних взаємин між суб'єктами світових фінансів. Впровадження інноваційних технологій інформаційної економіки, з одного боку покликане забезпечувати безперебійний, негайний і безпечний рух фінансових потоків між агентами світової економіки, з іншого — має бути економічно обгрунтованим та відповідати реальному потенціалу глобальної системи міжнародних фінансів.

По-четверте, за останні роки розвиток науково-технічного прогресу та процесу глобальної інформатизації суспільства спричинили суттєві зміни і в платіжних системах: технічному забезпеченні, технологічному удосконаленні та застосуванні нових платіжних інструментів [14, с. 34]. Зростаючий попит у нових платіжних засобах диктується розвитком електронної комерції в глобальній мережі Інтернет і супроводжується здешевлення процесу обміну і зменшення витраченого на нього часу з одночасним посиленням безпеки трансакцій.

По-п'яте, комп'ютерізація та інформатизація фінансових ринків грунтується на широкому використанні учасниками міжнародних платіжних систем, новітніх глобальних баз даних та інтегрованих систем управління операціями [15, с. 281].

Для глобальної цифрової економіки важливим фактором розвитку є добре налагоджений і регульований фінансовий сектор. Розвинута фінансова інфраструктура країни сприяє розвитку інформаційного суспільства і цифрової економіки. Розширення доступу до широкополосних мереж Інтернету великої кількості країн, створило передумови реорганізації процесу надання фінансових послуг і збільшенню експортно-імпортних операцій.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження структурних змін і визначення основних чинників розвитку цифрових сервісів для формування фінансової інфраструктури глобального ринку електронних фінансових послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансові ринки в даний час є глобальними і повністю формуються під впливом інформаційних і комп'ютерних технологій (ІКТ). Перелік можливостей електронної комерції та Інтернет-взаємодії економічних агентів досить значний і продовжує розширюватися у міру вдосконалення інформаційних технологій. Інформаційні технології та інформаційні послуги набувають все більшого значення в світовій торгівлі і є більш стійкими до впливу фінансових та економічних криз. Як наслідок, постійно з'являються нові форми і елементи фінансової інфраструктури країн, зокрема, віртуальні бан-

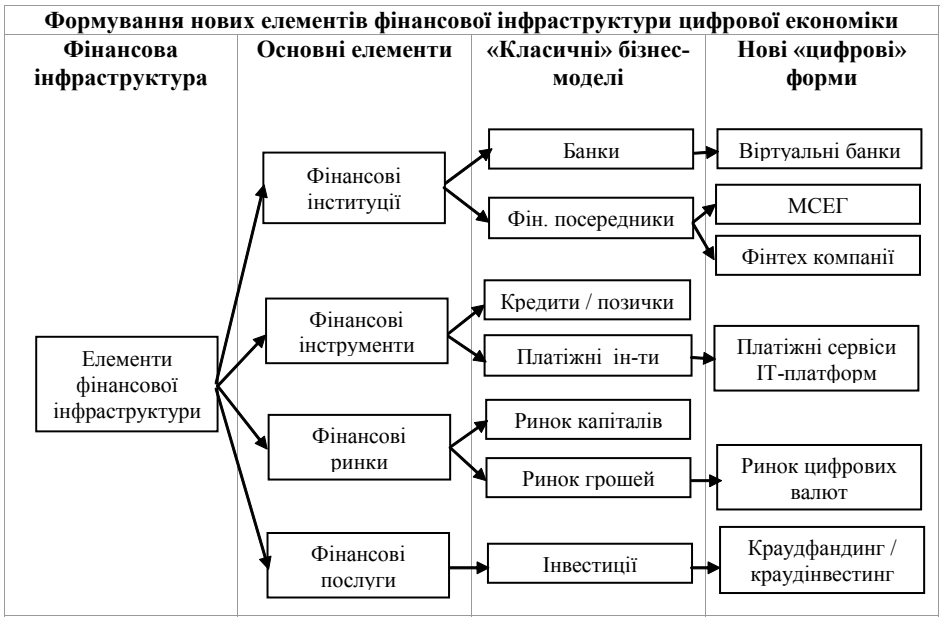

Рис. 1. Формування нових елементів фінансової інфраструктури цифрової економіки

Джерело: складено автором.

ки, фінансово-технічні компанії, міжнародні системи електронних грошей, ринок цифрових валют, ін. (рис. 1).

Аналіз ринку електронних фінансових дозволяє виокремити тенденцію появи широкого асортименту нових електронних продуктів та зростання рівня конкуренції за споживачів, що в окремих випадках є причиною заміщення "слабких" систем більш "сильнішими". У той же час деякі аналітики стверджують, що співпраця між різними системами електронних грошей може принести значні переваги [16]. На даний час під впливом розвитку ІКТ змінюються бізнес-моделі банківського бізнесу і формуються нові форми розміщення сервісів з надання фінансових послуг. Наприклад, у міжнародній практиці є банки, що відкривають свої відділення спільно з мережею кафе, а в США є банк, який в неробочий час віддає свій офіс під потреби різних заходів, наприклад, вечорами там виступають музичні групи, а клієнти банку можуть поспілкуватися і цікаво провести час [16].

У сучасних умовах на глобальному ринку електронних грошей постачальниками послуг в основному використовуються тривимірні (PayPal) і чотиривимірні моделі (Visa, MasterCard) (рис. 2).

Складнішою є чотиристороння бізнес-модель, яка передбачає більшу кількість суб'єктів, що беруть участь у постачанні послуги, при цьому завдяки взаємодії між ними через певні технічні процедури і на підставі "пакету правил здійснення трансакцій" комерційні ризики тут знижуються. Однак, за оцінками фахівців, така модель повинна розроблятися незалежною стороною (досвідченою компанією) для забезпечення нейтралітету, неупередженості та балансу економічної вигоди для всіх гравців ринку [18].

Як показує міжнародна практика, корпорації різних індустрій під час прийняття рішень щодо вибору міжнародних систем електронних грошей для проведення електронних платежів приділяють увагу двом важливим аспектам: по-перше, звертають особливу увагу на наявність у системі функції видачі електронних рахунків-фактур (e-invoicing), тобто електронному обміну ключовою платіжною інформацією між бізнес-партнерами — постачальником і покупцем. Цей інструмент грає суттєву роль у побудові ефективного ланцюга забезпечення оплато-здатності господарської діяльності і пов'язує внутрішні процеси підприємств з платіжними системами.

Другий аспект: приймаючи рішення про вибір міжнародної системи електронних грошей для здійснення електронних продажів, корпорації особливу увагу приділяють питанням функціональності системи виставлення електронних рахунків. Корпоративним клієнтам важливо взяти на себе ініціативу керівництва ланцюжком платежів з метою забезпечення більш ефективних і дематеріалізованих процесів руху коштів. Вдало збудовані цифрові траєкторії трансформації дають суттєві переваги компаніям, проте вони стикаються з проблемами капіталізації доходів по всьому ланцюгу поставок. На думку фахівців, ці проблеми відрізняються в залежності від "фази цифрового перетворення", яку приймає на себе корпорація (рис. 3).

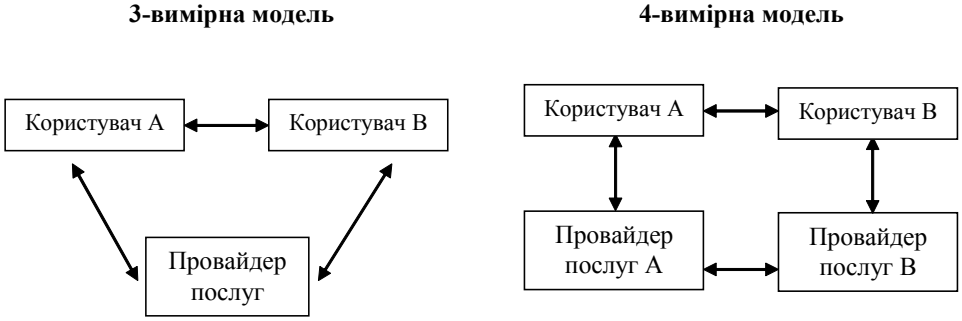

Рис. 2. Типи моделей надання послуг платіжними системами

Джерело: [16].

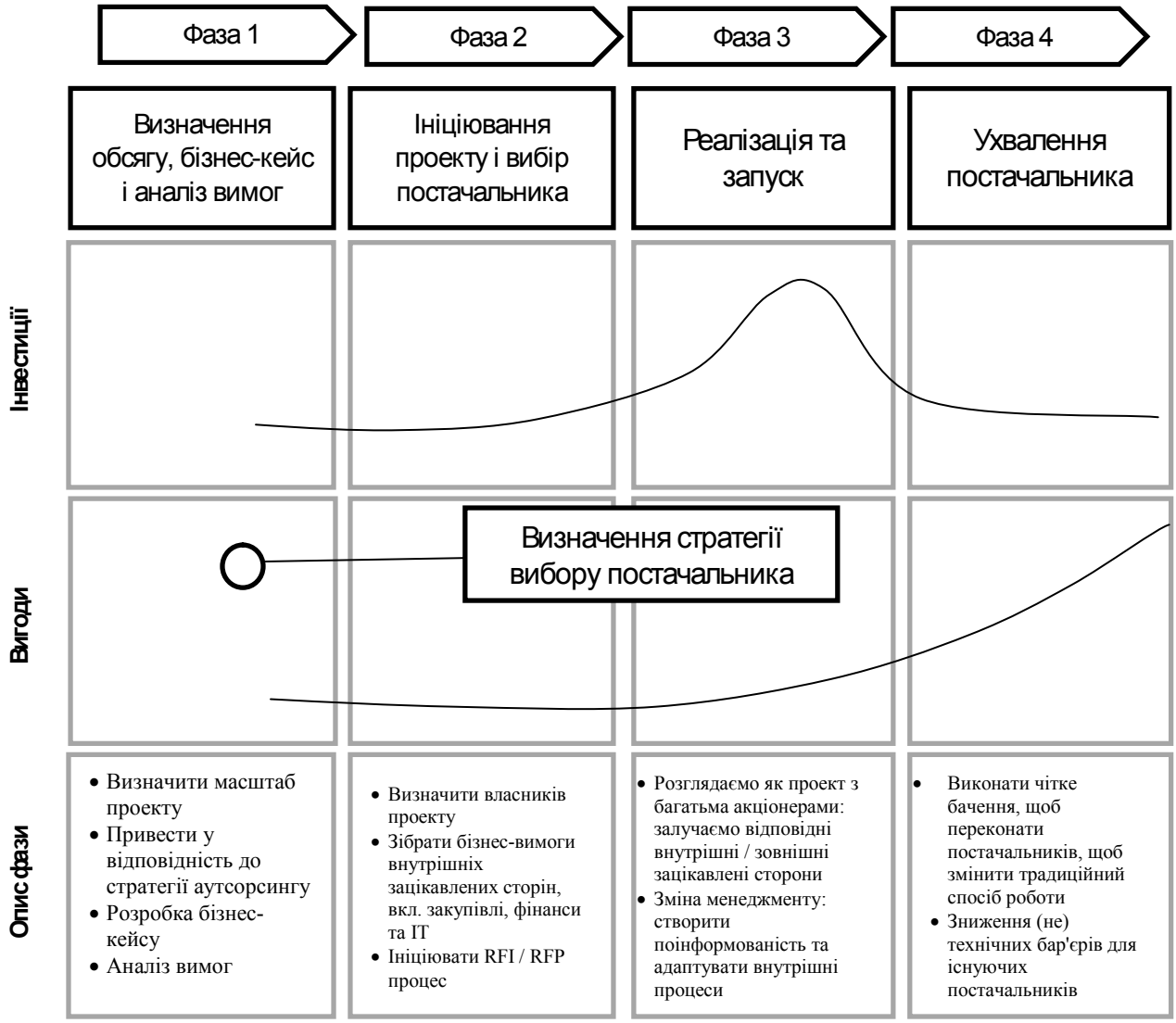

Рис. 3. Фази формування додаткової вартості в проектах з цифрової трансформації

Джерело: [18].

За висновком одного з фахівців у сфері електронних платежів Яна Джаапа Нінхюса (Jan Jaap Nienhuis), ключем до максимізації повернення інвестицій (ROI), і мінімізації беззбитковості цифрових трансформаційних проектів для постачальника послуг (тобто реалізація та впровадження електронних рахунків) є забезпечення високих темпів впровадження проекту у фазі чотири [19].

Результати дослідження Гленбрук показали, що менше 20 відсотків корпоративних клієнтів є успішними при досягненні ставки вище ніж 40 відсотків від загального обсягу рахунку [20]. Отже, для розробників міжнародних роздрібних електронних платіжних послуг в країнах з економікою, що розвивається важливо враховувати чотири імперативи ефективності системи:

— перший: залучення всіх постачальників послуг на самому початку "ланцюжка" та розробка різних стратегій для окремих категорій постачальників;

— другий: надання своїм постачальникам можливості вибору різних механізмів управління ліквідністю проекту і доданою вартістю послуги, щоб переконати їх у перевагах заданої платформи;

— третій: забезпечення сумісності умов роботи через дозвіл постачальнику здійснювати вибір послуг для доставки рахунків-фактур, не вимагаючи, щоб він шукав ніші на власній платформі;

— четвертий: економічний компонент — враховувати вартість процесу адаптації в системі виробників послуг [19].

Реалізація такого підходу щодо забезпечення ефективності системи дозволяє зменшити комерційні ризики. Наприклад, PayPal — один з лідерів на ринку міжнародних роздрібних електронних платіжних послуг, пропонує своїм клієнтам виставлення онлайн-рахунків, які є безпечнішими і простішими для будь-якого бізнесу.

Слід виокремити структурні зміни у застосуванні сервісів для надання електронних фінансових послуг, зокрема, наразі формується тенденція спеціалізації банківських установ за "традиційними" і "новітніми" сервісами. Перші представляють собою групу великих "класичних" банків і численний загін "банків-монолайнерів" з вузькою спеціалізацією на одному продукті (наприклад, на розрахунковому обслуговуванні підприємств, кредитних картах, іпотеці тощо). Всі вони також пропонують високий рівень інформаційно-комп'ютерних технологій, однак їх бізнес-моделі залишаються "традиційними". Друга група банків — це учасники ринку, які використовують принципово нові концепти управління фінансовими послугами, велику увагу тут приділяють різноманітним мобільним програмам. Банки все більше використовують CRM-системи (Customer Relationship Management, "Управління відносинами з клієнтами") на основі соціальних медіа, а також застосовують електронний підпис замість звичайного.

Таблиця 1. Динаміка обсягів операцій на світовому ринку електронної комерції у розрізі платіжних засобів

Платіжний засіб	Загальний обіг, млрд дол.		Частка ринку електронної комерції, %		
	2014	2019 (прогноз)	2014	2019 (прогноз)	Зміна частки, %
Кредитні картки	577	603	29,90%	24,90%	-5,00%
Дебетові картки	387	416	20,10%	17,20%	-2,90%
Прямий дебет	5	12	0,30%	0,60%	0,30%
Платіжні картки	59	57	3,10%	2,30%	-0,80%
Передплачені картки	45	43	2,40%	1,80%	-0,60%
Електронні гаманці (eWallets)	417	668	21,70%	27,60%	5,90%
Банківські перекази в реальному часі + Офф-лайнові банківські перекази	212	283	11,10%	11,70%	0,60%
Післяплата (Cash on Delivery)	124	165	6,50%	6,80%	0,30%
PostPay	18	25	0,90%	1,00%	0,10%
PrePay	55	122	2,90%	5,00%	2,10%
Інші: Bitcoin, Zong, BOKU	20	19	1,00%	0,80%	-0,20%
Електронні інвойси (eInvoices)	3	8	0,10%	0,30%	0,20%
Всього	1922	2421	100,00%	100,00%	

Джерело: [22].

За оцінками аналітиків ринку, майбутнє за банками, які надаватимуть послуги надзвичайно швидко і вже в недалекому майбутньому клієнт зможе відкрити депозит або взяти кредит за допомогою одного дотику до екрану телефону або спеціальних пристроїв (на основі окулярів-гаджетів, подібних, наприклад, Google Glass). Будь-який пристрій, особливо мобільний, стає засобом доступу, зберігання, дистрибуції та переказу коштів у сфері електронних фінансових послуг.

Однією із нових елементів фінансової інфраструктури цифрової економіки стала поява так званих "віртуальних банків" спочатку в Європі і США, потім вони почали розповсюджуватися і в інших країнах світу. Ханс-Дітер Цімерман визначає термін "віртуальний банк" як віртуальну організацію, яка генерує економічну вартість [17]. По суті, це фінансовий посередник між клієнтом та "традиційними" банками і фінансовими компаніями, який в рамках глобального цифрового середовища через Інтернет мережу на основі інтерфейсу пропонує фінансові послуги в режимі реального часу. Головною відмінністю цих структур від традиційних мультинаціональних компаній є їх здатність швидко реагувати на зміни ринку і вимоги клієнтів.

До основних компетенцій віртуальних банків належать здатність отримувати детальну інформацію про клієнта і розпізнавати потреби клієнтів або навіть передбачати їх; здатність проектувати відповідне рішення, яке задовольняє потреби клієнта і з'єднувати різні модулі, що надаються різними постачальниками, щоб скласти пакет послуг для приватних клієнтів, виходячи з їх потреб; здатність управляти мережею постачальників і забезпечувати належну взаємодію з клієнтами. Головними конкурентами банків стають IT-платформи: Google, Amazon, Alibaba, "Яндекс", про створення своїх фінансових сервісів оголосили Facebook і Google.

На глобальному ринку на змінну традиційних розрахункових послуг приходять електронні платіжні системі, що в умовах реального часу дозволяють швидко та зручно проводити необхідні фінансові послуги із відповідним заощадженням коштів на обслуговування та надійною системою захисту. Наразі в Інтернет-просторі з'являється все більше міжнародних платіжних систем, що мають власні клірингові центри, які базуються на інших технологічних платформах і не потребують залучення існуючих систем грошового обігу (табл. 1).

Левова частка у структурі операцій припадає на різноманітні види платіжних карток. Так за результатами 2014 року тільки дебетові та кредитні картки обіймають частку в 50%, а є ще передплачені та інші платіжні картки. Однак за прогнозами нью-йоркського банку їх участь на цьому ринку в перспективі буде зменшуватися. Натомість зростатиме роль електронних гаманців.

Аналіз розвитку глобального ринку міжнародних електронних фінансових послуг показує, що серед країн світової економіки лідером з використання електронних грошей небанківськими установами є Сінгапур, частка якого становить 88,1 відсотків у загальній структурі всіх платіжних інструментів (% від всієї кількості трансакцій) [21]. Щодо країн з трансформаційною економікою, то цей показник досить низький — у межах 1—2 відсотків. Динамічне зростання обсягів розрахункових операцій через міжнародні системи електронних грошей призводить до зміни, як окремих параметрів фінансового ринку країни, так і механізмів його функціонування.

Альтернативні платіжні засоби такі як електронні гаманці, мобільні телефони та цифрові валюти, набувають все більшого використання на міжнародному ринку платіжних послуг і позитивний тренд значною мірою забезпечується завдяки розвитку ринку країн, що розвиваються. Кредитні картки залишаються найбільш розповсюдженою формою оплати в Сполучених Штатах Америки, проте існує низка країн, які не тільки застосовують альтернативні платіжні сервіси, але й розглядають їх як найбільш безпечну і бажану опцію сплати. У Африці, наприклад, користувачі мобільних платіжних систем перевищують за чисельністю власників банківських рахунків (M-Pesa є найпопулярнішим способом оплати в Кенії) [22]. В Німеччині альтернативні платежі складають близько 66% усіх покупок онлайн-комерції, а в Китаї платформа Alipay домінує на ринку і фактично виборола перше місце у міжнародної платіжної системи PayPal досягнувши 300 млн зареєстрованих користувачів.

До інноваційних технологій банківського маркетингу можна віднести: інтернет-банкінг, мобільний банкінг, створення електронних офісів (відділень самообслуговування), розвиток системи роздрібних послуг, застосування CRM-систем. Особливо активно розвивається мобільний банкінг, його поширеність завдяки злиттю технології та індустрії може сприяти перетворенню цієї послуги в головний фінансовий сервіс вже в найближчий час, особливо в розвинених

Таблиця 2. Основні чинники розвитку цифрових сервісів для фінансової інфраструктури глобального риннку

Чинник розвитку	Опис впливу і завдання
Інновації	Точка конвергенції між консервативними фінансовими системами та інноваціями у фінансовому секторі буде стимулювати розвиток таких типів бізнес-моделей, що сприятимуть подальшому процвітанню цифрових фінансів. Викликом для національної економіки при цьому буде створення сприятливого режиму регулювання і стандартів відповідності, які не стримуватимуть розвиток, особливо в сегментах, де це питання особливо актуальне (найбідніші регіони і групи населення)
Прозорість	Прозорість збільшує довіру клієнтів до усіх процесів і пропускну здатність операційних потоків. Головні фактори - це доступність і безпека. Для цього необхідний більший рівень міжнародного співробітництва і ініціативи щодо стандартизації процедур і збалансованого регулювання цифрових платежів і грошових переказів, а також технологічних питань, що виникають у зв'язку з цим. Актуальні моніторинг регуляторної системи та реформи задля ефективного захисту інтересів споживачів та інвесторів, особливо в сегментах малого та середнього бізнесу, які є надто чутливими до надмірного регуляторного тиску
Широкий доступ	Доступні фінанси є ключовим чинником подальшого розвитку сталого глобального суспільства з справедливим розподілом і доступом до ресурсів, добробуту, обміну вартістю і відповідністю фінансових послуг. Завдання будь-якої держави усунути дискримінацію і зробити банківські і платіжні сервіси загальнодоступними

Джерело: складено на основі аналізу [23].

азіатських країнах, таких як Сінгапур, Гонконг, Південна Корея, де мобільні пристрої вже використовуються населенням для здійснення практично будь-яких фінансових операцій. Багато експертів вважають мобільний банкінг найбільш перспективним електронним каналом доставки банківських послуг, оскільки він дозволяє реалізувати маркетингову концепцію "банк, який завжди з тобою": користувачі мобільних телефонів — найбільш активна і перспективна для банків частина суспільства. Іншими словами, розвиток мобільного зв'язку відкриває перед банками нову можливість вийти на роздрібний ринок, не вкладаючись при цьому в розвиток філіальної мережі.

У сучасних умовах певні перспективи телефонного банкінгу пов'язують з розвитком можливостей SIM-карт: володіючи захищеною внутрішньою пам'яттю, SIM-карта є ідеальним рішенням для зберігання необхідної інформації та виконання деяких обчислень. Її використання для потреб електронної комерції дозволяє забезпечити перехід на якісно новий рівень фінансової та інформаційної безпеки. Крім того, SIM-карта є досить якісною платформою для зберігання особистих даних клієнта (наприклад, персонального списку фінансових операцій тощо).

Новим сервісом для користувачів фінансових послуг стали опції перевірки і контролю фінансових витрат та фінансового планування, що пропонують так звані "фінансово-технічні компанії" (fintech companies). Серед найбільш відомих і динамічно зростаючих платформ у цій сфері можна виділити BillGuard, Planwise та OnDeck та інші. Можна прогнозувати, що цифрові сервіси для фінансової інфраструктури найближчим часом будуть продовжувати залишатися найбільш зростаючим сегментом на ринку інформаційних та технологічних інновацій.

Доцільно відзначити, що черговим етапом розвитку фінансової інфраструктури цифрової економіки стала її "соціалізація", тобто доступ широких мас населення до фінансових сервісів, і як наслідок поява нових форм інвестування. З'явилося таке явище, як "краудфандінг" або "краудінвестинг", як спосіб отримання фінансування різноманітних ідей і проектів гуманітарного і комерційного характеру. Загальне визначення поняття "краудфандінгу" — "народне фінансування", де донори вкладають свої кошти в проекти-реципієнти, які їм сподобалися, як правило, вклади носять характер пожертвувань або благодійної допомоги і не повертаються.

Краудінвестінг передбачає інвестиції в проекти з високим для вкладника ступенем ризику, які, однак, у довгостроковій перспективі обіцяють обернутися для донора дивідендами і досить великим прибутком. Слід зазначити, що вже кілька років цей вид інвестування успішно застосовується у глобальному Інтернет просторі: тільки в США зареєстрована 191 краудфандінгових платформ. У 2009 році річний оборот індустрії становив близько 530 млн доларів США, а в 2012 сукупний обсяг фінансування благодійних та венчурних проектів виріс уже до 2,8 млрд дол. США; в 2013 році ця цифра практично подвоїлась і дорівнювала 5,1 млрд дол. США. Водночас норми національного законодавства багатьох країн (в т. ч. і України) часто не містять визначення прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, що виникають при краудфандінгу і краудінвестингу, і тим самим є перепоною активному розвитку цього прогресивного виду залучення фінансування в систем Інтернет.

Таким чином, практично в кожному сегменті фінансової інфраструктури цифрової економіки мають місце структурні зміни: формуються нові сервіси, форми і бізнес-моделі. На думку Мані Ігара [23], є три ключові чинники, які будуть спільно формувати наріжні камені розвитку фінансової інфраструктури національних та світової економічних систем — це інновації, прозорість і широкий доступ (табл. 2).

Серед перерахованих чинників розвитку, доцільно виокремити важливість забезпечення прозорості фінансових сервісів для формування довіри користувачів, яка сприяє розширенню масштабів фінансових послуг. Однак є сфери, які досить важко зробити прозорими — мова йде насамперед про інформаційну асиметрію в цифровій економіці, яка має місце і на фінансовому ринку. Асиметрія обміну інформацією в цифровій економіці призводить до неадекватного прийняття рішення покупцями, наприклад, на фондовому ринку [22]. Дезінформація і помилкові повідомлення щодо господарських операцій суб'єктів ринку розповсюджується так же швидко як і правдиві дані. Це в результаті призводить до різних відхилень ринку, заснованих виключно на інформаційній асиметрії.

За прогнозами розвитку світового ринку платіжних послуг на 2020 роки, що підготував Банк Нью-Йорку Меллон, в найближчому майбутньому роль держави буде втрачати свої позиції у зв'язку з намаганням основних гравців максимально використовувати міжнародний ландшафт для формування принципово нової доданої вартості, яка генерована міжнародним бізнесом. Вірогідніше за все слід очікувати, що банки залишаться ключовими фігурантами у міжнародному просторі платіжних сервісів, за умови забезпечення ними швидкого реагування на потреби ринку, які постійно змінюються [23].

За прогнозами аналітиків міжнародний ринок платіжних послуг буде демонструвати наступні основні тренди: висо-

кий рівень інтеграції між членами глобальної розрахункової і клірингової систем; домінування агностичних платіжних платформ, що надають максимальний доступ і гнучкість для кінцевих споживачів; здійснення операцій в режимі реального часу та обслуговування клієнтів на високому інформаційному рівні на основі складної аналітики; ефективне залучення технологій з відкритим вихідним кодом і більш високий рівень прозорості внаслідок уніфікації регуляторних вимог.

Приймаючи до уваги вартість і логістику формування платіжної мережі, SWIFT, з головним офісом в Бельгії, ймовірно на певний час вона залишиться єдиною глобальною платіжною системою, якій повністю довіряють і яка забезпечує безпечні платежі по всьому світові. Проте американські банкіри прогнозують появу сервісу SWIFT для юридичних осіб і роль нових учасників глобального ринку буде щороку зростати, однак, небанківські установи скоріше за все будуть зосереджені на обслуговуванні сегментів фізичних осіб особливо на швидко зростаючих ринках країн з економікою, що інтенсивно розвивається.

ВИСНОВКИ ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Структурні зміни на глобальному ринку електронних платіжних послуг є об'єктивною передумовою створення спільного інформаційного простору для принципово нової екосистеми фінансування, яка має власну мережу постачальників послуг і кредиторів, а також стійкі бізнес-моделі в мережі; підсистему обміну даними для управління ризиками та інші сегменти. Новий процес формування екосистеми фінансування, з одного боку можна розглядати як перспективний і альтернативний у сфері фінансування оборотного капіталу для малого та середнього бізнесу, а з іншого боку він містить системні ризики, які можуть зруйнувати традиційні схеми фінансування, що використовуються банками та кредитними спілками.

Світова фінансова криза 2007—2010 рр. виокремила проблему подальшого розвитку та реформування фінансової інфраструктури, зокрема, в контексті її відповідності сучасним технологічним інноваціям. Це означає, що проблеми, які виникають в інфраструктурі фінансових ринків, можуть мати серйозні негативні наслідки для функціонування всієї фінансової системи з потенційно високими втратами для суспільства, і, відповідно, для стабільності системи.

Високі темпи технологічного прогресу і стрімкий розвиток системи міжнародних економічних відносин, що обумовлені процесами глобальної інформатизації суспільства, активно сприяють створенню, розробці та впровадженню інноваційних продуктів, призначених для забезпечення розрахунково-платіжних операцій. Це призводить до зростання сукупних обсягів як внутрішніх, так і транскордонних фінансових потоків, що циркулюють в процесі взаємодії суб'єктів економіки.

Аналіз статики операцій на ринку електронної торгівлі як сектора, що найбільш динамічно зростає, показав, що поки що тут превалюють карткові інструменти оплати (кредитні картки та дебетові картки). Ці "традиційні" платіжні засоби змогли ефективно пристосуватися в середовищі Інтернет і втримати лідерські місця. Проте банкам, які в основному є їх емітентами, слід враховувати існуючі ризики, адже за прогнозами міжнародних агенцій вже в 5-річній перспективі посилиться роль небанківських установ, особливо активно зростатимуть операції з електронними гаманцями.

Таким чином, на глобальному ринку платіжних послуг можна спостерігати зростання кількості суб'єктів та посилення конкуренції, яка значною мірою залежить від технологічного рівня платіжного засобу, отже, можемо говорити про конкурентну боротьбу між платіжними технологіями. Такі сервіси, як PayPal, Google Wallet, Bitcoin, Facebook та M-Pesa вийшли на глобальний ринок та інтенсивно розширяють сегменти надання електронних фінансових послуг і банкам слід очікувати, що їх продукти (картки, перекази) з часом можуть втратити конкурентні переваги. Цифрова інформація може спричиняти суттєві спади фінансових ринків, які важко передбачити і проконтролювати, так як інформаційні потоки генеруються мільйонами анонімних користувачів по всьому світу. В цілому можна стверджувати, що цифрова економіка знаходиться на початковому рівні свого розвитку і суспільство має подолати ще багато викликів для її вдосконалення і мінімізації ризиків.

Розвиток цифрової економіки охоплює перш за все фінансову сферу переважно в секторі короткострокових інвестицій. Головними чинниками, що визначатимуть ефективність фінансової інфраструктури цифрових економік будуть інновації, прозорість і доступність для загальних мас користувачів. За цих умов для інтеграції національних економік у глобальну фінансову систему важливо забезпечити створення ефективного регуляторного середовища, яке, з одного боку, гарантуватиме безпеку для користувачів, а з іншого — не стане перепоною для динамічного росту впровадження новітніх моделей у фінансовому секторі.

На наш погляд, аналіз цих тенденцій дуже важливий для розуміння стратегічних підходів до розвитку міжнародних систем електронних грошей в країнах з економікою, що інтенсивно розвивається. При цьому поява нових моделей фінансування суб'єктів господарювання не повинна стримуватися встановленням штучних обмежень регуляторними органами. Та економічна система, яка найкращим чином забезпечить інституційні умови функціювання фінансової інфраструктури цифрової економіки буде найбільш конкурентоздатною, а отже, успішною і привабливою для міжнародних фінансових інвестицій.

Література:

1. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.

2. Еш С.М. Фінансовий ринок: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С.М. Еш; Мін. освіти і науки України, Національний університет харчових технологій. — 2-ге вид. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 528 с.

3. Иванов В.М. финансовый рынок: конспект лекций. — К., 2001. — 105 с.

4. Ходаківська В.П., Данілов О.Д. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. — 501 с.

5. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: підручник. — 2 — ге вид., стер. — К.: Знання, 2008. — 535 с.

6. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. — К.: Знання, 2007. — 1072 с.

7. Іваницька О.М. Фінансові ринки: навч. посіб. / О.М. Іваницька. — К.: Вид-во УАДУ, 1999. — 95 с.

8. Школьник І.О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія. — Суми: Мрія: УАБС НБУ, 2008. — 347 с.

9. Бормотова М.В, Бондаренко В.В. Дослідження сутності поняття "фінансовий ринок" України // Вісник економіки транспорту і промисловості. — № 42. — 2013. — С. 200—202.

10. Гладышев Д.А. Интеграция платежных систем на мировом финансовом рынке // Гладышев Д.А. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. — Москва, 2014. — С. 26.

11. Сазонець О.М. Інформаційна складова глобальної економіки: монографія. — Донецьк: "Юго-Восток, Лтд", 2007. — 360 с.

12. Управління в умовах економічної глобалізації: монографія / За ред. д. е. н. Ю.Є. Петруні. — Дніпропетровск: АМСУ, 2010. — 200 с.

13. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія / за редакцією Д.Г. Лук'яненка, В. І. Чужикова. — К.: КНЕУ, 2007. — 520 с.

14. Попова Е. И. Становление платежных систем в информационной экономике// Вестник Челябинского государственного университета. Экономика. — Вып. 27. №14 (195). — 2010. — С. 31—35.

15. Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. — Сборник научных трудов. — Стамбул — Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2010. — 640 с.

16. Available at: JAAP JAN NIENHUIS: Product Development in two-sided markets http://www.innopay.com/content/product-development-two-sided-markets

17. Zimmermann Hans-Dieter, The Financial Industry in the Digital Economy — Emerging Structures, World Markets Research Centre (ed.): Business Briefing: Global Banking & Financial Technology, 2000. — P. 60—66 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/10.1.1.23.1720-libre.pdf

18. Gijs Burgers, Nick Smaling & Vincent Jansen. Customer Due Diligence compliance through SCT and OBeP payments / http://www.innopay.com/content/payment-account-access-psd2-bug-fix-or-big-f

19. Available at: JAAP JAN NIENHUIS: Supplier adoption: 4 imperatives to ensure effective digital transformation of your supply chain. http://www.innopay.com/content/supplier-adoption-4-imperatives-ensure-effective-digital-transformation-your-supply-chain

20. Available at: GLENBROOK, 2010 http://glenbrook.com

21. Бажал Ю. "Інформаційна економіка" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal_-Informatsiyna_ekonomika.pdf

22. Global Payments 2020: Transformation and Convergence // The Bank of New York Mellon Corporation. 09/2014. с. 48.22. Eagar M., Designing the future of our money [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://digifin.org/digital-finance-the-next-five-years/

23. The Entrepreneurship 2020 Action Plan [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_-en.htm

References:

1. Oparin, V.M. (2002), Finansy (Zahal'na teoriia) [Finance (General Management)], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

2. Ash, S.M. (2011), Finansovyi rynok [Financial market], 2nd ed, National University of Food Technologies: Center of educational literature, Kyiv, Ukraine.

3. Ivanov, V.M. (2001), Fynansovyj rynok [Financial market], STS Academy of Ukraine, Irpen, Ukraine.

4. Khodakivs'ka, V.P. and Danilov, O.D. (2001), Rynok finansovykh posluh [Financial Services Market], Akademiya DPS Ukraine, Irpen, Ukraine.

5. Sheludko, V.M. (2008), Finansovyj rynok [Financial market], 2 nd ed, Znannya, Kyiv, Ukraine.

6. Zagorodny, A.G. and Vozniuk, H.L (2007), Finansovo-ekonomichnyj slovnyk [Financial-Economic Dictionary], Znannya, Kyiv, Ukraine.

7. Ivanytska, O.M. (1999), Finansovy rynky [Financial markets], UAPA, Kyiv, Ukraine.

8. Shkolnik, I.O. (2008), Finansovyj rynok: suchasnyj stan i stratehiia rozvytku [Financial markets: current state and development strategy], Mriya, Sumy, Ukraine.

9. Bormotova, M.V. and Bondarenko, V.V. (2013), "Research essence of the concept of "financial market" of Ukraine", Journal of economy and transport industry, vol. 42, pp. 200—202.

10. Gladyshev, D.A. (2014), "The integration of payment systems in the world financial market", Ph.D. Thesis, Economy, Moscow, Russia.

11. Sazonets, O.M. (2007), Informatsijna skladova hlobal'noi ekonomiky [Information component of the global economy], Yugo-Vostok Ltd, Donetsk, Ukraine.

12. Petrunya, YU. YE. (2010), Upravlinnia v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii [Control of the conditions of economic globalization], UAC, Dnipropetrovsk, Ukraine.

13. Lukyanenko, D.G. and Chuzhykov, V.I (2007), Spil'nyj ievropejs'kyj ekonomichnyj prostir: harmonizatsiia meharehional'nykh superechnostej [A common European economic space: harmonization megaregion contradictions], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

14. Popov, E.I. (2010), "Formation payment systems in the Information Economy", Vestnik Chelyabinsk state-owned University. Economy, vol. 27, no. 14 (195), pp. 31—35.

15. DonNU (2010), Problemy y perspektyvy razvytyia sotrudzhnychestva mezhdu stranamy iuho-Vostochnoj Evropy v ramkakh Chernomorskoho ekonomycheskoho sotrudnychestva y HUAM. — Sbornyk nauchnykh trudov [Problems and prospects of development of cooperation between the countries of South-Eastern Europe under the Black Sea Economic Cooperation, and GUAM, Collection of scientific papers], DonNU Donetsk, Ukraine.

16. JAAP JAN NIENHUIS (2016), "Product Development in two-sided markets", [Online], available at: http://www.innopay.com/content/product-development-two-sided-markets (Accessed 20 Jan 2016).

17. Zimmermann, H.-D. (2000), "The Financial Industry in the Digital Economy — Emerging Structures", World Markets Research Centre Business Briefing: Global Banking & Financial Technology, pp.60-66.

18. Burgers, G. Smaling, N. and Jansen, V. (2014), "Customer Due Diligence compliance through SCT and OBeP payments", [Online], available at: /http://www.innopay.com/content/payment-account-access-psd2-bug-fix-or-big-f (Accessed 20 Jan 2016).

19. JAAP JAN NIENHUIS (2016), "Supplier adoption: 4 imperatives to ensure effective digital transformation of your supply chain", [Online], available at: http://www.innopay.com/content/supplier-adoption-4-imperatives-ensure-effective-digital-transformation-your-supply-chain (Accessed 20 Jan 2016).

20. GLENBROOK, (2016), available at: http://glenbrook.com (Accessed 20 Jan 2016).

21. Bazhal, Yu (2004), "Information economy" [Online], available at: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/2430/1/Bazhal_Informatsiyna_ekonomika.pdf (Accessed 20 Jan 2016).

22. Eagar, M (2014), "Global Payments 2020: Transformation and Convergence", The Bank of New York Mellon Corporation. Designing the future of our money, [Online], available at: http://digifin.org/digital-finance-the-next-five-years/ (Accessed 20 Jan 2016).

23. European Commission (2016), "The Entrepreneurship 2020 Action Plan", [Online], available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/entrepreneurship-2020/index_en.htm (Accessed 20 Jan 2016).

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 336.71

О. В. Золотарьова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку,
Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ
С. О. Гура,
магістрант, Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКУ: ЗМІСТ, ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

O. Zolotaryova,
Ph.D., associate Professor, associate Professor of Department of finances and accounting, Dneprodzerzhinsk State technical university, Dneprodzerzhinsk
S. Gura,
master's degreet, Dneprodzerzhinsk State technical university, Dneprodzerzhinsk

COMPETITIVENESS OF THE BANK: CONTENT, FACTORS AND PERSPECTIVE EVALUATION METHODS

У статті розглянуто відомі підходи до визначення сутності конкурентоспроможності банку та надано авторське визначення. Запропоновано визначати конкурентоспроможність банку як відносний динамічний показник, що дозволяє оцінити співвідношення його якісних та вартісних характеристик у порівнянні з конкурентами та обчислити на цій основі інтегральний рівень конкурентоспроможності. Виділено параметри конкурентоспроможності та найбільш вагомі фактори, які справляють вирішальний вплив на ефективність роботи і конкурентоспроможність банку в умовах економічної нестабільності. Наведено головні проблеми, які породжують неконкурентоспроможність вітчизняних банків. Систематизовано методи оцінювання конкурентоспроможності банків та виділено найбільш перспективні з них. Конкретизовано елементи процесу оцінювання конкурентоспроможності банку.

In the article known approaches to defining the essence of competitiveness bank considered and author's definition are provided. It is proposed to determine the competitiveness of the bank as a dynamic indicator to assess the value of its quality and cost characteristics compared to competitors and on this basis to calculate the integral of competitiveness. Competitiveness's parameters and the most important factors that have a decisive impact on the efficiency and competitiveness of the bank in terms of economic instability are highlighted. The main problems that give rise to lack of competitiveness of domestic banks are showed. Methods for evaluation the competitiveness of banks are systematized and the most promising of them are identified. Elements of process of competitiveness's evaluation methods are concretized.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність банку, параметри конкурентоспроможності, фактори, методи оцінювання конкурентоспроможності.
Key words: competition, competitiveness of the bank, competitiveness's parameters, factors, competitiveness's evaluation methods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Конкуренція є рушійною силою будь-якої економіки та сфери бізнесу. Особливо масштабною та виснажливою є конкуренція в сфері банківського бізнесу. Адже не можна заперечити той факт, що ринок банківських послуг є найбільш динамічним сегментом фінансового ринку, де кількість суб'єктів і спектр продуктів, рівень сервісу та технологій постійно

змінюється. Тому тільки своєчасне врахування цих змін дасть змогу конкретному банку отримати виграшні та пріоритетні можливості перед конкурентами та досягти високого рівня конкурентоспроможності.

У свою чергу, оцінювання рівня конкурентоспроможності банку — це систематизований аналіз, який включає в себе не лише дослідження конкурентних позицій банку за певний момент часу, а й протягом усього життєвого циклу надання ним послуг. Слід наголосити, що оцінювання конкурентоспроможності банківської установи та її продуктів є необхідним, в першу чергу, для обгрунтування рішень щодо визначення перспектив продажу вже існуючих банківських послуг, коригування тарифної політики, оптимізації продуктового ряду, модифікації конкурентної стратегії, з'ясування доцільності витрат на розробку і впровадження банківських інновацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Вагомий внесок у розвиток методології оцінювання конкурентоспроможності банку та його послуг зробили такі зарубіжні дослідники, зокрема: А. Сміт, М. Портер, Д. Рікардо, Ф. Котлер, К. Сімпсон, Ж. Ламбен, Р. Фатхудінов та ін., а також українські вчені: С.М. Козьменко, О.В. Дзюблюк, А.С. Гальчинський, О.І. Лаврушин,

У той же час, незважаючи на значну кількість наукових розробок у зазначеній сфері, ця проблематика розглядається дещо поверхово. Залишається дещо дискусійним визначення категорії "конкурентоспроможність банку". Внаслідок постійної зміни умов функціонування банків, існує потреба в уточненні й систематизації факторів впливу на конкурентоспроможність банківської установи в умовах економічної нестабільності. Подальшого дослідження вимагає комплекс питань, пов'язаних із конкретизацією методів та процесу або алгоритму оцінювання конкурентоспроможності банку.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ СТАТТІ

Головною метою даної статті є вивчення підходів до визначення поняття конкурентоспроможності банку та уточнення його змісту, деталізація факторів впливу на її рівень, дослідження перспективних методів оцінки конкурентоспроможності банківської установи та можливостей застосування їх у вітчизняній практиці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На нашу думку, для того ж, щоб прискорити реалізацію інноваційних трансформацій в діяльності комерційних банків, необхідно забезпечити, перш за все, певний рівень його конкурентоспроможності, що, відповідно, полегшить залучення нових джерел фінансування розробки інновацій, які надалі, в свою чергу, сприятимуть її зміцненню. Крім того, конкурентоспроможній банківській установі легше швидко впровадити інновації та отримати від них віддачу.

Звертаючись до визначення змісту конкурентоспроможності (от лат. concuro — зіткнення, змагання), слід відмітити, що викликають інтерес наступні трактування цього поняття:

— здатність конкурувати на ринках певних товарів і послуг, забезпечуючи комбінацію їх ціни і якості [1, с. 225];

— здатність витримувати конкуренцію й протистояти конкурентам [1, с. 525];

— сукупність трьох аспектів: уміння пропонувати інновації і отримувати прибуток до того, як загострюється конкурентна боротьба; можливість перехоплювати ініціативу, знаходити вже існуючі інновації й за рахунок якості, низьких операційних витрат, розвиненого маркетингу захоплювати більшу частку ринку; здатність утримувати перемогу, можливість диктувати свої правила гри на даному ринку [3, с. 221];

— здатність до досягнення власних цілей організації в умовах протидії конкурентів і задоволення потреб споживачів через пропозицію на ринку товарів, кращих, ніж у конкурентів [4, с. 304];

— здатність використовувати свої сильні сторони й концентрувати свої зусилля в тій сфері проведення товарів або послуг, де можна зайняти позиції лідера на внутрішніх і зовнішніх ринках [5, с. 62];

— можливість і динаміка пристосування до умов ринкової конкуренції [6, с. 72];

— комплексна характеристика, яка визначається рівнем і ступенем використання своїх конкурентних переваг і можливістю адаптуватися до мінливих умов зовнішнього й внутрішнього середовища, зберігаючи при цьому в будь-який момент часу прибутковість [7, с. 335];

— інтегральна рейтингова оцінка, яка припускає економічно найбільш доцільне й комплексне використання всіх видів потенціалів, кожний з яких має узагальнену числову оцінку [8, с. 11];

— показник успішності функціонування банку в процесі набуття, утримання та розширення ринкових позицій, що передбачає здатність банківської установи забезпечувати відповідність власних послуг запитам споживачів та протистояти негативному впливу зовнішнього середовища, а в загальному вигляді є ключовим показником у визначенні рівня ефективності діяльності банку [9 с. 11];

— єдність "конкурентних позицій" та "конкурентного потенціалу", які формують "конкурентні переваги" банківської установи [10, с. 11].

Очевидно, що конкурентоспроможність у всіх випадках є категорією динамічної. Її зміна в часі обумовлена як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, значна частина яких може розглядатися в якості керованих параметрів. Крім того, конкурентоспроможність відображає ефективність використання економічного потенціалу організації й по суті формує комплексну рейтингову оцінку її позиції на даному ринку.

Отже, конкурентоспроможність банківської установи — це і здатність дивитися в перспективу, це і перехід до оцінки банку за ринковою, справедливою вартістю. Тобто досягнення конкурентоспромож-

ності — це перехід на кращі лекала управління й функціонування, оцінки бізнесу банку та рівня його ризиків [11, с. 280].

Головними параметрами конкурентоспроможності банку, на нашу думку, слід вважати наступні: імідж банку; величина статутного капіталу та активів; стійка клієнтура; спектр і якість послуг; наявність філіальної мережі, її розташування і перспективи її розширення; дієва реклама; кваліфікація працівників, грамотний менеджмент, накопичений досвід роботи; фінансовий стан банку; розмір статутного та акціонерного капіталу; рівень автоматизації; вартість послуг; біографічні дані директорів і керівного персоналу.

Проблем, які породжують неконкурентоспроможність вітчизняних банків, багато: невеликі розміри власних капіталів порівняно із зарубіжними банками; наявність значної питомої ваги проблемних активів; недостатня ліквідність активів; відставання від міжнародних стандартів якості обслуговування клієнтів; вузький спектр операцій у порівнянні з їх іноземними аналогами; брак дешевих і довгострокових пасивів; слабкий ризик-менеджмент; відсутність акцій переважної більшості банків на відкритому ринку; недостатня за міжнародними нормами прозорість операцій; відсутність мотивації до виходу на міжнародні ринки і ряд інших. Всі разом вони підкреслюють системну слабкість і схильність до криз українських банків. Відсутність запасу міцності у банківської системи, її низька капіталізація підкреслюють її неконкурентоспроможність у цілому.

Детальний аналіз банківської діяльності дозволяє виділити наступні фактори, що справляють вирішальний вплив на ефективність роботи і конкурентоспроможність банку, і, передусім, в умовах економічної нестабільності:

— диференціація діяльності, яка передбачає пристосування послуг до потреб певних груп споживачів та клієнтів банку, створення в клієнта відчуття унікальності наданої йому послуги;

— достатність капіталу, оскільки внаслідок зростання числа банків з фіктивними балансами органи нагляду надають дедалі більшого значення дотриманню стандартів Банку міжнародних розрахунків за власним капіталом банку (відношення капіталу I рівня до капіталу II рівня);

— економія, обумовлена широким профілем послуг;

— репутація, яка визначається кількістю, розмірами і якістю укладених угод, а також позицією в рейтинговій таблиці;

— запозичення на міжнародному ринку капіталу;

— стратегічні цілі банку, для досягнення яких можливі три альтернативи дій: реорганізація; дезінвестицій (відступ), і розвиток, або нарощування інтенсивності присутності за обраними напрямками діяльності;

— інтернаціоналізація (участь у міжнародній торгівлі та інвестиціях);

— людські ресурси (доступність і кваліфікація) і менеджмент (якість управління, поєднання економічних і соціальних цілей);

— політика Центрального банку (НБУ);

— інфраструктура фінансового ринку(спроможність обслуговувати бізнес);

— фінансовий потенціал.

Торкаючись теми конкурентоспроможності банку неможливо обійти підбір методів оцінки конкурентоспроможності.

У сучасній економічній літературі існує велика кількість методів оцінювання конкурентоспроможності банку, які відрізняються залежно від підходів до розумінні об'єкта дослідження. Основними підходами до оцінки конкурентоспроможності послуг є:

— диференціальний метод — проводиться з метою оцінювання впливу одиничного параметра, що визнається заздалегідь, на загальний рівень конкурентоспроможності банку;

— комплексний метод — відрізняється від попереднього використанням методики оцінювання впливу групи показників (кількох параметрів) на рівень конкурентоспроможності банківської установи;

— змішаний метод оцінювання — заснований на поєднанні двох попередніх методів, але пріоритетним для використання є комплексний метод, оскільки за його допомогою виявляються потенційні проблеми в процесі аналізу.

Найбільш поширеними у світовій практиці методами оцінки конкурентоспроможності банку є наступні:

— методика RATE — являє собою рейтингову оцінку банків і дозволяє ранжувати їх та виявляти найбільш конкурентоспроможний банк. Щодо методики CAMELS, то методика такого аналізу являє собою перевірку на відповідність стандартизованим вимогам до банків і є доволі ефективним методом. Однак він має і певні недоліки, а саме: низький рівень формалізації, й сильну залежність від об'єктивності та компетенції аналітиків;

— метод "інформаційного спостереження" — також формує рейтинг банків, оскільки виступає системою оцінки їх діяльності, яка заснована на агрегованих показниках і характеристиках. Такий метод допомагає ранжувати банки за їх місцем серед інших кредитних інститутів;

— метод банківського скорингу — передбачає побудову скорингових систем базуючись на показниках.

Отже, кожен із зазначених методів має як свої переваги, так і недоліки. Саме тому для найбільш точних результатів доцільно все-таки комбінувати декілька методик [11, с. 322; 12, с. 205].

Українські вчені також намагаються не відставати від світу та пропонують ряд різних методів, основні з яких передбачають проведення інтегрального оцінювання конкурентоспроможності банку. Так, наприклад, метод Коломієць І.В. базується на аналізі активів, капіталу та фінансовому результаті банків та загальна або ж інтегральна оцінка рівня конкурентоспроможності банку здійснюється з урахуванням впливу наступних факторів: рівень надійності банку; розмір активів банку; розмір капіталу банку; фінансовий результат діяльності [13, с. 52]. Цей метод є достатньо результативним та, як ми вбачаємо,

може активно застосовуватися в банківській практиці.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, слід зазначити, що, на нашу думку, конкурентоспроможність банку доцільно визначати як відносний динамічний показник, що дозволяє оцінити співвідношення його якісних та вартісних характеристик у порівнянні з конкурентами та обчислити на цій основі інтегральний рівень конкурентоспроможності.

Процес оцінювання конкурентоспроможності банку повинен включати такі елементи: 1) ідентифікація потреб клієнтів та спектру банківських послуг, які повинні їх задовольняти; 2) аналіз елементів послуги (її життєвого циклу, основних кількісних та якісних характеристик, які необхідно адаптувати до змінених потреб клієнтів); 3) системний аналіз ринку банківських послуг та обчислення рівня конкурентоспроможності банку (який, нагадаємо, прямо впливає на репутацію банку та продаж продуктів); 4) визначення системи контролю за цим процесом.

Необхідним є обгрунтований вибір адекватного методу її оцінювання та періодичний моніторинг даного показника з метою своєчасного впровадження, у випадку його зменшення, певних заходів, націлених на підвищення ефективності роботи банку. Однією з найбільш актуальних задач на сучасному етапі розвитку банківської системи України є розробка концептуального механізму забезпечення конкурентоспроможності банків та їх продуктів, в тому числі, через активне впровадження інновацій в цій сфері.

Література:

1. Осадчая И.М. Экономика. Толковый словарь / И.М.. Осадчая. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 356 с.
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведов. — М.: Технологии, 2006. — 944 с.
3. Беляков А.В. Большая актуальная политическая энциклопедия / А.В. Беляков, О.А. Матвейчев. — М.: Эксмо, 2009. — 412 с.
4. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. — М.: Эксмо, 2005. — 544 с.
5. Качалина Л.Н. Конкурентоспособный менеджмент / Л.Н. Качалина. — М.: Эксмо, 2006. — 464 с.
6. Коваленко А.И. Теоретические и методологические аспекты использования концепции конкурентоспособности в научных исследованиях / АИ. Коваленко // Теоретическая конкуренция. — 2013. — № 6. — С. 72—82.
7. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку / Л.О. Примостка. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
8. Волощук І.П. Управління конкурентоспроможністю банків в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг та кредит" / І.П. Волощук. — К., 2002. — 23 с.
9. Мірошниченко О.В. Методи оцінки конкурентоспроможності банку / О.В. Мірошниченко // Экономика Крыма. — 2009. — № 28. — С. 42—47.
10. Медведєв М.В. Сутність конкурентоспроможності банку / М.В. Медведєв // Управління розвитком. — 2013. — №12. — С. 38—39.
11. Сало І.В. Система управління конкурентоспроможністю банку / І.В. Сало, О.В. Мирошниченко //Актуальні проблеми економіки. — 2012. — №5. — С. 279—286.
12. Лютий І.О. Банківський маркетинг / І.О. Лютий, О.О. Солодка. — К.: Центр навчальної літератури, 2010. — 776 с.
13. Коломиец И.В. Модели оценки конкурентноспособности банка / И.В. Коломиец // Управління розвитком. — 2012. — № 19 (140). — С. 52—54.

References:

1. Osadchaja, I.M. (2000), Jekonomika. Tolkovyj slovar' [The economy. Dictionary], INFRA-M, Moscow, Russia.
2. Ozhegov, S.I. and Shvedov, N.Ju. (2006), Tolkovyj slovar' russkogo jazyka [Dictionary of Russian], Tehnologii, Moscow, Russia.
3. Beljakov, A.V. and Matvejchev, O. A. (2009), Bol'shaja aktual'naja politicheskaja jenciklopedija [Most urgent political encyclopedia], Jeksmo, Moscow, Russia.
4. Fatkhutdinov, R.A. (2005), Upravlenie konkurentosposobnost'ju organizacii [Management of competitiveness of the organization], Jeksmo, Moscow, Russia.
5. Kachalina, L. N. (2006), Konkurentosposobnyj menedzhment [Competitive Management], Jeksmo, Moscow, Russia.
6. Kovalenko, A.I. (2013), "Theoretical and methodological aspects of the concept of competitiveness in research", Teoreticheskaja konkurencija, vol. 6, pp. 72—82.
7. Primostka, L.O. (2004), Finansovyj menedzhment u banku [Financial management in a bank], KNEU, Kyiv, Ukraine.
8. Voloshchuk, I. P. (2002), "Managing competitiveness of banks in conditions of transformation economy", Ph.D. Thesis, Finance, money circulation and credit, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
10. Miroshnychenko, O. V. (2009), "Methods for assessing the competitiveness of the bank", Ekonomika Krymu, vol. 28, pp. 42—47.
11. Medvedev, M.V. (2013), "The essence of competitiveness of the bank", Upravlinnja rozvytkom, vol. 12, pp. 38—39.
9. Salo, I. V. and Miroshnichenko O.V. (2012), "The control system of competitive bank", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 5, pp. 279—286.
12. Ljutyj, I.O. (2009), Bankivs'kyj marketing [Bank marketing], Centr uchbovoi' literatury, Kyiv, Ukraine.
13. Kolomiec, I. V. (2012), "Competitiveness assessment model bank", Upravlinnja rozvitkom, vol. 19 (140), pp. 52—54.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016 р.

УДК 658.849

К. А. Полторак,
аспірант, кафедра промислового маркетингу,
Національний технічний університет України КПІ, м. Київ
О. В. Зозульов,
к. е. н., професор кафедри промислового маркетингу,
Національний технічний університет України КПІ, м. Київ
О. Г. Жданова,
к. т. н., доцент кафедри автоматизованих систем обробки інформації та управління
Національний технічний університет України КПІ, м. Київ

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

K. Poltorak,
graduate student of department of industrial marketing,
National Technical University of Ukraine KPI, Kiev
O. Zozulov,
candidate of economic sciences, professor of department of industrial marketing,
National Technical University of Ukraine KPI, Kiev
O. Zhdanova,
candidate of technical sciences, associate professor of department automated data processing systems and management,
National Technical University of Ukraine KPI, Kiev

EVALUATION OF MARKETING INTERNET COMMUNICATIONS EFFECTIVENESS USING MATHEMATICAL MODELLING

У статті проаналізовано особливості маркетингових комунікацій в Інтернет мережі. Відповідно до цього запропоновано модель комунікаційного впливу, яка грунтується на двох рівнях комунікаційного впливу, що дозволяють реалізувати краудтехнології. Визначено система показників ефективності маркетингових комунікацій на основі функцій мережевої інформації, що включає чотири групи показників. Автором проведено моделювання комунікаційного впливу для визначення технічних показників ефективності маркетингової комунікаційної діяльності підприємства на прикладі мережевого співтовариства. Для оцінки економічної ефективності комунікаційної діяльності було встановлено залежність між отриманими технічними показниками та обсягом продажу за допомогою рівняння множинної регресії. Розроблена модель регресії дозволяє оцінити економічну ефективність проведеної маркетингової комунікаційної діяльності та здійснювати прогноз обсягу продажу залежно від активності підприємства.

In the article it was analyzed the features of marketing communications in the Internet. Accordingly, the model of communication influence was proposed, based on two levels of communication influence that can realize crowd technology. It was defined key performance indicators system of marketing communication based on network information functions, including the four groups of indicators. The author conducted simulations of communication influence to determine the technical performance indicators of marketing communication activities on example of network community. To assessment the cost-effectiveness of communications it was established correlation between the received technical indicators and sales via multiple regression equation. The model of regression allows to evaluate the economic effectiveness of marketing communication activities and carry out the forecast of sales, depending on activity of the company.

Ключові слова: ефективність, маркетингові комунікації, мережа Інтернет, краудтехнології, математичне моделювання, множинна регресія.

Key words: efficiency, marketing communications, Internet, crowd technologies, mathematical modeling, multiple regression.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах розвитку інформаційного суспільства та посилення ролі інформації в економічних відносинах, формування оптимального комплексу маркетингових комунікацій стає одним з ключових завдань маркетингової діяльності підприємства. У цьому контексті питання оцінки ефективності маркетингових комунікацій стає все більш актуальним. Зазначена проблема об'єктивного оцінювання ефективності маркетингової комуні-

каційної діяльності завжди викликала дискусії як в наукових колах, так і серед маркетологів-практиків. Проте, якщо з традиційними комунікаціями у реальному середовищі, дослідники розробили низку підходів до оцінювання їх рівня ефективності, то у випадку комунікаційної діяльності в Інтернеті, окреслена проблема досліджена досить поверхнево. Це пов'язано з тим, що комунікації в Інтернет-середовищі, мають свою специфіку, зокрема, в мережі діє інша модель поширення комунікації "від багатьох до багатьох". Окрім цього, змінюються і моделі поведінки споживачів в Інтернет, так користувачі мережі стають не лише об'єктом сприйняття інформації, а й здатні поширювати її самі незалежно від маркетингових зусиль підприємства, тобто особливості функціонування Інтернет мережі призвели до появи так званих краудтехнологій в маркетингових комунікаціях. Все це змінює характер комунікаційного впливу та вимагає нових підходів до оцінки ефективності маркетингових комунікацій в Інтернет мережі.

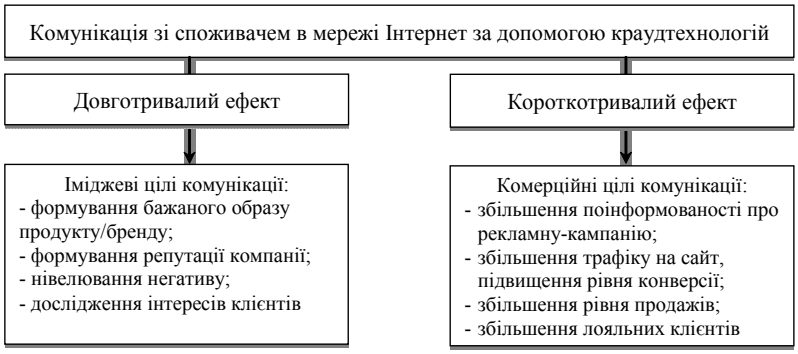

Рис. 1. Ефекти від комунікації зі споживачем на основі краудтехнологій

Узагальнено автором.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі оцінки рівня ефективності маркетингових комунікацій присвячено низка праць вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Д. Аакер, Г. Армстронг, А. Войчак, Є. Голубков, Н. Куденко, Т. Лукянець, Ф. Котлер, Г. Почепцов, Т. Примак, Є. Ромат, А. Старостіна та інші. Вивченням питань оцінки ефективності маркетингових комунікацій в Інтернет-середовищі займалися такі вчені, як Т. Дайнекін, Л. Капінус, І. Литовченко, М. Лебеденко, В. Пилипчук, О. Сологуб та інші. Проте в працях зазначених вчених, дослідження ефективності маркетингових комунікацій в Інтернеті зосереджено лише на Інтернет-рекламі та підхід до визначення її ефективності базується на моделі комунікаційного впливу в Інтернеті, що ототожнюється з моделлю комунікаційного впливу в реальному середовищі. Це не в повній мірі відображає методичний підхід до оцінки ефективності Інтернет-комунікацій, оскільки, як було зазначено раніше, в мережі діє інша модель комунікації. Це в свою чергу, вимагає більш поглибленого дослідження комунікаційного впливу в Інтернеті, та методів оцінки його ефективності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження комунікаційного впливу в мережі Інтернет, засобами математичного моделювання та розробка методу оцінювання ефективності комунікацій в Інтернеті на основі результатів зазначеного моделювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процедуру оцінювання економічної ефективності Інтернет-реклами запропонував Дейнекин Т.В., а згодом дану процедуру було взято за основу оцінювання Інтернет-реклами і іншими дослідниками: Литовченко І. Л., Сологуб О. П., Капінус Л.В. та ін. Запропонована процедура грунтується на широковідомій моделі AIDA, що описує стадії взаємодії споживача з рекламним повідомленням. На цієї моделі було запропоновано 6 стадій, які проходить споживач контактуючи з Інтернет-рекламою [4].

Відповідно до цих стадій, виділено групу показників для обчислення ефективності Інтернет-реклами незалежно від типу рекламного повідомлення:

1. Демонстрація рекламного звернення. Показники: кількість показів; кількість унікальних показів; вартість розміщення реклами; перехрещення аудиторій; частота показу; CPM (вартість 1000 показів).

2. Привернення уваги. Показники: помітність; впізнання; запам'ятовування.

3. Зацікавленість. Показники: кількість натискань; кількість унікальних натискань; CTR; частота натискань; CPC; CPUC.

4. Відвідування веб-сайту. Показники: кількість унікальних користувачів; кількість відвідувань; частота відвідувань; кількість нових користувачів; географічний розподіл користувачів; кількість переглядів сторінок; глибина перегляду; шляхи по сайту; довжина відвідування; довжина відвідування; CPUU; CPV.

5. Дія. Показники: кількість дій; кількість замовлень; кількість продажів, обсяг продажів; середня сума покупки; кількість клієнтів; середня кількість на кожного клієнта; CPA; CPO; CPS; CPCr; частота замовлень.

6. Повторення. Кількість повторних відвідувань і дій [5].

Дана модель релевантна для Інтернет-реклами, що напряму доносить комерційні цілі компанії. Проте, варто зауважити, що в середовищі Інтернет, традиційна модель поширення комунікацій "один до багатьох" трансформується в нову модель "від багатьох до багатьох", це пояснюється тим, що користувачі Інтернет не лише сприймають інформацію від підприємства, а й створюють її самі, та можуть поширювати її незалежно від зусиль компанії. Зазначене явище здебільшого притаманне для учасників соціальних мереж та інших мережевих спільнот і має назву краудмаркетинг.

Поняття краудмаркетингу базується на використанні краудтехнологій у маркетинговій діяльності підприємства, тобто залученні споживачів у процес поширення інформації. Краудтехнології в маркетинговій комунікаційній діяльності підприємств — це інструмент комунікаційного впливу на Інтернет-спільноти та інші референтні групи, що надає можливість використати ефект соціальної взаємодії учасників цих спільнот за для впливу на поведінку споживача.

Відповідно до означеної специфіки функціонування інформації в Інтернеті, та можливостей використання краудтехнологій було розроблено модель комунікаційного впливу в мережі Інтернет. Зазначена модель грунтується на побудові двох рівнів комунікаційного впливу, перший з яких направлений на роботу з мережевими співтовариствами, другий — на комунікацію зі споживачем. Така модель комунікаційного впливу дозволяє забезпечити більш ефективну комунікацію, шляхом побудови не лише масово впливу, як в традиційних комунікаціях, а й забезпечити індивідуальний та груповий впливи на споживачів. Відповідно до цього, групова комунікація покликана на створення бажаного контексту сприйняття комунікації, а персональна — на доведення необхідної маркетингової інформації. Окрім того, групова комунікація дозволяє залучити споживачів в процес комунікації та створити бажане підгрунтя для сприйняття інформації від підприємства [6].

Досліджуючи економічну ефективність комунікаційної діяльності в мережі Інтернет, необхідно врахувати означену специфіку дії комунікації, а саме: комунікація в мережі за допомогою краудтехнологій, що має два напрями дії: короткотривалий ефект та довготривалий ефект (рис. 1).

Тобто у ситуації просування за допомогою краудтехнологій досить складно оцінники ефект від комунікації, як і від традиційних інструментів просування, оскільки комунікації працюють

Таблиця 1. KPI-система для визначення ефективності краудмаркетингу

Групи за функціями мережевої інформації	Приклади показників
Показник ефективності сприйняття інформації	Кількість переглядів сторінки (публікації). Тривалість перегляду. Кількість скачувань
Показник ефективності обміну інформацією	Кількість посилань на повідомлення. Кількість перепостів. Коментарі (кількість/якість). Likes «лайки» та рейтинги. Reviews - Рецензії (кількість). Participants - Учасники та активні учасники
Показник ефективності конверсії	Конверсії (поштова передплата,скачування, установка віджетів та інструментів, і т.д.). Зареєстровані користувачі. Кількість лідів (в день, тиждень, місяць). Вартість ліда
Показник ефективності продажів (ROI)	Доходи від продажів. Вартість продажу. Дохід (з одного фоловерів, ліда, покупця). Частка постійних клієнтів (в соціальних мережах у порівнянні з іншими каналами)

Систематизовано автором.

як на виконання короткотривалих результатів, здебільшого це комерційні цілі, які досягають в короткий проміжок часу, проте рекламні комунікації впливають і на іміджеві цілі, ефект від яких компанія може не відчувати швидко, проте в довготривалому періоді вони дадуть суттєві позитивні результати.

Для оцінки ефективності маркетингової комунікації необхідно визначити набір показників, що будуть оцінюватися в ході дослідження. Оскільки стоїть завдання не просто оцінити показники ефективності традиційної (банерної та контекстної) Інтернет-реклами, а комунікації, що поширюються в соціальних мережах та інших співтовариствах, це потребує визначення відповідних показників, що будуть враховувати особливості функціонування маркетингової мережевої інформації. Відповідно до цього було сформовано KPI-систему показників ефективності за функціями мережевої інформації (табл. 1).

У наведеній системі показників ефективності перші три групи показників відображають технічний характер комунікаційного впливу, а четверта група вказує на економічну ефективність. Для дослідження економічної ефективності проаналізуємо залежність технічних показників комунікацій з економічними. Для цього спершу змоделюємо комунікаційний процес в мережі Інтернет та технічні показники, які отримує підприємство в результаті даної комунікаційної діяльності.

Моделюємо процес комунікаційного впливу в соціальних мережах, на прикладі співтовариства, присвяченого обговоренню планшетних комп'ютерів марки ImPAD. Дане співтовариство адміністується компанією, тобто відділом зв'язків з громадськістю в Інтернеті, розміщує публікації присвячені планшетним комп'ютерам чи суміжним темам зі сфери інформаційних технологій, що можуть бути цікавими для користувачів.

Процес комунікаційного впливу, у розрізі математичного моделювання зображений на рисунку 2.

Соціальна мережа, а саме співтовариство, що аналізується, характеризується наступними параметрами:

N — кількість зареєстрованих в мережі (співтоваристві) учасників,

λ_1 — частка зареєстрованих користувачів, що входять в мережу продовж одиниці часу (за місяць), $0 \leq \lambda_1 \leq 1$.

Беручи за основу дослідження Д. Джайлса [7], кожне співтовариство характеризується структурою: деякою кількістю різних типів споживачів, яким притаманні різні моделі поведінки. Тобто, користувач, що зайшов в соціальну мережу, відповідно до її структури, з певною ймовірністю належить до певного типу поведінки (табл.2).

Групову комунікацію опишемо наступними параметрами:

λ_{21} — кількість публікацій в соціальній мережі за одиницю часу (місяць), λ_{22} — частота посилань на сайт виробника планшетів в публікаціях, $0 \leq \lambda_{22} \leq 1$.

З урахуванням того, що в соціальних мережах діють закони соціальної психології [8], то зі збільшенням користувачів мережі збільшується і ступінь їх взаємодії, що призводить до утворення так званого "ефекту шуму", тобто утворюється власний інформаційний простір, що впливає на подальшу поведінку учасників соціальних мереж. З точку зору комунікаційного впливу це означає, що зі збільшенням частки активних Інтернет-користувачів (λ_1),

Рис. 2. Імітаційна модель комунікаційного впливу в мережі Інтернет

Розроблено автором.

Таблиця 2. Ймовірність дій в мережі Інтернет користувачів різних типів поведінки

	Тип користувачів соціальних мережі P_1	Ймовірність перегляду публікацій P_{i1}	Ймовірність відсутності реакції P_{i2}	Ймовірність реакції на публікацію (коментар) P_{i11}	Ймовірність відсутності реакції P_{i12}	Ймовірність переходу на сайт P_{i111}	Ймовірність відсутності реакції P_{i112}
Активні переглядачі	0,17	0,85	0,15	0,6	0,4	0,2	0,8
Рідко заходять	0,12	0,15	0,85	0,05	0,95	0,01	0,99
Новачки	0,04	0,15	0,85	0,01	0,99	0,005	0,995
Спостерігачі	0,27	0,6	0,4	0,3	0,7	0,05	0,95
Розширюють мережу	0,07	0,7	0,3	0,2	0,8	0,03	0,97
Коментатори	0,07	0,8	0,2	0,7	0,3	0,03	0,97
Аноніми	0,07	0,45	0,55	0,05	0,95	0,01	0,99
Опитувачі	0,06	0,5	0,5	0,45	0,55	0,1	0,9
Інформатори	0,13	0,3	0,7	0,25	0,75	0,1	0,9

збільшується ймовірність перегляду публікації підприємства в соціальній мережі (p_{i1}). Також доволі очевидно, що, завдяки ефекту шуму, на загальну кількість коментарів (y_2) впливає така величина, як кількість публікації підприємством (λ_{21}), а на ймовірності переходу на сайт (p_{i111}, p_{i113}) впливає така величина, як частота посилань на сайт підприємства (λ_{22}). На рисунку 2 схематично відображено структуру комунікаційного впливу параметрів мережі на поведінку користувачів.

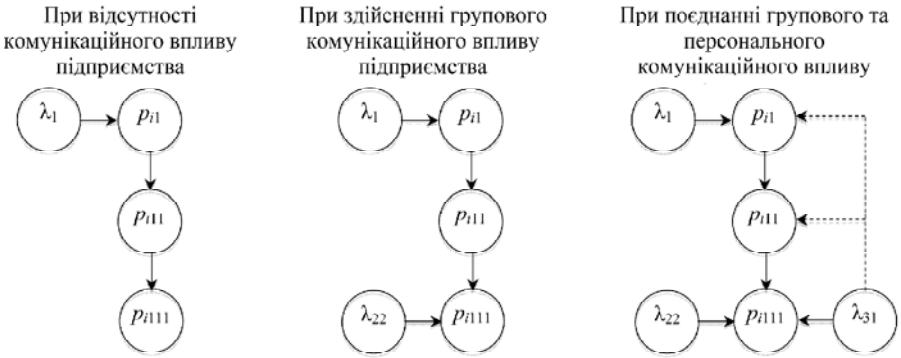

Рис. 3. Схема впливу параметрів мережі на поведінку користувачів

Розроблено автором.

Після публікації підприємством новини в мережевій спільноті користувач може: переглянути публікацію чи не переглянути публікацію. Кожна з цих подій відбувається з певною ймовірністю, позначимо ці ймовірності відповідно p_{i1} та p_{i2}, $p_{i1} + p_{i2} = 1$. Оскільки в мережі має місце "ефект шуму", це визначає залежність:

$p_{i1} = f(\lambda_1)$, тобто $p_{i1} = \underline{p}_{11}(1 - \lambda_1) + \bar{p}_{11} * \lambda_1$, де $i = 1,2,...,9$

$\underline{p}_{11}$ — це ймовірність перегляду публікації за умови $\lambda_1 \approx 0$ (в мережі в поточний момент майже нікого немає); $\bar{p}_{11}$ — це ймовірність перегляду публікації за умови $\lambda_1 = 1$ (в поточний момент в мережі присутні усі зареєстровані користувачі). Величини $\underline{p}_{11}$ та $\bar{p}_{11}$ визначаються експертним шляхом, p_{i1} — є опуклою лінійною комбінацією величин $\underline{p}_{11}$ та $\bar{p}_{11}$, $0 < \lambda_1 \leq 1$.

Після перегляду публікації користувач може прокоментувати, чи не прокоментувати переглянуту публікацію: p_{i11}— ймовірність коментарю, p_{i12} — ймовірність відсутності коментарю, де $p_{i11} + p_{i12} = 1$.

Далі користувач може перейти чи не перейти на сайт виробника. З цього витікають чотири альтернативи поведінки споживача (див. рис. 1), при цьому ймовірність переходу на сайт становить p_{i111} (після коментаря) та p_{i113} (після перегляду), ймовірність відсутності переходу на сайт p_{i112} (після коментарю), p_{i114} (після перегляду), $p_{i111} + p_{i112} = 1$ та $p_{i113} + p_{i114} = 1$.

Можна стверджувати, що на ймовірність переходу на сайт впливає така величина як частота λ_{22} посилань на сайт в публікаціях від бренду (частка публікацій, в яких має місце хоча б одне посилання на сайт бренду):

$p_{i111} = f(\lambda_{22})$, $p_{i111} = \underline{p}_{i111}(1 - \lambda_{22}) + \bar{p}_{i111} * \lambda_{22}$, де $i = 1,2,...,9$

$p_{i113} = f(\lambda_{22})$, $p_{i113} = \underline{p}_{i113}(1 - \lambda_{22}) + \bar{p}_{i113} * \lambda_{22}$, де $i = 1,2,...,9$

де $\underline{p}_{i111}, \underline{p}_{i113}$ — це ймовірність переходів на сайт за умови $\lambda_{22} \approx 0$,

$\bar{p}_{i111}, \bar{p}_{i113}$ — це ймовірність переходів на сайт за умови $\lambda_{22} = 1$.

При поєднанні групового та персонального комунікаційних впливів підприємства, врахуємо параметр λ_{31} — це частка користувачів співтовариства, яким було показано банерну рекламу хоча б один раз протягом місяця (рис. 3). Отже, кількість переходів на сайт залежить від двох параметрів: частки посилань на сайт у публікаціях та частки учасників співтовариств, яким було показано банерну реклами протягом місяця: $p_{i111} = f(\lambda_{22}; \lambda_{31})$

Тобто:

$$p_{i111} = \underline{p}_{i111}(1 - \lambda_{22}) + (\bar{p}'_{i111}(1 - \lambda_{31}) + \bar{p}''_{i111} * \lambda_{31}) * \lambda_{22}$$

$$p_{i113} = \underline{p}_{i113}(1 - \lambda_{22}) + (\bar{p}'_{i113}(1 - \lambda_{31}) + \bar{p}''_{i113} * \lambda_{31}) * \lambda_{22}$$

Загальна кількість переглядів публікацій за місяць в співтоваристві:

$$y_1 = \sum_{j=1}^{9} \lambda_{21} * p_{i1} * p_i * \lambda_1 * N.$$

Загальна кількість коментарів публікацій протягом місяця в співтоваристві:

$$y_2 = \sum_{i=1}^{9} \lambda_{21} * p_{i11} * p_{i1} * p_i * \lambda_1 * N.$$

Загальна кількість переходів на сайт протягом місяця:

$$y_3 = \sum_{i=1}^{9} \lambda_{21} * (p_{i111} * p_{i11} + p_{i113} * p_{i12}) * p_{i1} * p_i * \lambda_1 * N.$$

Отже, розглянемо результати моделювання комунікаційного впливу на прикладі спільноти в соціальній мережі, складом 1000 учасників. Для порівняння та виявлення найбільш ефективної комбінації параметрів комунікаційного впливу розглянемо наступних випадки:

1) при мінімальних комунікаційних зусиллях підприємства, а саме публікації лише 1 новини в місяць для підтримки існування співтовариства, тобто $\lambda 21 = 1$ (рис. 4).

2) при застосуванні групової комунікації: $\lambda 21$ — кількість публікацій протягом місяця на рівні 5 (1 публікація кожні 6 днів),

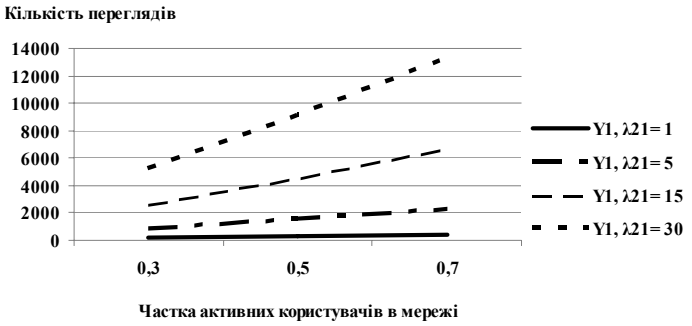

Рис. 4. Кількість переглядів публікації залежно від кількості публікацій підприємства в співтоваристві за місяць та кількості активних користувачів

Розраховано автором.

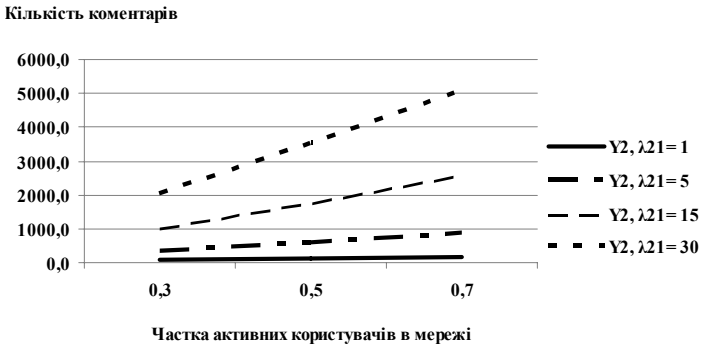

Рис. 5. Кількість коментарів до публікацій залежно від кількості публікацій підприємства в співтоваристві за місяць та кількості активних користувачів

Розраховано автором.

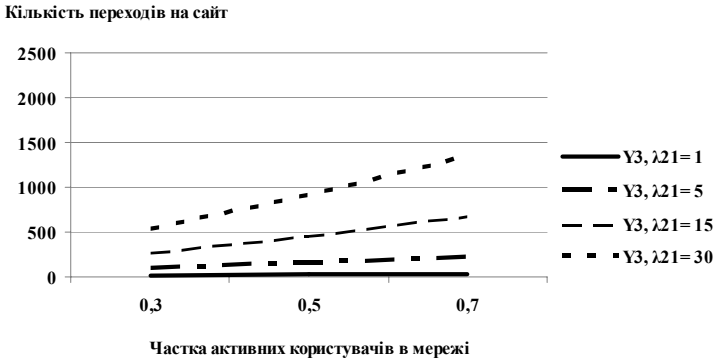

Рис. 6. Кількість переходів на сайт залежно від кількості публікацій підприємства в співтоваристві за місяць та кількості активних користувачів

Розраховано автором.

15 (публікація кожні 2 дні), 30 публікацій (щоденна публікація матеріалу); λ22 — частка публікацій протягом місяця, в яких присутнє хоча б одне посилання на сайт підприємства: 0,2, 0,5 та 0,8. Всі варіанти комбінацій змінних наведено в Додаток 4. Найбільш оптимальним в даному випадку є комбінація з фіксованим параметром на рівні λ22=0,2 (рис. 5; 6; 7).

3) при застосуванні групової комунікації та персональної комунікації, що впливає на кількість переходів на сайт, при фіксованому значені λ22 = 0,2, та найбільш оптимальному фіксованому значенні λ31=0,1 (рис. 7).

Отже, порівнюючи графіки на рисунках 6 та 7, бачимо, що при однакових шкалах, значення комунікаційного ефекту досить відрізняється, тобто поєднання групової та персональної комунікації, навіть при мінімальних значеннях, суттєво посилює комунікаційний вплив на споживача, що підтверджує ефективність двохрівневої моделі комунікаційного впливу.

Для оцінки економічної ефективності маркетингових комунікацій визначимо залежність досліджених технічних показників маркетингових комунікацій з економічними показниками. Для цього з технічних показників візьмемо для аналізу такі: кількість переглядів публікацій, рівень взаємодії з публікаціями (кількість коментарів) та кількість переходів на сайт. З економічних показників візьмемо для аналізу кількість онлайн-замовлень товарів через сайт, середньо вартість одного замовлення. Для адекватності моделі, спочатку визначимо залежність між показниками вираженими в кількісних одиницях. Аналіз проводився на основі даних рекламної агенції за результатами 9 рекламних кампаній, підприємств що реалізують планшетні компютери за допомогою Інтернет-магазинів протягом 2014 року (табл. 3).

Розрахунок проводився за допомогою програми Excel (додаток 1). У результаті отримано рівняння регресії:

$$Y = 1{,}218 + 0{,}0001x_1 + 0{,}00057x_2 + 0{,}00024x_3$$

де коефіцієнти регресії слід розглядати як ступінь впливу кожної зі змінних (кількості переглядів, кількості взаємодій і кількості переходів) на кількість замовлень, за умови що всі інші незалежні змінні залишаються незмінними.

Для функції Y: $S_y = 0{,}36$; $R^2 = 0{,}99$; $F = 45784$. Розраховані помилки прогнозування для отриманої функції, які показують, що всі досліджувані фактори пояснюють 99% варіації аналізованої функції. А використання методу множинної регресії допомогло знизити помилку прогнозування з 47,44 (без урахування факторів) до 0,36.

Була проведена перевірка отриманого рівняння на значимість на основі критеріїв: Фішера, значимості α, коефіцієнта детермінації R^2. Всі три критерії дали однаковий результат, а саме існування взаємозв'язку між параметром Y і змінними x_k.

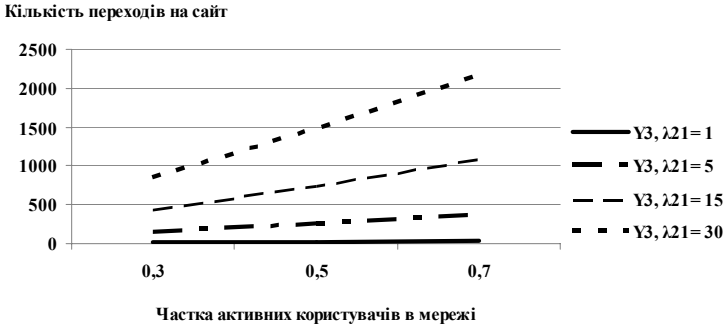

Рис. 7. Кількість переходів на сайт залежно від кількості публікацій підприємства в співтоваристві за місяць та кількості активних користувачів при поєднанні групової та персональної комунікації

Розраховано автором.

Таблиця 3. Дані для регресійного аналізу

	Кількість замовлень через сайт	Кількість переглядів (охоплення)	Рівень взаємодії (кількість коментарів)	Кількість переходів на сайт
	У	X_1	X_2	X_3
Підприємство 1	7	17340	6933	261
Підприємство 2	20	53391	22404	848
Підприємство 3	17	40573	19585	623
Підприємство 4	3	8914	1183	120
Підприємство 5	93	373253	87286	5721
Підприємство 6	19	58132	20174	738
Підприємство 7	2	5169	1256	95
Підприємство 8	4	9736	2182	100
Підприємство 9	135	550876	126932	8423

Таблиця 4. Комунікаційні показники ТОВ "Навігатор" в соціальних мережах

	Кількість переглядів публікацій за рік	Кількість взаємодій, рік	Кількість переходів на сайт, рік
Соціальні мережі Facebook+ Vkontakte	6850558	33835	12847

Отримане рівняння множинної регресії визначає залежність технічних показників маркетингового впливу та збутового показнику — рівня замовлень:

$$N_{збуту} = b_0 + b_1*N_{перегл.} + b_2*N_{коментр.} + b_3*N_{переход.}$$

Помноживши рівняння на середню вартість замовлення отримуємо залежність визначених технічних показників з економічним — обсягом продажу: Оскільки середня вартість замовлення становить $Ц_{ср}$ = 2703 грн

$$N_{продаж} = N_{збуту} * Ц_{ср}$$

$$N_{збуту} * Ц_{ср} = (b_0 + b_1*N_{перегл.} + b_2*N_{коментр.} + b_3*N_{переход.}) * Ц_{ср}$$

$$N_{продаж} = (b_0 + b_1*N_{перегл.} + b_2*N_{коментр.} + b_3*N_{переход.}) * Ц_{ср}$$

Середня вартість замовлення становить $Ц_{ср}$ = 2703 грн., отже, отримуємо наступне рівняння:

$$N_{продаж} = 3292 + 0,2703x_1 + 1,54x_2 + 0,649x_3.$$

Використовуючи дане рівняння, компанії можуть прогнозувати рівень продажу відповідно до зазначених технічних показників та оцінювати економічний ефект від вже проведених рекламних компаній в мережі. Так, наприклад, підприємство ТОВ "Навігатор", що виробляє та реалізує планшети ImPAD, за 2015 рік мало наступні показники комунікаційної діяльності (табл. 4).

Підставивши у рівняння, утримуємо наступні показники:

$N_{збуту}$ = 1,218+0,0001*6850558 + 0,00057*33835 + 0,00024*12847= 708,64303

$N_{продаж}$ = 3292 + 0,2703*6850558 + 1,54*33835 + 0,649*12847 = 1915462 грн.

Виходячи з отриманого показника обсягу продажу, підприємство може коригувати комунікаційну активність у мережі зважаючи на запланований показник обсягів продажу та фінансові можливості компанії.

Отримана регресійна модель дозволяє підприємствам здійснювати прогнозування обсягів продажу залежно від його комунікаційної активності в мережі Інтернет, зокрема в соціальних мережах.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі дослідження особливостей функціонування комунікацій в Інтернет, було визначено специфіку маркетингових комунікацій в мережі, а саме: в появі краудтехнологій. Відповідно до цього розроблено модель комунікаційного впливу в мережі, що враховує ефект від залучення користувачів до процесу комунікацій. Запропонована система ключових показників ефективності комунікаційної діяльності, на основі двохрівневої моделі, дозволяє оцінити ефективність комунікацій за функціями мережевої інформації. Проведене моделювання комунікаційного впливу надає можливість розрахувати прогнозні технічні показники комунікаційного впливу за кожною з функцій мережевої інформації. На основі визначених технічних показників, було побудовано модель множинної регресії, що надає змогу здійснити прогнозування рівнів продажу компанії на основі показників маркетингової комунікаційної діяльності. Перспектива подальших досліджень полягає у розробці методів оцінки ефективності комунікацій, що надали можливість більш точно оцінити ролі користувачів мережі у процесі поширення маркетингової інформації.

Література:

1. Павленко А.Ф., Вовчак А.В., Примак Т.О. Маркетингові комунікації: сучасна теорія та практика: монографія. / А.Ф. Павленко, А.В. Вовчак, Т.О. Примак. — К.: КНЕУ, 2005.
2. Литовченко І.Л. Методологічні аспекти Інтернет-маркетингу: монографія / І.Л. Литовченко. — К.: Наукова думка, 2009. — 196 с.
3. Ромат Е. Реклама: теория и практика / Е. Ромат, Д. Сендеров. — СПб.: Питер, 2013. — 512 с.
4. Дейнекин Т.В. Комплексный метод оценки эффективности Интернет-рекламы в коммерческих организациях / Т.В. Дейнекин // Маркетинг в России и за рубежом. — 2003. — № 2. — С. 102—115.
5. Сологуб О.П., Капінус Л.В. Оцінка ефективності Інтернет-реклами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4732/1/Otsinka%20efect%20IR.pdf
6. Зозульов О.В., Полторак К.А. Двоконтурна модель комунікаційного впливу в мережі Інтернет / О.В. Зозульов // Збірник матеріалів І Міжн. наук.-практ. Конференції — 2014. — С. 59—62.
7. Ролевые модели поведения в социальных сетях [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.konsult-center.ru/news/552-telefonica-lr-.html
8. Халилов, Д. X17 Маркетинг в социальных сетях / Дамир Халилов. — 2-е изд. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. — 240 с.

References:

1. Pavlenko, A.F. Vovchak, A.V. Primak, T.O. (2005), Marketingovi komunikatsii: suchasna teoriya ta praktika: Monografiya [Marketing communications: contemporary theory and practice: Monograph] KNEU, Kiev, Ukraine.
2. Litovchenko, I. L. (2009), Metodologichni aspekti Internet-marketingu: monografiya [Methodological aspects of Internet marketing: monograph] Naukova dumka, Kiev, Ukraine.
3. Romat E. (2013), Reklama: teoriya i praktika [Advertisement: Theory and Practice] SPb. Piter, Russia.
4. Deinekin T.V. (2003), "A comprehensive method for assessing the effectiveness of Internet advertising in commercial organizations" Marketing in Russia and abroad, №2, pp. 102—115.
5. Sologub, O.P. Kapinus, L. V. (2014), "Evaluating the effectiveness of Internet advertising" [Online], available at: http://enuftir.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4732/1/Otsinka%20efect%20IR.pdf (Accessed 17 January 2014).
6. Zozuliov, O.V. Poltorak, K. A. (2014), "Double model of communication influence the Internet" Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij ekonomichnij konferentsii [Conference Proceedings of the International Economic Conference], Mizhnarodna Ekonomichna konferentsiya [International economic conference], Kiev, Ukraine, pp. 59—62.
7. Role models of behavior in social networks (2013), [Online], available at: http://www.konsult-center.ru/news/552-telefonica-lr-.html (Accessed 25 Aug 2015).
8. Khalilov, D. (2014), Marketing v socialnyx setyax [Social Media Marketing] Mann, Ivanov and Ferber, Moscow, 2nd ed.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016 р.

УДК 368

В. М. Юхименко,
аспірант 2-го року навчання,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РИНОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

V. Yukhumenko,
2st year PhD student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

INSURANCE INDUSTRY: WORLD TRENDS AND PROSPECTS IN UKRAINE

У статті розглянуто актуальні проблеми функціонування страхових організацій та висвітлені загальні тенденції розвитку ринку страхування України в сучасних умовах. Показано місце України в розрізі світового ринку страхових послуг, зазначено основні причини відставання від провідних країн світу, а також окреслено основні напрями розвитку страхування в найближчій перспективі на території країн Європейського Союзу. Проаналізовано основні показники, які характеризують використання страхування як ефективного інструменту страхового захисту держави та обгрунтовано заходи, необхідні для забезпечення дієвого ринку страхових послуг в Україні.

The paper shows the actual problems of insurance organizations and underlines the common trends of the insurance market of Ukraine in current conditions. The study presents the place of Ukraine in global insurance market and the main reasons of lagging behind the developed countries. This paper presents the main directions of insurance development in near future over the European Union. The basic indices and necessary measures also presented in this article to provide effective insurance in Ukraine.

Ключові слова: страховий ринок, страхування, показники розвитку страхування, щільність страхування, рівень проникнення.
Key words: insurance market, insurance, indices of insurance, insurance density, insurance penetration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізаційних процесів, страховий ринок виступає у ролі соціально значимої сфери у фінансовій системі країни. Страхування несе в собі стратегічну мету — задовольняти потреби споживачів у страховому захисті за допомогою страхових організацій, які акумулюють та ефективно використовують фінансові ресурси. В той же час, зібрані кошти виступають у ролі важливого механізму залучення інвестицій в різні сфери економіки країни. У країнах з розвинутою ринковою економікою, до даного питання відносяться досить серйозно. Тому висвітлення актуальних проблем функціонування та з'ясовування загальних тенденцій на страховому ринку України є необхідним для його подальшого ефективного розвитку.

Характерними ознаками сучасного страхового ринку є бурхливі динамічні процеси, що, насамперед, проявляються в високих темпах, але нестабільних тенденціях його розвитку. Високі темпи, але нестабільні тенденції розвитку страхового ринку України, зростання присутності іноземних страховиків (більшість з яких економічно й методологічно потужніші за вітчизняні), значні потенційні можливості цього ринку і необхідність більш повного страхового забезпечення соціально-економічних потреб держави вимагають від керівників вітчизняних страхових організацій обгрунтованих, виважених та ефективних дій щодо врахування різних характеристик страхового ринку його специфіки та особливостей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню особливостей функціонування та розвитку страхового ринку присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Гаманкова О.О., Залєтов О.М., Осадець С.С., Пікус Р. В., Тлуста Г.Ю., Приказюк Н.В. та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є виявлення сучасних тенденцій розвитку та можливих способів вирішення проблем на страховому ринку України та його окремих сегментів у забезпеченні страхового захисту та покращення соціально-економічного розвитку нашої держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи сучасний стан страхового ринку України, необхідно відмітити, що вона займає далеко не передове місце на світовій арені. Навіть враховуючи світові тенденції до економічного спаду та кризові явища, Україна все одно залишається країною з малорозвиненим ринком страхування.

Інститут страхової інформації проводить щорічне дослідження та надає максимально стандартизовану інформацію, яка охоплює близько 90 країн, використовуючи при цьому безліч різних джерел [2]. Виходячи з цих даних, за розміром зібраних валових страхових премій Україна набагато відстає від провідних країн світу і знаходиться приблизно на одному рівні з Перу, Угорщиною, Мальтою тощо (табл. 1). Навіть такі країни як Південна Африка, Аргентина, Індія мають більший обсяг страхових премій, а відповідно і частку світових зібраних страхових премій.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика різних країн світу за обсягом зібраних страхових премій, млн дол. США

№	*Країна*	*Загальні види страхування*	*Страхування життя*	*Валові зібрані премії*	
				Всього	*Частка у світі, %*
1	Україна	3276	310	3586	0,08
2	Аргентина	13,957	3,359	17,317	0,37
3	Польща	9,729	8,355	18,084	0,39
4	Фінляндія	5,243	22,363	27,606	0,59
5	Південна Африка	9,565	44,556	54,121	1,17
6	Австралія	32,667	45,641	78,309	1,69
7	Нідерланди	75,135	26,005	101,14	2,18
8	Канада	52,334	73,010	125,344	2,70
9	Південна Корея	91,204	54,223	145,427	3,13
10	Німеччина	132,813	114,349	247,162	5,33
11	Франція	94,598	160,156	254,754	5,49
12	Китай	125,844	152,121	277,965	5,99
13	Великобританія	106,75	222,893	329,643	7,10
14	Японія	108,773	422,733	531,506	11,45
15	Сполучені Штати	726,397	532,858	1259,26	27,13
	Всього у світі	*2032850*	*2608091*	*4640941*	*100*

Джерело: складено автором на основі [2].

Також необхідно зважати на той факт, що різні країни мають різну кількість населення і обсяг ВВП на душу населення (табл. 2). З розрахованих даних за 2014 рік видно, що Україна залишається країною з найнижчим рівнем ВВП та ВВП на душу населення серед розвинутих країн світу. У 2015 році макроекономічний стан більшості країн також дещо погіршився, проте, прогнозний обсяг ВВП на душу населення у 2015 році скоротиться більш ніж в 1,5 рази, що виводить Україну в один ряд з такими африканськими країнами, як Екваторіальна Гвінея, Лівія та Бугунді [7].

У багатьох європейських країнах прослідковується тенденція до підвищення рівня конкуренції, незважаючи на зміни, які відбулись на даному страховому ринку. Зокрема, з 2016 року вступають в силу нові вимоги щодо запровадження страховиками вдосконалених систем фінансової звітності, підвищення вимог до платоспроможності, створення докладніших актуарних моделей тощо. У зв'язку з цим, більшість страхових організацій чекають значні зміни. Ті страховики, які бажають "вижити" в висококонкурентній боротьбі, мають віднестися до запровадження нових стандартів з повною віддачою для того, щоб перехід на нові методи був "безболісним" та проведений у найшвидший спосіб.

У той же час, перехід на нові методи, потребує від страховиків використання передових технологій. Так,

Таблиця 2. Порівняльна характеристика за кількістю населення, обсягом ВВП та ВВП на душу населення в різних країнах

№	*Країна*	*Населення, млн*	*Рейтинг за рівнем населення у світі*	*Валовий внутрішній продукт, млрд дол. США*	*Рейтинг за рівнем ВВП у світі*	*ВВП на душу населення, тис. дол. США*
1	Україна	44	31	131,8	41	3,00
2	Аргентина	43	32	771	22	17,93
3	Польща	38,3	34	814	21	21,25
4	Фінляндія	5,3	118	195,5	57	36,89
5	Південна Африка	48,3	27	595,7	25	12,33
6	Австралія	22,5	55	998,3	17	44,37
7	Нідерланди	16,8	65	696,3	23	41,45
8	Канада	34,8	37	1518	13	43,62
9	Південна Корея	49,1	26	1666	12	33,93
10	Німеччина	80,9	17	3227	5	39,89
11	Франція	66,2	21	2273	9	34,34
12	Китай	1355,6	1	13370	2	9,86
13	Великобританія	63,7	22	2378	8	37,33
14	Японія	127,1	10	4729	4	37,21
15	Сполучені Штати	318,8	3	16720	1	52,45

Джерело: складено автором на основі [2].

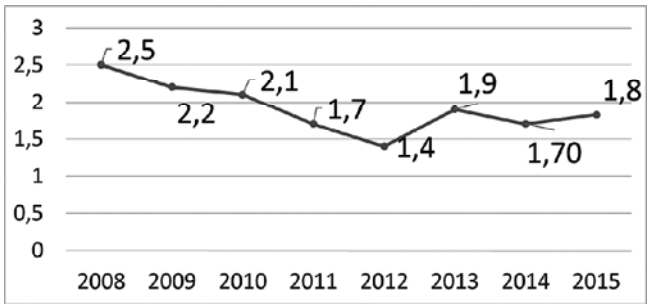

Рис. 1. Рівень проникнення страхування у 2008—2015 рр., %

Таблиця 3. Кількість страхових компаній в Україні за 2011—2015 рр.

Кількість страхових компаній	*Роки*				
	2011	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*
Загальна кількість	442	414	407	382	368
в т.ч.: — Страхові компанії, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя	378	352	345	325	318
— Страхові компанії, що здійснюють страхування життя	67	62	62	57	50

Джерело: складено автором на основі [8].

більшість великих страховиків вже в 2015 році активно інвестували в покращення технологічних рішень: цифрові платформи, інтерфейсні програми, які дають можливість не тільки зміцнити свої відносини з клієнтами, а й підвищити ефективність управління back-end операціями та керування витратами [1].

Регулятори багатьох країн вимагають від страховиків виконання своїх функцій щодо контролю визначених сфер своєї діяльності. У зв'язку з цим, вони повинні продемонструвати наявність програмного забезпечення, яке дозволить забезпечувати виконання ринкової дисципліни, якісне управління основними ризиками тощо. Використання таких систем потребує від страховиків значних фінансових ресурсів, що може надати великим страховим компаніям конкурентні переваги перед малими страховиками. Такі інвестування є виправданими, бо дозволяють збільшувати прибуток, економити час, демонструвати платоспроможність та достатній рівень капіталу.

В останні роки страхові компанії приділяли підвищену увагу управління фінансами та актуарною складовою. Нові регуляторні вимоги змусять приділяти додаткову увагу до внутрішнього аудиту, дотримання вимог достатності капіталу і якості активів, що, з одного боку, підвищує витрати на ведення справи, а з іншого — створює умови для поліпшення управління операційним ризиком. Наприклад, використання Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) моделей несуть в собі значні витрати по придбанню і налаштуванню під конкретного страховика, але стимулюють страховиків до поліпшення управління ризиками та ефективного використання капіталу. Взагалі, ORSA-моделі повинні служити в якості інструменту підвищення розуміння страховика взаємозв'язку між профілем ризику і наявного капіталу.

Говорячи про страховий ринок України як частину світового ринку, необхідно відмітити рівень його розвитку. Одним з таких показників, який відображає частку зібраних страхових премій у ВВП країни, є рівень проникнення страхування (рис. 1). Так, починаючи з 2008 року даний показник показує низхідну динаміку, але у 2015 році він підвищився на 0,1 п.п. порівняно з 2014 роком і склав 1,80%. Наприклад, у Німеччині даний показник за підсумками 2014 року склав 6,84%, США — 8,06%, Великобританія — 11,53%, Китай — 3,00% [3, с. 134].

Тому можна зробити висновок, що в цілому рівень проникнення страхування в Україні знаходиться на досить низькому рівні. Проте, відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується поступове підвищення даного показника і на кінець 2020 року даний показник має складати 7% [4]. Але, згідно з методикою розрахунку рівня економічної безпеки України, цей показник має складати 8—12% [5]. Тобто навіть за найсприятливіших умов досягнення, його все одно буде недостатньо для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки, а при несприятливих — зробити для України його недосяжним.

Для комплексного уявлення про сучасний стан страхового ринку України необхідно розглянути основні показники, які його характеризують. Це дасть змогу зробити висновок про можливості використання страхування у якості ефективного інструменту страхового захисту держави та фінансування ризиків. Так, станом на 30.09.2015 кількість страхових компаній України складала 368, з них 50 — компанії зі страхування життя та 318 страховики загальних видів страхування (табл. 3). Починаючи з 2011 року, кількість страховиків на ринку України має тенденцію до зменшення. Так, з 2011 року з ринку пішли 74 компанії.

Таблиця 4. Концентрація страхового ринку станом на 30.09.2015

Перші	Страхування "Life"		Страхування "non-Life"	
	Надходження премій (млн грн.)	Частка на ринку, %	Надходження премій (млн грн.)	Частка на ринку, %
Топ 3	676,5	45	2 708,3	13,4
Топ 10	1 323,4	88	7 615,9	37,7
Топ 20	1 487,5	98,9	12 287,6	60,8
Топ 50	1 503,3	100	17 271,3	85,4
Топ 100	X	X	19 473,9	96,3
Топ 150	X	X	20 189,5	99,9
Всього по ринку	**1 503,3**	**100**	**20 215,4**	**100**

Джерело: складено автором на основі [6].

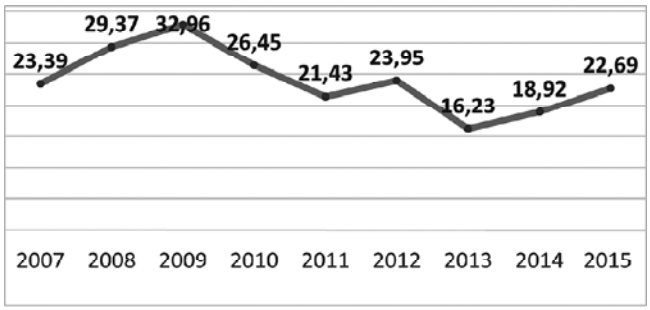

Рис. 2. Рівень страхових виплат за 2007 — 9 міс. 2015, %

На відміну від розвинутих країн, страховий ринок України характеризується високою часткою компаній загальних видів страхування. При цьому, якщо розглянути концентрацію страхового ринку, то виявиться, що лише 150 страховиків з 318 акумулюють 99,9% всіх зібраних страхових премій (табл. 4). Тобто можемо говорити про присутність на страховому ринку "псевдострахування", оскільки отримані дані свідчать, що 0,01% збирають інші 168 страховика. Все це свідчить про низький рівень соціальної захищеності населення України, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків по цьому виду є надто малою аби забезпечити сталий розвиток.

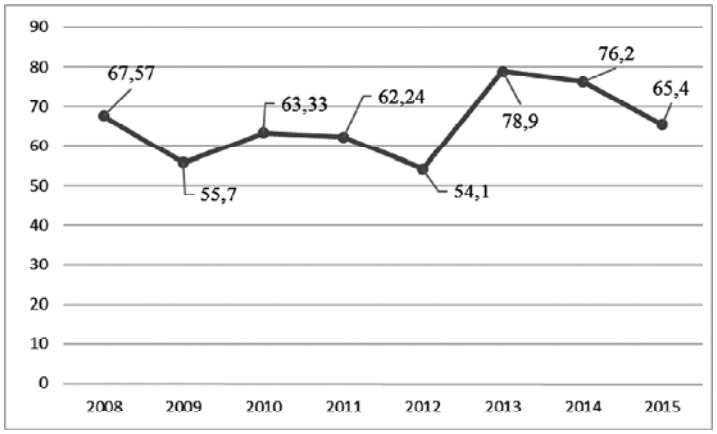

Рис. 3. Щільність страхування за 2008 — 9 міс. 2015, дол. США

Рівень страхування в Україні, на даному етапі розвитку, все ще перебуває на етапі становлення і поступового піднесення. Однак, незважаючи на таку велику кількість страховиків, страховий сектор залишається найбільш капіталізованим серед усіх небанківських фінансових ринків. Рівень страхового покриття в розвинутих країнах складає близько 80%, при рівні виплат близько 50%. В Україні ж даний показник станом на 30.09.2015 складає 17,1%. При цьому рівень страхових виплат починаючи з 2007 року знаходиться в межах 25% і за 9 місяців 2015 року склав 22,69%, що є досить прийнятним (рис. 2). Такий низький рівень страхового покриття свідчить, що страхування не використовується належним чином у якості інструменту фінансування ризиків та механізму страхового захисту.

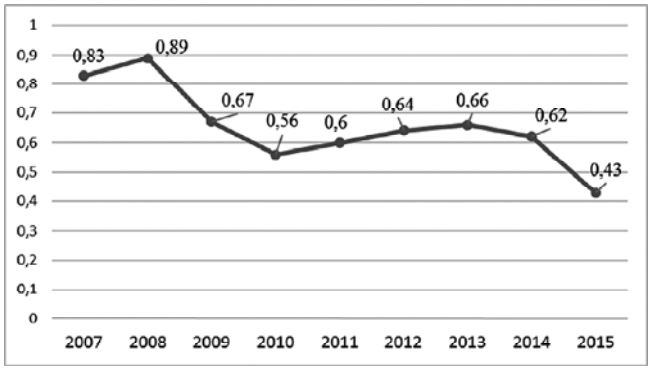

Рис. 4. Частка доходів населення, витрачених на страхування у 2007—2015

Ще одним аргументом на користь низького рівня соціальної захищеності українських громадян порівняно з провідними країнами є показник щільності страхування, який показує скільки грошей витрачає на страховий захист одна особа (рис. 3). Так, у середньому по Україні одна особа витрачає 65,4 дол. США. Для порівняння, в Японії цей показник складає 5—6 тис. дол. США, в Німеччині — 1482 дол. США, в Польщі — 140 дол. США. Така ситуація склалась, на нашу думку, по-перше через низький рівень довіри населення до страхових компаній, а по-друге, через низьку платоспроможність.

Взагалі, вважається, якщо показник щільності страхування становить 140 дол. США і більше — то страхова галузь даної країни є достатньо розвинутою, якщо менше ніж 140 дол. США — то страхування не використовується належним чином. Отже, в Україні рівень поширеності страхових послуг є надзвичайно негативним і за досліджуваний період постійно слабшав (значення є меншим приблизно у 2 рази від нормативного).

Іншим важливим показником, який також характеризує нерозвинутість страхування в Україні та недовикористання його як інструменту забезпечення покриття ризиків є частка доходів населення, витрачених на страхування (рис. 4). Так, можна побачити, що з кожним роком все менше і менше населення готове витрачати на страхування, знову ж таки через низький рівень платоспроможності.

Таким чином, проведене дослідження засвідчує, що можливості вітчизняного страхового ринку, як чималого інструменту соціального захисту населення, реалізовуються не в повній мірі. На сучасному етапі розвитку, страховий ринок України переживає не найкращі часи. Це супроводжується численними проблемами економічного, інформаційного, кадрового, нормативно-правового, організаційного і технологічного характеру.

Чинне законодавство, що регламентує функціонування ринку страхових послуг, не є логічно завершеним і знаходиться в постійному "русі". Зміна регуляторів ринку страхових послуг не сприяє формуванню в Україні дієвої системи страхового нагляду. Також відчувається брак кваліфікованих фахівців страхової справи, грунтовних наукових досліджень, аналітичних матеріалів із страхової проблематики, що дає можливості до подальших досліджень у даному напрямі.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз страхового ринку за останні роки свідчить, що економічна криза, яка вплинула на всі сфери економіки, позначилась і на розвитку страхування в Україні. Відсутність ціленаправленої державної політики щодо стратегії розвитку ринку страхових послуг, нестабільне фінансове середовище країни, процвітаючий рівень недовіри населення до страхування — є основними проблемами на ринку страхування України. Головними напрямами його розвитку, на нашу думку, повинні стати:

— реалізація єдиного бачення стратегічного розвитку вітчизняного страхового сектору та його окремих складових;

— приведення чинного законодавства у відповідність з нормами, правилами та вимогами країн Європейського союзу;

— вдосконалення державного нагляду шляхом впровадження пруденційного нагляду за страховою діяльністю, що передбачає комплексний контроль таких параметрів діяльності страховиків, як внутрішня система управління і контролю за ризиками, прозора фінансова звітність, виявлення недоліків у діяльності страховиків на ранніх стадіях їх розвитку;

— сприяння зростанню довіри населення до страхових організацій та посередників.

Таким чином, вирішення проблем вітчизняного страхового ринку дасть змогу використовувати його можливості, як потужний інструмент соціального захисту населення, а в довгостроковій перспективі стати потужним джерелом інвестиційних ресурсів.

Література:

1. Insurers' tech-start up investment indicates growing importance of digital technology in the industry [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.out-law.com/en/articles/2016/january/insurers-tech-start-up-investment-indicates-growing-importance-of-digital-technology-in-the-industry-says-expert

2. International Insurance Fact Book 2015. — International Insurance Institute — 2015. — 110 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/international_insurance_factbook_2015.pdf

3. Statistical Yearbook of German Insurance 2014 / [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2014/11/Statistical_Yearbook_2014.pdf

4. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року (Постанова Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року № 391) [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297

5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" (Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277) [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481

6. Підсумки діяльності страхових компаній за 9 місяців 2015 року / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг / [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_9_mis_2015.pdf

7. Статистичний портал Statista, ВВП в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product

8. Консолідовані звітні дані за 2007—2015 рр. / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України: [сайт]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html

References:

1. Insurers' tech-start up investment indicates growing importance of digital technology in the industry, available at: http://www.out-law.com/en/articles/2016/january/insurers-tech-start-up-investment-indicates-growing-importance-of-digital-technology-in-the-industry-says-expert

2. James Lynch (2015), International Insurance Fact Book 2015, International Insurance Institute — 2015 — 110 p., available at: http://www.iii.org/sites/default/files/docs/pdf/international_insurance_factbook_2015.pdf

3. Statistical Yearbook of German Insurance 2014, available at: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2014/11/Statistical_Yearbook_2014.pdf

4. National Bank of Ukraine (2015), Resolution of the National Bank of Ukraine "On approval of complex program of development of financial sector of Ukraine till 2020", available at: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297

5. Ministry of economic development and trade of Ukraine (2013), Resolution of the Ministry of economic development and trade of Ukraine "On approval of guidelines for calculating the level of economic safety of Ukraine", available at: http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cf1a6236-2e54-49b5-9d46-894a4bcdf481

6. The National Commission of State Regulation of Financial Markets (2015), Results of Insurance Companies, available at: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_9_mis_2015.pdf

7. Statistic portal Statista, GDP in Ukraine, available at: http://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product

8. The National Commission of State Regulation of Financial Markets (2015), Consolidated reporting data 2007—2015, available at: http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016 р.

УДК 338:43

К. М. Дзюбак,
аспірант, викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЗРОСТАННЯ ВАРТОСТІ ЗЕМЕЛЬНОГО КАПІТАЛУ

K. Dziubak,
PhD student, lecturer of the Chair of Management of land resources
Petro Mohyla Black Sea State University

MANAGEMENT OF THE PROCESS OF INCREASE IN THE VALUE OF LAND CAPITAL

Стаття присвячена визначенню концептуальних піхдодів управління процесом зростання вартості земельного капіталу. Досліджено фактори, які негативно впливають на ефективність використання сільськогосподарських угідь. Визначено пріоритетні детермінанти зростання вартості земельного капіталу. Запропоновано стратегічну концепцію підвищення вартості земельного капіталу за рахунок вдосконалення нормативної грошової оцінки орних земель та забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в грунті.

The article is devoted to defining conceptual approaches of process control rising in the value of the land capital. The factors investigated that negatively affect on efficiency use of agricultural land. The priority determinants of rising cost of the land capital defined in article. It is proposed strategic concept increase the value of the land capital at the expense of emprovement of normative pecuniary valuation of arable land and providing of self-supporting balance of humus in the soil.

Ключові слова: вартість, нормативна грошова оцінка, гумус, грунт, рентний дохід.
Key words: value, normative pecuniary valuation, humus, soil, rental income.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сталий розвиток сільськогосподарського землекористування з урахуванням потреб сучасного та майбутніх поколінь виступає важливою умовою зростання вартості земельного капіталу. Відомо, що його питома вага у складі природного капіталу України складає 44% та є наближеною до відповідного показника промислово розвинених країн (Японії, Німеччини, Франції, Великобританії). Аналіз вітчизняної практики використання сільськогосподарських угідь, насамперед ріллі, свідчить про недостатнє методологічне та практичне забезпечення процесу переходу до сталого розвитку аграрного сектору економіки, що виступає стримуючим фактором у процесі їх ефективного використання. Саме тому оптимізація та впорядкування системи земельних відносин та сільськогосподарського землекористування є актуальною рушійною силою росту величини земельного капіталу як вагомого економічного активу національного багатства України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий вклад у розвиток та побудову теоретико-методологічних основ сталого розвитку процесу природокористування, в тому числі використання орних земель у сільському господарстві, зробили Третяк А.М. [1], Горлачук В.В. [2], Бабміндра Д.І. [3], Добряк Д.С. [4], Новаковський Л.Я. [5], Сохнич А.Я. [6] та ін. У своїх працях вони приділили увагу вивченню проблем, пов'язаних з формуванням організаційних, економічних, правових важелів щодо раціонального використання земель, формуванню земельної вартості та земельної політики, головною метою якої є забезпечення оптимального узгодження загальнодержавних інтересів та інтересів регіонів і територіальних одиниць.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте і нині ціла низка теоретичних і методологічних положень, пов'язаних з процесом формування вартості земельного капіталу, не отримала свого кінцевого вирішення, що породжує багаточисельні конфлікти між різними рівнями влади, негативно відбивається на економіко-екологічному використанні землі та сільських територій.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розробці концептуальних підходів щодо управління процесом зростання вартості земельного капіталу сільськогосподарського землекористування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як встановлено окремими дослідженнями, загальна вартість земельного капіталу в аграрному секторі економіки країни дорівнює 714,8 млрд грн., у т.ч. її природна складова — 566,7 млрд грн., інтелектуальна — 148,1 млрд грн. Вартість земельного капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь залежить від регіону та коливається від 9 466 грн. у Закарпатській області до 31 710 грн. — у Полтавській області, або в середньому по Україні становить 20 487 грн. [1, с. 2]. Отже, при виз-

наченні вартості земельного капіталу враховують регіоналізацію, а саме: економічну потужність грунту певної території конкретного регіону (тобто родючість). Тому без перебільшення можна сказати, що нині в основу зростання вартості земельного капіталу покладається підвищення родючості грунту, яка служить не тільки біоенергетичною основою родючості, але і виступає регулятором всіх грунтових процесів.

Але проведені дослідження проблем і можливостей гумусозбереження свідчать про термінову необхідність оновлення матеріалів з обстеження якісного стану грунтів, оскільки в їх основу покладено крупномасштабне грунтове обстеження 1957—1961 років та дані економічної оцінки земель, проведеної ще у 1988 році. Нині ці матеріали, що були сформовані ще за часи радянського періоду, є застарілими, отже не містять об'єктивної інформації про якісні зміни, які відбулися за останні 50—60 років.

Грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення також визначена на підставі економічної оцінки земель, проведеної у 1988 році, а тому не здатна актуально генерувати позитивні соціально-економічні зрушення. Наразі чітко простежується невідповідність нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь балам бонітету, що визначають відносну придатність грунтів за основними факторами природної родючості для вирощування сільськогосподарських культур.

Так, станом на 01.01.2015 р. ціна Миколаївських та Одеських чорноземів при балах бонітету відповідно 40 і 49 є значно нижчою від оцінки у Волинській і Рівненській областях, де бал бонітету грунтів складає лише відповідно 28 і 29, при тому, що питома вага особливо цінної ріллі складає в середньому 38,3%, тоді як у Волинській і Рівненській областях відповідно 12 і 25,7%. Фактично лідером за грошовою оцінкою ріллі є Херсонська область, складаючи більше як 28,9 тис. грн./га, хоча за якісними параметрами грунтів вона повинна бути поряд з Миколаївською та Одеською областями, а то й нижча, оскільки бал бонітету складає лише 34 [3, с. 113]. З чого випливає, на перший погляд, алогічність наведених значень нормативної грошової оцінки на фоні балів бонітету грунтів.

При виконанні робіт з визначення нормативної грошової оцінки в основу покладено не тільки бал бонітету грунтів, але й матеріали економічної оцінки землі, що враховують економічні умови ведення сільського господарства, тобто рівень інтенсивності виробництва (технічна оснащеність, внесення органічних і мінеральних добрив, меліорація земель, прогресивність характеристик засобів виробництва, застосовуваних для виробництва сільськогосподарської продукції та ін.). Крім того, економічна оцінка земель, на відміну від бонітування, враховує місцезнаходження земельних ділянок по відношенню до пунктів реалізації продукції, шляхів сполучення та ін. [4, с. 72]. Власне, ефект синтезу балів бонітету грунтів, рівня інтенсивності землеробства та просторового розміщення землі і визначили розмір нормативної грошової оцінки земель.

Проте невдале проведення земельної реформи призвело до зникнення засобів інтенсифікації землеробства, зведення до мінімуму інвестування, а нові форми власності на землю і господарювання на землі не залишили шансу для зростання попиту на згадувану оцінку земель. Тому цілком закономірним є висновок про відсутність залежності чистого результату нормативної грошової оцінки земель від рівня інтенсивності землеробства.

Проблемним та дискутивним питанням при визначенні грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення є факт врахування рентного доходу, який створюється при виробництві зернових культур [5, с. 34]. Сучасна економічна наука і практика на це питання стверджуючої відповіді не надали, оскільки, як виявилося, це та частина продукції, виражена в грошах, що утворилась від впливу сил природи — світла, тепла, вологи, повітря тощо, які не залежать від волі суб'єкта господарювання на землі.

Але як визначити долю впливу приведених природних факторів на ріст рослин досі невідомо та й, на нашу думку, неможливо, хоча Порядок нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджений спільним наказом Держкомзему України, Міністерства аграрної політики України, Міністерства будівництва, архітектури та ЖКГ України та Української академії аграрних наук від 27.01.2006 №18/15/21/11, передбачає розрахунок рентного доходу. Необхідно зазначити, що цей Порядок носить більш політичний характер, ніж економічний, оскільки країна очікувала, насамперед, фіскальних важелів економічної політики, тобто узаконених правил гри між суб'єктами земельних відносин, у формі оподаткування результатів господарської діяльності на землі, встановлення їх видів і кількості, ставок. Шляхом відповідних маніпулювань (саме маніпулювань, оскільки достовірної інформації про урожайність зернових, виробничих витрат не було) розрахунками було встановлено, що загальний рентний доход складає 9 ц зернових, а грошова оцінка була визначена як добуток загального рентного доходу на ціну одного центнера зерна у гривнях і на термін капіталізації рентного доходу, який встановлено на рівні 33 років.

У результаті проведених розрахунків було встановлено, що грошова нормативна оцінка ріллі станом на 01.07.1995 р. складала 3674,1 грн./га, з якої стягувалось 3,7 грн. земельного податку, що відповідало ставці земельного податку 0,1% від грошової оцінки ріллі. Сьогодні, враховуючи той факт, що закон України "Про плату за землю" з 01.01.2011 втратив свою чинність, питання плати за землю регулюється Податковим кодексом, де статтею 274 визначено, що ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено для сільськогосподарських угідь, вже складає не більше 1% від їх нормативної грошової оцінки. Це є свідченням того, що максимальний розмір земельного податку, який може встановити місцева рада, складатиме не більше 257,7 грн./га, виходячи з того, що нормативна грошова оцінка ріллі станом на 01.01.2015 року складає 25773,14 грн./га.

Провідні вітчизняні вчені [2] пропонують визначати нормативну грошову оцінку землі через величину очікуваного чистого доходу від виробництва основних сільськогосподарських культур з одиниці земельної площі. Проте при дослідженні категорії чистого доходу

виявилось, що вона є величиною змінною, яка залежить від матеріальних витрат на виробництво (вартість насіння, добрив, топлива, затрат на оплату праці і нарахувань на неї, виробничих затрат та ін.), і в кожному конкретному випадку ці витрати будуть різними. Все визначається техніко-технологічними умовами виробництва, якістю насіннєвого матеріалу, запланованого розміру фонду оплати, витрат на запобігання екологічних ризиків та ін. Тобто виробництво однакової кількості сільськогосподарської продукції може супроводжуватися різними витратами, в результаті чого доход може бути більший, а може бути і менший на однакових за якістю грунтах.

Виходячи з вищевикладеного, при визначенні нормативної грошової оцінки земель пропонуємо використовувати показник виробництва валової продукції, вираженої у грошах, за умови науково обгрунтованої системи удобрення грунту та сівозмін. Йдеться про те, що можна з року в рік вносити підвищені дози мінеральних добрив, підвищені дози гербіцидів і фунгіцидів та отримувати врожай зерна 70—80 ц/га, а можна, завдяки правильній системі сівозмін, без зайвого внесення мінеральних добрив, отримувати щорічно 40—50 ц/га зерна високої якості. Власне, такий підхід в економіці землекористування повинен бути пріоритетним при визначенні реального валового збору продукції.

Зростання вартості земельного капіталу, зумовленого підвищенням грошової оцінки земель, буде кореспондувати із зростанням обсягів надходжень від сплати податків до місцевих бюджетів, зросте мотивація до реалізації проектів раціонального використання і охорони земель, відпаде спокуса, у випадку зняття обмежень на купівлю-продажу земельних паїв, скупки українських чорноземів, що складають 67% всіх сільськогосподарських угідь, олігархами, корупціонерами, іноземними громадянами та ін., оскільки за ці гроші можна купити землю у Європі, проте, як правило, значно гіршої якості.

Виходячи з того, що врожаєм соняшника у 25 ц/га, який, до того ж вирощується беззмінно 3—5 років на полі, виноситься 3 т гумусу [7, с. 90], озимої пшениці врожайністю 60 ц/га, кукурудзи на зерно врожайністю 80 ц/га виноситься відповідно 1,5 і 3,0 т/га гумусу [8, с. 17—19], можна зробити незаперечний висновок, що через 40—50 років різко знизиться продуктивність українських чорноземів, погіршиться якість вироблюваної сільськогосподарської продукції внаслідок зниження природної родючості грунтів. Вже сьогодні вміст гумусу у грунті, що дозволяє вирощувати сільськогосподарські культури, на межі критичного, беручи до уваги те, що згідно спеціальних досліджень [9, с. 83] він має складати більше 3,0—3,5 %. Відзначимо, що для формування відповідної урожайності сільськогосподарських культур незалежно від типу грунту з нього виноситься однакова кількість гумусу рослинами. Це означає, що на нечорноземних типах грунтів деструктивні процеси відбуваються ще скоріше — 20—25 років.

Крім того, важливий вплив на зменшення вмісту гумусу у грунті справляють процеси водної і вітрової ерозії, вимивання гумусу у процесі переміщення дощових і талих вод, зрошуваної води та ін. Відповідно до цього, у грунтах відбуваються незворотні процеси, які не дозволяють повернути властивості грунту до свого попереднього стану. Відсутність гумусу у грунті, або його зниження до критичного рівня блокуватиме засвоєння рослинами поживних речовин, що містяться у мінеральних добривах, але якщо і засвоять незначну частку, то рослинницька продукція буде малопридатною для харчування через надмірну забрудненість баластними речовинами, похідними від добрив — це фтор, хлор, миш'як, кадмій, свинець, цинк та ін. [8, с. 41—42], що свідчитиме про приближення продовольчої катастрофи в Україні, зниження вартості земельного капіталу, втрату конкурентних переваг на ринках продукції, зниження інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки та ін. У широкому смислі, грунт з головного засобу виробництва у сільському господарстві трансформується у просторово-операційний базис, відіграючи пасивну роль, стає лише місцем, де відбувається процес праці.

Недивлячись на те, що дослідженням проблем родючості грунтів і можливостей гумусозбереження, що є ключовим у формуванні вартості земельного капіталу, приділено багато уваги та напрацювань, у науковому середовищі не запроваджено єдиного механізму розв'язання даної проблеми. В багатьох випадках суб'єкти господарювання на землі вдаються від одних крайнощів до інших, а саме: перехід від економіки до екології і навпаки. На фоні невирішених питань у землекористуванні вдаються до консервації земель шляхом припинення їх господарського використання на невизначений термін та залуження або заліснення. Такий підхід є методологічно не правильним, оскільки неприпустимо спочатку знищувати, а пізніше відновлювати грунти. Насамперед, потрібно виходити з принципу науково обгрунтованого, економного використання землі, яким передбачається, що ніякі врожаї не варті виносу гумусу з грунту, його руйнації. Власне, й конкурентні переваги отримає той, хто раніше зрозуміє існуючі помилки у процесі використання землі.

Зрозуміло, для того, щоб контролювати процеси виносу гумусу з грунту врожаєм сільськогосподарських культур, необхідно мати щонайменше таку інформацію: види культур та їх перспективна урожайність, спосіб використання супутньої продукції та інформацію про гранулометричний склад грунту. Це явище не нове. Базуючись на конкретних дослідженнях, можна побачити, що найбільший винос гумусу з грунту супроводжується вирощуванням просапної групи культур, нагромадження забезпечується шляхом розміщення на орних землях багаторічних та однорічних трав і проміжне місце займає зернова група культур [8, с. 119]. Величина виносу гумусу з грунту є прямо пропорційна врожайності. Наприклад, кукурудза на зерно для формування своєї врожайності у межах 50 ц/га виносить з грунту майже 2 т/га гумусу, а при врожайності 100 ц/га — 4 т/га. Така закономірність простежується по інших сільськогосподарських культурах, але щодо багаторічних і однорічних трав ситуація зберігається протилежна: із збільшенням врожайності зростає нагромадження гумусу у грунті. Так, конюшина на зелену масу при врожайності 200 ц/га нагромаджує гумусу у кількості 1,6 т/га, при врожайності 300 і 400 ц/га — відповідно 2,2 і 2,8 т/га, що еквівалентно внесенню у грунт 44 і 56 т/га органічних добрив.

Таблиця 1. Модель визначення балансу гумусу на земельному масиві

Культура	Площа, га	Урожайність, ц/га	Винос гумусу, т/га		Винос гумусу всього	
			при використанні супутньої продукції на корм	при заорюванні	при використанні супутньої продукції на корм	при заорюванні
Озима пшениця	115,0	60,0	-1,2	-0,7	-138,0	-84,5
Кукурудза на зерно	115,0	80,0	-2,6	-1,9	-299,0	-222,8
Соняшник	55,0	25,0	-3,0	-3,0	-165,0*	-165,0
Багаторічні трави	115,0	300,0	+3,2	-	+253,0	+253,0
Всього	400,0	465,0	-0,9	-0,6	-349,0	-219,3

* — стебло соняшника на корм не використовується, багаторічні трави не приорюються.
Джерело: складено на основі джерела [8].

Враховуючи ту обставину, що процес гуміфікації кореневих решток багаторічних трав відбувається в середньому впродовж 3 років, то доцільним є проектування 4-пільних сівозмін, або чотирьохпільних ланок, з яких одне поле займають багаторічні трави, друге поле — зернові з метою підсіву у них трав. Посіви на інших двох полях визначається інтересами суб'єкта господарювання на землі. Такий методологічний підхід дозволить всім культурам сівозміни за ротаційний період отримати необхідну частину поживних речовин для формування урожайності без зниження гумусності грунту.

Зустрічається багато випадків недооцінювання суб'єктами господарської діяльності на землі ролі посівів багаторічних трав з причин відсутності тварин на їх утриманні. Відповідно до цього і відсутні стимули до використання частки землі для посівів трав. Але, на нашу думку, в розв'язанні цієї проблеми лежать прямі економічні мотиви, суть яких полягає у зростанні компенсаційної частки доданої вартості інших культур, що знаходяться у сівозміні з посівом багаторічних трав, завдяки підвищенню урожайності сільськогосподарських культур і їх якості, розміщених на грунтах забезпечених продуктами гуміфікації органічної маси, у даному випадку кореневих решток трав. Крім того, значну компенсаційну частку можна отримати завдяки реалізації багаторічних трав сільському населенню, яке не завжди забезпечене зеленими кормами і сіном.

Значний вплив на процес виносу гумусу з грунту справляє спосіб використання супутньої продукції: відчуження супутньої продукції, використання на корм і заорювання, попередньо переробленої супутньої продукції, як відходів від основної продукції, який у працях вітчизняних вчених має назву "рециклінг" [10; 11]. Відзначимо, що якщо винос гумусу урожаєм озимої пшениці при врожайності, наприклад, 50 ц/га за умови відчуження супутньої продукції (соломи) складатиме 1,2 т/га, то при використанні соломи на корм — 1,0 т/га і при її заорюванні — 0,5 т/га.

Для розкриття вагомості управління гумусним станом грунтів приведемо дані моделі визначення балансу гумусу на земельному масиві (табл. 1), яка демонструє, що баланс гумусу на земельному масиві, за умови використання супутньої продукції на корм тваринам, складає мінус 349 т, а при заорюванні супутньої продукції — мінус 219,3 т, тобто його дефіцит зменшився на 129,7 т, що в середньому на один гектар складає мінус 0,55 т.

Важливим джерелом усунення залишкового дефіциту гумусу у грунті, що складає 219,3 т є посів пожнивних культур на площі у 115 га. Такими культурами можуть бути однорічні трави, озимий ріпак та ін., які навіть при мінімальній їх урожайності — 100 ц/га, будучи прораними у грунт, забезпечать додаткове поповнення гумусу на рівні 230 тонн (115 га х 100 ц/га х 0,20 коефіцієнт гуміфікації), повністю компенсуючи його дефіцит.

Крім того, на площі 115 га зросте вміст гумусу у грунті завдяки кореневим решткам від однорічних трав. Їх кількість, визначена на підставі розв'язання рівняння регресії, складатиме 2,5 т/га, або 0,5 т/га гумусу. Даний приклад засвідчує можливість моделювання бездефіцитного балансу гумусу у грунті, аналогів якого у вітчизняній науці немає, бо ніякі витрати не можуть бути такими великими, як безповоротня втрата гумусу у грунті. А тому в Україні є всі підстави переходу на модель сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, що забезпечуватиме економічне зростання з одночасним створенням умов для збереження навколишнього середовища та безпечних умов для проживання громадян країни.

Але мобілізація зусиль переходу до сталого розвитку сільськогосподарського землекористування, нарощування вартості земельного капіталу впирається у серйозну проблему, пов'язану з недооцінкою супутньої продукції (соломи) у процесах гумусоутворення. Вважається, що солома на полях країни, щорічна кількість якої складає понад 50 млн т є сміттям, яке потрібно спалювати з метою очистки полів для майбутніх посівів.

Особливо загострюється дана проблема в світлі енергетичної кризи, коли в країні обговорюється можливість перетворення її у палети з наступним спалюванням, що дозволить "зекономити" 25 млрд м газу. Проведені нами розрахунки свідчать, що при поставці в Україну 25 млрд м газу при його ціні 250 дол. США за 1000 м потрібно заплатити 6,2 млрд грн. Далі, 50 млн т соломи, гуміфікуючись (при коефіцієнті гуміфікації 0,20), забезпечить надходження в грунт 10 млн т гумусу, що еквівалентно 200 млн т органічних добрив. У грошовому вимірі це складати щонайменше 20 млрд грн. (200 млн т х 100 грн./т гною), при цьому без додаткових витрат на транспортування, приорювання та інші види робіт.

Із приведеного випливає, що втричі ефективніше газозабезпечення країни будувати на засадах поставок в Україну газу, аніж використання соломи для виробництва теплоенергії. Альтернативою розв'язання цієї проблеми є реальне розширення посівів багаторічних та однорічних трав на рівні 25% площі сівозміни та розміщення пожнивних культур після збирання урожаю зернових.

Інших шляхів немає, оскільки, виходячи з наявного поголів'я великої рогатої худоби в Україні, можна виробити лише не більше 25 млн т органічних добрив, значна частина яких припадає на домогосподарства, а не на земельні частки (паї), які найбільше їх потребують.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, можна зробити висновок, що мотиваційні механізми екологізації землекористування являють собою реальний прогрес у зростанні продуктивності землі, що є прямим стимулюванням підвищення вартості земельного капіталу, закінченням епохи ресурсовитратного сільськогосподарського землекористування.

При комплексно-системному розвитку організаційно-економічного механізму максимізації цільового ефекту щодо збереження родючості грунту Україна зможе досягти зростання урожайності зернових та овочевих культур, картоплі та ін. у 2—2,5 рази, ставши в один ряд з країнами Європи та Америки, де врожайність зернових і зернобобових культур сягає рівня 50—80 ц/га, овочів 250—500 ц/га, картоплі — 300—400 ц/га, хоча за еквівалентом родючості українських чорноземів, системи мотивації ефективного використання землі поза сумнівом залишається факт, що Україна за урожайністю всіх культур може стати світовим лідером.

Це означає, що екологічна стратегія сільськогосподарського землекористування у поєднанні з екологічним маркетингом як функцією управління земельними ресурсами являють собою центральну ланку зростання вартості земельного капіталу.

Література:

1. Третяк А. Економіка та ефективність управління землекористуванням в Україні / А. Третяк, Н. Третяк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2011/Tretyak.pdf

2. Управління відтворенням і збереженням родючості грунту у контексті сталого розвитку природокористування / За ред. В.В. Горлачука. — Миколаїв: Іліон, 2004. — 40 с.

3. Бабміндра Д. Трансформація існуючих і формування нових землекористувань на економних засадах / Д. Бабміндра, В. Слінчук // Землевпорядний вісник.- 2006. — №1. — С. 46—48.

4. Добряк Д.С. Еколого-економічні засади реформування землекористування в ринкових умовах / Д.С. Добряк, Д.І. Бабміндра. — К.: Урожай, 2007. — 336 с.

5. Довідник із землеустрою: 4-е вид., перероб. і доп. / За ред. Л.Я. Новаковського. — К.: Аграрна наука, 2015. — 492 с.

6. Сохнич А.Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки: монографія / А.Я. Сонич. — Львів: Українські технології, 2002. — 252 с.

7. Вьюн В.Г. Организационно-экономический механизм рационального природопользования в сельскохозяйственном производстве / В.Г. В'юн. — Днепропетровск: Пороги, 1994. — 160 с.

8. Управління землекористуванням: підручник / За ред. В.В. Горлачука. — Миколаїв: Іліон, 2006. — 376 с.

9. Сидоренко О.І. Еколого-меліоративний моніторинг: практикум / О.І. Сидоренко, М.М. Бабанін, О.В. Морозов. — Херсон: Грінь Д.С., 2013. — 180 с.

10. Юсфин Ю.С., Залетин В.М. Рециклинг материалов в народном хозяйстве // ЭкиП. — 1997, октябрь. — С. 21—25.

11. Юсфин Ю.С., Леонтьев Л.И., Доронина О.О. Экологически чистое производство: содержание и основные требования // ЭкиП. — 2000, март. — С. 19—29.

References:

1. Tretiak, A. Ekonomika ta efektyvnist' upravlinnia zemlekorystuvanniam v Ukraini [Economy and Efficiency of Land Use Management in Ukraine] Available at: http://economics-of-nature.net/uploads/arhiv/2011/Tretyak.pdf (Accessed 17 January 2016).

2. Horlachuk, V. (2004), Upravlinnia vidtvorenniam i zberezhenniam rodiuchosti hruntu u konteksti staloho rozvytku pryrodokorystuvannia [Control the Playback and Preservation of Soil Fertility in the Context of Sustainable Development of Natural Resources]. Mykolaiv, Ilion Publ., 40 p.

3. Babmindra, D. Slinchuk, V. Transformatsiia isnuiuchykh i formuvannia novykh zemlekorystuvan' na ekonomnykh zasadakh [Transformation of existing and creation of new land use for economic considerations]. Zemlevporiadnyj visnyk [Land management herald], 2006, no. 1, pp. 46—48.

4. Dobriak, D. Babmindra, D. (2007), Ekoloho-ekonomichni zasady reformuvannia zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh [Ecological and economic principles of land reform in market conditions]. Kyiv, Urozhaj Publ., 336 p.

5. Novakovs'kyj, L. (2015), Dovidnyk iz zemleustroiu [Handbook on Land Management]. Kyiv, Ahrarna nauka Publ., 492 p.

6. Sokhnych, A. (2002), Problemy vykorystannia i okhorony zemel' v umovakh rynkovoi ekonomiky [Problems of land use and protection in a market economy]. L'viv, Ukrains'ki tekhnolohii Publ., 252 p.

7. V'iun, V. (1994), Orhanyzatsyonno-ekonomycheskyj mekhanyzm ratsyonal'noho pryrodopol'zovanyia v sel'skokhoziajstvennom proyzvodstve [Organizational and economic mechanism of rational nature management in agricultural production]. Dnepropetrovsk, Porohy, 160 p.

8. Horlachuk, V. (2006), Upravlinnia zemlekorystuvanniam [Management of land use]. Mykolaiv, Ilion Publ., 376 p.

9. Sydorenko, O. Babanin, M. Morozov, O. (2013), Ekoloho-melioratyvnyj monitorynh [Environmental and Reclamation Monitoring]. Kherson, Hrin' D.S. Publ., 180 p.

10. Yusfyn, Yu. Zaletyn, V. Retsyklynh materyalov v narodnom khoziajstve [Recycling of materials in the national economy]. EkyP [EKYP], 1997, October, pp. 21—25 (In Russian).

11. Yusfyn, Yu. Leont'ev, L. Doronyna, O.O. Ekolohychesky chystoe proyzvodstvo: soderzhanye y osnovnye trebovanyia [Environmentally friendly production: content and basic requirements]. EkyP [EKYP], 2000, March, pp. 19—29 (In Russian).

Стаття надійшла до редакції 31.01.2016 р.

УДК 658.15:005.52

О. Б. Худик,
аспірант кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МІСЦЕ СТРАТЕГІЧНОГО ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ

O. Khudyk,
graduate student of the department of accounting, analysis and audit
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE PLACE OF STRATEGIC FINANCIAL ANALYSIS IN THE SYSTEM OF STRATEGIC ANALYSIS

У статті розглянуто підходи до стратегічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та виділення його основних видів. Досліджено сутність стратегічного фінансового аналізу як важливого виду стратегічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства. Доведено його необхідність в умовах високого рівня динамізму, невизначеності та ризику господарювання. На основі проведеного дослідження обгрунтовано мету та завдання стратегічного фінансового аналізу в системі фінансового менеджменту, що дозволяє вдосконалити його теоретичні засади. Узагальнено підходи до виділення об'єктів стратегічного фінансового аналізу. Встановлено, що об'єктом стратегічного фінансового аналізу виступає поточний і перспективний стан фінансового потенціалу підприємства як відкритої соціально-економічної системи. Уточнено сутність фінансового потенціалу, виходячи з потреб аналізу, та розкрито його характерні риси.

The article reviews approaches to the definition of strategic analysis of financial and economic activities of a company and the identification of its main forms. The essence of strategic financial analysis as an important form of strategic analysis of enterprises' business and financial activity is investigated. Its necessity is proved in modern conditions of a high level of dynamism, uncertainty and risk. Based on the research the purpose and objectives of strategic financial analysis are justified in the system of financial management, allowing improved its theoretical foundations. The approaches to the selection strategic financial analysis' objects are generalized. It was established that the object of strategic financial analysis is the current and future state of the financial potential of an enterprise as an open socio-economic system. The essence of financial potential is specified, based on the needs analysis, and its features are discussed.

Ключові слова: стратегічний аналіз, стратегічний фінансовий аналіз, фінансова стратегія, фінансовий менеджмент, фінансовий потенціал.

Key words: strategic analysis, strategic financial analysis, financial strategy, financial management, financial potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах динамічності та мінливості зовнішнього середовища, економічної, політичної та соціальної нестабільності в Україні зростає необхідність створення ефективної системи управління, в тому числі фінансового, здатного забезпечити реалізацію стратегічних цілей суб'єкта господарювання, швидку реакцію й адаптацію до змін, сформувати конкурентні переваги, які у перспективі сприятимуть зростанню його ринкової вартості, розробку науково обгрунтованих і своєчасних управлінських рішень.

Для обгрунтування виважених управлінських рішень у сфері фінансово-господарської діяльності підприємств різної форми власності та галузевої спрямованості вагоме значення має стратегічний фінансовий аналіз. Він дозволяє визначити джерела та засоби підприємства, встановити ключові пріоритети й оцінити їх досяжність, підвищити ефективність використання наявних ресурсів, виходячи з поставлених цілей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми стратегічного фінансового аналізу розглянуто в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Г.В. Блакити, І.О. Бланка, Н.М. Гаркуші,

Таблиця 1. Підходи до визначення стратегічного аналізу різними авторами

№	Автор	Визначення
1	2	3
1	М. В. Володькіна [1, с. 61]	Стратегічний аналіз є одним із методів визначення майбутніх тенденцій розвитку фірми.
2	Т. В. Головко, С. В. Сагова [2, с. 8]	Стратегічний аналіз – це спосіб дослідження і перетворення бази даних, одержаних внаслідок аналізу середовища, на стратегію підприємства.
3	Н. М. Гаркуша [3]	Стратегічний аналіз – це комплексне дослідження позитивних і негативних факторів, що можуть вплинути на економічне становище підприємства в перспективі, а також шляхів досягнення стратегічних цілей підприємства.
4	Г. М. Давидов, В. М. Малахова, [4, с.30]	Стратегічний аналіз представляє собою спосіб дослідження явищ та процесів внутрішнього і зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство і визначення на цій основі найбільш ефективних варіантів стратегії діяльності, шляхом перетворення одержаної бази даних.
5	Т. М. Ковальчук [5, с. 46]	Стратегічний аналіз – це системне комплексне органічно взаємозв'язане дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на економічні перспективи господарської одиниці щодо обгрунтування місії, цілей, формування ефективних стратегій та розробки системи планів як інструментів досягнення стратегічних орієнтирів, діагностика та оцінка змін зовнішнього та внутрішнього середовища для досягнення цілей у змінному середовищі, пошук шляхів адаптації до змін у середовищі й нових можливостей у досягнення глобальних цілей.
6	М. І. Круглов [6]	Стратегічний аналіз – це процес комплексного аналізу внутрішніх ресурсів та можливостей підприємства, що направлені на оцінку майбутнього стану бізнесу, його сильних та слабких сторін, виявлення стратегічних проблем.
7	Є. В. Мних [7, с. 40], Ф. Ф. Бутинець [8, с. 30]	Стратегічним економічним аналізом називають дослідження економічної системи за параметрами, які визначають її майбутній стан.
8	І. М. Парасій-Вергуненко [9]	Стратегічний аналіз – система процедур дослідження економічних явищ і процесів, які впливають на діяльність суб'єкта господарювання в минулому, поточному та в майбутньому періодах як на мікро-, так і на макрорівні (тобто з урахуванням впливу зовнішнього середовища).
9	Р. П. Підлипна [10]	Стратегічний аналіз є комплексним дослідженням, спрямованим на перспективу, а його першочергове завдання полягає у повноцінній підтримці стратегічних управлінських рішень.
10	К. І. Редченко [11, с. 38]	Стратегічний аналіз – це комплексне дослідження позитивних і негативних факторів, які можуть вплинути на економічне становище підприємства у перспективі, а також шляхів досягнення стратегічних цілей підприємства.

П.Л. Гордієнка, Л.В. Давидової, Т.М. Ковальчук, К.І. Редченка, А.В. Ситника, Є.М. Сича.

Невирішена частина проблеми полягає у тому, що в науковій літературі не сформовано теоретичних засад стратегічного фінансового аналізу, дискусійним залишається трактування його сутності, мети, завдань та об'єктів як важливого виду стратегічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є на підгрунті дослідження місця стратегічного фінансового аналізу у системі стратегічного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства уточнити його економічну сутність, обгрунтувати мету, завдання та визначити об'єкти.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Методологічною й інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали періодичних видань з даної проблематики.

При проведенні дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, порівняння, абстрагування, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У зв'язку з тим, що стратегічний фінансовий аналіз є одним із видів стратегічного аналізу, для обгрунтування його теоретичних засад необхідно перш за все дослідити місце стратегічного фінансового аналізу у системі стратегічного аналізу та підходи до визначення останнього (табл. 1). На жаль, сьогодні аналітичною наукою не сформовано єдиного підходу до розуміння сутності стратегічного аналізу, що призвело до відособленого розвитку теоретичних засад окремих його видів, визначення взаємозв'язків між ними та виділення їх особливостей. Так, при дослідженні сутності стратегічного аналізу одна група вчених [1; 2; 4] розглядає його як засіб (метод) дослідження. При такому підході кінцевою метою стратегічного аналізу є розробка стратегії підприємства.

У даних визначеннях не враховується, що стратегічний аналіз є окремою функцією управління, методологічною основою розвитку і удосконалення всіх інших функцій та самої системи управління.

Деякі автори ототожнюють поняття стратегічний і перспективний аналіз, або розглядають стратегічний аналіз як складову перспективного [3; 6; 7; 8; 10]. Але, як зазначає К. І. Редченко, "стратегічний аналіз і перспективний економічний аналіз — це не ідентичні поняття" [12, с. 431]. Перспективний аналіз, який здійснюється до початку будь-яких господарських операцій, розглядає процеси фінансово-господарської діяльності підприємства з погляду перспективи. Іншими словами, основним завданням перспективного аналізу є прогнозування фінансового стану підприємства на основі оцінки факторів внутрішнього середовища з врахуванням тенденцій і закономірностей, що існували в минулому. Таким чином, майбутні параметри фінансово-господарської діяльності підприємства визначаються шляхом екстраполяції минулого досвіду функціонування. Відмінність стратегічного аналізу полягає в комплексному дослідженні факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [5; 9]. При цьому в умовах посилення конкуренції, швидкого розвитку технології, значного рівня динамізму та ризику господарювання пріоритетним для розвитку підприємства є вплив саме зовнішніх

факторів. Саме існування підприємства буде залежати від своєчасної адаптації до змін у зовнішньому середовищі. Тому, на відміну від перспективного, стратегічний аналіз є безперервним процесом, який здійснюється у відповідній послідовності на кожній стадії кругообороту капіталу з метою обгрунтування місії, цілей і стратегій підприємства та забезпечення їх найбільш ефективного досягнення.

Різноманітність поглядів на сутність стратегічного аналізу зумовила розбіжності у класифікації його основних видів і, зокрема, за якою типологічною ознакою виділяти стратегічний фінансовий аналіз. Так, Н.М. Гаркуша [19], К.І. Редченко [11] залежно від об'єктів дослідження виділяють: стратегічний аналіз макрооточення підприємства, стратегічний аналіз безпосереднього оточення підприємства, стратегічний аналіз підприємства, стратегічний аналіз продукту, стратегічний фінансовий аналіз, стратегічний інвестиційний аналіз, аналіз стратегій і прийняття стратегічних рішень. Л.Є. Довгань [13] за стратегічними функціями виділяє маркетинговий, виробничий, технологічний, технічний, збутовий, інвестиційний, інноваційний, фінансовий, аудиторський, соціальний, екологічний, ресурсний, дивідендний стратегічний аналіз. На нашу думку, автор здійснює надмірну деталізацію видів стратегічного аналізу, оскільки стратегічний збутовий аналіз доцільно розглядати у складі маркетингового, інвестиційний та дивідендний — у складі стратегічного фінансового аналізу, екологічний і соціальний — у складі стратегічного аналізу соціальної відповідальності. Виділяти види стратегічного аналізу можна залежно від класифікації стратегій. Зокрема, Т.М. Ковальчук [5, с. 14] розглядає класифікацію стратегій за функціональним критерієм: маркетингова, виробнича, організаційна, фінансова, соціальна.

Тому вважаємо доцільним за функціональною ознакою виділення таких видів стратегічного аналізу: маркетинговий, виробничий, фінансовий, організаційно-технічного рівня, аналіз соціальної відповідальності. При цьому важливе значення для ефективної фінансово-господарської діяльності підприємства будь-якої форми власності та галузевої спрямованості належить стратегічному фінансовому аналізу, який забезпечує реалізацію його цілей і напрямків розвитку, визначення шляхів максимізації прибутку (мінімізації збитків), вибір пріоритетних інвестиційних проектів і оптимізацію джерел фінансування.

Незважаючи на те, що в літературі розглядаються окремі питання стратегічного фінансового аналізу (стратегічний аналіз структури капіталу підприємства, стратегічний аналіз фінансових показників діяльності підприємства, стратегічний аналіз фінансових результатів і фінансових потреб, стратегічний аналіз інвестицій [5; 11; 14; 15]), не приділено належної уваги формуванню теоретичних засад стратегічного фінансового аналізу і, як наслідок, до сьогодні немає одностайності до визначення його сутності.

Деякі аспекти теоретичних засад стратегічного фінансового аналізу розглянуто І.О. Бланком. На його думку, стратегічний фінансовий аналіз — це процес вивчення впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на результативність здійснення фінансової діяльності підприємства з метою виявлення особливостей і можливих напрямків її розвитку в перспективному періоді [16, с. 119]. З таким підходом погоджуються Л.В. Давидова [17], А.В. Ситник [18]. У даному визначенні зміст стратегічного фінансового аналізу обмежується аналізом фінансової діяльності, не враховується, що фінансова діяльність суб'єкта господарювання повинна розглядатися через призму оптимізації всієї господарської діяльності. Види фінансово-господарської діяльності підприємства (операційна, інвестиційна, фінансова), поєднані рухом фінансових ресурсів, є органічно взаємозалежними та взаємопов'язаними. Тому цільова спрямованість стратегічного фінансового аналізу повинна охоплювати всі види діяльності.

М.О. Дем'яненко [19, с. 130] визначає стратегічний фінансовий аналіз як напрям аналізу, що інтерпретує становище підприємства в конкурентному середовищі, вивчає зовнішні та внутрішні фактори, які здійснюють вплив на діяльність підприємства у сфері фінансів у стратегічному періоді. Дане визначення невиправдано звужує семантичну наповненість стратегічного фінансового аналізу, не конкретизує відмінність стратегічного фінансового аналізу від інших видів стратегічного аналізу.

У зарубіжній літературі [20] стратегічний фінансовий аналіз розглядається як поєднання підходів, методів і інструментів оцінки та передачі фінансової інформації про виконання організацію своєї місії з фінансової точки зору. Дане визначення не враховує, що в процесі стратегічного фінансового аналізу виконується не лише оціночна, а й діагностична та пошукова функції [21, с. 72].

Узагальнюючи різні підходи, необхідно зазначити, що при визначенні суті стратегічного фінансового аналізу необхідно виходити з наступних положень: він є самостійною функцією фінансового менеджменту; враховує вплив як зовнішнього, так і внутрішнього середовища (очевидно, що ці два напрямки взаємопов'язані, оскільки результат аналізу — синтез висновків, отриманих у результаті оцінки зовнішніх і внутрішніх факторів); є не тільки ретроспективним, а й прогнозним, тобто оцінює перспективний стан фінансового потенціалу підприємства під впливом можливих змін окремих факторів і умов; є безперервним процесом, його використання є важливим як на етапі розробки і впровадження фінансової стратегії, так і на етапі її реалізації, оцінки та контролю виконання.

Отже, стратегічний фінансовий аналіз — це системне комплексне дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що формулюють фінансові перспективи підприємства для забезпечення орієнтації фінансово-господарської діяльності на довгостроковий розвиток. Стратегічний фінансовий аналіз повинен забезпечити визначення параметрів фінансової стратегії, виходячи з місії та поставлених цілей, діагностики змін у середовищі, постійної оцінки досяжності цілей і орієнтації на зростання фінансових ресурсів за рахунок підвищення фінансового потенціалу. Він є методологічною основою розробки ефективних стратегічних управлінських рішень.

Стратегічний фінансовий аналіз є безперервним процесом, мета якого повинна формулюватися у нерозривному взаємозв'язку та залежності з метою фінансо-

вого менеджменту, яка полягає у максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періодах, що забезпечується шляхом максимізації його ринкової вартості [16, с. 21], та з метою стратегічного аналізу, яка пов'язана з формулюванням очікувань по відношенню до майбутнього розвитку підприємства, забезпеченням розробки альтернативних варіантів рішень щодо вдалої довгострокової стратегії, ефективних методів конкуренції і ведення бізнесу для функціонування в довгостроковій перспективі і забезпечення виконання своєї місії [5, с. 46].

Отже, метою стратегічного фінансового аналізу є обгрунтування параметрів фінансової стратегії на основі оцінки поточного та перспективного фінансового потенціалу суб'єкта господарювання для забезпечення його орієнтації на стратегічне зростання та виконання фінансових цілей. Досягнення мети стратегічного фінансового аналізу передбачає вирішення наступних завдань:

— діагностика й оцінка факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що визначають фінансові перспективи розвитку підприємства;

— обгрунтування фінансових цілей підприємства і завдань для їх досягнення при змінах у зовнішньому та внутрішньому середовищі;

— формулювання системи фінансових стратегій для досягнення визначених цілей;

— наукове обгрунтування фінансових планів як інструментів досягнення стратегічних орієнтирів;

— оцінка впливу ризику та невизначеності на перспективи фінансово-діяльності підприємства;

— розробка системи заходів для реалізації стратегій, які забезпечують функціонування у стратегічному режимі;

— контроль за реалізацією стратегії підприємства, оцінка її ефективності та коригування стратегічних пріоритетів з урахуванням змін в оточенні для забезпечення своєчасної адаптації до них.

Важливою передумовою здійснення стратегічного фінансового аналізу є формулювання комплексного підходу до встановлення його об'єкта. І.О. Бланк [16, с. 119—120] вважає, що основними інтегрованими об'єктами стратегічного фінансового аналізу є домінантні сфери стратегічного фінансового розвитку, до яких він відносить:

— потенціал формування фінансових ресурсів (потенціал формування власних фінансових ресурсів із внутрішніх джерел, потенціал формування власних фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, потенціал залучення фінансових ресурсів);

— ефективність розподілу та використання фінансових ресурсів (рівень ефективності використання власного капіталу; рівень ефективності використання активів, рівень ефективності використання інвестицій);

— рівень фінансової безпеки (рівень платоспроможності, фінансової стійкості, фінансових ризиків і ефективності їх нейтралізації, збалансованості та синхронізованості грошових потоків, можливість здійснення фінансової санації в умовах кризи);

— рівень якості управління фінансовою безпекою підприємства (рівень кваліфікації фінансових менеджерів, повнота й якість інформаційної бази для прийняття фінансових рішень, рівень застосування сучасних технічних засобів, прогресивних фінансових технологій і інструментів, рівень організаційної культури фінансових менеджерів).

А.В. Ситник пропонує виділяти наступні об'єкти стратегічного фінансового аналізу: фінансові ресурси, активи, фінансову збалансованість підприємства, бізнес-процеси фінансового менеджменту, персонал (фінансові менеджери) [18, с. 147].

О.Я. Базілінська [22, с. 5], Т. М. Ковальчук [5, с. 82] під об'єктом аналізу розуміють фінансові відносини, фінансові ресурси, що формуються та використовуються в усіх видах фінансово-господарської діяльності.

Г.В. Блакита [23] виділяє наступні об'єкти стратегічного діагностування стратегічних можливостей фінансового розвитку підприємства: ресурси підприємства для здійснення фінансової діяльності, фінансова структура підприємства, компетенції підприємства із здійснення фінансової діяльності. При цьому систему ресурсів, фінансової структури та компетенцій підприємства, що визначають можливість розвитку його фінансової діяльності у перспективному періоді автор розглядає як внутрішній фінансовий потенціал.

Проведене дослідження показало, що найчастіше вчені до об'єктів стратегічного фінансового аналізу відносять фінансові ресурси, джерела їх утворення, ефективність і напрямки використання, фінансову безпеку, фінансовий стан, якість фінансового управління. Все це інтегрується в одне поняття — фінансовий потенціал. Тому, на нашу думку, об'єктом стратегічного фінансового аналізу є поточний і перспективний стан фінансового потенціалу підприємства.

Поняття "фінансовий потенціал" досліджується багатьма науковцями, проте досі немає однозначного визначення його суті, що пояснюється складністю даної проблематики. Зокрема, під фінансовим потенціалом розуміються ресурси [24], фінансові ресурси [25], фінансовий стан [26], можливості [24; 26], соціально-економічні відносини [27], потенційні фінансові показники (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо) [28].

Узагальнюючи різні підходи до визначення фінансового потенціалу, необхідно виділити його характерні риси, що дозволяють визначати його як об'єкт стратегічного фінансового аналізу:

— динамічність — сформований як результат минулої діяльності, поточний фінансовий потенціал визначає можливість функціонування підприємства та довгострокового майбутнього розвитку для зростання наявного потенціалу в перспективі (перспективний фінансовий потенціал). Виходячи з цього, фінансовий потенціал знаходиться у причинно-наслідковій залежності та зумовленості з ефективністю діяльності підприємства: з одного боку, поточний фінансовий потенціал впливає на майбутню ефективність діяльності підприємства, з іншого боку, досягнутий рівень ефективності фінананансово-господарської діяльності буде визначати зростання/зменшення перспективного фінансового потенціалу;

— можливість реалізації фінансового потенціалу залежить від рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності, ділової активності підприємства та якості управління;

— включає не тільки наявні ресурси, але й потенційні можливості;

— цільова орієнтація — здатність підприємства за допомогою фінансового потенціалу досягати поставлених цілей.

Отже, під фінансовим потенціалом, як об'єктом стратегічного фінансового аналізу, потрібно розуміти сукупність фінансових ресурсів підприємства, джерел їх утворення та напрямків інвестування, які забезпечують здатність досягнення глобальних цілей, реалізації можливостей і уникнення загроз зовнішнього середовища. Даний підхід має важливе значення, оскільки зосереджує увагу на відповідності ресурсів підприємства його місії, фінансовим і нефінансовим цілям.

Чітке визначення об'єкта стратегічного фінансового аналізу створює передумови для подальшого розвитку та удосконалення його методологічних аспектів.

ВИСНОВКИ

Відсутність єдиного підходу до визначення стратегічного аналізу та виділення його окремих видів зумовила розбіжності у трактуванні поняття стратегічний фінансовий аналіз, визначенні його мети, завдань та об'єктів. На основі узагальнення підходів щодо визначення стратегічного фінансового аналізу, доведено, що стратегічний фінансовий аналіз — це системне комплексне дослідження факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що формулюють фінансові перспективи підприємства для забезпечення орієнтації фінансово-господарської діяльності на довгостроковий розвиток, розкрито його мету та завдання як обов'язкової функції управління. Встановлено, що об'єктом стратегічного фінансового аналізу є поточний і перспективний стан фінансового потенціалу підприємства.

Перспективи подальших досліджень полягають в обгрунтуванні системи методологічних елементів стратегічного фінансового аналізу.

Література:

1. Володькина М.В. Стратегический менеджмент / М.В. Володькина. — К.: Знання, 2002. — 149 с.

2. Головко Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / За ред. д-ра екон. наук, проф. М.В.Кужельного. — К.: КНЕУ, 2002. — 198 с

3. Гаркуша Н.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: Навч. посіб. / Н.М. Гаркуша, О.В. Цуканова, О.О. Горошанська. — 2-ге вид., стер. — К.: Знання, 2012. — 591 с.

4. Давидов Г.М. Стратегічний аналіз: навчальний посібник для студентів спеціальності 8.050106 "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / Г.М. Давидов, В.М. Малахова, О.А. Магопець, А.М. Лисенко, Ю.Г. Давидов. — Кіровоград.: КНТУ, 2007. — 221 с.

5. Ковальчук Т.М. Стратегічний аналіз: навч. посібник / Т.М. Ковальчук. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. — 424 с.

6. Круглов М.И. Стратегическое управление компанией: учебник для ВУЗов. — М.: Русская Деловая Література, 1998. — 768 с.

7. Мних Є.В. Економічний аналіз. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.

8. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". — Житомир: ПП "Рута", 2003. — 680 с.

9. Парасій-Вергуненко І.М. Стратегічний аналіз у банках: методологія та практика: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 — бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). — К.: — 2009. — 26 с.

10. Підлипна Р.П. Аналіз стратегій діяльності торгівельних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 — бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). — К.: — 2010. — 23 с.

11. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі: навчальний посібник, видання 2-ге, доповнене / К.І. Редченко. — Львів: "Новий Світ 2000", 2003. — 272 с.

12. Редченко К.І. Особливості формування навчального курсу "Стратегічний аналіз" / К.І. Редченко // Проблеми формування ринкової економіки: міжвід. наук. зб. Спец. вип.: Трансформація курсу "Економічний аналіз діяльності підприємства". — К.: КНЕУ, 2002. — С. 429—443.

13. Довгань Л.Є. Стратегічне управління: навч. посіб. / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко. — 2-ге вид. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 440 с.

14. Сич Є.М. Стратегічний аналіз: навч.-метод. посіб. / Є.М. Сич, О.В. Пилипенко, М.С. Стасишен. — К.: Каравела, 2010. — 304 с.

15. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз: навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. і доп. / П.Л. Гордієнко, Л.Г. Дідковська, Н.В. Яшкіна. — К.: Алерта, 2011. — 520 с.

16. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: навчальний посібник. — К.: Ельга, 2008. — 724 с.

17. Давыдова Л.В. Финансовая стратегия и подходы к определению потенциала предприятия / Л.В. Давыдова, Н.Н. Соколова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: 1fin.ru

18. Сытник А.В. Стратегический финансовый анализ как исходный этап стратегического финансового планирования / А.В. Сытник [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/business-economics-and-production-management-411/11277-411-0760

19. Дем'яненко О.М. Значення стратегічного аналізу для ефективної розробки і реалізації фінансової стратегії підприємства // О.М. Дем'яненко // Технологія і техніка друкарства. — 2011. — № 3 (№33) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ovpk.vpi.kpi.ua/images/stories/ovpk/Dem_3.pdf

20. Strategic Financial Analysis for Higher Education / Prager, Sealy&Co. — sixth edition // [Electronic resourse]. — Access mode: www.prager.com/FinancialAdvisory/ StrategicFinancialAnalysis

21. Ковальчук Т.М. Теорія економічного аналізу: Рек. М-вом освіти і науки України як навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Т. М. Ковальчук. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 544 с.

22. Базілінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.Я. Базілінська. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 328 с.

23. Блакита Г.В. Методологічні аспекти оцінки фінансового потенціалу торговельних підприємств / Г.В. Блакита // Економіка. Управління. Інновації. — 2013. — Випуск № 2 (10) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_-2_6.pdf

24. Валеева Ю.С., Исаева Н.С. Диагностика производственно- финансового потенциала промышленного предприятия // Экономический анализ: теория и практика. — 2007. — № 1 (82) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lawmix.ru/bux/74432

25. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства. — К.: Центр навчальної літератури, 2008. — 352 с.

26. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методи и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 560 с.

27. Кучер Г.В. Фінансовий потенціал як економічна категорія / Г.В. Кучер // Актуальні проблеми економіки, 2014. — № 9 (159). — С. 46—52.

28. Танклевська Н.С. Фінансовий потенціал як категорія управління фінансами підприємства / Н.С. Танклевська // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. — 2009. — № 2. — С. 257—262.

References:

1. Volod'kyna, M.V. (2002), Stratehycheskyj menedzhment [Strategic management], Znannia, Kyiv, Ukraine.

2. Holovko, T.V. and Sahova, S.V. (2002), Stratehichnyj analiz [Strategic analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine.

3. Harkusha, N.M. Tsukanova, O.V. and Horoshans'ka, O.O. (2012), Modeli i metody pryjniattia rishen' v analizi ta audyti [Models and methods of decision making in analysis and audit], 2nd ed, Znannia, Kyiv, Ukraine.

4. Davydov, H.M. Malakhova, V.M. Mahopets', O.A. Lysenko, A.M. and Davydov, Yu.H. (2007), Stratehichnyj analiz [Strategic analysis], KNTU, Kirovohrad, Ukraine.

5. Koval'chuk, T.M. (2015), Stratehichnyj analiz [Strategic analysis], Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine.

6. Kruglov, M.I. (1998), Strategicheskoe upravlenie kompaniej [Strategic management of enterprise], Russkaja Delovaja Literatura, Moscow, Russia.

7. Mnykh, Ye.V. (2005), Ekonomichnyj analiz [Economic analysis], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

8. Butynets', F.F. (2003), Ekonomichnyj analiz [Economic analysis], PP "Ruta", Zhytomyr, Ukraine.

9. Parasij-Verhunenko, I.M. (2009), "Strategic analysis of the banks: methodology and practice", Abstract of PHD. dissertation, Accounting, analysis and audit (by types of economic activity), Kyiv National Economic University of Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine.

10. Pidlypna, R. P. (2010), "Analysis of the strategies of commercial enterprises", Abstract of Ph.D. dissertation, Accounting, analysis and audit (by types of economic activity), Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine.

11. Redchenko, K.I. (2003), Stratehichnyj analiz u biznesi [Strategic analysis of business], 2nd ed, "Novyj Svit 2000", Lviv, Ukraine.

12. Redchenko, K.I. (2002), "Features of the formation course "Strategic analysis", Problemy formuvannia rynkovoi ekonomiky: mizhvid. nauk. zb. Spets. vyp.: Transformatsiia kursu "Ekonomichnyj analiz diial'nosti pidpryiemstva", KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 429—443.

13. Dovhan', L.Ye., Karakaj, Yu.V. and Artemenko, L.P. (2011), Stratehichne upravlinnia [Strategic management], 2nd ed, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

14. Sych, Ye.M. Pylypenko, O.V. and Stasyshen, M.S. (2010), Stratehichnyj analiz [Strategic analysis], Karavela, Kyiv, Ukraine.

15. Hordiienko, P.L. Didkovs'ka, L.H. and Yashkina, N.V. (2011), Stratehichnyj analiz [Strategic analysis], 3nd ed, Alerta, Kyiv, Ukraine.

16. Blank, I.O. (2008), Finansovyj menedzhment [Financial management], El'ha, Kyiv, Ukraine.

17. Davydova, L.V. and Sokolova, N.N. (2005), "Financial strategy and approaches to the determination of potential of the enterprise", Finansy i kredit, vol. 36, pp. 46—49, available at: http: 1fin.ru/ ?id=168&ht=-88&w=%E4%E0% E2%FB%E4%EE%E2, (Accessed 9 Januare 2016).

18. Sytnik, A.V. (2013), "Methodological bases of construction of system of financial analysis in trade", Rehional'na biznes-ekonomika ta upravlinnia, vol. 1(37), pp. 144—150.

19. Dem'ianenko, O. M. (2011), "The value of strategic analysis for effective development and implementation of enterprise financial strategy", Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva, vol. 3(33), available at: http: http://ovpk.vpi.kpi.ua/images/stories/ovpk/Dem_3.pdf, (Accessed 9 Januare 2016).

20. Prager, Sealy&Co. (2016), "Strategic financial analysis for higher education", 6th ed. // available at: http://www.prager.com/Public/raihe6.pdf, (Accessed 10 Januare 2016).

21. Koval'chuk, T.M. (2011), Teoriia ekonomichnoho analizu [Theory of economic analysis], Chernivets'kyj nats. un-t, Chernivtsi, Ukraine.

22. Bazilins'ka, O.Ya. (2009), Finansovyj analiz: teoriia ta praktyka [Financial analysis: theory and practice], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

23. Blakyta, H. V. (2013), "Methodological aspects of trade enterprises potential", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii, vol. 2 (10), available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_6.pdf, (Accessed 11 Januare 2016).

24. Valeeva, Ju.S. Isaeva, N.S. (2007), "Diagnostics of industrial and financial potential of industrial enterprises", Jekonomicheskij analiz: teorija i praktika, vol. 1, available at: http://www.lawmix.ru/bux/74432, (Accessed 11 Januare 2016).

25. Krasnokuts'ka, N.S. (2008), Potentsial pidpryiemstva [Potential of the company], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

26. Kovalev, V.V. (2002), Fynansovyj analyz: metody y protsedury [Financial analysis: methods and procedures], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.

27. Kucher, H.V. (2014), "The financial potential as an economic category", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 9 (159), pp. 46—52.

28. Tanklevs'ka, N.S. (2009), "The financial potential as a category of enterprise financial management", Visnyk Donbas'koi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii, vol. 2, pp. 257—262.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2016 р.

УДК 330.341.1

Н. М. Польова,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту,
Черкаська філіїя ПВНЗ "Європейський університет"

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФАКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЯТЛИВОСТІ

N. Polyova,
Ph.D., docent, Head of department of management Cherkasy t branch "European University"

THE FORMATION MECHANISM OF INNOVATION MANAGEMENT MACHINE BUILDING AND FACTORS STRATEGIC DEVELOPMENT INNOVATION SUSCEPTIBILITY

Розглянуто проблеми управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств та запропоновані етапи формування організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю.

This article was considered on the problems of management of innovative activity of machine-building enterprises and were offered the forming stages of organizationally economic mechanism of management of innovative activity.

Ключові слова: інноваційна діяльність, механізм управління, стратегія розвитку.
Key words: innovation, management mechanism, development strategy.

ВСТУП

Особливістю функціонування машинобудівних підприємств в сучасних умовах є їх постійна залежність від сукупності факторів і характеризується значною жорсткістю конкурентної боротьби. У зв'язку з цим особливого значення набувають проблеми, пов'язані з налагодженням комплексної системи управління інноваційною діяльністю на підприємстві, яка спрямовувалася б на безперервне продукування нововведень. Забезпечення конкурентних переваг машинобудівного підприємства повинно будуватися не тільки на реагуванні динамічних, кожного разу якісно нових змін зовнішнього середовища, але і попереджувати їх шляхом зміни власної поведінки. Це може бути здійснено шляхом впровадження у виробництво нових виробів, подальшим технічним і технологічним опрацьовуванням продукції, яка випускається, що вимагає значних витрат часу і ресурсів, яких у сучасних машинобудівних підприємств явно недостатньо і які йдуть, в основному, на підтримку поточної діяльності.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Основним завданням підприємства в сучасних економічних умовах є вирішення задачі інноваційного розвитку підприємства, розвитку його здатності протистояти несприятливим ситуаціям. Практика показує, що проблеми, які існують в економіці сьогодні, не можуть бути вирішені без формування механізму, побудованого з урахуванням принципів стратегічного управління, що забезпечують інноваційний розвиток підприємства. Принципового значення набувають не тільки питання освоєння сучасних ринково орієнтованих методів планування, управління, організації й контролю виробничо-господарської і економічної діяльності, але й розробка нових концепцій, підходів, методологій до стратегічного аналізу й стратегічного управління підприємством в умовах ризику і невизначеного зовнішнього середовища.

Проблеми управління інноваційною діяльністю розглядаються у працях вітчизняних та зарубіжних економістів: Н.Ю. Круглової [3], А.А. Бєляєвої [1], П.П. Микитюк [4], С.А. Воєводіна [2], А. Кульмана [5].

Метою написання статті є дослідження механізму управління інноваційною діяльністю машинобудівних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні особливої гостроти набувають проблеми, пов'язані з вровадженням нововведень на рівні підприємства. Більшість українських менеджерів виявилися не готовими до роботи в конкурентному середовищі через відсутність практичного досвіду і теоретичних знань. Саме тому сьогодні особливу увагу слід звернути на мікроекономічні проблеми менеджменту інновацій. До того ж за фінансової обмеженості більшості українських підприємств нівелювання негативних чинників в інноваційному управлінні може найбільшим чином посприяти підвищенню конкурентоспроможності.

На нашу думку, одним із основних чинників інноваційного розвитку підприємства повинен стати механізм, який дозволяє відслідковувати виконання поставлених завдань у довгостроковій перспективі. Використання в механізмі системи показників підприємства, що включає фінансові показники й показники, які характеризують

ринкові чинники, які взаємодіють між собою, дозволить керівництву підприємства оцінювати темпи зростання діяльності й виявляти можливі відхилення в стратегічних планах підприємства. При цьому ефективність системи показників, які формують стратегію, проявиться тоді, коли вона перетвориться із системи оцінок у систему управління.

Механізм управління інноваційною діяльністю підприємства є частиною загальної системи управління підприємством, що забезпечує вплив на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. Процес його формування на підприємстві можна представити у вигляді певної послідовності кроків, етапів.

Комплексний підхід до визначення етапів робіт з розробки механізму управління інноваційною діяльністю на підприємстві можна представити у вигляді схеми (рис. 1), при якому визначені цілі, послідовність і значимість кожного з етапів.

Таким чином, центральне значення має наявність у машинобудівного підприємства чіткої системи організаційного забезпечення інноваційної діяльності.

В цілях ефективного управління інноваційною діяльністю підприємства доцільне застосування поетапного підходу. При цьому залежно від виробничих умов і специфіки конкретної господарської ситуації етапи необхідно використовувати як в окремості, так і в різних поєднаннях.

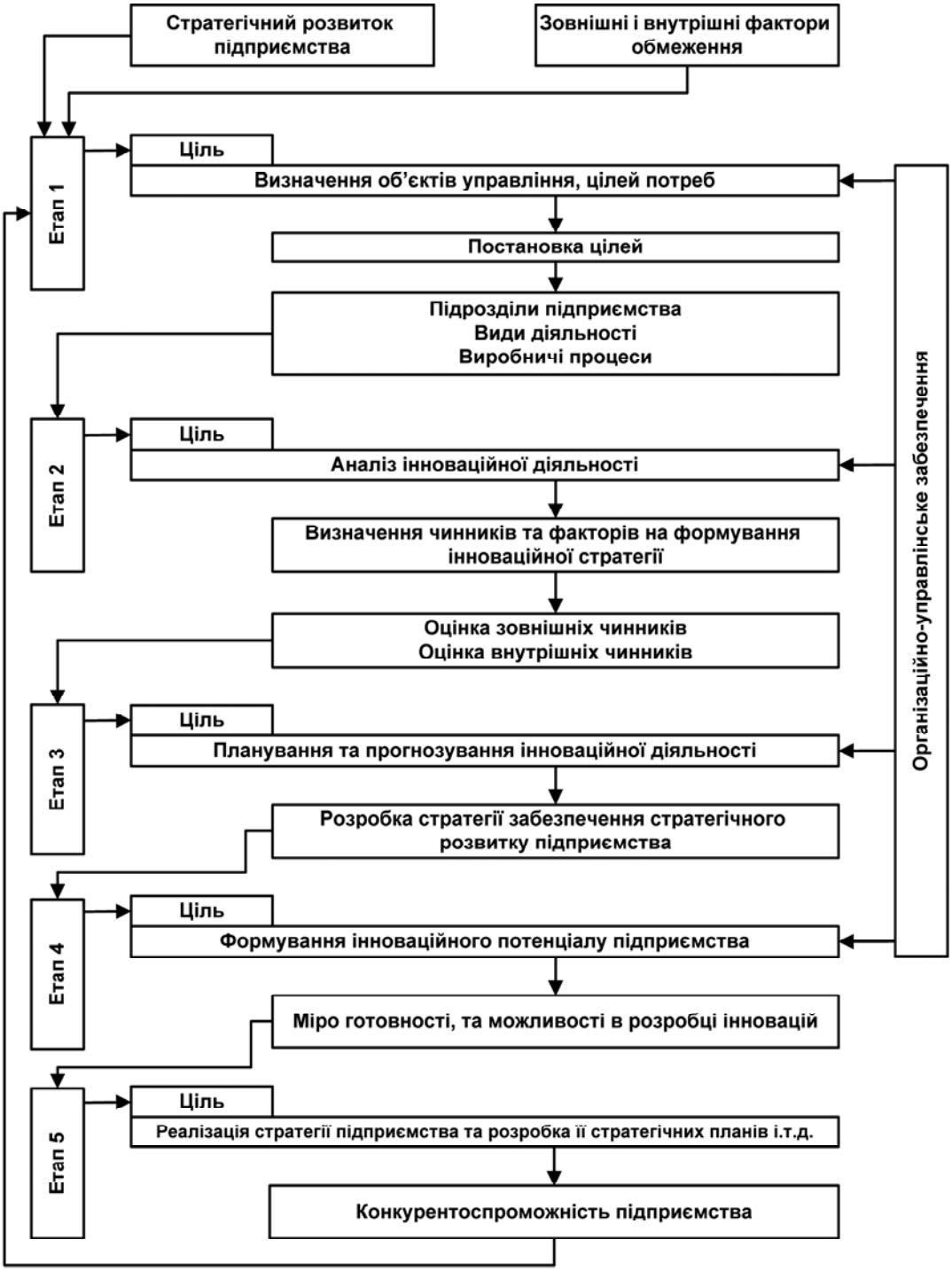

Рис. 1. Схема механізму управління інноваційною діяльністю підприємства

Основними етапами цього підходу є наступні:

— по перше, постановка цілей і завдань інноваційної діяльності виробництва;

— по друге, формування інноваційної стратегії підприємства;

— по третє, довгострокове інноваційне прогнозування;

— по четверте, виділення фондів і ресурсів на інноваційну діяльність підприємства;

— по п'яте, розробка стратегічних планів інноваційної діяльності підприємства.

Як об'єкти управлінського впливу розглядаються первинні ланки сфери виробництва (окремі підрозділи); певні види діяльності підприємства; виробничі процеси тощо, тобто все те, на що спрямовано увагу керівництва підприємства для забезпечення умов його інноваційної діяльності.

На цьому етапі оцінюється поточний стан підприємства на основі аналізу основних коефіцієнтів і показників стійкості господарської й фінансової діяльності підприємства.

Другим кроком у процесі формування механізму управління інноваційною діяльністю підприємства є виявлення й аналіз чинників, які впливають на виконання завдань і досягнення поставлених цілей. Кожен результативний показник залежить від різних чинників, і чим детальніше досліджується вплив чинників на величину результативного показника, тим точніші результати прогнозування цього показника. Звідси важливим методологічним питанням в оцінці й прогнозуванні інноваційної діяльності підприємства є вивчення й вимір впливу чинників на величину досліджувальних показників. Сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників повинна розглядатися як рушійна сила формування механізму управління інноваційною діяльністю підприємства.

Третій етап у формуванні стійкого розвитку підприємства полягає у встановленні методів впливу на чинники внутрішньої і зовнішньої стійкості підприємства. Основним методом такого впливу повинне стати стратегічне управління підприємством, яке полягає у виборі перспективних цілей розвитку підприємства, підвищенні його конкурентоспроможності, реалізації й контролі стратегічних планів.

При аналізі внутрішніх чинників проводиться оцінка потенціалу підприємства з подальшим використанням результатів аналізу в розробці напрямків його діяльності.

Сьогодні на підприємствах машинобудування однією з головних проблем є відсутність цілісної стратегії, спрямованої на забезпечення напрямків інноваційної сприятливості підприємства. Тому, для довгострокового й безпечного функціонування підприємства необхідно розробити стратегію підприємства, що і буде основою його інноваційної діяльності.

На процес стратегічного управління інноваційною діяльністю підприємства великий вплив має ряд особливостей. Перша особливість пов'язана з об'єктом управління — новими знаннями, вживаними у виробництві. Друга полягає в тому, що управління здійснюється відповідно до розробленої стратегії інноваційної діяльності, що витікає із стратегії довгострокового розвитку підприємства і базується на результатах довгострокового прогнозування інноваціної діяльності підприємства. Третя особливість відображає суть процесу управління — він здійснюється в тісній взаємодії всіх рівнів управління.

Стратегія інноваційної діяльності на підприємстві включає ряд взаємозв'язаних елементів і процедур. Це визначення цілей і завдань, формування пріоритетів інноваційної діяльності і розробка оптимального портфеля інновацій, що мають пріоритетне значення для успішної господарської діяльності, а також оцінка і аналіз впливу інновацій на перспективи розвитку підприємства.

Реалізація стратегії здійснюється на основі річних планів. Вони можуть успішно виконати свої завдання при дотриманні певної черговості етапів алгортиму їх розробки.

Основними завданнями управління інноваційною діяльністю підприємства є наступні завдання. Перш за все це формування пріоритетів інноваційної діяльності підприємства, а також визначення потреби виробництва в інноваціях. Не менш важливе визначення сфер застосування інновацій і їх вибір, що забезпечує максимальний економічний ефект від застосування інновацій. Нарешті, забезпечення процесу створення (або придбання) і впровадження інновацій і його контроль.

Для будь-якого підприємства умовою успішного здійснення інноваційної діяльності є вибір та розробка стратегії розвитку. В сучасній економічній ситуації неможливо уникнути кризи, якщо не вміти передбачати зміни в зовнішньому середовищі та вчасно на них реагувати. Вибір стратегії є важливою складовою системи інноваційного менеджменту.

ВИСНОВКИ

В цілому вибір і здійснення стратегії передбачає взаємопов'язаний комплекс дій, спрямований на посилення довгострокової конкурентоспроможності підприємства порівняно з конкурентами. З вибором стратегії пов'язана розробка планів проведення досліджень та інших форм інноваційної діяльності. Саме тому особливу увагу слід звернути на стратегічне планування та планування інновацій, яке сьогодні є найбільш слабким місцем для більшості українських машинобудівних підприємств.

Література:

1. Бєляєв А.А., Механизм хозяйствования: сущность и формы проявления. — К.: Вища школа, 1990. — 147 с.
2. Воеводин С.А. Экономический механизм управления промышленным производством (методология и практика организации). — К.: Вища школа, 1991. — 159 с.
3. Круглова Н.Ю. Хозяйственное право. — М.: Русская деловая литература, 1997. — 608 с.
4. Микитюк П.П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність. — К.: ЦУЛ, 2008.
5. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с фр. / Под ред. Н.И. Хрусталевой. — М.: АО Издательская група "Прогрес", 1993. — 192 с.

References:

1. Bieliaiev, A.A. (1990), Mekhanyzm khoziajstvovanyia: suschnost' y formy proiavlenyia [The mechanism of management: the nature and forms of expression], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
2. Voevodyn, S.A. (1991), Ekonomycheskyj mekhanyzm upravlenyia promyshlennym proyzvodstvom (metodolohyia y praktyka orhanyzatsyy [Economic industrial management mechanism (the methodology and practice of the organization)], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
3. Kruhlova, N.Yu. (1997), Khoziajstvennoe pravo [Economic law], Russkaia delovaia lyteratura, Moscow, Russia.
4. Mykytiuk, P.P. and Seniv, B.H. (2008), Innovatsijna diial'nist' [Innovative activity], TsUL, Kyiv, Ukraine.
5. Kul'man, A. (1993), Ekonomycheskye mekhanyzmy [Economic instruments], AO Yzdatel'skaia hrupa "Prohres", Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2016 р.

УДК 351.79+ 641.8

П. Б. Волянський,
д. держ. упр., доцент, в. о. начальника Інституту,
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ
М. Л. Долгий,
к. б. н., доцент, завідувач кафедри домедичної підготовки та організації психофізіологічної діяльності, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ
А. М. Макаренко,
старший викладач кафедри домедичної підготовки та організації психофізіологічної діяльності, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ
Н. В. Дрозденко,
викладач кафедри домедичної підготовки та організації психофізіологічної діяльності, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ
М. П. Стрюк,
викладач кафедри домедичної підготовки та організації психофізіологічної діяльності, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту, м. Київ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НЕМЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

P. Volyanskiy,
Doctor of Public Administration, Associate Professor, Acting Head of the Institute,
Institute of Public Administration for Civil Protection
M. Dolgyi,
PhD Biological Sciences Associate Professor of department of prehospital help and psychophysiological activity,
Institute of Public Administration for Civil Protection
A. Makarenko,
Senior lecturer of department of prehospital help and psychophysiological activity,
Institute of Public Administration for Civil Protection
N. Drozdenko,
Lecturer of department of prehospital help and psychophysiological activity,
Institute of Public Administration for Civil Protection
M. Stryuk,
Lecturer of department of prehospital help and psychophysiological activity,
Institute of Public Administration for Civil Protection

NORMATIVELY-LEGAL ADJUSTING OF THE PREMEDICAL AID GIVING WHICH IS GIVEN BY PERSONS WITHOUT MEDICAL EDUCATION

У статті акцентовано увагу на проблемі кримінальної відповідальності у разі ненадання домедичної допомоги при загрозі життю або здоров'ю постраждалому.

The main accent of the article is the criminal responsibility in case of the absence the premedical aid while the life or the health of suffering is under the threat.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, домедична допомога, відповідальність, рятувальник, навчання.
Key words: emergency situation, premedical aid, responsibility, rescue ranger, studying.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стаття 3 Конституції України, прийнятої на 5-й сесії Верховної Ради України 28.06.1996 році проголошує, що "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [1].

Відповідно до (статті 36) Кодексу цивільного захисту України медичний захист населення є складовою медико-санітарного забезпечення населення і особового складу рятувальних та інших формувань в зоні надзвичайної ситуації, що планується та здійснюється залежно від режиму функціонування єдиної державної системи цивільного захисту шляхом застосування сил і засобів центральних органів виконавчої влади, місцевих органів, які безпосередньо виконують завдання щодо захисту життя і здоров'я людей, а також спеціалізованих скла-

дових єдиної державної системи цивільного захисту — екстреної медичної допомоги (далі — ЕМД), санітарно-епідеміологічного нагляду, шляхом створення і розгортання формувань служби медицини катастроф, навчання особового складу аварійно-рятувальних формувань наданню домедичної допомоги.

Тобто йдеться про необхідність забезпечення якнайшвидшого початку надання домедичної допомоги безпосередньо на місці аварії, дотримуючись всіх протоколів з надання домедичної допомоги постраждалому. Досвід найбільш розвинених країн світу свідчить про те, що для досягнення цього недостатньо сил і засобів державної системи охорони здоров'я.

Нещасним випадкам, травмам та отруєнням в Україні належить третє місце серед причин смертності населення. Статистичні дані свідчать про загальну тенденцію до підвищення рівня травматизму. Серед населення працездатного віку травматизм займає перше місце, внаслідок чого смертність перевищує аналогічні показники розвинутих країн світу не менш як у три рази. Смертність серед травмованих осіб віком до 45 років становить понад 60% всієї кількості померлих внаслідок травмування [13].

На тлі викладеного постає проблема, що пов'язана з необхідністю навчання всіх категорій населення, співробітників установ та організацій, водіїв автотранспорту, працівників комунальних та інших громадських установ, співробітників МВС України, провідників пасажирських вагонів, стюардес, особового складу аварійно-рятувальних формувань, пожежників навичкам надання домедичної допомоги постраждалому під час надзвичайних ситуацій (далі — НС).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Над загальними проблемними питаннями нормативно-правового регулювання надання домедичної допомоги немедичними працівниками працювали такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Акулова О.М., Безпалий В.В., Василенко В.М., Волянський П.Б., Гулай А.М., Кочин І.В., Литвин Ю.П., Лермонтова Ю.О., Сидоренко П.І., Терент'єва А.В., та інші. Однак питанню кримінальної відповідальності у разі ненадання домедичної допомоги при загрозі життю або здоров'ю постраждалому приділено недостатню увагу.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є висвітлення проблеми кримінальної відповідальності осіб які надаватимуть домедичну допомогу постраждалому, та кримінальної відповідальності щодо ненадання допомоги при загрозі життю або здоров'ю постраждалого.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У 2013 році набрав чинності Закон "Про екстрену медичну допомогу", що передбачає надання двоетапної медичної допомоги: догоспітальної та госпітальної. Догоспітальний етап включає надання домедичної, медичної допомоги біля осередку надзвичайної ситуації, вчасний доїзд "швидкої" до пацієнта, оснащення транспорту тощо. Революційним моментом догоспітального етапу стало включення до системи надання допомоги немедичного персоналу та його навчання. У Міністерстві юстиції зареєстрований та діє наказ "Про організацію навчання окремих категорій немедичних працівників навичок надання першої невідкладної медичної допомоги". Кожне міністерство надало перелік фахівців, які мають пройти відповідну підготовку.

Так ст. 1 Закону України "Про екстрену медичну допомогу" від 05.07.2012 № 508-VI визначено поняття "домедична допомога" — невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи [3].

Систему ЕМД, відповідно до Закону України "Про екстрену медичну допомогу", складають центри ЕМД та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги.

Законом України "Про екстрену медичну допомогу" (статтею 5) встановлено, що будь-яка особа має право на безкоштовну, доступну, своєчасну та якісну екстрену медичну допомогу. При цьому іноземці, особи без громадянства, особи, які тримаються під вартою або відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, забезпечуються ЕМД в порядку, встановленому Кабінетом міністрів України. Згідно зі (статтею 4) цього закону, виклик екстреної медичної допомоги здійснюється безкоштовно за телефонними номерами 103 або 112.

Крім того, цим законом передбачається обов'язок кожного, хто виявить людину в невідкладному стані, вжити заходів для забезпечення йому екстреної медичної допомоги, викликати допомогу по телефону, по можливості надати допомогу, в тому числі шляхом транспортування до медичного закладу.

Встановлено, що для прийняття цих заходів можна, зокрема, звернутися на будь-яке підприємство, в установу чи організацію з проханням надати транспорт для перевезення людини в невідкладному стані до найближчого місця надання екстреної (невідкладної) медичної допомоги або іншої установи охорони здоров'я.

Підприємства, установи та організації, а також водії-приватники зобов'язані безкоштовно доставити людину в невідкладному стані до найближчої медичної установи.

Цим же законом встановлено, якщо під час перевезення бригадою екстреної (швидкої) допомоги у пацієнта виникають раптові ускладнення, які не можуть бути усунені медичним персоналом цієї бригади, такий пацієнт доставляється в найближчий медичний заклад незалежно від його форми власності.

Відмовити в наданні медичної допомоги таким пацієнтам заборонено і тягне за собою відповідальність. Співробітники відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги зобов'язані надати ЕМД пацієнту з моменту його прибуття до відділення незалежно від того, супроводжує його бригада швидкої допомоги або інші особи. Відмова у прийнятті такого пацієнта або наданні йому допомоги також заборонена і тягне за собою кримінальну відповідальність.

Важливо також знати, що на ряд осіб Законом України "Про екстрену медичну допомогу" покладено обов'язок надання домедичної допомоги, тобто невідкладних дій і заходів, спрямованих на порятунок і збереження життя людини в невідкладному стані та мінімізацію наслідків цього стану для його здоров'я. Така допомога надається на місці особами, які не мають медичної освіти, але у зв'язку зі своїми службовими обов'язками володіють основними практичними навичками з порятунку і збереження життя людини.

Згідно зі (статтею 12) Закону України "Про екстрену медичну допомогу", домедичну допомогу особам, які перебувають у невідкладних станах, зобов'язані надавати рятувальники аварійно-рятувальних служб, пожежники, міліціонери, фармацевти, провідники залізничного транспорту, бортпровідники, інші особи, які у зв'язку зі своїми службовими обов'язками повинні володіти відповідними навичками.

Відповідно до (статті 15), особи, винні в порушенні положень цього Закону, несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну або цивільно-правову відповідальність за:

— ненадання без поважних причин домедичної і медичної допомоги або необгрунтовану відмову у її наданні;

— ненадання без поважних причин наявного транспорту для безкоштовного перевезення особи, яка перебуває у невідкладному стані, до медичної установи;

— несвоєчасне надання екстреної медичної допомоги або створення перешкод для її надання;

— необгрунтована відмова у передачі або прийнятті викликів екстреної медичної допомоги.

Якщо ж особа сама поставила себе в небезпечний для життя стан, або в силу свого правового становища повинна була піклуватися про нього, кримінальна відповідальність настає за (статтею 135) Кримінального кодексу України за залишення в небезпеці. Обидві ці статті передбачають різні види покарання аж до позбавлення волі. Крім того, (статтею 124-1) Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за ненадання транспортного засобу, однак тільки медичним працівникам і міліції, за що встановлено штраф у сумі від 68 до 136 грн.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01.06.2009 р. № 370 встановлено норматив надання екстреної медичної допомоги в межах 10-хвилинної транспортної доступності в містах та 20-хвилинної транспортної доступності у сільській місцевості з урахуванням чисельності та густоти проживання населення, стану транспортних магістралей, інтенсивності транспортного руху.

Крім того, у Кодексі цивільного захисту України (стаття 17 глава 4 розділ 3) зазначено, що серед низки повноважень ДСНС України: забезпечує, у межах своїх повноважень, реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення у разі виникнення НС; здійснює ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, надання ЕМД у зоні НС (осередку ураження) постраждалим та рятувальникам, заходи з медичного забезпечення (лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні, медичне постачання та санаторно-курортне лікування) осіб рядового і начальницького складу, ветеранів служби цивільного захисту (війни) та членів їхніх сімей.

Діяльність, пов'язана з навчанням водіїв навичкам надання домедичної допомоги регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 1115 "Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу", наказами МОЗ України від 02.03.2009 № 132 "Про організацію навчання окремих категорій немедичних працівників навичкам надання першої невідкладної медичної допомоги", зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 21.05.2009 за № 445/16461, та від 19.11.2009 № 833 "Про удосконалення системи підготовки з надання першої невідкладної медичної допомоги".

Отже, проходження навчання навичкам надання домедичної допомоги постраждалим при ДТП та отримання відповідного посвідчення — це невід'ємна складова організації роботи підприємств, які мають у своєму розпорядженні транспортні засоби.

У той же час Законом України від 02.10.2012 р. № 5403-VI "Кодекс цивільного захисту України" (стаття 23 пункт 8) на аварійно-рятувальну службу покладено виконання таких завдань, а саме: пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надання у можливих межах невідкладної, у тому числі медичної, допомоги особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події та під час евакуації до лікувальних закладів [6].

Закон України "Про міліцію" від 20.12.1990 р № 565 XII передбачає обов'язок співробітників міліції надавати, у межах наявних можливостей, невідкладну, у тому числі медичну, допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, а також неповнолітнім, які залишились без опікування [4].

Закон України "Про дорожній рух" передбачає обов'язок водія надавати транспортний засіб працівникам міліції для доставки у найближчий лікувальний заклад осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги [9].

Стаття 15 Закону України "Про екстрену медичну допомогу" від 05.07.2012 № 508-VI визначає відповідальність за порушення законодавства у сфері надання ЕМД — особи, винні у порушенні положень цього Закону, у порядку, встановленому законом, несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну або цивільно-правову відповідальність за ненадання без поважних причин на місці події домедичної допомоги або необгрунтовану відмову в її наданні. Тобто співробітники аварійно-рятувальних служб та працівники державної пожежної охорони, а також працівники інших міністерств та відомств підпадають у разі ненадання домедичної допомоги (або не якісного надання) до відповідальності згідно зі (статтею 367) (службова недбалість) Кримінального кодексу України (далі — КК України).

Пунктом 1 статті 367 КК України дано визначення службової недбалості та відповідальності: невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих юридичних осіб, що карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Пунктом 2 статті 367 вищезазначеного нормативного акту визначено: якщо дана недбалість спричинила тяжкі наслідки, то винні караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян або без такого.

За ненадання медичним працівником допомоги хворому законодавством передбачені різні види покарань, у тому числі кримінальна відповідальність відповідно до (статті 139) КК України. До суб'єктів цього злочину відносяться медичні працівники зі спеціальною освітою (лікарі, медичні сестри, фельдшера тощо).

На зазначених осіб, відповідно (статті 12) Закону України "Про екстерну медичну допомогу", (статті 139) КК України, не поширюється кримінальна відповідальність, у зв'язку з тим, що вони не відносяться до медичних працівників.

Відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України в державі запроваджено систему медичного забезпечення рятувальників та постраждалого населення під час проведення аварійно-рятувальних робіт. У ДСНС Укравїни, на виконання вищезазначеного Закону України, створено мобільні пункти охорони здоров'я та введено до штатів пожежно-рятувальних підрозділів посади середніх медичних працівників (фельдшерів-рятувальників). Головним їх призначенням є надання ЕМД особам, що її потребують безпосередньо в зоні НС на підставі уніфікованих (стандартизованих) медичних протоколів.

У системі ДСНС України на сьогодні існує відомча медична підсистема, що призначена для оперативного медичного реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, а саме:

— медичний відділ ДСНС України (управлінська структура);

— мобільний госпіталь ДСНС України, який є формуванням державного рівня Державної служби медицини катастроф;

— мобільні пункти охорони здоров'я при ГУ ДСНС України в Автономній Республіці Крим та областях;

— фельдшерські групи пошуково-рятувальної і парашутно-десантної служби Спеціального авіаційного загону ДСНС України;

— медичні фахівці (фельдшери) у складі чергових варт пожежно-рятувальних підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України.

Відповідно до рішення ДСНС України в Інституті державного управління у сфері цивільного захисту (далі —

Інститут) організовано навчання з надання домедичної допомоги постраждалим; обладнано одну з найкращих в Україні аудиторій, підібрано досвідчений викладацький склад, який пройшов підготовку на базі ДЗ Українського науково-практичного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф МОЗ України, Товариства Червоного Хреста України.

На даний час в Інституті навчання з домедичної допомоги пройшло біля 800 осіб оперативно-рятувальної служби, які оволоділи теоретичними знаннями та практичними навичками з питань: серцево-легеневої реанімації, транспортної іммобілізації рани, зупинки кровотечі, термічні ураження, накладання пов'язок тощо. Після закінчення навчання слухачі отримали посвідчення, зразок якого затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 року № 1115.

ВИСНОВКИ

Аналіз законодавства України щодо надання домедичної допомоги немедичними працівниками свідчить про те, що протиріч та прогалин з вищезазначених питань немає. Проблема постає у неосвіченості деяких рятівників, тож і в цілому діяльності населення щодо відповідальності за ненадання домедичної допомоги постраждалим.

Таким чином, уміння надавати домедичну допомогу постраждалим стає невід'ємною частиною професійної діяльності осіб відповідно (статті 12) Закону України "Про екстерну медичну допомогу", за якість якої вони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України. Для цього сьогодні для працівників ДСНС України запроваджено спеціальне навчання, особи, які його пройшли та успішно склали іспити, отримують посвідчення загальнодержавного зразка про відповідну підготовку з надання домедичної допомоги постраждалому.

Подальші напрями дослідження:

1. Аналіз досвіду країн Європи щодо розбудови системи підготовки рятувальників з домедичної допомоги та шляхи його впровадження в Україні.
2. Аналіз особливостей надання домедичної допомоги безпосередньо в зоні НС.
3. Фактори, що впливають на ефективність надання домедичної допомоги в зоні НС.

Література:

1. Закон України "Конституція України". Ухвалена 28 червня 1996 року на 5-й сесії Верховної Ради України 2-го скликання.
2. Закон України "Кримінальний Кодекс України" від 05.04.2001 № 2341-III.
3. Закон України від 05.07.2012 р. № 5081-VI "Про екстрену медичну допомогу".
4. Закон України від 10.11.1994 р № 234/94-ВР "Про дорожній рух".
5. Закону України "Про автомобільний транспорт" від 05.04.2001 р № 2344-III-ВР.
6. Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI "Кодекс цивільного захисту України".
7. Закон України від 06.07.1999 р № 834 XIV "Про міліцію".
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р № 1115 "Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу".
9. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.03.2005 р № 120 "Про організацію навчання медичних та немедичних працівників з надання медичної допомоги в екстремальних ситуаціях".
10. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.03.2009 р № 132 "Про організацію навчання окремих категорій немедичних працівників навичкам надання першої невідкладної медичної допомоги".
11. Наказ Міністерство охорони здоров'я України від 19.11.2009 р № 833 "Про удосконалення системи підготовки з надання першої невідкладної медичної допомоги".
12. Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.07.2010 р № 427 "Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом відповідно до видів робіт".
13. Литвин Ю.П. Проблеми державного регулювання системи медичної підготовки окремих категорій немедичних працівників / Ю.П. Литвин, А.М. Гулай, В.В. Беспалий // Медичні перспективи. — 2011. — Т. 16, № 1. — С. 119—126 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mp_2011_16_1_27.pdf

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "Constitution Of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (Accessed 10 January 2016).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "The Criminal Code of Ukraine", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (Accessed 10 January 2016).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "About emergency medical care", available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5081-17 (Accessed 10 January 2016).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "Road Traffic", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3353-12 (Accessed 10 January 2016).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On road transport", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2344-14 (Accessed 10 January 2016).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Code of Civil Defense of Ukraine", available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (Accessed 10 January 2016).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (1990), The Law of Ukraine "On Police", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12 (Accessed 10 January 2016).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), "The order of preparation and advanced training of persons who are required to provide pre-medical aid", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-%D0%BF (Accessed 10 January 2016).
9. Regulatory and legislative documents of the Ministry of Health of Ukraine (2005), "On the training of medical and non-medical staff to provide medical care in emergency situations", available at: http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=3844 (Accessed 10 January 2016).
10. Ministry of Health of Ukraine (2009), "On the training of certain categories of non-medical staff skills of first medical emergency", available at: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20090302_132.html (Accessed 10 January 2016).
11. Ministry of Health of Ukraine (2009), "On improving training and first medical emergency", available at: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20091119_833.html (Accessed 10 January 2016).
12. Ministry of Health of Ukraine (2010), "On approval of licensing conditions for economic activities to provide services for the transportation of passengers and goods by road according to the types of work", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0562-10 (Accessed 10 January 2016).
13. Lytvyn, Yu.P. Hulaj, A.M. and Bespalyj, V.V. (2011), "Problems of state regulation of medical training of certain categories of pre-medical staff", Medychni perspektyvy, [Online], vol. 16, no. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mp_2011_16_1_27.pdf (Accessed 10 January 2016).

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016 р.

УДК 351.773

В. Д. Долот,
к. держ. упр., виконавчий директор благодійної організації "Муніципальна лікарняна каса міста Києва"

ДОВІРЛИВИЙ МАРКЕТИНГ ЛІКАРНЯНОЇ КАСИ — СУЧАСНА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

V. Dolot,
PhD in Public Administration, Executive Director of charitable organization "Municipal sickness fund of Kiev city"

TRUSTING MARKETING OF SICKNESS FUND — CONTEMPORARY FORMS OF SOCIAL MARKETING IN HEALTH

У статті з погляду науки державного управління розглядається питання довірливого маркетингу лікарняної каси як сучасної форми соціального маркетингу в галузі охорони здоров'я. Основну увагу приділено особливостям роботи лікарняної каси щодо задоволення її діяльністю членів лікарняної каси. Адже саме цим і визначається успіх діяльності лікарняної каси на ринку медичних послуг.

The article discusses of trusting marketing of sickness fund — contemporary forms of social marketing in health in terms of science governance. The main focus is on the characteristics of the sickness fund activities to meet its sickness fund members. That is what determined the success of sickness fund in the market of medical services.

Ключові слова: охорона здоров'я, соціальний маркетинг, лікарняна каса, довірливий маркетинг, медикаментозне забезпечення, реформування здоровоохоронної сфери.
Key words: healthcare, social marketing, sickness fund, trusting marketing, medical software, healthcare reform.

ВСТУП

Управління як діяльність існує відтоді, як у людей виникла потреба спільної праці. Мабуть, не варто пояснювати, якою мірою у складному суспільстві XXI сторіччя потрібні управлінські якості. Адже управління організаціями, у тому числі закладами охорони здоров'я, в умовах ринкової економіки значно складніше, ніж при централізованій командно-адміністративній системі. Це пов'язано як з розширенням їх прав та відповідальності управлінців, так і з необхідністю гнучкої адаптації до швидких змін навколишнього середовища. В цих умовах виникають нові цілі та завдання, яких раніше організації самостійно не вирішували і навіть не ставили; змінюються форми власності; виникають нові господарські зв'язки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню здоровоохоронної сфери як соціального об'єкта в системі державного управління присвя-

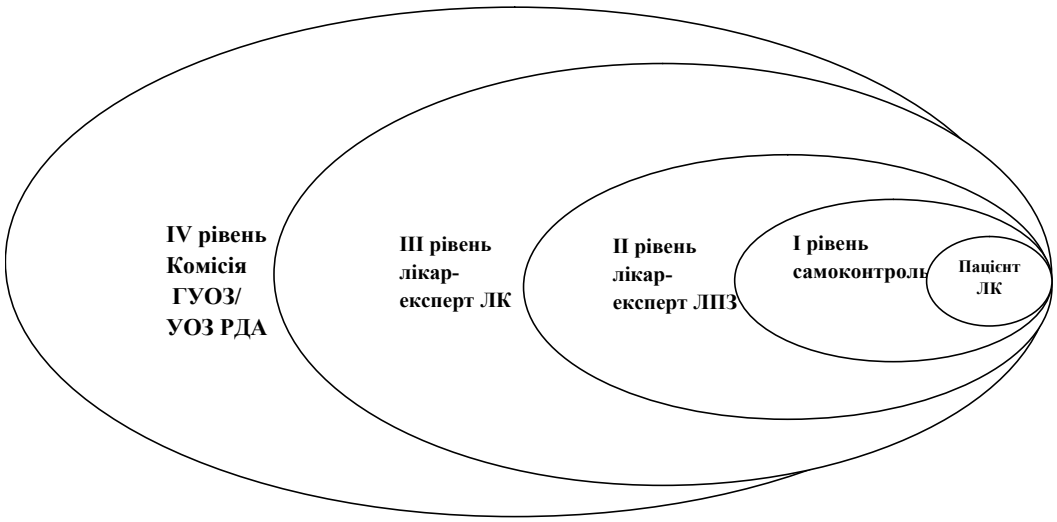

Рис. 1. Чотирьохрівнева система управління якістю лікувально-діагностичного процесу членів лікарняної каси

тили свої наукові розвідки українські науковці М. Білинська, П. Волянський, Ю. Вороненко, Т. Грузєва, Л. Жаліло, Д.Ка рамишев, В. Князевич, Н. Кризина, С. Мокрецов, Я. Радиш, Н. Рингач, І. Солоненко, А. Терент'єва, О. Федько, І. Хожило, Н. Ярош та найвідоміші зарубіжні дослідники Р.Б. Салтман, Дж. Фігейрас, М.-А. Портер та інші.

Дослідженню діяльності лікарняних кас присвятив свої наукові праці В.Д. Парій.

Однак, незважаючи на певні розробки українських дослідників, слід визнати, що досі залишаються невирішеними чимало питань, пов'язаних з опрацюванням та впровадженням у практичну діяльність ефективних механізмів державного управління діяльністю лікарняних кас як важливої форми сучасного соціального маркетингу системи охорони здоров'я.

МЕТА РОБОТИ

Мета роботи полягає у висвітленні з позицій науки державного управління довірливого маркетингу лікарняних кас.

Об'єкт дослідження — діяльність лікарняних кас.

Предмет дослідження — довірливий маркетинг лікарняної каси.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, диктують необхідність реформування національної здоровоохоронної сфери у напрямі створення системи, яка б відповідала сучасним світовим зразкам. При цьому важливо враховувати, що залежність обсягу державних гарантій від рівня економічного розвитку країни має суто об'єктивний характер. У найближчому майбутньому нам не слід чекати суттєвого збільшення фінансування вітчизняної системи охорони здоров'я, особливо у частині медикаментозного забезпечення та розвитку матеріально-технічної бази.

Одним із важливих напрямів реформування системи охорони здоров'я, що має на меті підвищення якості і доступності медикаментозного забезпечення пацієнтів, вважається солідарна участь населення в співоплаті витрат на медичну допомогу у формі лікарняних кас. Про важливість зазначеного свідчить те, що процеси сприяння подальшому розвитку лікарняних кас визначені серед пріоритетних заходів реформування системи охорони здоров'я у Посланні Президента України до Верховної Ради України.

Основним у реформуванні має бути пошук соціально адаптованих й економічно раціональних форм залучення коштів населення, що має місце в усіх розвинених державах світу. Хоча принцип суспільної солідарності є основою будь-якої прогресивної демократичної системи, в нашій державі він ще не набув широкого утвердження. Фактично в Україні діє принцип індивідуальної відповідальності громадян за покриття витрат на медичну допомогу, оскільки, незважаючи на постійне збільшення фінансування галузі охорони здоров'я, суттєвої зміни структури видатків не відбувається — частка витрат на медикаментозне забезпечення залишається на рівні 6—7% при мінімальній потребі в 3—5 разів більше [4].

Термін соціальний маркетинг, як відомо, вперше з'явився в 1971 році, коли один із найавторитетніших теоретиків маркетингу Філіп Котлер обгрунтував необхідність застосування соціального маркетингу для сталого розвитку організацій. У його визначенні вирішальним виступає комунікаційний фактор: "Соціальний маркетинг — це розуміння людей і таке з ними спілкування, яке веде до засвоєння ними нових поглядів. Зміна їх позиції змушує змінювати власну поведінку, що робить вплив на рішення тієї соціальної проблеми, до вирішення якої ви залучені" [1].

Метою соціального маркетингу, згідно з Котлером, виступає адекватне сприйняття конкретною цільовою аудиторією соціальної ідеї, для чого необхідна розробка і втілення в життя спеціальних програм. При цьому головним завданням виступає поліпшення якості та умов життя даної групи.

Нами термін "соціальний маркетинг" розуміється як принцип освіченого маркетингу, згідно з яким організація повинна ухвалювати маркетингові рішення на основі споживчих потреб, власних вимог, довгострокових інтересів споживачів і довгострокових громадських інтересів [2].

На глибоке переконання автора, успіх на ринку визначається, передусім, задоволеними й здоровими членами, які своїми членськими внесками і використанням наданих послуг забезпечують лікарняній касі успіх. Тільки тоді, коли членство в лікарняній касі буде сприйматись клієнтами вигідним, а клієнт залишиться членом лікарняної каси, це принесе їй успіх.

Як переконливо засвідчує наш багаторічний практичний досвід, у рамках комунікаційної стратегії діяльності лікарняної каси необхідно визначити для клієнтів такі пропозиції, які б підкреслили значимість членства в лікарняній касі, а саме те, що гарантує пацієнтам членство в ній:

— соціальний захист на випадок хвороби;

— низький членський внесок;

— доступ до медичної допомоги членам лікарняної каси та їх сім'ям;

— ефективне використання медикаментів;

— надання якісних послуг (на рис. 1 схематично представлено чотирьохрівневу систему управління якістю лікувально-діагностичного процесу членів лікарняної каси) [3];

— систему контролю якості надання медичної допомоги членам лікарняної каси.

У контексті викладеного вище, слід наголосити на тому, що особливості послуг охорони здоров'я обумовлюються наступним:

— споживачам бракує знань про послуги (асиметричність інформації);

— надавачі відіграють роль посередників та впливають на попит;

— невизначеність обсягу споживання та ціни;

— брак гнучкості стосовно пропозиції;

— зовнішні ефекти.

Важливою передумовою для довірливого маркетингу лікарняної каси є орієнтовані на клієнта співробітники.

Реалістичність пропозицій лікарняної каси є важливою для отримання довіри населення. Комунікативна стратегія ставить перед собою мету завоювати довіру населення, що має підтверджуватися маркетинговими пропозиціями.

У процесі надання послуг ключову роль відіграє лікар. Через спілкування з лікарем пацієнт може усвідомити, яке значення має для нього членство у лікарняній касі у разі хвороби. Задоволені клієнти гарантують успіх і виживання лікарняної каси. Тому для лікарняної каси так важливо заручитися підтримкою лікарів (наприклад, за допомогою бонус-програм для лікарів, які пропонують якісні послуги).

ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Грунтуючись на викладеному вище, робимо наступні висновки:

1. Одним із важливих напрямів реформування системи охорони здоров'я, що має на меті підвищення якості і доступності медикаментозного забезпечення пацієнтів, вважається солідарна участь населення в співоплаті витрат на медичну допомогу у формі лікарняних кас.

2. Термін "соціальний маркетинг" автором розуміється як принцип освіченого маркетингу, згідно з яким організація повинна ухвалювати маркетингові рішення на основі споживчих потреб, власних вимог, довгострокових інтересів споживачів і довгострокових громадських інтересів.

3. Важливою формою сучасного соціального маркетингу в охороні здоров'я слід вважати довірливий маркетинг лікарняної каси.

Перспективними у цьому контексті є подальші дослідження щодо виявлення вад механізмів державного фінансування здоровоохоронної сфери України, а також дослідження інноваційного проекту комплексу "лікарняна каса — спеціалізована медична кредитна спілка" з поступовим переходом до персонального медичного накопичувального внеску.

Література:

1. Дмитриченко О.П. Концепция социального маркетинга / О.П. Дмитриченко, О.С. Зыбин // Инновации. — 2009. — № 5 . — С. 90—93.

2. Долот В.Д. Лікарняні каси як оптимальне позабюджетне джерело фінансування медичної допомоги та перспективний напрям реформування системи охорони здоров'я / В.Д. Долот // Наук. вісник Академії муніципального управління: зб. наук. пр. — Вип. 1. — 2014. — С. 92—100.

3. Організаційні та функціональні засади діяльності регіональних лікарняних кас (Методичні рекомендації). — МОЗ України. — К.: Б.в., 2013. — С. 26.

4. Парій В.Д. Вітчизняний досвід: лікарняні каси як прообраз добровільного медичного страхування / В.Д. Парій // Здоров'я України. — № 5. — 2008. — С. 18—19.

References:

1. Dmytrychenko, O. P. and Zybyn O. S. (2009), "The concept of social marketing", Innovatsii, vol. 5, pp. 90—93.

2. Dolot, V. D. (2014), "Sickness funds as the best off-budget sources of financing health care and long-term direction of healthcare reform", Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia, vol. 1, pp. 92—100.

3. MOZ Ukrainy, (2013), Orhanizatsiini ta funktsionalni zasady diialnosti rehionalnykh likarnianykh kas [Organizational and functional principles of the regional health insurance], Kyiv, Ukraine.

4. Parii, V. D. (2008), "Domestic experience: health insurance companies as a prototype of voluntary health insurance", Zdorov'ia Ukrainy, vol. 5, pp. 18—19.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2016 р.

УДК 351. 37.046.16

С. Т. Полторак,
к. пед. н., професор

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЗА КОРДОНОМ: ДЕРЖАВНОУПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ

S. Poltorak,
Phd in science of pedagogical, professor

HIGHER MILITARY EDUCATION SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE AND ABROAD: STATE ADMINISTRATION ASPECTS

Розглянуто вищу освіту, у т. ч. й військову, як історично сформований соціальний інститут, відповідальний за спадкоємність, нагромадження й відтворення наукових знань. Визначено, що збереження освітнього, наукового потенціалу та зміцнення основних науково-педагогічних шкіл є ключовими напрямами підготовки військових спеціалістів відводиться особлива роль. До завдань, що повинні бути вирішені силами вчених військових вищих навчальних закладів, віднесено створення нових навчальних технологій, які органічно поєднують глибокі наукові дослідження з навчальним процесом, що забезпечують підготовку висококваліфікованих військових кадрів. Запропоновано врахування в Україні перспектив розвитку військової освіти за кордоном. Це має забезпечити її інноваційний, динамічний рух, престижність у майбутньому вітчизняному інформаційному суспільстві та вагомий внесок у надійне зміцнення обороноздатності України.

Higher education, including the military one, was reviewed as historically formed social institute responsible for continuity, accumulation and reproduction of scientific knowledge. It was determined that the educational and scientific potential maintenance and main scientific and teaching schools strengthening are the key directions of military specialists' training. The tasks, which must be fulfilled by scientists of military higher educational institutions, include the creation of the new educational technologies organically combining the deep scientific researches and the educational process. This, in turn, guarantees the training of highly skilled military personnel. It was proposed for Ukraine to take into account the prospects of the development of military education abroad. This will ensure its innovative and dynamic development, the prestigiousness in the country's future informational society, and the valuable contribution to the reliable intensification of Ukraine's defense potential.

Ключові слова: вища освіта, система військової освіти, тенденції інноваційного розвитку, упровадження.

Key words: higher education, the system of military education, trends of innovation development, introduction.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Приєднання України до Європейського освітнього простору, зміни в законодавчій базі з питань розвитку вітчизняної освіти, з одного боку, та необхідність приведення параметрів військової освіти у відповідність до сучасних вимог військово-професійної діяльності офіцерів та ряд інших проблем, з іншого боку, вимагають значних змін у системі військової освіти як однієї з ключових ланок стабільного розвитку військової організації держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У контексті проблематики державного управління вищою освітою, у т. ч. військовою, особливу цікавість викликають наукові та практичні підходи запропоновані В. Вікторовим, О. Жабенко, Л. Гаєвською, С. Домбровською, Д. Дзвінчуком, В. Кременем, В. Луговим, В. Огаренко, Н. Протасовою, В. Садковим, В. Сиченко та ін. Незважаючи на широке коло наукових напрацювань з питань державного управління вищою освітою, існує багато проблем, які вимагають подальшої розробки. Це зумовлено тим, що військова освіта України сьогодні переживає час перетворень і реформ. Їх основною метою є реорганізація армії та формування адекватної їй системи підготовки офіцерських кадрів. Отже, особливої актуальності набувають наукові розвідки щодо здійснення грунтовного аналізу досвіду підготовки таких кадрів за кордоном, виявлення тенденцій інноваційного розвитку освіти й освітніх систем у світі, а також визначення напрямів їх упровадження в систему військової освіти України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Отже, метою дослідження є науково-теоретичне визначення державноуправлінських аспектів розвитку системи вищої військової освіти України та за кордоном.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед тим, як визначитися з особливостями системи військової освіти, слід дати характеристику освіті взагалі. Вона становить основу розвитку особистості, суспільства, нації та держави, а також є запорукою майбутнього України. Як зазначає Президент України, освіта — визначальний чинник життєдіяльності суспільства, оскільки відтворює та нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства [6].

Результати аналізу економічного зростання Швейцарії, Сінгапуру, Швеції, Нідерландів, Данії, Японії й Англії свідчать про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи як безальтернативного шляху реалізації системної та послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки [2]. Важливою складовою такої системи має стати ефективна система вищої освіти, що складається з ВНЗ, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів. Крім того, до неї входить система вироблення знань, до якої входять наукові установи й організації незалежно від форми власності, що здійснюють наукові дослідження та створюють нові наукові знання і технології, а також державні наукові центри, галузеві й академічні інститути, наукові підрозділи університетів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств [3]. Бажані зрушення передбачають ефективну спроможність вищої освіти випереджати ті соціальні та економічні зміни, що відбуваються, готувати молодь до праці та життя в суспільстві, формувати демократичне суспільство.

Як твердить О. Куклін, стратегічними пріоритетами розвитку вищої освіти в концепції інноваційного розвитку України є такі [2]:

— забезпечення інноваційної спрямованості системи освіти шляхом активізації науково-технічної та інноваційної діяльності ВНЗ і збільшення обсягу її бюджетного фінансування, утворення новаційних структур у системі освіти, реформування системи вищої освіти з урахуванням вимог європейських стандартів;

— розширене відтворення знань на основі інтеграції діяльності ВНЗ, академічних і галузевих наукових установ шляхом підвищення рівня фондоозброєності державного сектору наукових досліджень та розробок; концентрації ресурсів на пріоритетних напрямах розвитку науки і техніки й інноваційної діяльності, створенні умов для організації високотехнологічного виробництва в Україні; створення університетів дослідницького типу на базі провідних ВНЗ; стимулювання процесу підвищення кваліфікації, розвитку системи дистанційного навчання.

Варто відзначити, що сучасна трансформація вищої освіти в Україні є складним нелінійним процесом. Погоджуємося із О. Кукліним, що він повинен охоплювати таке [там само]: 1) екстенсифікацію (збільшення кількості ВНЗ, спеціальностей та програм, студентського контингенту); 2) модернізацію (зміну змісту освіти, узгодження її із сучасними вимогами). Складовими цього процесу є демократизація, інноваційні процеси у вищій школі: поява нових спеціальностей, освітніх програм, технологій та засобів навчання, поширення сучасних методів менеджменту та маркетингу вищої освіти; 3) глобалізацію й європеїзацію (формування єдиного європейського простору вищої освіти).

Такий стан речей зумовлений тим, що в системі освіти XXI ст. будуть проявлятися та впливати на реалізацію ідеї розвитку цілісної людської особистості низка тенденцій, а саме [5]:

— перша — гуманізація, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Згідно із цією тенденцією має відбутися створення нового зразка освіти, який передбачає пріоритет освіти, орієнтовану на особистість того, хто навчається над освітою, яка орієнтована на "знання з предмета"; найповніше розкриття здібностей того, хто навчається, задоволення його різноманітних освітніх потреб, виховання почуття власної гідності, свободи, гармонії стосунків з навколишнім середовищем. Формування духовності, культури особистості, її цілісної картини світу. Від рівня засвоєння базової гуманітарної культури залежить розвиток особистості в гармонії із загальнолюдською культурою. На основі загальнолюдської культури можливий розвиток усіх сторін особистості, урахування її суб'єктивних потреб і об'єктивних умов, що пов'язані з матеріальною базою та кадровим потенціалом освіти. У цьому зв'язку самовизначення особистості у світовій культурі є визначальним аспектом гуманітаризації змісту освіти;

— друга — національна спрямованість освіти, що полягає в невіддільності освіти від національної основи. Зокрема в органічному поєднанні освіти з історією і народними традиціями, а також в збереженні та збагаченні національних цінностей українського народу та інших народів;

— третя — відкритість системи освіти. Визначення цілей освіти не обмежується державним замовленням, а розширюється потребами в освіті; програми задають базовий, тобто необхідний, орієнтир-мінімум, загальне ядро знань, яке відкрите для доповнень, що залежать від культурних, регіональних, етнічних та інших умов освіти;

— четверта — перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на навчально-пізнавальну, трудову, художню та іншу діяльність того, хто навчається. Культура реалізує свою функцію розвитку особистості лише у тому випадку, коли вона активізує, спонукає людину до діяльності. Чим різноманітнішою і продуктивнішою є значима для особистості діяльність, тим ефективніше відбувається оволодіння культурою. Діяльність особистості — той механізм, який дозволяє перетворити сукупність зовнішніх впливів у новоутворення особистості як продукт розвитку;

— п'ята — перехід від переважно інформативних форм до активних методів і форм навчання з використанням елементів проблемності, наукового пошуку, резервів самостійної роботи тих, хто навчається. Власне, має відбутися перехід від відтворення до розуміння, осмислення, здійснення "індустріалізації навчання", тобто його комп'ютеризація й технологізація, які уможливлюють інтелектуальну діяльність людини;

— шоста — створення умов для самоствердження, самореалізації і самовизначення особистості, що є результатом її самоорганізації. Самоорганізація відбувається за педагогічної підтримки, яка опирається здебільшого на внутрішні джерела розвитку того, хто навчається;

— сьома — перетворення позиції викладача і позиції того, хто навчається в особистісно-рівноправні, у людей-співробітників. Таке перетворення пов'язане із зміною ролей і функцій учасників педагогічного процесу. Викладач не виховує, не вчить, а активізує, стимулює намагання, формує мотиви того, хто навчається до саморозвитку, вивчає його активність, створює умови для саморуху. При цьому необхідно дотримуватися певної послідовності, динаміки, яка охоплює таке: максимальну допомогу викладача тому, хто навчається у вирішенні навчальних завдань на початковій стадії освіти, поступову активізацію і забезпечення повної саморегуляції у навчанні і виникнення відносин партнерства між ними;

— восьма — творча спрямованість освітнього процесу. Вона передбачає безпосередню мотивацію навчальної та інших видів діяльності, організацію саморуху до кінцевого результату. Це створює умови для самореалізації особистості, виявлення і розвитку її творчих можливостей;

— дев'ята — перехід від суворо регламентованих контрольованих способів організації педагогічного процесу до розвивальних, активізуючих, що передбачає стимулювання, організацію творчої, самостійної діяльності тих, хто навчається;

— десята — оцінка результату діяльності системи освіти "на виході" (outcome education), який визначається певними вимогами або стандартами, уніфікованими незалежно від форми навчання;

— одинадцята — безперервність освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої підготовки, досягнення цілісності у навчанні та вихованні; перетворення набуття освіти у процес, що триває упродовж всього життя людини;

— дванадцята — нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання та виховання формуванню цілісної та гармонійно розвиненої особистості.

Разом із тим, конкретизації вимагає поняття й особливості військової освіти. Вона є складовою частиною державної освіти, і представляє собою аналогічно визначений процес становлення особистості. Однак, на відміну від державної, військова освіта формує особливу особистість — військового фахівця, яка повинна та здатна займатися військовою діяльністю. Очевидно, що для військової освіти властиві компоненти як звичайної (невійськової) освіти, так і специфічні, характерні тільки для військової освіти. Не варто, проте, розглядати військову освіту як систему, що формує виключно ті специфічні якості, які властиві особистості тільки як військовому фахівцю.

Щодо системи військової освіти (далі — СВО), то вона представляє собою соціальний інститут, який є складовою частиною державної системи освіти України. Його призначенням є забезпечення процесу військової освіти. СВО складається з організованої сукупності закладів освіти, що реалізують військову освіту згідно з освітніми й освітньо-кваліфікаційними рівнями, що встановлені державою, і військових органів управління, які здійснюють керівництво діяльністю цих закладів на основі законів, указів, постанов, наказів, керівних та нормативних документів органів державної влади — Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства оборони України, командування видів Збройних Сил України, родів військ, спеціальних військ та ін. До складу аналізованого соціального інституту, крім закладів освіти, можуть також входити й інші заклади та установи (наукові, методичні, виробничі), що забезпечують та сприяють підготовці військових фахівців.

Підгрунтя СВО становлять два важливі положення: по-перше, військові фахівці призначені для управління високоорганізованими формуваннями людей (підрозділами, частинами, з'єднаннями), що мають у своєму складі озброєння, яке втілило найновіші досягнення сучасної науки та технології. Склад таких формувань повинен досконало володіти прийомами озброєної боротьби (тактикою, оперативним мистецтвом і стратегією) та найбільш ефективними способами бойового застосування озброєння й військової техніки. Немає жодної іншої спеціальності, при підготовці фахівців з якої ставились би настільки специфічні цілі. Тому підготовка офіцерського складу (насамперед, командного, а також значної частини інженерного профілів, офіцерів виховної служби та деяких інших категорій, які мають у підлеглості особовий склад та значним чином впливають на боєздатність та боєготовність військ) повинна бути покладена на СВО. А по-друге, управління військовими колективами в бойових умовах, що вимагають застосування озброєння та військової техніки в інтересах захисту незалежності країни, цілісності та недоторканості її кордонів, захисту конституційних прав та свобод громадян, постійно пов'язано з ризиком для життя командира та підлеглого особового складу. Це приводить до необхідності створення в колективі особливих відносин, що визначаються вимогами присяги та військових статутів, основу яких становлять відносини командира та підлеглих, що (відносини) створюються в процесі відповідного виховання та навчання. Зважаючи на це, майбутні офіцери, на яких покладається вся повнота відповідальності за підлеглий особовий склад та його дії в бойовій обстановці, мають проходити "відповідну школу", що формується тільки у військових навчальних закладах.

Сьогоднішній період характеризується серйозними структурними й організаційними змінами у сфері державотворення та військового будівництва, у тому числі щодо СВО. Характерною відмінною ознакою функціонування СВО на сучасному етапі є те, що вона виступає водночас й інструментом, й об'єктом реформування Збройних Сил України. Власне, розвиток СВО є складовою й одним із пріоритетних напрямів у побудові Збройних Сил України, оскільки від професійної підготовки офіцерських кадрів, їх відданості Вітчизні і спроможності виконати військовий обов'язок у найвищому ступені залежить боєготовність та боєздатність військ.

На цій підставі слід зауважити, що СВО повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професіональної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності Збройних Сил.

Світова практика розвитку військової освіти місить розмаїття концепцій, поглядів, принципів і дій, на базі яких формується військова школа. При цьому науковці (М. Науменко) до головних вимог щодо подальшого розвитку військової освіти зараховують такі [4]:

1) підготовку висококваліфікованих військових фахівців, здатних керувати військами (силами) під час виконання відповідних бойових операцій і проведення навчань у мирний час;

2) створення, експлуатацію та застосування найскладніших систем ОВТ;

3) здійснення та супроводження фундаментальних і прикладних досліджень;

4) організацію, проведення та контроль дослідно-конструкторських робіт із створення нових поколінь ОВТ;

5) ефективну дію у виконанні завдань, що виникають під час здійснення міжнародних анти терористичних та миротворчих операцій.

Згідно із інформацією, розміщеною Міністерством оборони України, подальший розвиток СВО стримується низкою основних факторів, а саме [1]:

— недостатньо ефективним управлінням СВО, аналітичним та інформаційним супроводженням реалізації проектів і прийнятих рішень;

— неповною відповідністю змісту навчання військових фахівців досвіду бойової та оперативної підготовки військ, їх застосуванню у миротворчих операціях, локальних конфліктах і війнах;

— незавершеністю оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів (далі — ВВНЗ), військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, навчальних центрів та навчальних військових частин, їх організаційно-штатних структур і чисельності особового складу;

— недостатнім досвідом військової служби на відповідних посадах у військах значної частини науково-педагогічних (педагогічних) працівників ВВНЗ;

— недостатньою ефективністю інтеграційних процесів щодо військової освіти і науки;

— застарілою навчально-матеріальною базою, відсутністю достатньої кількості сучасних навчально-тренувальних систем та комплексів;

— недостатнім фінансовим забезпеченням СВО;

— незавершеністю опрацювання змін до законодавчої бази системи освіти у державі та відповідних нормативно-правових актів з питань військової освіти у Міністерстві оборони України;

— падінням престижності та мотивації проходження військової служби, а також низьким рівнем соціального захисту військовослужбовців тощо.

Усунення цих недоліків потребує деяких перетворень у СВО та організації підготовки військових фахівців. Підтримуючи В. Сідаш, слід зазначити, що з урахуванням практики сучасної підготовки військових фахівців удосконалення системи вищої військової освіти можна здійснити у таких напрямках [7]:

— подальшої інтеграції військової освіти і науки;

— формування нового покоління моделей підготовки висококваліфікованих військових фахівців, здатних ефективно управляти військами в бою;

— приведення структури та чисельності ВВНЗ у відповідність до потреб Збройних Сил України;

— формування і становлення військових педагогів нової формації;

— збереження та зміцнення основних науково-педагогічних шкіл за ключовими напрямами підготовки військових фахівців;

— удосконалення матеріально-технічної бази вищих військових навчальних закладів.

Корисним у цьому контексті є дослідження СВО провідних країн світу, кожна з яких пройшла свій шлях історичного розвитку, і національні особливості обумовлюють відмінності в системі відбору кандидатів для військової служби, підходів до організації та змісту навчання. Ці системи підготовки умовно можна поділити на три моделі: перша — США; друга — Ізраїлю, Німеччини, Туреччини, Румунії та Франції; третя — Англії, Італії, Китаю, Білорусії й України.

Основа СВО України, яка є одночасно й головною її відмінністю (у порівнянні з іншими державами) — фундаментальність підготовки як загальнонаукової, так і військово-професійної. Лейтенант Збройних Сил України по прибуттю у війська одразу здатний приступити до виконання своїх посадових обов'язків. В арміях провідних країн світу випускники ВВНЗ, здебільшого, потребують додаткової підготовки. Так, у США випускники військових академій після 4 р. навчання отримують вищу освіту, ступінь бакалавра і загальну військову освіту. Однак перед призначенням на посаду всі офіцери проходять курс спеціалізації у школах родів військ і служб за обраною спеціальністю терміном від 4 до 8 тижнів. Іншою відмінною рисою підготовки майбутніх командирів у ВВНЗ України є її універсальність.

Підсумовуючи, констатуємо, що для України є корисним урахування основних тенденцій розвитку сучасної СВО за кордоном, а саме: системний підхід до організації й здійснення підготовки офіцерських кадрів, розвинена інфраструктура системи підготовки офіцерських кадрів, підпорядкованість ВВНЗ командувачам видів військ, багатоступеневість військової підготовки, використання спеціалізованих навчальних центрів, підготовка військових фахівців відповідно до реальних потреб військ як у мирний, так і військовий час, підвищення кваліфікації протягом усієї військової служби, створення потужних університетів, навчально-наукових комплексів шляхом об'єднання окремих ВВНЗ, забезпечення престижності навчання, поваги до історії, традицій, фундаменталізація, гуманізація, демократизація, інформатизація й технологізація навчального процесу, упровадження системи управління якістю освіти.

ВИСНОВКИ

Вища освіта, у т. ч. й військова, завжди розглядалась як історично сформований соціальний інститут, відповідальний за спадкоємність, нагромадження й відтворення наукових знань. Тому збереженню освітнього, наукового потенціалу та зміцненню основних науково-педагогічних шкіл за ключовими напрямами підготовки військових спеціалістів відводиться особлива роль. Серед завдань, що повинні бути вирішені силами вчених ВВНЗ, — створення нових навчальних технологій, які органічно поєднують глибокі наукові дослідження з навчальним процесом, що забезпечують підготовку висококваліфікованих військових кадрів. Урахування в Україні вищенаведених перспектив розвитку військової освіти за кордоном має забезпечити її інноваційний, динамічний рух, престижність у майбутньому вітчизняному інформаційному суспільстві та вагомий внесок у надійне зміцнення обороноздатності України.

Література:

1. Замисел розвитку системи військової освіти на період до 2016 р. [Електронний ресурс] / Затверджений Міністром оборони України 18.06.2011 р. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/

2. Куклін О.В. Стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти України / О.В. Куклін // Вища школа. — 2012. — № 8. — С. 28—36.

3. Каленюк І.С. Розвиток вищої освіти та економіка знань / І.С. Каленюк, О.В. Куклін. — К.: Знання, 2012. — 240 с.

4. Науменко М.І. Методологічні аспекти військової освіти / М. І. Науменко // Вісник Національної академії оборони України. — 2008. — № 3 (7). — С. 45—51.

5. Педагогіка: конспект лекцій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://books.br.com.ua/themes/259/261

6. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 17.04.02 № 347/2002. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002

7. Сідаш В.В. До питаня подальшого розвитку системи військової освіти / В.В. Сідаш // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. — 2010. — Вип. 2 (4). — С. 4—6.

References:

1. Ministry of defence of Ukraine (2011), "Concept of development of military education till 2016", Zamysel rozvytku systemy vijs'kovoj osvity na period do 2016 r., [Online], available at: http://www.mil.gov.ua/ (Accessed 25 January 2016).

2. Kuklin, O. V. (2012), "Strategic priorities of higher education Ukraine", Vyshcha shkola, vol. 8, pp. 28—36.

3. Kalenyuk, I. S. (2012), Rozvytok vyshchoj osvity ta ekonomika znan' [The development of higher education and the knowledge economy], Znannya, Kyiv, Ukraine.

4. Naumenko, M. I. (2008), "Methodological aspects of military education", Visnyk Nacional'noj akademij oborony Ukrainy, vol. 3 (7), pp. 45—51.

5. br.com.ua (2000), "Pedagogy", Pedagogika, [Online], available at: http://books.br.com.ua/themes/259/261 (Accessed 25 January 2016).

6. The President of Ukraine (2002), The Decree "On National Doctrine of Education Development", available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002 (Accessed 25 January 2016).

7. Sidash, V. V. (2010), "On the issue of further development of military education system", Nauka i tekhnika Povitryanykh Syl Zbrojnykh Syl Ukrainy, vol. 2 (4), pp. 4—6.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2016 р.

УДК 005.8:35.075(477)

А. В. Ручкин,
к. социол. н., доцент кафедры управления персоналом Уральского института управления — филиала, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Екатеринбург (Россия)
Н. К. Шеметова,
к. э. н., доцент кафедры экономики и управления Уральского института управления — филиала, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Екатеринбург (Россия)

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЗРЕЛОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ В ОРГАНАХ ВЛАСТИ В УКРАИНЕ

A. Ruchkin,
Candidate of Sciences (Sociology), Associate Professor, Department of Personnel Management, Urals Institute of Management, Affiliate of the Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Yekaterinburg (RF)
N. Shemetova,
Candidate of Sciences (Economy), Associate Professor, Department of Economics and Management, Urals Institute of Management, Affiliate of the Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Yekaterinburg (RF)

ASSESSING THE LEVEL OF PROJECT MANAGEMENT MATURITY IN THE AUTHORITIES IN UKRAINE

Произведен обзор подходов к формированию концепции проекта в хозяйствующих субъектах и органах исполнительной власти в рамках существующих международных стандартов и нормативно-правовой базы Украины. Проведена оценка уровня зрелости управления проектами в органах власти, определены существующие недостатки системы управления проектами в органах власти Украины, выявлены направления повышения зрелости системы управления проектами в органах власти.

The authors were reviewed approaches to the development of the project concept in businesses and enforcement authorities within the framework of existing international standards and the regulatory framework of the Ukraine. Was evaluated the maturity level of project management in government, identified the existing shortcomings of the project management system in the government of the Ukraine, found ways to improve the maturity of project management systems in government.

Ключевые слова: проект, управление проектами, органы власти, уровень зрелости.
Key words: project, project management, public authorities, the level of maturity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ И ЕЕ АКТУАЛЬНОСТЬ

В большинстве стран мира управление проектами как подход к повышению эффективности использования ресурсов все более интегрируется в организационные процессы осуществления хозяйственной и публичной деятельности. Однако при этом не уделяется должного внимания оценке нормативного и методического регулирования проектов, их подготовки и реализации в органах власти (особенно в контексте сравнительного анализа с аналогичными процессами в коммерческих организациях). Указанные обстоятельства обусловили актуальность данной статьи.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ

Практическая эффективность внедрения проектного управления как в организациях, так и в органах власти обусловила научный интерес к данной проблематике. Изучению проектов посвящены исследования В.А. Рача, Н.А. Борулько, Е.М. Медведевой, А.Ю. Борзенко-Мирошниченко, О.А. Саченко и др. Отдельное внимание ученых посвящено государственно-частному партнерству как симбиотической форме реализации интересов разных институциональных структур. Данное направление развивается благодаря трудам О.С. Шаровой, О.В. Пильтяй, И.В. Запатриной и др.

Рис. 1. Процесс взаимодействия организационных структур в процессе управления проектами в коммерческой организации

Источник: [1], дополнено авторами.

ЦЕЛЬ СТАТЬИ

Определение уровня зрелости управления проектами в органах исполнительной власти Украины. В качестве концептуальной модели для сравнения была избрана теория развития и зрелости управления проектами в организации Л. Кроуфорд.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование построено на методах сравнительного анализа, классификации, а также используются принципы компаративного подхода в управлении проектами.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

На начало 2007 года около трети экономической активности организаций в развитых странах мира приходилось на реализацию проектной деятельности [3]. На конец 2012 года около половины всех организационных процессов протекало в условиях проектной деятельности [7]. В целях унификации и стандартизации проектных процессов как для коммерческих и общественных организаций, так и для органов власти были разработаны и приняты методы и подходы к управлению проектами, описанные в стандартах международных и профессиональных организаций: Project Management Institute (PMI), International Project Management Association (IPMA), The Office of Government Commerce (OGC), Association for Project Management (APM), International Standard Organization (ISO) и других.

В рамках стандарта ISO 21500 под проектом понимается уникальный процесс, состоящий из совокупности скоординированных и управляемых видов деятельности, имеющий начальную и конечные даты выполнения, предпринимаемый для достижения цели, соответствующий установленным требованиям, включая ограничения по времени, затратам и ресурсам [6].

С учетом того, что организационные процессы разнообразны и сложны, а частые изменения в управлении организацией снижают показатель управляемости и, как следствие, эффективности, — при внедрении управления проектами необходимо учитывать размер и сложность управленческих структур, коммуникационные процессы внутри организации, особенности целевой аудитории и влияние внешней среды как для коммерческих организаций (рис. 1), так и для органов государственной власти и местного самоуправления (рис. 2).

Знания и опыт являются важными факторами "уровня зрелости" организации в управлении проектами и, соответственно, успешности реализации проектов в организациях. Под "зрелостью в управлении проектами" понимается "осуществление стандартной методологии и сопутствующих процессов, таких, что существует высокая вероятность повторного успеха" [6]. Модель оценки зрелости в управлении проектами (PMMM), ранжирующая "зрелость организации в управлении проектами" на пять уровней, представляет собой сочетание знаний и институционализации процессов управления проектами в организации:

— Уровень 1: начальный проектный процесс. На данном уровне существует понимание со стороны руководства необходимости применения проектного управления, что обусловлено наличием успешного опыта реализации отдельных проектов, разработана единая терминология управления проектами.

— Уровень 2: структурированный проектный процесс (наличие общего описания процессов управления проектами).

— Уровень 3: организационные проектные стандарты и институционализированный проектный процесс (наличие методологии управления проектами).

— Уровень 4: управляемый проектный процесс;

— Уровень 5: оптимизация проектных процессов.

Рис. 2. Процесс взаимодействия организационных структур в процессе управления проектами (на примере органов местного самоуправления в сфере жилищной политики)

Источник: [1].

Л. Кроуфорд определяет три области, которые существенно влияют на адаптацию практики управления проектами в организациях: проектный офис, управленческий контроль и профессиональное развитие. Эти методы непосредственно связаны с интеграцией проектного управления в организации (офис управления проектами — PMO), управлением качеством проектов (управленческий контроль) и управлением человеческими ресурсами (профессиональное развитие) [5]. Офис проекта, представляющий собой систему поддержки со стороны менеджеров проектов, необходим для содействия повышению уровня зрелости организации в сфере управления проектами, поскольку данная структура является координационным центром для регулирования последовательного применения процессов и методов. Отсутствие активного интереса со стороны управленческих структур уменьшает уровень оптимизации процессов и профессиональных потребностей развития персонала [4]. К. Беснер и Б. Хоббс при внедрении проектного управления указывают на потребность в компетентных кадрах и определении "контрольных точек" для исполнителя в целях оптимизации организационного обеспечения использования инструментов и методов в сфере управления проектами [2]. Наличие компетентных сотрудников в сфере проектной деятельности, как отдельного звена системы специалистов и управленческого звена организации, влияет на успех проекта и, как следствие, на уровень "зрелости".

Управленческий контроль, фокусирующийся на формировании отчетной документации и построении стандартов унифицированного и уникального характера для реализации проектов, подразумевает формирование и образа проекта, который выражается в концепции. В соответствии с Руководством к своду знаний по управления проектами (PMBOK), основными элементами концепции проекта являются следующие:

1. Устав — основной документ проекта, в котором описываются цель, обоснование проекта, его участники, бюджет и т.д.

2. Иерархическая структура работ, представляющая собой структурную декомпозицию всех действий, которые должны быть выполнены для достижения цели проекта. Такая структура позволяет:

— определить работы, пакеты работ, обеспечивающие достижение подцелей проекта;

— проверить, все ли цели будут достигнуты в результате реализации проекта;

— создать удобную, соответствующую целям структуру отчетности;

— определить на соответствующем уровне детализации плана вехи, которые должны стать контрольными по проекту;

— распределить ответственность за достижение целей между участниками проекта;

— обеспечить членам команды понимание общих целей и задач проекта.

3. Календарный план проекта — документ, в котором схематично или графически представлено распределение работ проекта во времени с указанием их длительности и требуемых ресурсов.

4. Организационная структура проекта — специально созданная для успешного достижения целей проекта временная организационная иерархическая структура, включающая всех участников проекта.

5. Матрица ответственности проекта — форма описания распределения ответственности за реализацию работ по проекту с указанием роли каждого из подразделений в их выполнении, призванная обеспечить описание и согласование структуры ответственности за выполнение пакета работ.

Таблица 1. Сравнительная характеристика концепций проектов хозяйствующих субъектов и органов власти

Наименование показателя	Проект хозяйствующего субъекта	Проект органа власти
Основной документ проекта	Устав проекта – описание проекта; – требования к продукту, который является предметом проекта; – цель или обоснование проекта; – информация о назначаемом менеджере проекта и уровне его полномочий; – расписание контрольных событий; – отношения между участниками проекта; – функциональные организации и их участие; – допущения и ограничения относительно организации и окружения, а также внешние допущения и ограничения; – бюджет проекта	Паспорт проекта: – наименование проекта участники; – основания для инициации; – цели; – задачи; – результаты; – критерии успеха; – период реализации; – риски; – взаимосвязь с другими проектами; – план контрольных событий проекта
Организационная структура проекта	Описывается и закрепляется в уставе проекта	Закрепляется в отдельных документах органа исполнительной власти (приказы, распоряжения)
Иерархическая структура работ	Является обязательным элементом концепции проекта	Не является обязательным элементом концепции проекта
Календарный план проекта	Календарный план, сетевой график	Календарный план-график
Матрица ответственности проекта	Является обязательным элементом концепции проекта	В паспорте проекта содержится информация о директоре проекта, руководителе проекта, участниках проекта
Бюджет проекта	Расходы, доходы и источники финансирования проекта	Расходы проекта, источники финансирования
Риски проекта	Создается реестр рисков проекта: определяются факторы, способные повлиять на достижение цели, идентифицируются риски, разрабатываются меры реагирования на риски, создается резервный фонд	Описываются в паспорте проекта: указываются факторы, ограничивающие исполнение проекта, идентифицируются риски

6. Бюджет проекта представляет собой реестр ожидаемых доходов по проекту, распределение доходов по статьям, реестр расходов проекта и источники финансирования.

7. Риски проекта — неопределенные условия или события, которые могут повлиять на результат проекта (как положительно, так и отрицательно) [10].

Концепция проекта, реализуемого в органах власти, в определенной степени отличается от концепции проекта, реализуемого в организации (хозяйствующем субъекте). В первую очередь данное отличие обусловлено целевой направленностью данного типа проектов. Так, основной целью проектов, реализуемых в коммерческих организациях, чаще всего является достижение какого-либо экономического эффекта (увеличение прибыли, оптимизация структуры расходов, увеличение объемов продаж и т.д.). В то же время целью проектов органов государственной власти или органов местного самоуправления чаще всего является достижение какого-либо социального эффекта (повышение уровня качества жизни населения на определенной территории, решение социальных проблем и т.д.).

Основные стандарты указанных ранее организаций были разработаны для коммерческих организаций, занимающихся реализацией проектов в разных отраслях экономики. Данные стандарты не в полной мере соответствуют специфике управления проектами в органах власти. Поэтому для управления проектами в органах власти начали разрабатываться отдельные стандарты (например, стандарт PRINCE Офиса кабинета министров Соединенного Королевства (The Office of Government Commerce), Дополнение к Руководству PMBOK для государственных проектов) [15].

При формировании концепции проекта и управлении проектами органам власти рекомендуется использовать Национальный стандарт Украины ДСТУ ISO 10006:2005 "Руководство по управлению качеством в проектах" [11]. Указанный стандарт содержит общие сведения об управлении проектами, в рамках которых не раскрывается специфика управления проектами в органах власти. Отдельные нормативные правовые акты Украины регламентируют разработку и реализацию отдельных видов проектов, исходя из их специфики [например: 12, 13].

В таблице 1 представлена сравнительная характеристика подходов к формированию концепции проекта в хозяйствующих субъектах и органах исполнительной власти.

Как видно, в рамках концепции проектов органов исполнительной власти недостаточное внимание уделяется таким элементам, как матрица ответственности, иерархическая структура работ и риски проекта.

Отсутствие документально закрепленной матрицы ответственности и иерархической структуры работ способствует размыванию границ ответственности исполнителей, непониманию со стороны участников команды своих ролей в проекте, стремлению переложить ответственность на других участников команды, а также к возможности "потери" одной или нескольких работ в проекте. В результате все это приводит к изменению сроков выполнения работ по проекту в сторону их увеличения, изменению бюджета проекта, что в конечном итоге сказывается на качестве результатов проекта.

Кроме того, в организации процесс обсуждения проектов позволяет учитывать и внедрять весь спектр участия сотрудников организации в зависимости от степени включенности в процесс планирования и реализации проектов: информирование — проведение консультаций — включенность в проект — сотрудничество — расширение возможностей за счет интеграции с другими проектами [8]. Такой спектр гражданского участия в реализации проектов органов государственной власти и местного самоуправления используется редко, несмотря на то, что "лестница гражданского участия" имеет успешный опыт реализации в публичных проектах в муниципальных образованиях Ирландии [7], Бразилии [8] и Латвии [9], а также

активно используется в партисипативном бюджетировании [14]. В Украине данная "лестница" ограничивается публичными слушаниями либо информированием о реализации проекта.

ВЫВОДЫ

Управление проектами в украинских органах власти на данный момент находится только на втором уровне зрелости, т. к. существует нормативно закрепленное структурированное описание процессов управления проектами [1], но отсутствуют единые стандарты управления проектами в органах исполнительной власти, учитывающие их специфику. Дальнейшее развитие процессов управления проектами в органах исполнительной власти приведет к переходу на третий уровень зрелости модели управления проектами при условии формирования методологии с учетом имеющейся специфики и учетом успешных международных практик.

Литература:

1. Acioly Jr.C. Reviewing urban revitalisation strategies in Rio de Janeiro: from urban project to urban management approaches // Geoforum. — 2011. — № 32. — P. 509—520.
2. Besner C., Hobbs B. The Perceived Value and Potential Contribution of Project Management // Practices to Project Success. Project Management Journal. — 2006. — № 37 (3). — P. 37—48.
3. Bredillet C.N., Turner J.R., Anbart F.T. Schools of Thought in Project Management // Research. Project Management Essential Reality for Business and Government. — 2007. — P. 389—396.
4. Crawford J.K. The Project Management Maturity Model // Information Systems Management. — 2006. — № 23 (4). — P. 50—58.
5. Crawford L., Pollack J. How generic are project management knowledge and practice? // Project Mangement Journal. — 2007. — № 38 (1). — P. 87—96.
6. Guide to Project Management ISO 21500:2012 [Электронный ресурс]. URL: https://projectmanagers.org/project-management-guide / (дата обращения 25 сентября 2015).
7. Hlodversdottira K.H., Ingasonb H.T., Jonassonc H.I. The Status of Project Management within a City Hall of a European Capital // Procedia — Social and Behavioral Sciences. — 2013. — № 74. — P. 305—315.
8. International Association for Public Participation, 2007. Spectrum of Public Participation [Электронный ресурс]. URL: http://c.ymcdn.com/sites/www.iap2.org/resource/resmgr/imported/IAP2%20Spectrum_vertical.pdf (дата обращения 20 сентября 2015).
9. Prilenska V., Liias R. Challenges of recent participatory urban design practices in Riga // Procedia Economics and Finance. — 2015. — № 21. — P. 88—96.
10. Американский национальный стандарт "Руководство к своду знаний по управлению проектами (Руководство PMBOK)". — Третье издание. PMI, 2004. — 388 с.
11. ДСТУ ISO 10006:2005 "Системи управління якістю. Настанови щодо управління якістю в проектах". — Київ: ДЕРСПОЖИВСТАНДАРТ України, 2007.
12. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. №2402 — VI // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — №12.
13. Наказ № 255 від 27.02.2012 Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Деякі питання проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства" [Электронный ресурс]. — Режим доступу: URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12 (дата обращения 03.10.2015).
14. Сентоме И., Херцберг К., Рёке А., Аллегретти Д. Партисипативный бюджет: разнообразие форм и моделей // Муниципалитет: экономика и управление. — 2013. — № 2 (5). — С. 5—23.
15. Сооляттэ А.Ю. Обзор международных и национальных стандартов по управлению проектами [Электронный ресурс]. — Режим доступа: URL: http://www.e-xecutive.ru/knowledge/announcement/1741540/ (дата обращения 03.10.2015).

References:

1. Acioly, Jr. C. (2011), "Reviewing urban revitalisation strategies in Rio de Janeiro: from urban project to urban management approaches", Geoforum, vol. 32, pp. 509—520.
2. Besner, C. and Hobbs, B. (2006), "The Perceived Value and Potential Contribution of Project Management", Practices to Project Success. Project Management Journal, vol. 37(3), pp. 37—48.
3. Bredillet, C. N. Turner, J. R. and Anbart, F. T. (2007), "Schools of Thought in Project Management", Research. Project Management Essential Reality for Business and Government, pp. 389—396.
4. Crawford, J. K. (2006), "The Project Management Maturity Model", Information Systems Management, vol. 23 (4), pp. 50—58.
5. Crawford, L. and Pollack, J. (2007), "How generic are project management knowledge and practice?", Project Mangement Journal, vol. 38 (1), pp. 87—96.
6. ProjectManagers.Org (2012), "Guide to Project Management ISO 21500:2012", available at: https://projectmanagers.org/project-management-guide / (Accessed 04 Jan 2016).
7. Hlodversdottira, K.H. Ingasonb, H.T. and Jonassonc, H.I. (2013), "The Status of Project Management within a City Hall of a European Capital", Procedia — Social and Behavioral Sciences, vol. 74, pp. 305—315.
8. International Association for Public Participation (2007), "Spectrum of Public Participation", available at: http://c.ymcdn.com/sites/www.iap2.org/resource/resmgr/imported/IAP2%20Spectrum_vertical.pdf (Accessed 04 Jan 2016).
9. Prilenska, V. and Liias, R. (2015), "Challenges of recent participatory urban design practices in Riga", Procedia Economics and Finance, vol. 21, pp. 88—96.
10. PMI (2004), Amerykanskyj natsyonal'nyj standart "Rukovodstvo k svodu znanyj po upravlenyiu proektamy (Rukovodstvo PMBOK)" [American National Standard "Guide to the Body of Knowledge Project Management (Guide PMBOK)"], 3-d ed., PMI, Newtown Square, USA.
11. DERSPOZhYVSTANDART (2007), DSTU ISO 10006:2005 "Systemy upravlinnia iakistiu. Nastanovy schodo upravlinnia iakistiu v proektakh" [DSTU ISO 10006: 2005 "Quality Management Systems. Guidelines for quality management in projects"], Kyiv DERSPOZhYVSTANDART Ukrainy.
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law "On public-private partnership", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, vol.12.
13. Ministry of Economic Development Ukraine (2012), Order "Some issues of analyzing the efficiency of public-private partnerships", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0399-12 (Accessed 04 Jan 2016).
14. Sentome, Y. Khertsberh, K. Rioke, A. and Allehretty, D. (2013), "Participatory budget: a variety of shapes and patterns", Munytsypalytet: ekonomyka y upravlenye, vol. 2 (5), pp. 5—23.
15. Sooliatte, A.Yu. (2012), "Review of international and national standards for project management", available at: http://www.e-xecutive.ru/knowledge/announcement/1741540/ (Accessed 04 Jan 2016).

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016 р.

УДК 354.1:504.062:631.95

Г. Б. Марушевський,
к. філос. н., старший викладач кафедри освіти дорослих,
Інститут перепідготовки та підвищення кваліфікації,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНУ ПОЛІТИКУ В ЄС ТА УКРАЇНІ

G. Marushevskyi,
PhD in Philosophy, Senior Lecturer, Department of Adult Education,
Institute of Retraining and Advanced Training, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

ENVIRONMENTAL POLICY INTEGRATION IN AGRICULTURAL POLICY IN EU AND UKRAINE

У статті досліджено практику інтеграції екологічної політики в спільну аграрну політику ЄС і здійснено аналіз нормативно-правових основ інтеграції екологічної політики в аграрну політику України. В Європейському Союзі реформування спільної аграрної політики супроводжується постійним зростанням уваги до питань безпеки харчових продуктів і збереження довкілля шляхом дотримання екологічних стандартів, збалансованого управління природними ресурсами та збалансованого розвитку сільських територій. В Україні стратегічні документи розвитку сільського господарства не повною мірою охоплюють сучасні тенденції інтеграції екологічної політики в аграрну політику та часто не враховують належним чином природоохоронні вимоги в процесі формування державної аграрної політики та стратегічного планування розвитку сільських територій. Інтеграція екологічної політики в аграрну політику є запорукою збалансованого розвитку сільського господарства в ЄС та Україні.

The article deals with the practice of environmental policy integration (EPI) in the EU Common Agricultural Policy (CAP) and the analysis of legal framework of EPI in the Ukraine's agrarian policy. In the EU, the CAP reform is accompanied by a permanent interest to food safety and environment issues through compliance with environmental standards, sustainable use of natural resources and sustainable rural development. In Ukraine, strategic documents on agricultural policy do not fully cover the current trend of environmental policy integration in agricultural policies and often do not properly take into account environmental requirements during formation of state agrarian policy and strategic planning of rural development. Environmental policy integration in agricultural policy is a key to sustainable development of agriculture in the EU and Ukraine.

Ключові слова: інтеграція, екологічна політика, аграрна політика, екологізація, збалансований розвиток.
Key words: integration, environmental policy, agricultural policy, greening, sustainable development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство на сучасному етапі його розвитку характеризується істотним впливом на довкілля. Збільшення площ полів і застосування сучасних методів ведення сільського господарства значно підвищили ризик виникнення ерозії грунтів. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на родючість і якість грунтів. Механізація сільського господарства призвела до руйнування багатьох елементів ландшафту, осушення заболочених ділянок і розорювання напівприродних пасовищ. Внаслідок інтенсивного застосування пестицидів і добрив та порушення сівозмін зменшилися багатство видів і різноманітність середовищ існування видів рослин і тварин. Інтенсивне використання мінеральних і органічних добрив та розведення великої рогатої худоби спричинили підвищення вмісту нітратів у грунтових водах і евтрофікації поверхневих вод.

В Україні аграрний сектор економіки за рівнем негативного впливу на довкілля нині можна порівняти з екологічно небезпечними промисловими галузями. За оцінками агроекологів, внесок агропромислового комплексу у забруднення та деградацію довкілля становить 35—40%, зокрема земельних ресурсів — понад 50%, поверхневих вод — 45—50% [1, с. 56]. Практика незбалансованого ведення сільського господарства є несприятливою для довкілля. Для України характерні: надмірний рівень сільськогосподарського освоєння територій (72%), критична розораність території (53,8%, для порівняння: у Великій Британії — 18,5%, США — 25, Угорщині — 37, Франції — 48%), недостатня площа лісів (15,7%) та еколого-стабілізуючих компонентів ландшафту (лісів, незайманих заплав, природних лук тощо — 37%). Частка еродованих земель в Україні становить 54,7% площі країни [2, с. 19]. Забруднення грунтів нітратами, хімічними речовинами, які використовують для захисту рослин, важкими металами, радіоактивними елементами знижує якість харчових продуктів, негативно впливає на здоров'я людей та загрожує біорізноманіттю. Розв'язання зазначених проблем потребує інтеграції екологічної складової в усі галузі сільського господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Принцип інтеграції екологічної політики в аграрну політику набув поширення в країнах ЄС, починаючи з Кардіффської стратегії [3], і знайшов своє відображення в офіційних документах ЄС, які стосуються реформування спільної аграрної політики [4—6], а також в аналітичних матеріалах [7]. В Україні інтеграцію екологічної політики розглядали переважно як процес "екологізації". Екологічні аспекти аграрної політики України досліджували О.В. Бігдан [8], О.Й. Вінська [9], О.Л. Попова [10], О.Г. Тараріко зі співавторами [11]. З огляду на необхідність імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є необхідність оцінити нормативно-правову базу інтеграції екологічної політики в аграрну політику України, зважаючи на досвід ЄС.

МЕТА СТАТТІ

Цілями статті є дослідження практики інтеграції екологічної політики в спільну аграрну політику ЄС і здійснення аналізу нормативно-правових основ інтеграції екологічної політики в аграрну політику України.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Концепція інтеграції екологічної політики використовується в західних країнах, починаючи з кінця 1980-х років. Її поява пов'язана з тим, що традиційна екологічна політика та законодавство у більшості випадків не можуть запобігти тиску на довкілля з боку різних галузей економіки. Однією з основних причин цього є те, що екологічні цілі та цінності мають нижчий пріоритет порівняно з питаннями економіки, фінансів, національної безпеки, трудових відносин, освіти та соціального забезпечення. Тому в рамках екологічної політики доводиться реагувати на негативні впливи на довкілля замість того, щоб формувати такі галузеві політики, які б сприяли зменшенню впливу на довкілля.

В Європейському Союзі принцип інтеграції екологічних питань у розроблення та застосування інших видів політики ЄС був закріплений у 1997 р. "Договором про створення ЄС" (Амстердамський договір), що надало цьому принципу статус керівного принципу ЄС. Особливість принципу інтеграції екологічної політики полягає в тому, що він стосується не лише екологічної політики, а й усього європейського права, адже застосовується до всіх дій і політики ЄС.

На загальноєвропейському рівні інтеграція екологічних вимог в усі сфери політики ЄС вперше була озвучена на засіданні Європейської Ради в Кардіффі у 1998 р. Згодом в ЄС почали розробляти стратегії інтеграції екологічних питань в галузеві політики, які отримали назву Кардіффських стратегій. У першу чергу було розроблено стратегії інтеграції для сільського господарства, енергетики та транспорту. У 1999 р. у рамках Кардіффського процесу було прийнято "Стратегію інтеграції екологічних аспектів та збалансованого розвитку в спільну аграрну політику" [3]. У цій стратегії велику увагу було приділено використанню під час реформування спільної аграрної політики ЄС заходів, що стосуються довкілля. Вона підкреслила ключову роль держав-учасниць у впровадженні заходів політики інтеграції.

В Європейському Союзі сфера сільськогосподарського виробництва та торгівлі сільгосппродукцією регулюється спільною аграрною політикою (Common Agricultural Policy), започаткованою у 1962 р. Ця політика є однією з найважливіших (охоплює 98% сільськогосподарських товарів) і найвитратніших (понад 40% бюджету ЄС) сфер діяльності ЄС. Інтеграція екологічних аспектів у спільну аграрну політику спрямована на запобігання небезпеці деградації довкілля та підвищення збалансованості агроекосистем. Діяльність в агросфері спрямовується на охорону, захист і поліпшення якості води, повітря та грунтів, збереження біорізноманіття й ландшафтів. Бажаний зв'язок між сільським господарством і довкіллям має базуватися на понятті "збалансоване сільське господарство". Це означає, що управління природними ресурсами має здійснюватися так, щоб ці ресурси можна було використовувати і в майбутньому.

Базові засади реформування спільної аграрної політики були закладені в 1999 р. у програмі "Порядок денний 2000" (Agenda 2000), спрямованій на обмеження витрат і зміщення акцентів на безпеку харчових продуктів, розвиток села та збереження довкілля. Програма передбачала перехід від цінової підтримки продукції сільського господарства до запровадження прямих виплат фермерам, як форму допомоги і засіб заохотити сільгоспвиробників дотримуватися харчових і екологічних норм. Умовами отримання прямих платежів були такі:

— виробництво сільськогосподарської продукції, безпечної для здоров'я людей;

— виробництво сільськогосподарської продукції, безпечної для здоров'я рослин і тварин;

— утримання земель у доброму сільськогосподарському та екологічному стані;

— утримання тварин у належних умовах.

У 2010 р. Європейська Комісія опублікувала Комюніке "Спільна аграрна політика до 2020 року: назустріч продовольчим, природно-ресурсним і територіальним викликам майбутнього" [4]. Були визначені три основні цілі майбутнього розвитку спільної аграрної політики:

— життєздатне виробництво продуктів харчування (створення безпечних і достатніх запасів продовольства);

— збалансоване управління природними ресурсами та дії щодо зміни клімату;

— збалансований територіальний розвиток.

Нині спільна аграрна політика визначає три пріоритетні сфери діяльності, спрямовані на захист і зміцнення сільськогосподарської спадщини ЄС [5]:

— біорізноманіття та збереження і розвиток "природних" систем сільського та лісового господарства і традиційних сільськогосподарських ландшафтів;

— управління використанням природних ресурсів;

— протидія наслідкам зміни клімату.

Спільна аграрна політика забезпечує сумісність своїх правил з екологічними вимогами, а також сприяння заходами політики розвиткові сільського господарства та збереженню довкілля у сільській місцевості.

Остання реформа спільної аграрної політики була проведена у 2013 р. Вона розрахована на період з 2014 р. до 2020 р. Зокрема ця реформа визначає правила надання сільськогосподарських субсидій в країнах-членах

ЄС. Однією з головних новел реформи спільної аграрної політики стала "екологізація" (greening), спрямована на те, що зробити виплати фермерам більш екологічно дружніми. Ядром нової політики стала спрямованість на забезпечення як приватних, так і спільних благ (якими, зокрема, є екосистемні послуги). Інтеграція екологічних міркувань у спільну аграрну політику базується на забезпеченні збалансованого ведення сільського господарства, уникненні екологічно шкідливої діяльності та забезпеченні стимулів для підтримання спільних благ і екосистемних послуг.

Екологізація спільної аграрної політики базується на двох принципах: "забруднювач платить" і "постачальник отримує". Відповідно до принципу "забруднювач платить" фермери мають дотримуватися обов'язкових екологічних вимог. Вони зобов'язані зберігати свої землі в хорошому сільськогосподарському і екологічному стані та поважати стандарти екологічної безпеки й безпеки харчових продуктів, а також фітосанітарні стандарти та стандарти здоров'я тварин. Порушення екологічних вимог може призвести до зменшення або припинення прямих виплат, а також до накладання штрафів. Принцип "постачальник отримує" передбачає надання додаткових виплат фермерським господарствам, які беруть на себе добровільні зобов'язання щодо збереження довкілля.

З метою екологізації аграрної політики запроваджуються прямі зелені платежі, які мають складати 30% від усієї суми прямих виплат сільськогосподарським виробникам з бюджету [6]. Для цього фермери мають впроваджувати такі заходи:

— диверсифікація сільськогосподарських культур (для фермерів, земельний фонд яких перевищує 10 га, необхідно вирощувати мінімум дві культури для орних площ від 10 до 30 га та мінімум 3 культури для орних площ понад 30 га);

— утримання постійних пасовищ;

— виведення з обороту 5% сільськогосподарських земель з присвоєнням їм статусу "особливо значущих екологічних територій" (землі під паром, закрайки полів, посадки, буферні смуги тощо); це поширюється на підприємства, які обробляють більше 15 га орних земель.

Крім того, близько 30% бюджету програм розвитку сільських районів має спрямовуватися на допомогу фермерам, які здійснюють агроекологічні заходи, підтримують органічне землеробство, реалізують проекти, здійснюють заходи, пов'язані з екологічними інвестиціями, тощо.

Загалом, в європейських країнах застосовують такі інструменти інтеграції екологічної політики в аграрну політику [7, с. 61—66]:

1. Законодавчі інструменти. Прикладом застосування цих інструментів може бути Директива ЄС щодо нітратів (ЄС 91/676), яка вимагає, щоб усі фермери здійснювали на добровільній основі заходи зі зменшення вмісту нітратів у грунтах. Іншим прикладом є вимога у законодавстві з ГМО щодо наявності спеціального маркування для продуктів, які містять ГМО.

2. Економічні інструменти. Це, наприклад, податки на пестициди та інші сільськогосподарські отрутохімікати, податки на водокористування. Економічні інструменти можуть впливати на характер виробництва та споживання з метою пропаганди органічної продукції (наприклад, диференціація податку на додану вартість, еко-маркування). Фіскальні інструменти (податки, платежі, збори) можна використовувати для фінансування екологічних фондів, які можуть підтримуватимуть агроекологічні проекти.

3. Реформа субсидування. Сільськогосподарські субсидії мають надавати за умови виконання природоохоронних критеріїв. Наприклад, перехід спільної аграрної політики ЄС від підтримання цін до підтримання прямих доходів може створити можливість для застосування більш екологічно дружніх методів або створити переваги для деяких типів ведення сільського господарства (наприклад, для органічного землеробства). Дотримання природоохоронних стандартів і правил захисту тварин також може бути умовою будь-яких прямих виплат фермерам.

4. Агроекологічні програми і програми розвитку сільських районів з сильними природоохоронними критеріями. В районах з особливими вимогами до охорони довкілля допомогу фермерам спрямовують на стимулювання використання таких методів, які не шкодять довкіллю і водночас забезпечують дохід фермерам.

5. Раціональні методи ведення сільського господарства. Ці методи є різними в різних країнах і регіонах залежно від біологічних і географічних особливостей території і конкретних характеристик сільськогосподарської галузі. Загалом використовують такі методи, як регулювання вмісту поживних речовин, ведення лучного господарства, захист водних шляхів і середовищ існування диких тварин, запобігання надмірному випасу, регулювання використання поживних добавок, запобігання забрудненню, утримання живих огорож, органічне землеробство тощо.

6. Інституційні інструменти. Наприклад, можна налагодити плідне співробітництво між міністерствами охорони довкілля та сільського господарства.

В Україні процес інтеграції екологічної політики розглядають переважно як процес "екологізації", під яким розуміють процес постійного і послідовного запровадження правових, економічних, технічних, технологічних і управлінських рішень, які дозволяють підвищувати ефектив-ність використання природних ресурсів, поліпшувати чи зберігати якість довкілля.

Заходи з екологізації сільськогосподарського виробництва та питання охорони довкілля знайшли своє місце в чинних стратегічних документах серед пріоритетів аграрної політики та шляхів їх досягнення. Разом з тим, чинні стратегічні та програмні документи не повною мірою охоплюють сучасні тенденції щодо впровадження еколого-інвестиційної політики та переходу до "зеленої" економіки в аграрній галузі, не враховують проблеми зміни клімату, внесок сільського господарства у зростання викидів парникових газів і впровадження заходів щодо їх скорочення тощо.

У чинних державних програмах розвитку аграрної сфери екологічні аспекти мають переважно декларативний характер без наведення необхідної конкретики, зокрема, не визначено терміни реалізації завдань, пріоритетність і етапність реалізації, не встановлено чітких екологічних індикаторів, за якими можна відстежувати успішність досягнення цілей екологічної складової. Не-

достатність фінансових ресурсів також ускладнює вирішення поставлених завдань з охорони довкілля.

У Законі України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV зазначається, зокрема, що основні засади державної аграрної політики спрямовані на забезпечення сталого (збалансованого) розвитку аграрного сектору національної економіки. У цьому документі встановлено 13 пріоритетів державної агарної політики, але серед них немає інтеграції екологічної політики.

Разом з тим, зазначається, що одним із шляхів реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики є розвиток земельних відносин, який передбачає:

— впровадження і фінансове забезпечення загальнодержавних програм використання та охорони земель, зокрема зменшення розораності земель, системи захисту їх від водної й вітрової ерозії, відтворення і підвищення родючості грунтів, агролісомеліорації та меліорації земель, рекультивації порушених земель, стандартизації та нормування у сфері охорони земель;

— запровадження ефективної системи охорони родючості грунтів та системи моніторингу грунтів, проведення суцільної агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення.

Іншим шляхом досягнення пріоритетів державної аграрної політики є підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного сектору, який передбачає, зокрема:

— сприяння впровадженню ресурсозберігаючих, безпечних і екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства;

— створення умов для технічного переоснащення заводів сільськогосподарського машинобудування для випуску техніки, яка забезпечуватиме впровадження сучасних, високопродуктивних і ресурсозберігаючих технологій в агропромислове виробництво.

Основною метою "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року", затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158, є забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності.

Одним з основних завдань Програми є створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення. Зокрема у підрозділі "Охорона і підвищення родючості грунтів, екологізація сільськогосподарського виробництва" зазначено, що державна політика спрямовується на вирішення питань забезпечення охорони земель, підвищення родючості грунтів та екологічної безпеки сільських територій.

Програма також містить підрозділ "Формування агроекологічного іміджу України", в якому передбачаються такі заходи:

— здійснити організаційно-правові та економічні заходи щодо впровадження ресурсоощадних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки;

— впровадити механізми стимулювання екологічного розвитку сільського господарства, створення умов для відновлення родючості грунтів, водних та інших природних ресурсів;

— сприяти ціноутворенню з урахуванням екологічності продукції;

— створити систему постійного аудиту дотримання технолого-екологічних вимог і стандартів господарювання;

— забезпечити ефективну передачу через систему аграрної спеціальної освіти, консультації сільськогосподарських товаровиробників та дорадчі служби інформації про методи і способи агроекологічної діяльності;

— розробити проект Національного кодексу сталого агрогосподарювання, забезпечити впровадження базових агроекологічних вимог і стандартів та контролю за їх дотриманням як умови надання товаровиробникам бюджетної підтримки;

— унормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації;

— сформувати інформаційний простір для постачання на зовнішній ринок екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 121-р "Про схвалення Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року" передбачається забезпечення охорони довкілля та екологічної безпеки в результаті:

— виведення з інтенсивного обробітку деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених сільськогосподарських угідь;

— розвитку органічного сільськогосподарського виробництва;

— організації, розроблення та забезпечення виконання планів використання земельних, лісових та водних ресурсів;

— оптимізації землекористування внаслідок удосконалення системи реєстрації прав власності на землю та інше нерухоме майно, формування ринкових земельних відносин.

У 2015 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України за підтримки багатьох міжнародних організацій розробило проект "Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015—2020 роки" [12]. Мета стратегії полягає у підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства та сприянні збалансованому (сталому) розвитку сільських територій відповідно до міжнародних і європейських стандартів. Стратегія визначає 10 стратегічних пріоритетів.

У рамках стратегічного пріоритету 10 "Захист довкілля та управління природними ресурсами, зокрема лісовим та рибним господарством", передбачено реалізацію п'яти напрямів: 1) вода, земля пестициди, нітрати та мінімальні екологічні стандарти, 2) розвиток органічного сільськогосподарського виробництва та ринку, 3) лісове господарство, 4) біоенергетика та 5) рибне господарство. Головною метою напряму 10.1 є поетапна інтеграція екологічних питань в сільськогосподарське виробництво. При цьому значна увага приділяється перспективам впровадження основного принципу спільної агарної політики ЄС щодо інтеграції екологічних проблем у сільськогосподарське виробництво.

Прийняття та імплементація Стратегії сприятиме розвитку збалансованого сільського господарства, за-

хисту довкілля та збалансованому розвитку сільських територій, а також наближатиме практику землеробства в Україні до реалізації кращих європейських практик ведення сільського господарства.

ВИСНОВКИ

1. В Європейському Союзі реформування спільної аграрної політики супроводжується постійним зростанням уваги до питань безпеки харчових продуктів і збереження довкілля шляхом дотримання екологічних стандартів, збалансованого управління природними ресурсами та збалансованого розвитку сільських територій.

2. В Україні стратегічні документи розвитку сільського господарства не повною мірою охоплюють сучасні тенденції інтеграції екологічної політики в аграрну політику та часто не враховують належним чином природоохоронні вимоги в процесі формування державної аграрної політики та стратегічного планування розвитку сільських територій.

3. Інтеграція екологічної політики в аграрну політику є запорукою збалансованого розвитку сільського господарства в Європейському Союзі та Україні.

Література:

1. Дегодюк Є.Г. Еколого-техногенна безпека України / Є.Г. Дегодюк, С.Є. Дегодюк. — К.: ЕКМО, 2006. — 306 с.

2. Фурдичко О.І. Сучасний стан агроландшафтів України / О.І. Фурдичко // Екологічний вісник. — 2014. — № 1. — С. 19—20.

3. Council strategy on environmental integration and sustainable development in the Common Agricultural Policy established by the Agricultural Council [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/et/ uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/13078.en9.htm

4. The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. — COM(2010) 672 final [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672: FIN:en:PDF

5. European Commission: Agriculture and Environment [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/envir/index_en.htm

6. European Commission: Agriculture and Rural Development: Greening [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/greening/index_en.htm

7. Интеграция экологической политики (ИЭП): теория и практика в регионе ЕЭК ООН. — М.: Центр "Эко-Согласие", 2003. — 266 с.

8. Бигдан О.В. Формирование экологической политики в сельском хозяйстве Украины: управленческий аспект / О.В. Бигдан // Фундаментальные исследования. — 2013. — № 4. — С. 1176—1180.

9. Вінська О.Й. Особливості механізму екологізації спільної аграрної політики ЄС / О.Й. Вінська // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — Вип. 7. — С. 25—28.

10. Попова О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014—2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О.Л. Попова // Економіка АПК. — 2013. — № 12. — С. 89—96.

11. Тараріко О. Г. Збалансоване управління природно-ресурсним потенціалом агросфери України за принципами конвенцій Ріо / О.Г. Тараріко, О.В. Сиротенко, Т.В. Ільєнко, Т.Л. Кучма // Агроекологічний журнал. — 2015. — № 1. — С. 21—36.

12. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. — Проект 26 жовтня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/16025

References:

1. Degodyuk, Ye.G. and Degodyuk, S.Ye. (2006), Ekologo-tekhnogenna bezpeka [Environmental and technological safety], EKMO, Kyiv, Ukraine.

2. Fuddychko, O.I. (2014), "Current state of Ukraine's agro-landscapes", Environmental bulletin, no. 1, pp. 19—20.

3. The official site of European Council (1999), "Council strategy on environmental integration and sustainable development in the Common Agricultural Policy established by the Agricultural Council", available at: http://www.consilium.europa.eu/et/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/13078.en9.htm (Accessed 27 January 2016).

4. The official site of European Commission (2010), "The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future", COM(2010) 672 final, available at: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0672:FIN:en:PDF (Accessed 27 January 2016).

5. The official site of European Commission (2016), "Agriculture and Environment", available at: http://ec.europa.eu/agriculture/envir/index_en.htm (Accessed 27 January 2016).

6. The official site of European Commission (2016), "Agriculture and Rural Development: Greening", available at: http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/greening/index_en.htm (Accessed 27 January 2016).

7. Eco-Accord Centre (2003), Integratsiya ekologicheskoi politiki (IEP): teoriya i praktika v regione EEK OON [Environmental policy integration (EPI): theory and practice in the UNECE region], Eko-Soglasie, Moscow, Russia.

8. Bigdan, O.V. (2013), "Formation of environmental policy in agriculture of Ukraine: administrative aspect", Fundamental Research, no. 4, pp. 1176—1180.

9. Vinska, O.Yo. (2015), "Peculiarities of greening mechanism of EU Common Agricultural Policy", Globalni ta natsionalni problemy ekonomiky, vol. 7, pp. 25—28.

10. Popova, O.L. (2013), "New priorities of EU Common Agricultural Policy for 2014—2020: strategic orienteers for agricultural development in Ukraine", Ekonomika APK, no. 12, pp. 89—96.

11. Tarariko, O.G. Syrotenko, O.V. Il'yenko, T.V. and Kuchma, T.L. (2015), "Sustainable management of agricultural natural and resource potential in Ukraine according to principles of Rio Conventions", Agroecological Journal, no. 1, pp. 21—36.

12. The official site of Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2015), "Strategy for agriculture and rural development in Ukraine 2015—2020", draft 26 October 2015, available at: http://minagro.gov.ua/en/node/15990 (Accessed 27 January 2016).

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 351.773.13

А. М. Пугач,
к. т. н., доцент кафедри сільськогосподарських машин,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

A. Pugach,
Candidate of Technical Sciences, reader, reader Dept. of agricultural machinery,
Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics

SPECIFICITY OF REALIZATION OF SCIENTIFIC STATE REGULATION THE AGRICULTURAL SECTOR AT THE REGIONAL LEVEL

Розглянуто завдання наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні. Визначено основні завдання інноваційного розвитку в аграрному секторі. Запропоновано засади розробки стратегії розвитку аграрного сектору на регіональному рівні. Обгрунтовано доцільність створення регіональної технологічної платформи. Запропоновано пріоритетні напрями наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні.

The problems of scientific support of state regulation of the agricultural sector at the regional level. The main task of innovative development in the agricultural sector. It proposed a framework development strategy for the agricultural sector at the regional level. The expediency of establishing a regional technology platform. Proposed priority directions of scientific support of state regulation of the agricultural sector at the regional level.

Ключові слова: державне регулювання, інноваційний розвиток, аграрний сектор, регіональна технологічна платформа, регіон, регіональний рівень, сільське господарство.

Key words: state regulation of innovation development, agriculture, regional technology platform, the region, the regional level, agriculture.

ВСТУП

Ефективний інноваційний розвиток аграрного сектору грунтується на впливу великої кількості чинників зовнішнього і внутрішнього характеру. Внутрішня середа розвитку аграрного сектору насамперед складається з комплексу взаємопов'язаних елементів розвитку виробничої діяльності. Сучасний аналіз організації інноваційної діяльності аграрного сектору повинен включати оцінку багатьох чинників і показників розвитку аграрного виробництва. Система чинників, які впливають на наукове забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні, повинна включати показники технологічного та організаційно-економічного порядку.

Основною конкурентною перевагою України є потужний, незважаючи на всі останні потрясіння, аграрно-природний потенціал: наявність великих земельних угідь, у тому числі найбільш родючих чорноземів, забезпеченість водними ресурсами, різноманітність природно-кліматичних зон. Головними ж проблемами розвитку аграрного сектора економіки нашої країни є технологічне відставання в багатьох галузях і регіонах; хронічний диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та засоби для її виробництва; нерозвинена соціальна інфраструктура села, що призводить до відтоку сільського населення в більшості регіонів України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Стійкий економічний розвиток аграрного сектору України є неможливим без використання і стимулювання досягнень фундаментальних, технічних і прикладних наук, впровадження сучасних високих технологій, активізації всіх елементів науково-технічної сфери аграрного сектору на регіональному рівні. Першочерговим завданням реалізації наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні має бути формування регіональних та галузевих інноваційних систем як найважливішого чинника підвищення розвитку конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників аграрної продукції на внутрішньому і світовому ринках. Тому в роботі ставиться завдання визначити специфіку реалізації наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток аграрного ресурсного потенціалу України на регіональному рівні визначає можливості його розвитку за допомогою використання всього комплексу територіальних ресурсів, географічного положення в інтересах підвищення якості життя населення регіону, виявлення особливостей існуючої та перспективної структури його розвитку.

Сутність аграрного ресурсного потенціалу України на регіональному рівні пов'язана із забезпеченням прогресу в розвитку продуктивних сил, виробничих відносин і надбудови. Соціально-економічний розвиток аграрного потенціалу на регіональному рівні не може бути постійною величиною, оскільки він знаходиться в залежності від тих фундаментальних кількісних і якісних змін, які відбуваються в суспільстві в цілому. Іншими словами, соціально-економічний потенціал регіону, будучи складовою частиною всього комплексу національної економіки, існує в системі такого комплексу на основі діалектики співвідношення частини і цілого, закономірностей розвитку соціально-економічного потенціалу взагалі і конкретних його проявів на регіональному рівні. Все це відображає спрямованість на виявлення резервів і застосування якісних факторів регіонального зростання, залежного від взаємодії продуктивних сил, виробничих відносин і надбудови.

Функціонування соціально-економічного розвитку регіонів включає взаємодію всіх елементів регіонального відтворення, що свідчить про важливість детального його аналізу в процесі проведення модернізації.

Основними завданнями наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні на даний момент мають бути:

— формування та розвиток інноваційної інфраструктури в аграному секторі;

— становлення організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного сектору;

— вдосконалення форм, способів організації та стимулювання інноваційної діяльності в аграрному виробництві.

У найближчі роки мають бути проведені кардинальні реформи науково-технічної сфери аграрного сектора на регіональному рівні, створена база і основні елементи національної та галузевої інноваційної системи, сформований ефективний економічний механізм впровадження інновацій. Так, в частині сільського господарства необхідно одночасне вирішення як мінімум трьох найважливіших завдань: стимулювання інноваційних пропозицій з боку аграрної науки, підвищення сприйнятливості до інновацій самого сільського господарства, формування ефективної системи взаємодії науки і виробництва.

Крім власних науково-технічних розробок, у сучасних умовах важливим завданням інноваційного розвитку в аграрному секторі є запозичення прогресивних ідей, новацій та інновацій в інших країнах. Це також тісно пов'язане з побудовою національної інноваційної системи — мережі інститутів, установ та організацій у громадському та приватному секторах, що ініціюють, запозичують, імпортують та адаптують інноваційні технології з метою підвищення науково-технічного рівня вітчизняного виробництва. З цих позицій інновації є як визначальними факторами подолання поточних кризових явищ, так і стратегічним ресурсом довгострокового розвитку і вбудовування вітчизняної економіки до нового світового технологічного укладу [1, с. 11].

На шляху вирішення кожного з зазначених нами завдань існують значні бар'єри та перешкоди. Аграрна наука за роки кризи мимоволі втратила значну частину свого інтелектуального та кадрового потенціалу: була різко ослаблена, зокрема, система зональних інститутів, дослідних станцій, науково-виробничих та випробувальних господарств, тисячами напрямів пов'язують дослідні установи з виробництвом, які дозволяють ефективно впроваджувати наукові досягнення і поширювати передовий досвід.

Узагальнення наукових досліджень дозволило виділити і класифікувати фактори, що роблять негативний і позитивний вплив на інноваційний розвиток аграрного сектору на регіональному рівні.

Виходячи з наявності негативних факторів і обмежених ресурсів, пріоритетним має стати державна підтримка фундаментальних досліджень і найважливіших прикладних розробок, орієнтованих на швидку віддачу, а також залучення інвесторів до сільськогосподарського виробництва, що відповідає завданню організації інноваційної діяльності. У перспективі ж слід посилити дослідження з землеробства, екологічного випробування видового і сортового різноманіття, земельних відносин, економіки і управління аграрним сектором.

Сьогодні необхідно розробити стратегічний підхід планування розвитку аграрного виробництва, заснований на програмно-цільових методах управління, який і на рівні регіонів, і на рівні держави використовується при формуванні програм відтворення аграрного сектору недостатньо ефективно.

При розробці стратегії розвитку аграрного сектору на регіональному рівні необхідно виявити проблеми, що стоять перед сільським господарством і продовольчим ринком регіону, сформувати сильні і слабкі сторони учасників ринкових відносин у системі аграрного бізнесу. Для цього слід скористатися сучасним методом стратегічного аналізу за методикою SWOT.

На нашу думку, враховуючи важливість аграрної складової національного господарства для розвитку регіонів, треба розробити нову стратегію розвитку аграрного сектору, в основі якої має бути створення умов для мобілізації внутрішніх і збільшення припливу зовнішніх інвестиційних ресурсів до аграрного виробництва, інноваційної інфраструктури галузі, залучення фінансових ресурсів, нових технологій і управлінської майстерності в конкретні інвестиційні проекти для сталого розвитку аграрного сектору на регіональному рівні.

Найбільш прийнятним етапом розробки стратегії розвитку аграрного сектору на регіональному рівні можна вважати сценарій інноваційного розвитку, орієнтований на якісний рівень економічного зростання виробництва. Перехід на такий шлях можливий тільки при максимальній активній реалізації державної аграрної політики на державному та регіональному рівнях.

Варіант інноваційного розвитку припускає прискорене освоєння інноваційних чинників технологічної, управлінської, економічної та соціальної сфер аграрного сектора. Він має забезпечити інтенсивне зростання виробництва аграрної продукції в регіонах — до рівня раціональних норм споживання. Зазначений варіант розвитку грунтується на високих темпах оновлення як виробничої, так і організаційної структури аграрного виробництва, реформування всієї системи управління. На зазначеній основі будуть створені передумови для підвищення продуктивності праці, стабілізації та зростання фондовіддачі.

Інноваційний розвиток аграрного сектору на регіональному рівні з урахуванням його інвестиційної привабливості може бути заснований на застосуванні кредитного механізму. Реалізація нового механізму кредитування аграрного бізнесу може бути проведена на основі такої структури, як регіональний фонд підтримки аграрного бізнесу. При цьому в якості забезпечення повернення кредиту можуть бути надані окремі види виконання зобов'язань, такі як застава, порука, банківська гарантія. Розмір плати за користування кредитними коштами повинен залежати від розміру і терміну кредиту.

Необхідно сформувати систему управління, яка забезпечить скоординовану роботу всіх учасників кредитно-гарантійної схеми, при цьому необхідно виділити першочергові заходи, які забезпечують:

— прискорене освоєння лізингу, венчурного інвестування;

— формування технологічних майданчиків;

— гарантії великих підприємств, які зацікавлені в інтеграційних зв'язках з новими учасниками аграрного бізнесу;

— використання майна неефективних і неплатоспроможних підприємств в якості джерела ресурсного за-

безпечення належного аграрного бізнесу та створення об'єктів його сучасної інфраструктури.

Окремо слід підкреслити значимість вдосконалення системи страхування. Даний напрям відіграє значну роль зважаючи на багато ризиків, які виникають при реалізації інноваційних проектів. У цьому зв'язку для інтенсивного шляху розвитку сільського господарства регіону доцільно, щоб уряд на регіональному рівні мінімізував частину ризиків. Це можливо шляхом страхування проектів, що реалізуються на основі інноваційних розробок. Для залучення інвесторів до реалізації інноваційного проекту в аграрному секторі страхова сума виділяється з коштів Фонду страхування і резервується на депозиті в банку.

Вибір головних пріоритетів розвитку аграрного сектору на регіональному рівні повинен здійснюватися за допомогою стратегічного планування розвитку регіону. Одним з дієвих інструментів реалізації принципів такого планування стає нормативна база індикативного планування. В основу методології індикативного планування повинна бути покладена концепція стійкого відтворення і збалансованого саморозвитку многоресурсних систем регіону.

Регіональна технологічна платформа є формою реалізації приватно-державного партнерства, способом мобілізації можливостей і взаємовигідного співробітництва зацікавлених сторін (держави, бізнесу, науки, освіти, споживачів) та інструментом розробки та реалізації інноваційної політики для підтримки інноваційного розвитку та технологічної модернізації аграрного сектору в частині вирішення проблем продовольчої безпеки, здорового харчування населення та раціонального природокористування.

Регіональна технологічна платформа є об'єднанням на основі реалізації принципів добровільності та рівноправності учасників, організацій будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у тому числі державних установ, професійних об'єднань, асоціацій недержавних організацій, наукових організацій, для вирішення проблем продовольчої безпеки, здорового харчування населення, раціонального природокористування [2, с. 193].

Метою створення регіональних технологічних платформ є:

— об'єднання зусиль бізнесу, держави та науки;

— формування високоефективних технологій розведення, вирощування та переробки продукції рослинництва, тваринництва та рибництва з випуском нових конкурентоспроможних харчових та кормових продуктів;

— впровадження системи зберігаючого землеробства;

— розвиток сучасного вітчизняного виробництва харчових продуктів здорового харчування, включаючи збагачені незамінними нутрієнтами харчові продукти, продукти функціонального призначення, спеціалізовані лікувальні та профілактичні продукти;

— моніторинг стану харчування населення та оцінки ризику розвитку розповсюджуваних аліментарно-залежних захворювань з урахуванням особливостей харчування в окремих регіонах;

— вдосконалення методів діагностики, профілактики хвороб та лікування сільськогосподарських тварин;

— підвищення екологічної безпеки сільського господарства, хімічних та харчових виробництв, у тому числі вирішення проблем комплексної переробки продуктів та відходів;

— моделювання та розробка енергозберігаючих технологій сільгосптехніки та обладнання харчових і переробних виробництв;

— розробки технології одержання і переробки полімерних композитів для харчової промисловості та сільського господарства, в т. ч. для біорозкладаної тари та упаковки;

— вдосконалення підготовки кваліфікованих працівників і розвитку кадрового потенціалу в аграрному секторі;

— вдосконалення економічних механізмів аграрного сектора та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій;

— створення і розвиток комунікативних інструментів та нормативно-правового регулювання за напрямками реалізації технологічної платформи.

На жаль, в Україні немає жодних правових підстав для створення технологічних платформ, тому українські національні технологічні платформи (УНТП) нині перебувають у зародковому стані. Проте науковці з університетів та установ НАН України активно обговорюють цю проблему й ініціюють створення в нашій державі цих інноваційних структур.

ВИСНОВКИ

Отже, головними пріоритетними напрямками наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні сьогодні є: впровадження нових високопродуктивних, ресурсозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням природно-кліматичних зон регіонів; підтримка та стимулювання товаровиробника, підвищення рівня ефективності використання коштів державної підтримки; створення особливих економічних зон агропромислового типу; створення та розвиток інтегрованих структур (великих агрофірм, холдингів та ін.); стимулювання розвитку особистих підсобних господарств і малих форм господарювання в агропромисловому комплексі; формування технологічної платформи модернізації галузі; розвиток лізингу для зміцнення матеріально-технічної бази товаровиробників, підвищення технічного оснащення та технологічного переоснащення аграрного сектору; розвиток центрів наукового забезпечення аграрного сектору та інноваційних структур зі створення та освоєння нововведень в сільському господарстві; розвиток мережі бізнес-інкубаторів (технопарків) як підготовчих майданчиків для малих підприємств в аграрному секторі; впровадження сучасних методик з організації підготовки та перепідготовки кадрів для аграрного сектору.

Реалізація комплексу запропонованих пріоритетних напрямків наукового забезпечення державного регулювання розвитку аграрного сектору на регіональному рівні повинна також включати розвиток регіональних технологічних платформ, що дозволить забезпечити вихід України на більш значимі позиції на світовому ринку.

Література:

1. Клокар О.О. Формування заходів ефективної державної підтримки відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки / О.О. Клокар // Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка. — 2014. — Вип. 36. — С. 10—16.

2. Ільчук О.М. Наукові засади державного регулювання аграрної сфери в умовах підвищених ризиків / О.М. Ільчук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2013. — Вип. 181 (4). — С. 193—199.

References:

1. Klokar, O.O. (2014), "Formation of effective measures of state support for the reproduction of the resource potential of the agricultural sector", Vcheni zapiski universitetu "KROK". Seriya: Ekonomika, vol. 36, pp. 10—16.

2. Ilchuk, O.M. (2013), "Scientific bases of state regulation of the agrarian sector in the conditions of high risks", Naukoviy visnik Natsionalnogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukrayini. Ser.: Ekonomika, agrarniy menedzhment, biznes, vol. 181 (4), pp. 193—199.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2016 р.

УДК 351.86

О. М. Відлер,
аспірант, Академія муніципального управління

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

O. Wydler,
PhD student of Academy of Municipal Management

THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION OF MECHANISM OF STATE MANAGEMENT IN THE SPHERE OF COMBATING ILLEGAL MIGRATION

У статті зазначено, що сьогоднішня система забезпечення європейської безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону Європейського Союзу виявилася неготовою ефективно протистояти великої кількості мігрантів. З'ясовано, що до кінця 2014 року, за даними ООН, число вимушених переселенців в світі досягло 59,5 млн чоловік. Розкрито зміст теоретичних аспектів державного управління у сфері безпеки державного кордону. Встановлено, що перед Україною стоять зовнішні і внутрішні виклики та загрози національній безпеці України у сфері нелегальної міграції, які безпосередньо пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України та європейською міграційною кризою. Доведено необхідність вдосконалення механізмів державного управління у цій сфері що дозволить забезпечити ефективну реалізацію державної міграційної політики та політики національної безпеки з питань протидії нелегальній міграції.

The article stated that today's system of European security in the sphere of protection of state border of the European Union was unprepared to effectively counter a large number of migrants. It was found that by the end of 2014, according to UN data, the number of forced migrants in the world increased to 59.5 million people. The content of the theoretical aspects of public administration in the sphere of security of the state border. It is established that Ukraine faces external and internal challenges and threats to national security of Ukraine in the sphere of illegal migration, are directly related to the military aggression of Russian Federation against Ukraine and the European migration crisis. It proves a necessity of perfection of mechanisms of state control in this sphere that will allow to ensure effective implementation of the state migration policy and national security policy on combating illegal migration.

Ключові слова: міграційна політика, державне управління, механізми державного управління, національна безпека, міграція, нелегальна міграція.

Key words: migration policy, public administration, mechanisms of public administration, national security, migration, illegal migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Управління верховного комісара ООН у справах біженців повідомило, що число вимушено переміщених осіб в світі цього року перевищить 60 млн осіб. Зокрема Верховний комісар ООН Антоніо Гутьєррес заявив, "...що ситуація вимагає терпіння, співчуття і солідарності. Особливо, за його словами, це стосується Європи, куди кожен день прибувають тисячі біженців, більшість з яких — сирійці".

З'ясовано, що до кінця 2014 року, за даними ООН, число вимушених переселенців в світі досягло 59,5 млн чоловік.

На сьогодні приріст йде в основному за рахунок біженців із Сирії, де за перші шість місяців 2015 року кількість сирійських біженців виросло на 300 тисяч чоловік, перевищивши 4,2 млн Однак, як підкреслюють в ООН, навіть без урахування ситуації в Сирії біженців і внутрішньо переміщених осіб у світі постійно зростає.

Але найбільше біженців за перше півріччя прийняла Туреччина — близько 1,84 млн чоловік, а у Європі за перше півріччя 2015 року найбільше нових звернень про надання притулку було подано у Німеччині — 159 тисяч [6].

Виявлено, що сьогоднішня система забезпечення європейської безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону Європейського Союзу виявилася неготовою ефективно протистояти великої кількості мігрантів, через неможливість згуртувати європейську спільноту біля цієї проблеми, та здійснення скоординованих кроків і прийняття компромісних рішень лідерами ЄС щодо розміщення мігрантів із Сирії та інших країн, у яких відбуваються збройні конфлікти.

У зв'язку з прискореною динамікою міграційних потоків проблема протидії нелегальним проявам міграції набула на найближчу перспективу особливу актуальність. Відзначимо, що здебільшого існуючі наукові розробки, так чи інакше пов'язані з міграцією, відповідають споконвічно заданим параметрам, розглядають даний феномен тільки з позиції демографії та економіки. Однак несприятливі тенденції її розвитку вимагають нових теоретико-методологічних підходів до вивчення феномена імміграції (регулювання міграційними процесами), зокрема щодо протидії нелегальній міграції у сфері державного управління.

Отже, перед Україною також стоять зовнішні і внутрішні виклики та загрози національній безпеці України у сфері нелегальної міграції, які безпосередньо пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України та європейською міграційною кризою, що зумовлюють необхідність проведення радикальних реформ системи забезпечення національної безпеки України та вдосконалення механізмів державного управління у сфері протидії нелегальній міграції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідженню процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України присвячені роботи дослідників: В.Ю. Богдановича, О.С. Бодрука, В.П. Горбуліна, В.І. Гурковського, О.А. Долгого, В.О. Косевцова, В.М. Телелима, І.І. Мусієнка, В.І. Почепцова, А.А. Падеріна, Г.М. Перепелиці, В.М. Рижих, Г.П. Ситника, А.І. Семенченка, А.С. Сіцінського, О.М. Суходолі, В.О. Шамрая та ін.

Аналізу теоретичних і прикладних аспектів формування та реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки присвячені дослідження О.В. Ананьїна, Д.В. Іщенка, І.С. Катеренчука, М.М. Литвина, Б.М. Марченка, А.В. Махнюка, О.Г. Мельникова, В.Ю. Мишаковського, В.О. Назаренка, Б.М. Олексієнка, В.К. Плешка, В.М. Серватюка, П.А. Шишоліна та ін.

Більш комплексно теоретико-методологічні засади міграційних процесів розглянули у своїх працях Ю. Бузицький, І. Березовський, А. Бабенко, С. Бритченко, О. Войцехівський, В. Іващенко, В. Коваленко, В. Кривенко, О. Кузьменко, В. Куц, О.Джужа, Ю. Кравченко, О. Малиновська, А. Мозоль, О. Надьон, А. Черняк, С. Чехович, Т. Назарова, В. Новік, С. Пирожков, О. Піскун, І. Прибиткова, С. Ратушний, Ю. Римаренко, В. Трощинський, В. Шаповал В. Шакун, М.О. Шульга та ін.

Водночас дослідження, у яких із позицій системного підходу розглядаються механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції як комплексної проблеми забезпечення національної безпеки в умовах європейської міграційної кризи, практично відсутні, що обумовлює необхідність у проведенні подальших наукових досліджень з цієї проблематики.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції в умовах європейської міграційної кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах складної міграційної ситуації, зокрема вимушеного внутрішнього переселення населення України із тимчасово окупованих територій та зони проведення антитерористичної операції вимагають докорінного перегляду підходів до державного управління міграційними процесами та розробки ефективних інструментів його реалізації, зокрема необхідно проаналізувати теоретичні підходи до визначення поняття механізми державного управління, а також запропонувати нові механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції з урахуванням європейського досвіду.

Аналіз теоретичних підходів щодо визначення поняття "механізми державного управління" дає підстави стверджувати, що не зважаючи на відсутність у науці державного управління загальноприйнятої дефініції цього поняття, більшість вітчизняних науковців консолідовані у тому, що поняття "механізми державного управління" має комплексний характер і є певною системою, що призначена для практичного здійснення цілей державного управління.

Встановлено, що механізми державного управління являють собою комплекс організаційних та практичних засобів, а також важелів і стимулів, за допомогою яких органами державної влади здійснюється управління всім спектром суспільно-політичного життя у державі. Зокрема, механізми державного управління розглядаються науковцями як певна система, що призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей. Ця система має визначену структуру, для неї є характерними певні інструменти, методи, важелі впливу на об'єкт управління, а також система має відповідне правове, нормативне та інформаційне забезпечення.

Отже, ефективність системи державного управління залежить від наявності успішно функціонуючих механізмів, які дають можливість забезпечити: скоординоване, цілеспрямоване та дієве керівництво суспільними процесами держави; належний організаційно-управлінський вплив на суспільний розвиток держави; реалізацію цілей та завдань державного управління як загальних, так і персоніфікованих, які необхідно вирішувати в конкретних сферах суспільного життя" [1].

Зазначимо, що вагоме місце у вітчизняній науці державного управління посідає дослідження міграційних процесів, та по мірі виконання завдань щодо протидії нелегальній міграції тісно пов'язані із теоретичними і прикладними розробками наукового поняття "механізми державного управління у сфері безпеки державного кордону".

Важливість наукових розробок зумовлена тим, що питання забезпечення національної безпеки України у сфері захисту та охорони державного кордону є одним із стратегічних пріоритетів реалізації політики забезпечення національної безпеки держави, що спрямована на вдосконалення механізмів державного управління у сфері протидії нелегальній міграції та запобігання її негативних впливів.

Екс-голова Державної прикордонної служби України М.М. Литвин, стверджує, що механізми державного управління у сфері безпеки державного кордону спрямовані на "...захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в її прикордонному просторі, при якому суспільству, державі та особі не завдається шкода, а навпаки, створюються умови для реалізації їх інтересів, пов'язаних із свободою пересування через державний кордон, оперативно виявляються та припиняються правопорушення, здійснюється протидія загрозам національній безпеці на кордоні та планомірна діяльність з усунення причин їх виникнення" [2].

О.Г. Мельников зазначає, що механізми державного управління у сфері безпеки державного кордону являють собою "...сукупність політичних, економічних, військових та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення суверенітету, недоторканності і територіальної цілісності держави, які реалізуються шляхом здійснення прикордонної політики держави" [3].

В.К. Плешко, розглядає механізми державного управління у сфері прикордонної безпеки як "...сукупність політичних, нормативно-правових, безпекових, організаційних, військових, правоохоронних, мотиваційних, та інших заходів держави, спрямованих на реалізацію завдань прикордонної безпеки щодо забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України" [4].

В.С. Сіцінський відзначив, що "...механізми державного управління у сфері прикордонної безпеки спрямовані на створення системи державного управління, що передбачає реалізацію комплексу політико-дипломатичних, економічних та військово-правоохоронних заходів з метою забезпечення державного суверенітету, недоторканності і територіальної цілісності України" [5].

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що поняття "механізми державного управління у сфері безпеки державного кордону" має комплексний характер і являє собою комплекс організаційних, політичних, правових, військових, безпекових та інших заходів, що спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державного кордону України.

Вищезазначені дослідники консолідовані у тому, що процес вдосконалення механізмів державного управління у сфері безпеки державного кордону спрямований тільки на реалізацію стратегічних завдань, зокрема протидії спробам суміжних держав реалізувати наміри щодо територіального розмежування спільного державного кордону на власну користь; врегулюванні проблемних питань договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону із суміжними з Україною державами; забезпеченні ритмічного функціонування пунктів пропуску через державний кордон і прикордонної інфраструктури; вдосконаленні системи протидії контрабандній діяльності, незаконному переміщенню наркотичних засобів та іншій протиправній діяльності на державному кордоні; розвиток дружніх взаємних відносин із суміжними країнами виходячи з усталених принципів та норм міжнародного права; створенні належних умов для соціально-економічного розвитку прикордонних територій, а також збалансованого використання природних ресурсів; мінімізації прикордонних інцидентів та конфліктних ситуацій на спільних ділянках державного кордону між Україною і суміжними країнами та ін.

Однак вище зазначені дослідники не приділяють значної уваги формування та реалізації державної міграційної політики щодо питань забезпечення національної безпеки держави, що спрямована на вдосконалення механізмів державного управління у сфері протидії нелегальній міграції.

З'ясовано, що зростаючі маштаби нелегальної міграції в Україні в умовах відсутності ефективної системи державного управління протидії та механізмів запобігання становлять пряму загрозу національній безпеці країни, створюють додаткове навантаження на бюджет, сприяють зростанню криміналізації, тінізації економіки, тощо.

Жодним чином не применшуючи вклад теоретиків та практиків, зазнчимо, що більшість розробок поняття "механізми державного управління у сфері безпеки державного кордону" проводились в умовах стабільної і прогнозованої суспільно-політичної та військової обстановки на всій протяжності державного кордону України. Усі вищезазначені механізми у цій сфері було адаптовано тільки до захисту та охорони державного кордону в умовах відсутності потенційної військової агресії з боку суміжної держави проти України, яка вплинула на внутрішнє переселення населення України із тимчасово окупованих територій та зони проведення антитерористичної операції.

На теперішній час перед Україною стоять безпосередні зовнішні виклики та загрози національній безпеці у сфері нелегальної міграції, що пов'язані із військовою агресією Російської Федерації проти України. Таким чином, перед Україною постала потенційна загроза збільшення чисельності нелегальної міграції що може призвести до зростання криміналізації, зокрема сепаратизму та тероризму, поширення небезпечних захворювань, розвитку підпільного ринку праці, виникнення напруженості у відносинах з країнами Європейського Союзу.

Отже, аналіз сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні дає підстави стверджувати, що стратегічно важливим завданням забезпечення національної безпеки України у сфері міграції є вдосконалення механізмів

державного управління у сфері протидії нелегальній міграції. Необхідність вдосконалення механізмів державного управління у цій сфері зумовлена потребою забезпечити ефективну реалізацію державної міграційної політики та політики національної безпеки з питань протидії нелегальній міграції.

Таким чином, проведений аналіз наукових праць вітчизняних дослідників щодо механізмів державного управління у сфері безпеки державного кордону та аналіз сучасної суспільно-політичної ситуації, яка відбувається в Україні та Європейському Союзі через міграційну кризу, дозволив нам розвинути понятійно-категоріальну базу науки державного управління щодо розуміння поняття "механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції".

Зокрема запропоновано визначення поняття "механізми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції" як сукупність інструментів і методів, політичних, економічних, правових, соціальних, організаційних, безпекових та інших засобів держави, які застосовуються в процесі реалізації державно-управлінського впливу і за допомогою яких послідовно розв'язуються проблеми державного управління у сфері протидії нелегальній міграції щодо зменшення кількості нелегальних мігрантів, зокрема запобігання нелегальній міграції; боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з нелегальною міграцією; сприяння добровільному або видворення нелегальних мігрантів до місця їх постійного проживання або до країн, звідки вони прибули; збереження життя і здоров'я нелегальних мігрантів під час знаходження їх в місцях тимчасового перебування; посилення міжнародного співробітництва України з міжнародними та громадськими організаціями, що працюють у сфері міграції.

Зазначено, що вдосконалення державно-управлінських механізмів у сфері протидії нелегальній міграції дасть змогу змінити негативну тенденцію поширення нелегальних міграційних потоків, скоротити кількість нелегальних мігрантів, зменшити соціальні й економічні збитки від цього негативного явища, підвищити рівень громадської безпеки та покращити інвестиційний клімат і довіру міжнародної спільноти до України як демократичної, правової, соціальної держави.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що в умовах складної міграційної ситуації, зокрема вимушеного внутрішнього переселення населення України із тимчасово окупованих територій та зони проведення антитерористичної операції та міграційної кризи в Європейському Союзі вдосконалення механізмів державного управління у сфері протидії нелегальній міграції дозволить забезпечити реалізацію завдань державної міграційної політики та політики забезпечення національної безпеки України щодо протидії нелегальній міграції, спрямованих на запобігання нелегальній міграції; боротьбу зі злочинністю, пов'язаною з нелегальною міграцією; сприяння добровільному або видворення нелегальних мігрантів до місця їх постійного проживання або до країн, звідки вони прибули; збереження життя і здоров'я нелегальних мігрантів під час перебування їх в місцях тимчасового утримання; посилення міжнародного співробітництва України з міжнародними та громадськими організаціями, що працюють у сфері міграції.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики є, на наш погляд, дослідження державно-управлінських аспектів щодо протидії нелегальній міграції в умовах міграційної кризи в Європейському Союзі.

Література:

1. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.]; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю.П. Сурміна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2010. — 820 с.

2. Литвин М.М. Структура і функції центрів управління службою органів державної прикордонної служби України // М.М. Литвин / Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 4 (13). — С. 173—182.

3. Мельников О.Г. Актуальні питання державного управління у сфері прикордонної безпеки в умовах європейської інтеграції // Вісник Державної служби України. — 2009. — № 1. — С. 41—46.

4. Плешко В.К. Регіональні аспекти державного управління прикордонною безпекою: україно-молдовський кордон / В.К. Плешко // Держ. упр.: удосконалення та розвиток. — 2011. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/

5. Сіцінський В.С. Аналіз сучасного стану державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України / В.С. Сіцінський // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 22. — С. 113—116.

6. Кількість біженців у 2015 році досягла рекордного числа — ООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/life/_kilkist-bizhenciv-u-2015-roci-dosyagla-rekordnogo-chisla-oon/666923

References:

1. Kovbasiuk, Y.V. Troshchinsky, V.P. Surmin, J.P. (2010), [Encyclopedic Dictionary of the government], Kyiv, Ukraine.

2. Litwin, M.M. (2009), "The structure and function of the control centers of service of State Border Service of Ukraine", Kyiv, Ukraina.

3. Melnikov, A.G. (2009), "Topical issues of public administration in the sphere of border security in the context of European integration", Kyiv, Ukraina.

4. Pleshko, V.K. (2011), "Regional aspects of public administration border security: the Ukrainian-Moldovan border", available at: http://www.dy.nayka.com.ua/ (Accessed 27 December 2015).

5. Sitsinskiy, V.S. (2012), "Analysis of the current state of public administration in the sphere of legal formalization of the state border of Ukraine", available at: http://www.dy.nayka.com.ua/ (Accessed 27 December 2015).

6. Kilkist bizhentsiv u 2015 rotsi dosiahla rekordnoho chysla — OON (2015), available at: http://gazeta.ua/articles/life/_kilkist-bizhenciv-u-2015-roci-dosyagla-rekordnogo-chisla-oon/666923 (Accessed 28 December 2015).

Стаття надійшла до редакції 21.12.2015 р.

УДК 343.37-048.66

К. В. Бисага,
аспірант, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ У СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

K. Bysaga,
postgraduate Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

INSTITUTIONAL AND LEGAL BASIS OF THE NATIONAL SYSTEM OF COMBATING MONEY LAUNDERING AND TERRORIST FINANCING IN SLOVAK REPUBLIC

Словацькій республіці з часу її вступу до Європейського Союзу у 2004 році вдалося успішно реалізувати багато важливих структурних реформ. Насамперед йдеться про реформу державних фінансів, зміну податкової системи, пенсійну реформу, зміни у соціальній політиці та ринку праці, освіті та охороні здоров'я. Останнім часом були прийняті законодавчі акти, якими Словаччина реагувала на потребу адаптації до європейських директив відповідних національних правових актів. Серед цих законів важливе місце займають нормативні документи, які унормовують словацьке законодавство у сфері боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Зроблено аналіз регулювання та інституційного забезпечення протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. На прикладі досвіду Словацької республіки виділено законодавчі та нормативно-правові акти, що діють у цій сфері. Досліджено інституційне забезпечення протидії легалізації злочинних доходів. Правоохоронний тип підрозділу фінансової розвідки Словацької республіки дає змогу правоохоронним органам швидше реагувати на факти відмивання грошей та інших серйозних злочинів.

Since accession of Slovak Republic to the European Union in 2004 it's successfully implement a number of important structural reforms. First of all, it is about the reform of public finances, a change in the tax system, pension reform, changes in social policy and the labor market, education and healthcare. In recent years legislative acts were adopted, which Slovakia responded to the need to implement the European directive into the national legal framework. Among these laws occupy an important place regulation that normalised Slovak legislation in the fight against the money laundering. The analysis of regulation and institutional support of counteraction of legalisation of proceeds obtained from crime were made. On the experience of Slovak Republic there are highlighted legislative and regulatory acts that are in force in this area. Institutional support for combating money laundering was studied. Law enforcement type of the FIU of Slovak Republic allows rapid response of law enforcement bodies for signs of money laundering and other serious crimes.

Ключові слова: національна система протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (ПВД / ФТ), підрозділ фінансової розвідки; кримінальна відповідальність, законодавство, імплементація.

Key words: national system for combating money laundering and terrorist financing (CML / TF), financial intelligence unit, criminal liability, legislation, implementation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Словаччина через своє географічне положення стала однією з країн, через яку здійснюється транзит наркотиків, нелегальне переміщення людей та інших предметів злочинного бізнесу. За офіційними даними,, майже 95% всіх кримінальних правопорушень становлять

економічні злочини (хабарництво, уникнення від сплати податків, шахрайство, фіктивне підприємництво, а також нелегальний продаж товарів за межі держави), а також злочини, пов'язані з контрабандою наркотичних речовин. Крім того, значна частина нелегально отриманих коштів трансформується в інвестиції у сферу нерухомості. Усе це робить Словаччину у боротьбі з легалізацією брудних грошей дуже подібною до інших країн Центральної Європи, а в значній мірі, і до України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, дає підстави вважати, що питанням протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у Словаччині присвячені роботи таких словацьких науковців, як Й. Стієранка, Р. Повіс, А. Бартова, М. Тухчер, Й. Ринік, Й. Чентеш, М. Лісонь, Я. Вігналік.

Щодо робіт українських науковців з цієї тематики, то слід відзначити, що більшість таких досліджень з питань легалізації (відмивання) злочинних доходів у країнах Європейського Союзу мають загалом фрагментарний, безсистемний опис окремих проблем цього процесу і майже не зачіпають питань регулятивних та інституційних основ національних систем протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму. І тим більше це стосується наукових розвідок, об'єктом дослідження яких була б аналогічна національна система Словацької Республіки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження надбань правового та інституційного характеру, здобутих і застосовуваних у Словацькій Республіці в протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основними сферами відмивання коштів у Словаччині є податкові злочини, шахрайство, нелегальна підтримка організованої злочинності, підпільне виробництво, використання електронних платежів, а також нелегальна переправа мігрантів [1]. Компетентні органи державної влади Словацької республіки провели ряд розслідувань, результатом яких стали звіти про збитки та приблизні економічні втрати від вищезазначених видів злочинів з наданням інформації кількості розслідувань, покараних осіб та загальної статистики. Для цілісного відображення картини стану легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, звіти формуються на основі рекомендацій ФАТФ.

Варто зауважити, що у Словаччині приділяється достатньо належна увага правовому регулюванню протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму. Діюче законодавство Словацької республіки у цій сфері значною мірою відображає стандарти законодавства Європейського Союзу. Першим таким правовим актом у Словаччині став Закон №367/2000, який по суті заклав основи антилегалізаційного законодавства і базувався на статтях 3, 56, 58 Договору про ЄС; статтях 6, 69, 70 договору про асоціацію Словаччини з Європейським Союзом; Директиві 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при опрацюванні персональних даних та про вільне переміщення таких даних; Директиві 91/308/ЄЕС про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей з наступними змінами [2].

У зазначеному законі закріплено нове поняття "незвичайна торгова операція", яке замінило визначення "підозріла банківська операція". Також у законі розширено обов'язок повідомлення банками про такі операції всім фінансовим інституціям. У цьому контексті можна стверджувати, що саме європейські правові норми мали фундаментальний вплив на підготовку та творення словацького закону. Так, положення статті 1 Директиви 91/308/ЄЕС визначає суб'єкти, на які поширюється дія директиви, тобто на фінансові та кредитні установи. У словацькому ж законі це положення вже чітко конкретизоване і визначає перелік так званих "відповідальних осіб", до яких належать: експортно-імпортний банк Словацької республіки або філії іноземного банку; управляючі компанії і депозитарії, організатори фондового ринку, торгівці цінними паперами, фондові біржі, інші фізичні або юридичні особи, визначені законом.

Стаття 2 Закону №367/2000, фактично відтворюючи положення статті 1 Директиви 91/308/ЄЕС, закріплює поняття "відмивання брудних грошей" і визначає, що легалізація злочинних доходів — це отримання доходів або інших активів, які мають злочинне походження або здобуті таким способом на території Словацької республіки або поза межами Словацької республіки, використання доходів або інших активів, названих у попередньому пункті, маніпуляції з доходами або іншими активами, наведеними в першому і другому пунктах, з метою приховування або створення неможливості встановлення походження такого активу або його власника.

Також у статті 5 зазначеного закону відображено зміст європейської правової норми щодо ідентифікації клієнта, згідно з якою кожна фізична або юридична особа підлягає ідентифікації при виконані торгової операції на суму більше 100 000 словацьких крон.

Крім того, з європейським законодавством узгоджується і норма про обов'язок професійної таємниці та надання інформації в дусі доброї волі. У зв'язку з цим, доповідь Європейської Комісії про підсумки роботи за 2001 рік вже не містила висновків, з яких випливало би, що Словацька республіка не створила відповідних правових рамок у сфері боротьби з відмиванням брудних грошей. Це підтверджує висновок, що словацьке законодавство, яке урегульовує проблемні питання щодо відмивання брудних грошей, і зокрема Закон №367/2000, значною мірою адаптувалося до європейського законодавства.

1 вересня 2008 року в Словаччині набрав чинності новий Закон №297/2008 "Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму", який максимально врахував основні положення Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму [3]. На сьогодні цей закон Словацької республіки є основним у питаннях запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінан-

суванню тероризму і цілком відповідає стандартам ФАТФ. Його особливістю є те, що він вперше закріпив право надання повідомлень про підозри у фінансуванні тероризму.

Крім зазначеної Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради, Закон Словаччини №297/2008 "Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму" базується не лише на цілому ряді інших правових актів ЄС, але й на деяких конвенціях ООН. До цих актів належать, зокрема, такі, як:

— регламент Європарламенту і Ради ЄС №1889/2005 про контроль за ввезенням в ЄС та вивезенням з ЄС готівкових грошових коштів;

— рамкова угода Ради Європейського Союзу №2006/960/SVV про спрощення обміну інформацією та розвідувальними даними між правоохоронними органами країн-членів Європейського Союзу;

— директива Комісії №2006/70/ES "Про визначення імплементаційних заходів для Директиви 2005/60/ЕС Європейського Парламенту та Ради в частині визначення терміну "політичні діячі" і технічних критеріїв для спрощення процедур належної обачливості щодо клієнтів та для виключення засад фінансової діяльності, що здійснюється час від часу або обмежено";

— рішення Ради Європейського Союзу №2007/845/SVV про співпрацю між урядами у відстежуванні та виявленні доходів від злочинної діяльності або іншого майна, пов'язаного зі злочинністю;

— рішення Ради №2000/642/JHA щодо механізмів співпраці між підрозділами фінансової розвідки держав-учасниць при обміні інформацією;

— Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Віденська конвенція);

— Конвенція Ради Європи про відмивання, виявлення, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Варшавська конвенція);

— Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція).

У Словаччині існує повне розуміння того, що існує необхідність інституційного забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. З огляду на це захист від легалізації злочинних доходів здійснюється на трьох вертикальних рівнях:

— особами або самостійними об'єднаннями суб'єктів фінансового сектору, які визначені законом;

— підрозділом фінансової розвідки;

— органами кримінального судочинства [4].

— Інституційне забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом на першому рівні, тобто особами або самостійними об'єднаннями суб'єктів фінансового сектору, які визначені законом (далі — "відповідальні особи"), передбачено положеннями Закону №297/2008 "Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму", відповідно до якого ними можуть бути фінансові та не фінансові інституції[1]. Ці особи зобов'язані на основі внутрішніх правил своєчасно і ретельно ідентифікувати незвичайні торгові операції, провести їх верифікацію, причому у випадку, якщо після проведення такої роботи у них залишається підозра в тому, що має місце легалізація злочинних доходів, вони мають повідомити про це відповідні органи. При цьому дуже важливим є фактор часу, адже без своєчасного повідомлення неможливо виявити злочинця. Лише добросовісне виконання встановлених законодавством обов'язків відповідальними особами може привести до успішного розслідування злочинів, коли за допомогою третіх осіб злочинці намагаються легалізувати свої доходи, здобуті в результаті вчинення предикативного злочину. У зв'язку з цим відповідальних осіб можна вважати першою і найбільш важливою ланкою в інституційному ланцюжку забезпечення протидії легалізації злочинних доходів.

Інституційне забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснюється на другому рівні підрозділом фінансової розвідки Центрального кримінального агентства Президії Поліції Словацької республіки, який є основним органом, що здійснює всебічну і ретельну перевірку незвичайних, а отже, підозрілих фінансових операцій, метою яких є легалізація злочинних доходів.

Діяльність цього підрозділу урегульована правовими нормами багатьох законодавчих актів, з-поміж яких варто виділити насамперед вищезгаданий Закон №297/2008 "Про захист від легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму та зміни до деяких законів у пізніших редакціях" [5], Закон Словацької республіки №171/1993 "Про поліцію" з наступними поправками, Закон Словацької республіки №101/2010 "Про доказування походження активів", Закон Словацької республіки №199/2004 "Митний закон та внесення змін до деяких законів".

Перший з названих законів визначає підрозділ фінансової розвідки як центральний орган у сфері попередження та виявлення легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму у Словацькій республіці, що визначає його пріоритетну спрямованість на отримання, ідентифікацію, аналіз, оцінку і обробку повідомлень про підозрілі ділові операції [6].

Вибір Словаччиною такого типу підрозділу фінансової розвідки (ПФР) у структурі правоохоронного відомства був найпростішим способом сформувати орган з відповідними правоохоронними повноваженнями без необхідності створювати заново структуру і нові адміністративно-правові основи. Такий підхід дав змогу створити модель, за якої ПФР знаходиться у тісній взаємодії з іншими правоохоронними підрозділами, зокрема з такими, як підрозділи по боротьбі з фінансовими злочинами, і зможе користуватися накопиченими знаннями і досвідом, а також джерелами інформації. У свою чергу, інформація, отримана ПФР, стане більш доступною для правоохоронних органів і може бути використана в будь-якому розслідувані, що підвищує її корисність. Функціонування такої моделі також може сприяти використанню існуючих національних і міжнародних мереж з обміну інформацією.

Варто звернути увагу на те, що підрозділ фінансової розвідки Словаччини наділений певними повно-

[1] В українському законодавстві "відповідальні особи" — це суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

важеннями правоохоронного характеру, з огляду на що немає необхідності законодавчо надавати йому спеціальні повноваження, зокрема такі, яки право блокувати операції і накладати арешт на активи. Володіння ПФР такими повноваженнями у разі необхідності спрощує процедури їх своєчасного застосування.

ПФР складається з п'яти наступних відділів: відділ підозрілих (незвичайних) торгових операцій; відділ контролю відповідальних осіб; відділ перевірки активів; відділ міжнародного співробітництва; аналітичний відділ.

ПФР користується статусом контролюючого органу щодо відповідальних осіб згідно зі §5 Законом №297/2008 у редакції пізніших змін, а також згідно до цього ж законодавчого акту має статус адміністративного органу. Підрозділ у рамках співробітництва з відповідальними особами пропонує рекомендації та пропозиції щодо вирішення проблем, які виникають у практичній роботі, у формі оприлюднення їх на інтернет-сторінках або адресно.

Підрозділ фінансової розвідки також є відповідальним за пошук активів (ARO, Asset Recovery Office), завданням якого є розшук та ідентифікація злочинних доходів й інших активів, пов'язаних із злочинною діяльністю, які можуть бути у рамках виконання рішення правоохоронного або судового органу заарештовані чи конфісковані. Він також виступає у ролі координатора та методичного органу при аналізі доходів, вартості активів і способів набуття активів згідно закону про доказування походження активів.

Для досягнення ефективної боротьби з легалізацією злочинних доходів та фінансування тероризму вкрай важливим і необхідним є обмін інформацією на міжнародному рівні. Взаємна комунікація забезпечується шляхом захищеного і зашифрованого електронного зв'язку мережею ESW (Egmont Secure Web), створеною у рамках міжнародної організації Групи Егмонт, та сайту FIU.NET. У сфері міжнародного співробітництва ПФР Словацької республіки відноситься до найбільш активних розвідок світу. За статистичними даними, оприлюдненими на інтернет-сторінці www.fiu.net, які стосуються надісланих запитів через мережу FIU.NET, ПФР Словацької республіки займає 4 місце серед 26 найбільш активних користувачів цієї спеціалізованої мережі фінансових розвідок світу.

Таким чином, підрозділ фінансової розвідки Словацької республіки, як один з трьох найважливіших інституційних елементів національної системи ПВД/ФТ за прийнятою класифікацією відноситься до правоохоронного типу, який характеризується певними перевагами, а саме: сформований на основі існуючої інфраструктури, що позбавляє необхідності створювати нове відомство; має можливість максимально широко використовувати здобуту фінансову інформацію у правоохоронних цілях; швидше реагує на прояви й ознаки відмивання грошей та інших тяжких злочинів; має можливість обміну інформацією з використанням розгорнутої системи міжнародних мереж з обміну інформацією кримінального характеру (Інтерпол, Європол); має доступ до інформації кримінальної розвідки і до розвідувальних органів різних держав.

Однак ПФР Словаччини має і свої недоліки, які загалом зводяться до тенденції приділяти більше уваги розслідуванню, а не превентивним заходам. Крім того, ця структура не є природним партнером фінансових установ, а тому потрібно встановити взаємну довіру, що може потребувати певного часу. Також правоохоронні органи можуть не мати достатньої кваліфікації у сфері фінансів, яка необхідна для ведення такого діалогу.

Варто також зазначити, що ПФР Словаччини, зазвичай, не отримує даних про операції з готівковою валютою понад визначену фіксовану суму. Для отримання доступу до даних фінансових організацій (окрім операцій, по яких були надані відомості), як правило, потрібно порушити офіційне розслідування. Установи, які надають відомості, можуть без бажання передавати інформацію правоохоронним органам, якщо їм відомо, що ця інформація може бути використана при розслідуванні будь-якого злочину, а не тільки фактів відмивання грошей і фінансування тероризму. Таке ж небажання надавати інформацію стосується і тих операцій, які є не більше, аніж "підозрілими".

Аналіз практичної діяльності правоохоронних органів європейських держав, і зокрема Словаччини, показує, що спеціальні підрозділи, створені для боротьби з фінансовими злочинами і відмиванням грошей, не завжди виправдовують покладених на них сподівань. Однією з причин цього є недостатній рівень знань працівників цих органів зі спеціальних питань, пов'язаних з фінансовою діяльністю, фінансовим законодавством і схем легалізації злочинних прибутків. Спроби надання таких знань всім службовцям, які виконують обов'язки з фінансового контролю, здійснюються в Словаччині через спеціально створений Центр знань з відмивання грошей, де проходить підвищення кваліфікації співробітники податкової адміністрації.

Ще одним недоліком у діяльності зазначених органів є розподіл функцій з профілактики та розслідування фінансових злочинів між декількома органами. Досвід боротьби з фінансовою злочинністю Словаччини показує, що для найбільш ефективної боротьби з цими злочинами повинен бути створений єдиний орган, відповідальний за профілактику і розслідування всіх видів фінансових злочинів.

На третьому рівні інституційного забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, функціонують органи кримінального судочинства, до яких належать дізнання поліції, органи прокуратура і суди, які в межах своєї компетенції та діючи паралельно з першими двома рівнями, ніби завершують логічний процес протидії цього виду злочину.

Слідчі поліції здійснюють розслідування карних діянь щодо легалізації злочинних доходів на підставі положень §233 та 234 Кримінального закону та Закону №300/2005, причому вони наділені повноваженнями використовувати всі процесуальні дії, які їм надає Закон №301/2005 Кримінально-процесуального кодексу.

Важливість органів розслідування полягає в їх можливості використовувати в процесі розслідування правові норми, які тимчасово або назавжди забороняють використання зиску, одержаного в результаті злочинної діяльності, або їх конфіскують. Застосування цих

процесуальних норм, спільно з принципами швидкості та своєчасності, має завжди великі переваги у боротьбі з легалізацією злочинних доходів. Нагляд за проведенням розслідування злочинної діяльності здійснює прокуратура [4].

Санкції за порушення відповідальними особами виконання обов'язків вимог §32 і §33 Закону №297/2008, виходячи з важливості проблеми боротьби з відмиванням брудних грошей, у Словаччині досить суттєві — штрафи можуть досягати суми 331 939 євро (10 млн словацьких крон). Ще більшим є покарання за відмивання брудних коштів згідно Кримінального закону від 20.05.2005р., відповідно до §233 і §234 якого злочинець карається позбавленням волі від 1 до 20 років, у залежності від тяжкості скоєного злочину.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Вищевикладене дає підстави зробити такі висновки:

1. У Словаччині до абсолютної більшості кримінальних правопорушень належать такі види злочинів, як хабарництво, уникнення від сплати податків, шахрайство, фіктивне підприємництво, нелегальний продаж товарів за межі держави, злочини, пов'язані з контрабандою наркотичних речовин тощо. Крім того, значна частина нелегально отриманих коштів трансформується в інвестиції у сферу нерухомості. Така ситуація, з одного боку, та потреба адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, з іншого боку, зумовили прийняття цілого ряду відповідних правових актів у сфері боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Також було вироблено комплекс заходів інституційного характеру, спрямованих на боротьбу з цим суспільним злом.

2. Серед правових актів у сфері протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму варто виділити зокрема Закон Словацької республіки №367/2000, який по-суті заклав основи антилегалізаційного законодавства, Договір про асоціацію Словаччини з Європейським Союзом, Закон Словацької республіки №297/2008 "Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму", Закон Словацької республіки №171/1993 "Про поліцію" з наступними поправками, Закон Словацької республіки №101/2010 "Про доказування походження активів", Закон Словацької республіки №199/2004 "Митний закон та внесення змін до деяких законів".

3. Інституційне забезпечення боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, передбачено у Словаччині на трьох вертикальних рівнях: особами або самостійними об'єднаннями суб'єктів фінансового сектору, які визначені законом; підрозділом фінансової розвідки; органами кримінального судочинства.

Перспективними подальшими розвідками у даному напрямі видається доцільність вивчення проблем, пов'язаних з регулюванням та інституційним забезпеченням протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі (тобто на союзному рівні).

Література:

1. MINISTERSTVO VNUTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY PREZIDIUM POLICAJNEHO ZBORU. Vyrocna sprava financnej spravodajskej jednotky za rok 2014 [Електронний ресурс]: PPZ-NKA-FSJ-65-014/2015, 27.02.2015. — Режим доступу: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/fsj/2013/014-VS%20FSJ%20za%20rok%202014.pdf (Accessed 4 January 2016).

2. Zakon c. 367/2000 Sb., s platnosti od 1.1.2001 do 29.6.2001. — Режим доступу: http://www.sagit.cz/info/sb00367 (Accessed 4 January 2016).

3. Jan Vyhnalik, Izabela Fendekova. "Tretia smernica EU proti praniu spinavych penazi a financovaniu terorizmu" [Електронний ресурс]: BIATEC. Odborny bankovy casopis, september 2005. — Режим доступу: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR%5CBiatec%5CRok2005%5CBIATEC_9_2005.pdf. (Accessed 4 January 2016).

4. LISON, M.-STIERANKA, J.: "Organizovana kriminalita v Slovenskej republike". Akademia policajneho zboru: Bratislava, 2004, s. 179.

5. Zakon o ochrane pred legalizaciou prijmov z trestnej cinnosti a o ochrane pred financovanim terorizmu a o zmene a doplneni niektorych zakonov [Електронний ресурс]: 02.07.2008. — Режим доступу: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Slovakia/SLO_AML_297_2008.pdf (Accessed 4 January 2016).

6. Financna spravodajska jednotka. [Електронний ресурс]: Ministerstvo vnutra Slovenskej republiky. — Режим доступу: http://www.minv.sk/?financna-policia (Accessed 4 January 2016).

References:

1. Ministry of the Interior, the police presidium. Annual Report of the Financial Intelligence Unit in 2014 [Online] PPZ-NKA-FSJ-65-014 / 2015, 02.27.2015. available at: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/fsj/2013/014-VS%20FSJ%20za%20rok%-202014.pdf. (Accessed 4 January 2016).

2. Act no. 367/2000 Coll., With effect from January 1, 2001 to June 29, 2001, [Online], Available at: http://www.sagit.cz/info/sb00367 (Accessed 4 January 2016).

3. Jan Vyhnalik, Izabela Fendekova. "The third EU directive against money laundering and terrorist financing". [Online] BIATEC. Banking Journal, September 2005. Available at: https://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR%5CBiatec%5CRok2005%-5CBIATEC_9_2005.pdf (Accessed January 4, 2016).

4. LISON, M.-STIERANKA, J.: "Organised crime in the Slovak Republic". Police Academy: Bratislava, 2004, p. 179.

5. Law on protection against the laundering of proceeds from criminal activity and terrorist financing and on amendments to certain laws [Online] 02.07.2008. Available at: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Slovakia/SLO_AML_297_2008.pdf (Accessed January 4, 2016).

6. The Financial Intelligence Unit. [Online]: Ministry of Interior of the Slovak Republic. Available at: http://www.minv.sk/?financna-policia (Accessed January 4, 2016).

Стаття надійшла до редакції 02.02.2016 р.

УДК 353.2:332.33

В. Ю. Сташенко,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ

V. Stachenko,
graduate student, National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, Kyiv

CONCEPTUAL MODEL OF THE MECHANISMS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION STRATEGIC LAND MANAGEMENT IN THE REGION

Однією з найбільш важливих і складних завдань, що виникли в процесі реформування земельних відносин, є створення ефективної системи управління земельними ресурсами, що базується на методології стратегічного управління. Особливої уваги потребують дослідження механізмів формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на регіональному рівні, що є важливою передумовою впровадження сталого збалансованого землегосподарювання.

У статті на підставі системного аналізу механізмів, інструментів та методів управління земельними ресурсами відповідно до положень концепції сталого розвитку запропоновано концептуальну модель механізмів забезпечення формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на регіональному рівні.

У статті розкрито сутність складових представленої концептуальної моделі, а саме: організаційно-правових, інституціональних, фінансово-економічних та інноваційних механізмів, визначено набори конкретних методів, інструментів та підходів у рамках визначених механізмів, необхідних для формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на регіональному рівні.

One of the most important and complex challenges that arise in the process of land reform is the creation of an effective land administration system based on the methodology of strategic management. Require special attention studies of the mechanisms of formation and implementation of the strategic management of land resources at the regional level, which is an important condition for the implementation of a balanced sustainable land management.

In the article on the basis of systematic analysis of the mechanisms, tools and land management practices in accordance with the concept of sustainable development of the conceptual model of mechanisms of formation and implementation of the strategic management of land resources at the regional level.

The article reveals the essence of the mechanisms provided by the components of the conceptual model, namely: organizational, legal, institutional, financial-economic and innovation. It defines a set of specific methods, tools and approaches within certain mechanisms necessary for the formation and implementation of the strategic management of land resources at the regional level.

Ключові слова: концептуальна модель, земельні ресурси, механізми, стратегічне управління, регіон, стале землекористування.

Key words: conceptual model, land resources, mechanisms, strategic management, region, sustainable land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Україні дотепер не вдалося створити ефективну систему управління земельними ресурсами. Реформування земельних відносин в Україні здійснюється вже протягом понад двох десятиріч, проте кінцева мета реформ дотепер не визначена, а більшість найважливіших цілей земельної реформи, визначених законодавчо, так і не було досягнуто. Незважаючи на значний обсяг прийнятих законів та підзаконних актів у галузі

реформування земельних відносин, органи, які уповноважені проводити земельну реформу мають певні труднощі, оскільки низка законодавчих актів суперечливі, що ускладнює їх реалізацію, а, відповідно, і проведення земельної реформи; перерозподіл земель, надання та закріплення їх у власність та користування вимагають значних обсягів робіт із землеустрою і технічному закріпленню меж в значній мірі залежать від обсягів фінансування. Крім того, існуюче законодавство України у сфері регулювання земельних відносин ще не в повній мірі орієнтоване на вирішення питань землекористування в умовах ринкових трансформаційних процесів.

Комплексне вирішення наявних проблем стає можливим у разі застосування методології стратегічного управління при формуванні та реалізації сучасної державної земельної політики, що передбачає зміну доктрини земельної політики; визначення стратегічних пріоритетів на державному рівні; запровадження модернізованих механізмів формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на різних рівнях управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Над проблематикою стратегічного управління працювали такі зарубіжні науковці, як: М. Альберт, Б. Альстренд, І. Ансофф, С. Гошал, Дж. Куінн, Д. Лемпел, М. Мескон, П. Мілгром, Г. Мінцберг, П. Пітер, С. Серто, Д. Хассі, Л. Шеховцева, Р. Фатхутдінов та інші. В їхніх працях головні акценти ставляться на необхідності стратегічного управління як такого з розкриттям його основних параметрів.

Трансформація економічної системи України, її інтеграція у світову економіку спричинили посилення інтересу до стратегічного управління. У працях українських науковців О.В. Берданової, В.М. Вакуленка, В.П. Диканя, Г.І. Киндрацької, В.В. Мамонової, В.В. Пастухової, Є.В. Попова, О.В. Ревенка, В.В. Тертички, Ю.П. Шарова, З.Є. Шершньової Л.С. Шеховцевої та інших досліджуються різні аспекти стратегічного управління з визначеними у цілому рамками його застосування.

У процесі дослідження використані наукові напрацювання з проблематики управління земельними ресурсами таких дослідників як Д.І. Бабміндра, І.К. Бистряков, Ю.Д. Гуцуляк, Ю.Ф.Дехтяренко, Д.С. Добряк, О.С. Дорош, В.М. Заяць, Ш.І. Ібатуллін, А.Г. Мартин, В.М. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, В.М. Трегобчук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, М.А. Хвесик та інших.

Узагальнення наукових поглядів зазначених вище фахівців щодо ефективного управління використанням земельних ресурсів свідчить, що при достатньо широкому спектрі досліджень, зокрема з питань власності на землю, управління земельними ресурсами та регулювання земельних відносин в процесі становлення ринкової економіки в Україні, потребують особливої уваги дослідження механізмів формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на регіональному рівні, що є важливою передумовою впровадження сталого збалансованого землегосподарювання.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обгрунтування системи модернізованих організаційно-правових, фінансово-економічних, інституціональних та інноваційних механізмів з конкретним набором інструментів для формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Слід підкреслити, земельна реформа як процес цілеспрямованого й послідовного вдосконалювання системи управління земельними ресурсами та регулювання земельних відносин почала проводитись без попередньої підготовки. Були відсутні науково обгрунтована концепція й програма земельних перетворень, законодавча й нормативна база, не було системи державного управління земельною реформою, правового, економічного й організаційного механізмів управління земельними ресурсами та регулювання земельних відносин. Саме розробка зазначених вище механізмів є першочерговим завданням та основою подальших дій в напряму збереження та відтворення земельних ресурсів України та її регіонів у контексті запровадження методології стратегічного управління.

Слід зазначити, що на законодавчому рівні чітко не визначено місце та роль стратегічного управління. Враховуючи значення стратегічного управління, що сформувалося в процесі тривалого еволюційного розвитку корпоративного планування як реакцію на ускладнення управлінських завдань, успішність його застосування при вирішенні проблем на різних рівнях управління та сферах діяльності [8], необхідно на законодавчому рівні визначити необхідність та порядок застосування стратегічного управління та стратегічного планування в Україні.

Формування стратегії управління земельними ресурсами на регіональному рівні повинно відбуватись відповідно до принципів та критеріїв сталого розвитку з метою збалансованого й гармонійного використання, відтворення та охорони потенціалу земельних ресурсів для досягнення паритету екологічних, економічних та соціальних вимог [6, с. 43].

Слід зазначити, що зорієнтованість стратегічного управління в майбутнє та вимоги до упередження негативних суспільних тенденцій дозволяє зробити висновок про змістовну тотожність державного і стратегічного управління. За змістом сучасне державне управління є стратегічним управлінням [7, с. 32]. Саме тому можливо стверджувати, що забезпечення сталого землекористування в Україні на всіх рівнях управління потребує наукового обгрунтування особливостей вико-

ристання організаційно-правового, інституціонального, фінансово-економічного та інноваційного механізмів державного управління земельними ресурсами, що передбачає визначення й конкретизацію сукупності інструментів та методів регулювання суспільних відносин щодо збалансованого землекористування й охорони довкілля.

На підставі системного аналізу й концептуалізації механізмів, інструментів та методів управління земельними ресурсами відповідно до положень концепції сталого розвитку в контексті формування стратегічного управління визначено інтегровану сукупність, систему механізмів державного управління, спрямованих на забезпечення збалансованого й гармонійного використання, відтворення та охорони потенціалу землі (рис. 1).

Організаційно-правовий механізм управління земельними ресурсами об'єднує групу інструментів прямого впливу на суспільні відносини щодо володіння, розпорядження, використання, охорони і відтворення земельних ресурсів регіону, до якої входять нормативні, контрольні, дозвільні, землевпорядні та планувально-просторові інструменти. Основною перевагою застосування таких інструментів є безпосередній та цілеспрямований вплив на суб'єкта механізму земельних відносин, його стан або діяльність.

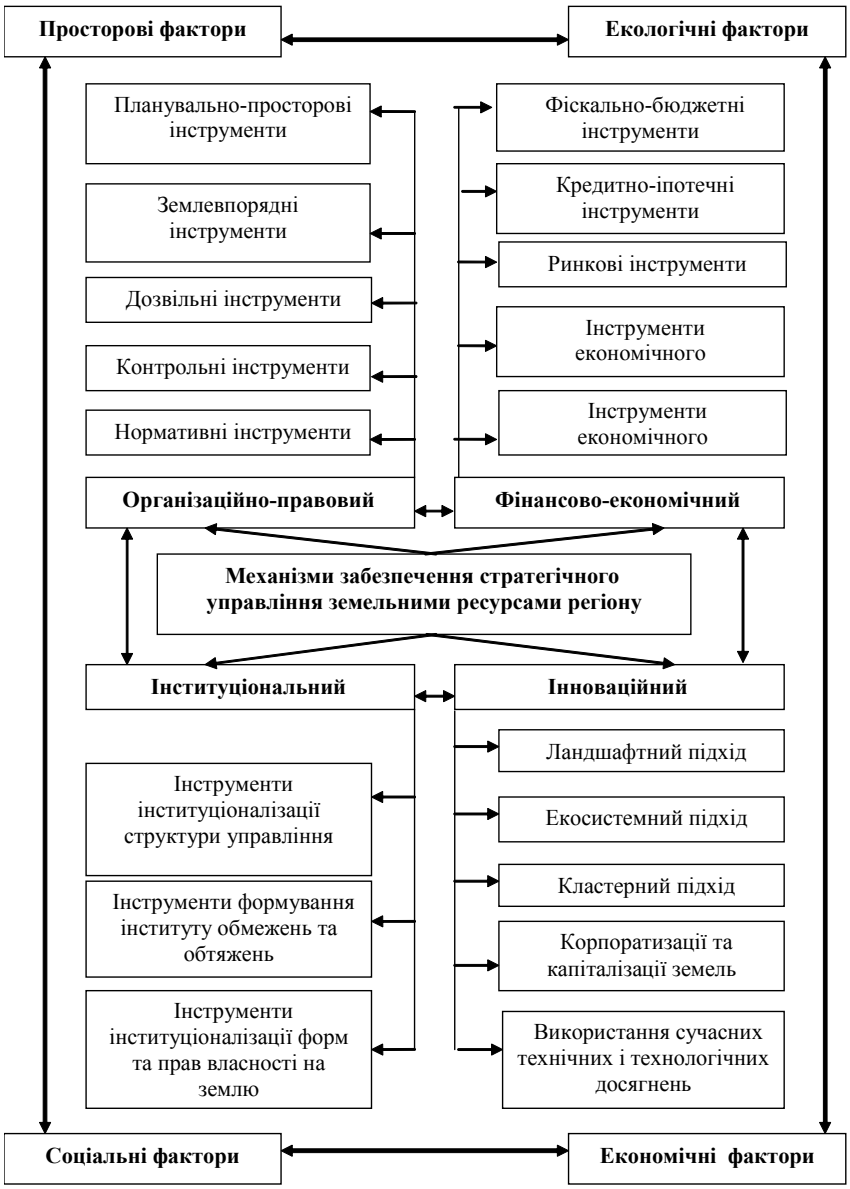

Рис. 1. Концептуальна модель механізмів забезпечення формування та реалізації стратегічного управління земельними ресурсами регіону

Розроблено автором.

Нормативні інструменти характеризуються як обов'язкові, забезпечують специфічний спосіб правового впливу на поведінку учасників земельних відносин щодо закріплення права власності на землю, його змісту та способів реалізації, забезпечення раціонального землекористування, охорони і відтворення земельних ресурсів, охорони навколишнього середовища, захисту екологічних прав та інтересів суспільства та суб'єктів господарювання. Вони включають екологічні та ресурсні закони та підзаконні нормативно-правові акти щодо використання, охорони і відтворення земельних ресурсів.

Контрольні інструменти передбачають адміністративне регулювання і контроль використання земельних ресурсів та довкілля шляхом затвердження на регіональному рівні обов'язкових екологічних і технологічних стандартів, нормативів, інструкцій та інші правил та способів поведінки.

Дозвільні інструменти передбачають ідентифікацію параметрів екологічної безпеки у процесі підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень щодо земель, мінімізація екологічного ризику, запобігання і обмеження негативного впливу виробничо-господарської діяльності на земельні ресурси регіону та стан довкілля.

Землевпорядні інструменти становить сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на управління земельними ресурсами та забезпечення раціональної організації території адміністративно-територіальних утворень, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Планувально-просторові інструменти забезпечують регулювання використання територій шляхом створення та впровадження містобудівної документації, ухвалення та реалізації відповідних управлінських рішень. Вони включають: регіональні програми використання та охорони земель; природно-сільськогосподарське районування; генеральні плани міст; схеми

планування використання території сільських (селищних) рад; плани земельно-господарського устрою території населених пунктів; зонування земель у межах населених пунктів.

Таким чином, організаційно-правовий механізм державного управління земельними ресурсами та розвитку земельних відносин передбачає встановлення правових рамок взаємодії суб'єктів земельних відносин, а також регламентацію процесів володіння, використання і відтворення земельних ресурсів.

Інституціональний механізм державного управління земельними ресурсами об'єднує групу інструментів, що включають інструменти інституалізації структури управління, формування інституту обмежень та обтяжень, інституалізації форм і прав власності на землю.

Інструменти інституціоналізації структури управління передбачають чітке визначення кола суб'єктів управління земельними ресурсами на регіональному та місцевому рівнях. Їх застосування спрямоване на вирішення таких завдань: формування структури управління; впорядкування структури управління в горизонтальному (різні функції управління) та вертикальному (різні рівні управління) напрямах; розмежування всіх рівнів управління; визначення кола суб'єктів управління на кожному з рівнів управління, формулювання функцій та порядку взаємодії між собою суб'єктів управління в процесі реалізації їх повноважень.

Інструменти формування інституту обмежень та обтяжень використання земельних ресурсів на регіональному рівні, пов'язані з їх охороною та спрямовані на забезпечення особливого режиму використання земель оздоровчого, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення.

Інструменти інституціоналізації форм та прав власності на землю забезпечують гарантування всіх складових правомочностей права власності та права користування землями власникам (користувачам).

Фінансово-економічний механізм державного управління земельними ресурсами визначає економічні важелі та фінансові інструменти забезпечення розбудови системи земельних відносин на регіональному рівні з метою економічного обгрунтування конкретних заходів спрямованих на раціональне використання та відтворення землересурсної сфери регіону. Цей механізм об'єднує групу таких інструментів: економічного стимулювання, економічного гарантування, ринкові, кредитно-іпотечні, фіскально-бюджетні.

Інструменти економічного стимулювання ефективного використання земельних ресурсів включають систему заходів економічного впливу, спрямованих на реалізацію регіональної земельної політики, забезпечення прав землевласників і землекористувачів, встановлення соціально справедливих платежів за землю, економічне спонукання до раціонального й ефективного землекористування.

Інструменти економічного гарантування (екологічні фонди, екологічне страхування, компенсаційні платежі) спрямовані на акумуляцію та розподіл коштів на випадок виникнення екологічного дисбалансу внаслідок негативної дії природних та антропогенних чинників.

Ринкові інструменти управління земельними ресурсами регіону включають розвиток інституту оцінки земельної власності; запровадження прозорих та відкритих процедур продажу прав власності та користування земельними ділянками на земельних торгах; використання екологічного маркетингу, спрямованого на зменшення деструктивного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище; формування іпотечної системи кредитування під заставу прав власності та користування земельними ділянками; забезпечення платності використання та володіння землею; запровадження екологічного оподаткування, спрямованого на стимулювання охорони довкілля, впровадження безвідходних технологій, утилізацію відходів тощо.

Інноваційний механізм державного управління земельними ресурсами базується на умовах обов'язкового залучення в процес землегосподарювання останніх досліджень та розробок науки і техніки, які спрямовані не тільки на високу прибутковість та ефективність, але і враховують принципи екологобезпечного та раціонального використання земельних ресурсів регіонів. Даний механізм об'єднує такі інноваційні форми (підходи) управління земельними ресурсами в контексті збалансованого просторового соціально-економічного розвитку регіонів: ландшафтний, екосистемний, кластерний, корпоратизації та капіталізації земель, застосування сучасних технічних і технологічних досягнень у сфері використання, охорони та відтворення земельних ресурсів [1, с. 34].

Застосування ландшафтного підходу у землевпорядкуванні на регіональному рівні дає можливість коректно оцінити потенціал земель і провести їх функціональне зонування, розмежував землі різного цільового призначення з врахуванням оцінки якості, чутливості до антропогенного навантаження, сучасного використання і визначення цільових функцій майбутнього використання [2].

Екосистемний підхід грунтується на визначених у Конвенції про біологічне різноманіття (1992 р.) принципах та керівних вказівках щодо сталого користування, збереження, справедливого та рівного розподілу всіх вигод від використання генетичних ресурсів [5].

Підхід, що грунтується на врахуванні процесів корпоратизації та капіталізації земель, спрямований на підвищення інтенсивності використання землі при збереженні і відтворенні потенційної продуктивності грунтів, розвиток, зокрема, сільських територій. Корпоратизації земельних відносин сприяє еколого-безпечному і економічно ефективному господарському освоєнню територій, оптимізації схем землекористування тощо. Капіталізація земель як процес поступового нарощування вартості земельного капіталу у результаті дії об'єктивних закономірностей просторового розвитку та цілеспрямованої діяльності органів влади і місцевого самоврядування щодо її зростання, віддзеркалює сукупність соціально-економічних, організаційних, інституційних, адміністративно-політичних процесів, які відбуваються на регіональному рівні [1].

Кластерний підхід до управління земельними ресурсами регіону забезпечує задоволення потреб бізнесу в

обмежених ресурсах землі, сталий територіальний розвиток, зокрема, сільських та гірських місцевостей як найбільш вразливих, з врахуванням природоохоронних аспектів.

Підхід, заснований на застосуванні новітніх технічних і технологічних досягнень у сфері використання, охорони і відтворення земельних ресурсів регіону, передбачає використання ресурсозберігаючих технологій, зокрема точного землеробства, органічного землеробства, біоінтенсивного міні-землеробства, біодинамічного землеробства, маловитратного сталого землеробства та інших сучасних технологій [4]. Застосування в процесі управління земельними ресурсами сучасних геоінформаційних систем забезпечує економіко-просторове моделювання, прогнозування та візуалізація процесів використання, охорони й відтворення земельних ресурсів, небажаних природних процесів та антропогенного впливу, що створює передумови оптимізації управлінських рішень у сфері земельних відносин на всіх рівнях управління.

Визначені механізми державного управління земельними ресурсами та розвитку земельних відносин являють собою інтегровану сукупність, систему, вони тісно взаємопов'язані, проте зберігають своє індивідуальне значення та спрямовані на забезпечення збалансованого й гармонійного використання, відтворення та охорони потенціалу землі в контексті запровадження методології стратегічного управління земельними ресурсами регіону.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Однією з найбільш важливих і складних завдань, які виникли в процесі реформування земельних відносин, є створення ефективної системи управління земельними ресурсами, що базується на методології стратегічного управління.

Формування та реалізація стратегії управління землекористуванням на регіональному рівні потребує застосування визначеної в результаті дослідження системи організаційно-правових, фінансово-економічних, інституціональних та інноваційних механізмів з конкретним набором інструментів, використання яких спрямовано на забезпечення збалансованого й гармонійного використання, відтворення та охорони потенціалу землі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі стосуються удосконалення теоретико-методологічних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо запровадження запропонованих механізмів державного управління для вирішення стратегічних та оперативних завдань щодо володіння, використання, охорони і відтворення земельних ресурсів регіону.

Література:

1. Ібатуллін Ш.І. Капіталізація земель приміських зон великих міст: теорія, методологія, практика: монографія / Ш.І. Ібатуллін. — К.: НАУ, 2007. — 260 с.

2. Ландшафтное планирование: принципы, методы, европейский и российский опит [Текст]. — Иркутск: Издво Института географии СО РАН, 2002. — 141 с.

3. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / [Ібатуллін Ш.І., Степенко О.В., Сакаль О.В. та ін.]. — К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. — 52 с.

4. Основи органічного виробництва: навч. посіб. / [Стецишин П.О., Пиндус В.В., Рекуненко В.В. та ін.] — Вид. 2-ге, змін. і допов. — Вінниця: Нова Книга, 2011. — 552 с.

5. Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття [Електронний ресурс]: Закон України від 29 лист. 1994 р. № 57/94. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-вр

6. Степенко О. Управління земельними відносинами в Україні: механізми та напрями розвитку / О. Степенко, О. Сакаль, Н. Третяк // Економіст. — 2014. — № 8. — С. 39—43.

7. Стратегічне управління: конспект лекцій для дистанційного навчання / Ю.В. Ковбасюк, В.В. Тертичка. — К.: НАДУ, 2013. — 140 с.

8. Stashenko Vytaliy Yuryevich. Prerequisites of the implementation of the strategic land management in Ukraine // European Applied Sciences. — March. — 2015. — 3 — P. 112—114.

References:

1. Ibatullin, Sh.I. (2007), Kapitalizatsiia zemel' prymis'kykh zon velykykh mist: teoriia, metodolohiia, praktyka [Capitalization land suburban areas of big cities: theory, methodology, practice], NAU, Kyiv, Ukraine.

2. Landshaftnoe planirovanie: principy, metody, evropejskij i rossijskij opyt (2002), [Landscape planning: principles, methods, European and Russian experience], Institut geografii SO RAN, Irkutsk, Rossija.

3. Ibatullin, Sh.I. Stepenko, O.V. and Sakal', O.V. (2012), Mekhanizmy upravlinnia zemel'nymy vidnosynamy v konteksti zabezpechennia staloho rozvytku [The mechanisms of land relations in the context of sustainable development], Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsional'noi akademii nauk Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Stetsyshyn, P.O. Pyndus, V.V. ta Rekunenko, V.V. (2011), Osnovy orhanichnoho vyrobnytstva [Basics of organic production], Nova Knyha, Vinnytsia, Ukraine.

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia", available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257/94-вр (Accessed 28 January 2016).

6. Stepenko, O. Sakal', O. and Tretiak, N. (2014), "Administration of Land Policy in Ukraine: mechanisms and areas of development", Ekonomist, vol. 8, pp. 39—43.

7. Kovbasiuk, Yu.V. and Tertychka, V.V. (2013), Stratehichne upravlinnia [Strategic management], NADU, Kyiv, Ukraine.

8. Stashenko, V.Yu. (2015), "Prerequisites of the implementation of the strategic land management in Ukraine", European Applied Sciences, vol. 3, pp. 112—114.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2016 р.